

Γ. Δ. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ
ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ
ΤΗΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

Η ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΔΙΑΚΗΡΥΞΙΣ
ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὰ τέσσαρα χρόνια πού ἐπέρασαν ἀπό τήν ἡμέρα τῆς ψηφίσεως τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων ἀπέδειξαν ὅτι δέν ἦσαν μάταιες οἱ ἐλπίδες πού ἡ ἀνθρωπότης ἐστήριξε στό πιστεύω αὐτό τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Ἐν τούτοις ἀπομένουν πολλά νά γίνουν μέχρις ὅτου καλυφθῇ τὸ κενόν πού ὑπάρχει μεταξὺ τῆς προσταςίας πού διακηρύσσεται μὲ ἓνα διεθνὲς κείμενον καὶ τῶν πραγματικῶν ἐγγυήσεων πού παρέχονται ἀπὸ τὶς ὀργανωμένους διεθνεῖς καὶ ἐσωτερικῆς ἐννόμους τάξεις.

Καὶ πρὸς αὐτὴ πάντως τὴν κατεύθυνση θά μπορούσε νά διαπιστώσῃ κατεῖς μιὰ βραδεία ἀλλὰ σταθερὰ πρόοδο. Ἡ ἐργασία γιὰ τὴ Συμφωνία τῆς Ἐφαρμογῆς τῆς Διακηρύξεως προχωρεῖ μᾶλλον ἰκανοποιητικὰ καὶ ὑπάρχουν σοβαρῆς ἐλπίδες ἢ ὑπογραφῆ τῆς νά μὴν ἀργήσῃ ἐπὶ πολὺ.

Ἡ παροῦσα ἐργασία, πού ἀποτελεῖ κατὰ βάσιν μιὰ ὀμιλία μου στό Σύλλογο τῶν Πτυχιούχων τῆς Παντείου Ἀνωτάτης Σχολῆς Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν, ἐπιδιώκει νά γνωρίσῃ τὴν Οἰκουμενικὴ Διακήρυξη στό Ἑλληνικὸν Κοινὸν καὶ συγχρόνως νά τὴν ἐντάξῃ στὴν νέα Ἑλληνικὴ Συνταγματικὴ Τάξη.

Ἐχει σκοπὸ καθαρῶς διδακτικὸ καὶ ἀποβλέπει εἰς τὸ νά καταστήσῃ σαφές τὸ γεγονός, ὅτι ἡ Διακήρυξις ἀποτελεῖ μιὰ νέαν πνευματικὴ σκοπιὰ γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων τῆς Πολιτικῆς Ἐπιστήμης τῆς ἐποχῆς μας καὶ ὅτι δίχως τὴν γνώση τῆς οὔτε τὰ σύγχρονα πνευματικὰ-πολιτικὰ θέματα μπορούν νά κατανοηθοῦν καὶ συνειδητοποιηθοῦν, ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ ἐρμηνεία τῶν κανόνων τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου νά εἶναι πλήρης. Οἱ σημειώσεις—οἱ περισσότερες πληροφορικῆς καὶ βιβλιογραφικῆς—ὑποβοηθοῦν ἐκείνους πού θά ἤθελαν νά ἀσχοληθοῦν εἰδικώτερα μὲ τὰ θιγόμενα προβλήματα καὶ προσπαθοῦν νά καλύψουν τὴν ἔλλειψη κάθε ἑλληνικῆς φιλολογοῦν ἐπάνω στό θέμα.

Ἐθεώρησα σκόπιμον νά προσθέσω, στό τέλος τῆς μελέτης μου, μιὰ μετάφραση τοῦ κειμένου τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως, γιατί καὶ ἐπίσημη μετάφρασις δέν ὑπάρχει ὡς τώρα, καὶ ἐκεῖνες πού κυκλοφοροῦν δέν μπορούν, νά χρησιμεύσουν σὰν ἓνα νομικῶς ἐπεξεργασμένον κείμενον.

Η ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΔΙΑΚΗΡΥΞΙΣ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

1. Εἰσαγωγικά

Τὰ κοσμοϊστορικά γεγονότα τῆς τελευταίας δεκαετίας ἐδημιούργησαν τόσες μεγάλες καὶ ἐντυπωσιακές μεταβολές στὴ μορφή τοῦ κόσμου, στὴ ζωὴ τῶν Κρατῶν, στὴ διάρθρωση τῶν κοινωνιῶν καὶ στὴν πορεία τῶν ἰδεῶν, ὥστε νὰ σκιαάζεται καὶ σχεδὸν νὰ ἐξαφανίζεται ὁ ἄνθρωπος μέσα σ' αὐτές. Κι' ὅμως καὶ ἡ «ἀνθρώπινη μοῖρα», ἡ προσωπικὴ τύχη τοῦ καθενός, ἐπηρεάσθη βαθειὰ καὶ οὐσιαστικὰ ἀπὸ τὴν προσταγὴ τῶν καιρῶν. Ἡ ὕλικὴ ὕπαρξις τοῦ ἀνθρώπου ἐκλονίσθη. Ἡ ἀναγκαστικὴ σπονδὴ πρὸς Θεὸ τοῦ Πολέμου ἐξηφάνισε κόπους καὶ θυσίας αἰώνων καὶ ἀνέτρεψε τὶς ἐλπίδες ποὺ ἐστηρίζοντο στὸν μόγθο τῆς Οἰκονομίας καὶ στὶς προσπάθειες τῆς Τεχνικῆς. Ὁ ψυχικὸς κόσμος τοῦ ἀνθρώπου κατεσπαράχθη. Ἐνστικτα καὶ τυφλές ὁρμές ἐσφυρηλάτησαν καινούργιους βαρβάρους καὶ ἐσκότωσαν τὰ αἰσθήματα τῆς συμπαθείας καὶ τῆς ἀγάπης, ποὺ ἐτρέφοντο ἀπὸ τὶς αἰώνιες πηγές τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ πνευματικὴ ὑπόστασις τοῦ ἀνθρώπου ἐκλονίσθη. Ἡ ἱεραρχία τῶν ἀξιῶν του ἀνετράπη. Οἱ πίστεις του διεψεύσθησαν καὶ τὰ ἰδανικά του κατερρακώθησαν.

Δάκρυα, πόνοι καὶ κραυγὲς ἀγωνίας ἀπετέλεσαν τὴν υπόκρουση τῆς πολυπλευρῆς αὐτῆς μάχης καὶ τὸ κύριο θῦμα ὑπῆρξεν ὁ «ἀσήμεντος ἄνθρωπος». Ἄγνωστος στρατιώτης. Καὶ ἐν τούτοις ὁ ἴδιος «ἀσήμεντος» ἄνθρωπος ἐνσαρκώνει σ' ὁλόκληρον τὸν κόσμο, τὸν ἀληθινὸ φορέα τοῦ σημερινοῦ μας πολιτισμοῦ¹.

(1) Ἡ ἐποχὴ μας προσδιορίζεται ὡς ὁ «αἰὼν τοῦ ἀσήμεντου ἀνθρώπου» καὶ τοῦ «συνειθισμένου πολίτου» καὶ διακρίνεται μὲ τὴν πεποιθήση ὅτι ὁ «common man» ἀποτελεῖ τὴν πηγὴν κάθε πολιτιστικῆς ἀξίης καὶ δράσεως, βλ. γενικώτερα τὴν ἀνάπτυξιν τῆς θέσεως αὐτῆς εἰς C. J. Friedrich: *The New Belief in the Common Man*, 1942, Τοῦ Α. Ψ. τοῦ Wallace: *The New Image of the Common Man*, 1950, σελ. 271 ἐπ., καὶ H. A. Wallace: *The Century of the Common Man*, 1943. Ἡ πίστις εἰς τὸν ἀσήμενον ἄνθρωπον συνδέεται μὲ τὴν δημοκρατικὴν-προοδευτικὴν ἰδεολογίαν, καθὼς καὶ μὲ τὴν ἀντίληψιν ὅτι αὐτὸς καὶ μόνον ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ξεπεράσῃ κάθε δυσκολίαν, βλ. Sir St. Cripps: *Democracy Alive*, 1946, σελ. 31 ἐπ. καὶ 37 ἐπ., καὶ Γ. Δ. Δασκαλάκης: *Ὁ Sir St. Cripps καὶ ἡ Χριστιανικὴ Δημοκρατία. Ἐπιθεώρησις Οἰκονομικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν*, ἔτ. 1952, σελ. 15 ἐπ. (ἀνατυπώσεις). Ὡς ἡ ἀντιπροσωπευτικὴ φιλοσοφία τῆς ἐποχῆς μας

Ὁ πόνος καὶ ἡ ἀγανάκτησις τὸν ὠδήγησαν νὰ «ἔλθῃ εἰς ἑαυτὸν» καὶ νὰ κτίσῃ μνημεῖον στὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν του. Σύμβολον τῆς πραγματικῆς του συνεισφορᾶς στὸν ἀγῶνα τοῦ πολιτισμοῦ—ἔπως τὸ μνημεῖον τοῦ ἀγνώστου στρατιώτου στὴν πάλη τῶν ὅπλων—καὶ συγχρόνως τεῖχος ποῦ θὰ τὸν προστατεύσῃ ἀπὸ τοὺς «ἰσχυροὺς» καὶ τοὺς «μεγάλους» τοῦ Κόσμου οἱ ὁποῖοι κρίνουν καὶ ἀποφασίζουν τὴν τύχη του χωρὶς πολλές φορές νὰ τὸν ἐρωτήσουν.

Ἡ «Οἰκουμενικὴ Διακλήρυξις τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων»² ἀποτελεῖ τὸ Μνημεῖον τοῦ Ἀσήμαντου Ἀνθρώπου τοῦ 20οῦ αἰῶ-

θεωρεῖται ἡ φιλοσοφία τοῦ ἀσήμαντου ἀνθρώπου» καὶ ὁ «σύγχρονος φιλόσοφος», ὁ John Dewey, χαρακτηρίζεται ὡς ὁ φιλόσοφος τοῦ ἀσήμαντου ἀνθρώπου. βλ. π. γ. The Philosopher of the Common Man. Essays in Honor of John Dewey to celebrate His Eightieth Birthday, 1940, J. Nathanson : John Dewey, 1951, σελ. 82 ἐπ. καὶ Γ. Δ. Δασκαλάκη : Τζῶν Ντιούι, ὁ Φιλόσοφος τῆς Δημοκρατίας, εἰς Τὸ Βῆμα τῆς 29ης Ἰουνίου 1952.

Ἡ ἡμερικανικὴ ἰδεολογία στηρίζεται εἰς τὸν «common man» καὶ τὸν «undistinguished citizen» καὶ ἀποδέχεται ὅτι ἡ κοινωνικὴ ζωὴ εἶναι δημιούργημα ὅλων, «society as all of us», βλ. A. M. Lee καὶ Ἄλλων: New Outline of the Principles of Sociology, 2α ἐκδ., 1951, σελ. 337 ἐπ. Τέλος ἡ πίστις εἰς τὸν ἀσήμαντον ἄνθρωπον κρίνεται ὡς μία μεγάλη πνευματικὴ συνεισφορὰ τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν γιὰ τὴν ἀνάθρωση τοῦ Κόσμου, βλ. Γ. Δ. Δασκαλάκη: Τὸ Πνεῦμα τῆς Ἀμερικανικῆς Δημοκρατίας, 1952, σελ. 112/113.

Ὁ ἀσήμαντος ἄνθρωπος διαφέρει σαφῶς ἀπὸ τὴ μάζα καὶ μπορεῖ νὰ ὑποστηρίξῃ κανεὶς ὅτι οἱ σύγχρονες élites ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἀσήμαντους ἀνθρώπους. Γιὰ τὴν ἔννοια τῆς μάζης ὡς «ψυχικῆς ιδιότητος», βλ. κυρίως J. Ortega Y Gasset: Der Aufstand der Massen, 1947, σελ. 10 ἐπ. Τῆς σύγχρονες θεωρητικᾶς ἀπόψεις γιὰ τὴ μάζα, βλ. εἰς R. Reiwald: Vom Geist der Massen, 1946, σελ. 14 ἐπ. (καὶ γαλλικὴ μετάφρασις: De l'esprit des masses, 1949). Ὁ A. M. Bingham: The Practice of Idealism, 1944 συγκαταλέγει τὴν «ἐπανάστασι» τοῦ ἀσήμαντου ἀνθρώπου (Revolt of the Common Man) μεταξὺ τῶν πέντε μεγάλων ἐπαναστάσεων ποῦ χαρακτηρίζουσι τὴν ἐποχὴ μας, δηλαδὴ τῆς τεχνικῆς ἐπαναστάσεως (Technical Revolution), τῆς Πολιτικῆς ἐπαναστάσεως (Political Revolution) τῆς ἀποτυχίας τοῦ Ἐθνικισμοῦ (Failure of Nationalism) καὶ τῆς κρίσεως τῶν πίστεων (Crisis in Belief).

(2) Ἀπὸ τὴν ἐκτεταμένη διεθνή φιλολογία ἐπάνω εἰς τὸ θέμα ἐπιλέγω μερικὰς ἀντιπροσωπευτικὰς μελέτας: F. E. Allen: Human Rights and the International Court, στὴν American Bar Association Journal, ἔτ. 1949, ἀρ. 9, J. W. Brügel: Die Allgemeine Erklärung der Menschenrechte, στὸ Europa-Archiv, ἔτ. 1949, σ. 2529 ἐπ., R. Brunet: La garantie internationale des droits de l'homme, d'après la Charte de San-Francisco, 1947, Τοῦ Αὐτοῦ: La garantie internationale des droits de l'homme, depuis la Charte de San-Francisco, 1950, G. Capograssi: Dichiarazione universale dei diritti dell' uomo, 1950, R. Cassin: La déclaration universelle des droits de l'homme, στὸ Le monde, τῆς 14ης Δεκεμβρίου 1948, Τοῦ Αὐτοῦ: L' homme, sujet de droit international et la protection des droits de l'homme dans la société universelle, στὸ La technique et les principes du Droit Public, τόμ. I, 1950, σελ. 67 ἐπ., C. Curcio: Le dichiarazione dei diritti delle Nazioni Unite, 1950, Γ. Δ. Δασκαλάκη: Ἡ Οἰκουμενικὴ Διακλήρυξις τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων, εἰς τὸ Τὸ Βῆμα, τῆς 10ης Δεκεμβρίου

1950, Τοῦ Αὐτοῦ: Ἡ Οἰκουμένη καὶ Δικαιώματα, πῶς ἔστι, 10 Δεκεμβρίου 1952, Dokumente der Menschlichkeit aus der Zeit der Massenaustreibungen, 1950, N. Dolapchiev: Lawand Human Rights in Bulgaria, στὸ International Affairs, ἔτ. 1953, σελ. 59 ἐπ., P. N. Drost: Human Rights as Legal Rights, 1950, I. Edman—H. W. Schneider: Fountainheads of Freedom, 1941, Essential Human Rights, a Symposium, στὸ The Annals of the American Academy of Political and Social Science, ἔτ. 1948, A. Favre: Les droits constitutionnels et la garantie internationale des droits de l'homme στὸ Die Freiheit des Bürgers im Schweizerischen Recht, Festgabe der Schweizer Juristenfakultäten zur Hundertjahrfeier der Bundesverfassung, 1948, σελ. 335 ἐπ., Fernando: An International Bill of Human Rights, 1948, E. Friesenhahn: Die Internationale Declaration der Menschenrechte, στὸ Recht—Staat—Wirtschaft, τόμ. II, 1950, σελ. 61 ἐπ., Τοῦ Αὐτοῦ: La dichiarazione internazionale dei diritti dell' uomo, στὸ Jus, ἔτ. 1951, σελ. 55 ἐπ., St. Glaser: La protection des droits de l'homme et la Charte des Nations Unies, στὴ Revue de Droit Pénal et de Criminologie, ἔτ. 1950, ἀρ. 4., P. Guggenheim: Der völkerrechtliche Schutz der Menschenrechte, στὸ Die Friedenswarte, ἔτ. 1949, σελ. 177 ἐπ., F. Hartung: Die Entwicklung der Menschen- und Bürgerrechte von 1776—1946, 1947, J. Havet: L'UNESCO et le problème des droits de l'homme, στὸ Bulletin internat. des sciences sociales, ἔτ. 1950, σελ. 581 ἐπ., J. P. Hendrick: An International Bill of Human Rights, Publication of the Department of State, Internat. Organization and Conference, Series III, 2, 1948 Herz: Das Problem der Menschenrechte, στὴ Die Friedenswarte, ἔτ. 1948, ἀρ. 1-2 A. N. Holcombe: Human Rights in the Modern World, 1948, F. E. Holman: An International Bill of Rights, Proposals with Dangerous Implications for the U.S., στὴν American Bar Association Journal, ἔτ. 1948, ἀρ. 11, A. Kaelas: Human Rights and Genocide in Baltic States, 1950, H. Kelsen: The Draft Declaration on Rights and Duties of States, στὴν American Journal of International Law, ἔτ. 1950, σελ. 259 ἐπ., R. Laun: Die Menschenrechte, 1948, H. Lauterpacht: The Universal Declaration of Human Rights, στὸ British Yearbook of International Law, 1948, Τοῦ Αὐτοῦ: Human Rights and International Law, 1950, Τοῦ Αὐτοῦ: Human Rights, the Charter of the U.N. and the International Bill of Human Rights; Report, 43d Conference, International Law Association, 1948, K. T. Leao: La déclaration universelle des droits de l'homme, 1950 (Διατριβὴ Δακτυλογραφημένη), P. Lerebours—Pigeonnière: La déclaration universelle des droits de l'homme et le droit international privé français, στὴ Études offertes à G. Ripert, τόμ. I, 1950, σελ. 225 ἐπ., J.—E. Lockwood: Drafts of International Covenant and Declaration of Human Rights, 1948, K. Loewenstein: Menschenrechte und Weltordnung, στὴ Neue Auslese, ἔτ., I, ἀρ. 7, σελ. 37 ἐπ., R. M. MacIver (ἔξδ.): Great Expressions of Human Rights, 1950, C. Malik: Human Rights in the United Nations, International Journal, ἔτ. 1951, σελ. 275 ἐπ., M. McDougal—G. Leighton: The Rights of Man in the World Community, Constitutional Illusions versus Rational Action, στὴ Yale Law Journal, ἔτ. 1949, ἀρ. 1, J. Marcel: Les droits de l'homme dans l'ordre international, 1950 (Διατριβὴ Δακτυλογραφημένη), A. Martin: Human Rights and World Politics, στὸ The Yearbook of World Affairs, ἔτ. 1951, Τοῦ Αὐτοῦ: Human Rights some Problems of Interpretation and Codification, στὴ Journal de Droit International, ἔτ. 1952, σελ. 745 ἐπ., A. Mendizábal: Les droits de l'homme du Droit Naturel ou du Droit International, στὴ

Doctrines Politiques Modernes, 1947, B. Mirkine—Guetzévitch : L'O.N.U. et la doctrine moderne des droits de l'homme, *στὴ* Revue Générale de Droit International Public, (I) *ἔτ.* 1951, *σελ.* 161 *ἔπ.* καὶ (II) *ἔτ.* 1952, *σελ.* 34 *ἔπ.*, Τοῦ Αὐτοῦ : Quelques réflexions sur les droits de l'homme, *στὴ* Revue Philosophique, *ἔτ.* 1952, *σελ.* 428 *ἔπ.*, B. Mosheim : Die Vorarbeiten der Vereinten Nationen zur Frage des Internationalen Schutzes des Individuums, *στὸ* Archiv des Völkerrechts, *ἔτ.* 1948, *σελ.* 219 *ἔπ.*, Τοῦ Αὐτοῦ : Die Arbeiten der Vereinten Nationen zur Frage des Rechts des Individuums und des Verbrechens des Genocide, *ἀπόθ.* *ἔτ.* 1949, *σελ.* 180 *ἔπ.*, M. Moskowitz : Is the U.N.'s Bill of Human Rights Dangerous? A Reply to President Holman, *στὴν* American Bar Association Journal, *ἔτ.* 1948, 1949, *σελ.* 283 *ἔπ.*, F. Münch : Ein Menschenrecht auf die Heimat, *στὴ* Die Friedenswarte, *ἔτ.* 1951, *σελ.* 253 *ἔπ.*, F. Murillo Ferror : En torno a la declaración de derechos de la O.N.U. *στὸ* Archivo de derecho publico, *ἔτ.* 1951, *σελ.* 21 *ἔπ.*, O. F. Nolde—E. Roosevelt : Freedom's Charter, The Universal Declaration of Human Rights, 1949, K. J. Partch : Internationale Menschenrechte, *στὸ* Archiv des Oeffentlichen Rechts, *ἔτ.* 1948, *σελ.* 158 *ἔπ.*, Τοῦ Αὐτοῦ : Die Einzelperson im Völkerrecht, *στὸ* Die Friedenswarte, *ἔτ.* 1949, *σελ.* 249 *ἔπ.*, L. Preuss : Some Aspects of the Human Rights Provisions of the Charter and their Execution in the U.S., *στὴν* American Journal of International Law, *ἔτ.* 1952, *σελ.* 289 *ἔπ.*, C. B. Rix : Human Rights and International Law, *στὴν* American Bar Association Journal, *ἔτ.* 1949, *σελ.* 551 *ἔπ.*, J. Robinson : Universal Declaration of Human Rights its Origins, Significance and Interpretation, 1950, E. Roosevelt : Human Rights, Peace on Earth, 1949, H. Saba : Les droits économiques, sociaux et culturels dans le futur pacte des droits de l'homme, *στὴ* Journal du Droit International, *ἔτ.* 1951, *σελ.* 464 *ἔπ.*, J. J. Santa Pinder : Sintesis de los derechos fundamentales de la persona humana, *στὴν* Información Jurídica, *ἔτ.* 1951, *σελ.* 1113 *ἔπ.*, G. Schwarzenberger : The Protection of Human Rights in British State Practice, *στὸ* Current Legal Problems, *ἔτ.* 1948, *σελ.* 152 *ἔπ.*, M. Sibert : Traité de droit international public, τόμ. I, 1951, *σελ.* 4 *ἔπ.*, 446 *ἔπ.*, B. Smyrniadis : Les droits de l'homme et leur protection internationale, *στὴ* Revue Hellénique de Droit International, *ἔτ.* 1952, *σελ.* 62 *ἔπ.*, R. Socini : La protezione internazionale dei diritti del 'huomo, *στὴ* Rivista di Studi Politici Internazionale, *ἔτ.* 1949, *ἀρ.* 4, G. Sperduti : La dichiarazione universale dei diritti dell' uomo, *στὴν* La Comunità Internazionale, *ἔτ.* 1950, *ἀρ.* 2, K. Stillschweig : Die Deklaration der Menschenrechte vor der Generalversammlung der Vereinten Nationen, *στὴ* Die Friedenswarte, *ἔτ.* 1949, *σελ.* 7 *ἔπ.*, G. Tavorow : De la protection internationale des droits de l'homme, *στὸ* L'État et le Droit Soviétique, *ἔτ.* 1948, *ἀρ.* 7, S. Tchirkovitch : La déclaration universelle des droits de l'homme et sa portée internationale, *στὴ* Revue Générale de Droit International Public, *ἔτ.* 1949 *σελ.* 259 *ἔπ.*, UNESCO : Human Rights, Comments and Interpretations, 1949, Τοῦ Αὐτοῦ : Les droits de l'esprit, 1950, U.N.O. : La protection internationale des droits de l'homme, 1948, Τοῦ Αὐτοῦ : These Human Rights and Freedoms, 1950, Τοῦ Αὐτοῦ : The Impact of the Universal Declaration of Human Rights, 1951, Τοῦ Αὐτοῦ : Yearbook on Human Rights, *ἔτ.* 1946 καὶ *ἔπ.*, Van Asbeck : The Universal Declaration of Human Rights and its Predecessors, 1949, Van Ryckenvorsel : Fundamentele menselijke rechten en vrijheden, *στὸ* Advocatenblad, *ἔτ.* 1950, Van Vloten : The Implementation of the Universal Declaration of Human Rights, 1949, G. Vedel : Les déclarations des droits de l'hom-

νος³. Για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας, εκπρόσωποι 48 λαών διαφόρου πολιτισμού, κοινωνικής συνθέσεως και πολιτικής διαρθρώσεως, με την ιστορική απόφαση της Γενικής Συνελεύσεως του Ο.Η.Ε. της 10ης Δε-

me (1789—1949) στις Études, έτ. 1950, σελ. 308 έπ.. Το 5 Αύτο 5: La déclaration universelle des droits de l'homme, στο Droit Social, έτ. 1949, σελ. 372 έπ.. A. Verdross : Die Internationale Anerkennung der Menschenrechte, στο Moser's Weltbild und Menschenbild, 1948. C. de Visscher : Les droits fondamentaux de l'homme, base d'une restauration du droit international, στο Annuaire de l'Institut de Droit International, 1947, Quincy Wright : Human Rights and World Order, στο International Consiliation, άρ. 389, Wortley : De Rechten van de Mens στο Internationale Vraagstukken, έτ. 1949 και F. Chi-Ching Yao : The Impact of Power Politics on the Protection of Human Rights, στο Free China Review, έτ. 1951, σελ. 14.

Βλ. το κείμενον της Οικουμενικής Διακηρύξεως των Άνθρωπίνων Δικαιωμάτων στο γαλλικό πρωτότυπο στη Revue Hellénique du Droit International, έτ. 1948, σελ. 392 έπ., στο άγγλικό πρωτότυπο, στον R. M. MacIver : op. cit. σελ. 308 έπ. και σε γερμανική μετάφραση στον E. Fischer : Deine Rechte im Staat, 1952, σελ. 115 έπ. 'Επίσημος έλληνική μετάφρασις της Διακηρύξεως, καθ' όσον γνωρίζω, δεν υπάρχει. 'Ανεπίσημες μεταφράσεις έχουν γίνει οι εξής: Η. Δ. 'Αντωνοπούλου : 'Η Διακήρυξις των Άνθρωπίνων Δικαιωμάτων υπό της Γενικής Συνελεύσεως του Ο.Η.Ε., 1950, σελ. 7 έπ. και Κ. Μελισσαροπούλου : 'Η δημοκρατία στον χρυσόν αιώνα και σήμερα, 1950, σελ. 21 έπ. 'Η μετάφραση του κειμένου της Διακηρύξεως του Γ. Δ. Δασκαλάκη : βρίσκεται στο τέλος της παρούσης μελέτης.

(3) Το Προσίμιον της Διακηρύξεως § 2 αναφέρεται ρητώς εις τόν κοινόν άνθρωπον (common people) και ό S. Tchirkovitch : op. cit., σελ. 371 τονίζει χαρακτηριστικά ότι «cette Déclaration s'adresse avant tout aux masses populaires, à l'homme du commun, à l'homme moyen, à l'homme de la rue...». Με το ίδιο πνεύμα ή Γενική Συνέλευσις του 'Οργανισμού των 'Ηνωμένων 'Εθνών απέφασκε όπως συστήσι, επισήμως εις τά Μέλη-Κράτη να δώσουν μίαν εύρυτάτη «ήληθινά λαϊκού και καθολικού χαρακτήρος» δημοσιότητα εις την Διακήρυξη και «να μήν παραλείψουν κανένα από τά μέσα τά όποια διαθέτουν για να δημοσιεύσουν πανηγυρικά το κείμενον της Διακηρύξεως, και κατόπιν, για να φροντίσουν να διανεμηθή, να τουχολληθή, να διαβασθή και να ύπομνηματισθή κυρίως εις τά σχολεία και τά λοιπά εκπαιδευτικά ιδρύματα, χωρίς διάκριση θεμελιωμένη εις την πολιτικήν κατάστασιν των χωρών ή των κτήσεων». βλ. Résolution concernant la publicité à donner à la Déclaration Universelle des Droits de l'Homme, στη Revue Hellénique de Droit International, έτ. 1948 σελ. 397. Και ό εισήγητής της 'Επιτροπής των Άνθρωπίνων Δικαιωμάτων C. Malik προλογίζων την Διακήρυξη γράφει : «Θέλετε να ξέρετε τι ή σύγχρονη ώργανωμένη κοινωνία, τι πενήντα όκτώ μέλη των 'Ηνωμένων 'Εθνών σκέπτονται σχετικώς με τόν άνθρωπο, σχετικώς με σās και με έμένα : Θέλετε να ξέρετε τι σκέπτονται αναφορικώς με την ανθρωπινήμας ζήα, τά έμφυτά μας δικαιώματα ώς άνθρωπίνων όντων, και τις βασικές άρχές χωρίς τις όποιες δεν θά μπορούσαμε να εϊμεθα διόλου άνθρωπινοι ; 'Εάν ναί, τότε διαβάστε, σκεφθήτε και εφαρμόστε αυτό το κείμενον», βλ. O. F. Nolde-E. Roosevelt : op. cit., σελ. 55. Τέλος και ό Ο.Η.Ε. έξέδωσε μιá μικρή μελέτη για να ύποβοηθήσι τους διδασκάλους και τους όμιλητάς κατά την ανάπτυξη του κειμένου της Διακηρύξεως με τόν τίτλο : Les Droits de la Personne Humaine. Guide à l'usage des maîtres et des conférenciers pour la discussion de la Déclaration universelle des droits de l'homme, 1949.

κεμβρίου 1948, ἐκήρυξαν πανηγυρικά τὸ σεβασμὸ στὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα, τὴν τιμὴ στὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια καὶ τὴν πίστη στὰ θεμελιώδη ἀνθρώπινα δικαιώματα. Γιὰ πρώτη φορὰ ὁ «ἀσήμαντος ἄνθρωπος», ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς, ἐζήτησε νὰ μεταβάλλῃ σὲ ἀρχὴ δικαίου καὶ κανόνα ὑποχρεωτικὴ τὴ ζωηφόρο ἐλπίδα καὶ τὸν ἀκαταμάχητο πόθο ὅτι «ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἐμφύτου εἰς ὅλα τὰ μέλη τῆς ἀνθρωπίνης οἰκογενεῖας ἀξιοπρεπείας τους καθὼς καὶ τῶν ἴσων καὶ ἀναπαλλοτριώτων δικαιωμάτων, ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον τῆς ἐλευθερίας, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου»⁴.

2. Ἡ προϊστορία τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως

Ἡ πνευματικὴ προϊστορία τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως μοῦ φαίνεται σημαντικὴ, ὄχι μόνον γιατί ὑποβοηθεῖ τὸν προσδιορισμὸ τῆς νομικῆς τῆς φύσεως στὴν ἀνέυρεση τοῦ ἀληθινοῦ νοήματος τῶν διατάξεων τῆς καὶ διευκολύνει τὴν ἐννοιολογικὴ διάκρισή της ἀπὸ ἄλλες ἀνάλογες ἢ συγγενικὲς ἐμφανίσεις, ἀλλὰ πρὸ πάντων γιατί καθιστᾷ συνειδητὴ τὴ βαθύτερη ἱστορικὴ ἀνάγκη τῆς ὑπάρξεως ἐνὸς τέτοιου Κειμένου⁵. Εἰς τὰ βῆθη τῶν αἰώνων πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ τὸ ξεκίνημα τῆς μακρᾶς καὶ συνεχοῦς προσπάθειας τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐκφράσῃ μὲ ἓνα «καθολικὸ» «δόγμα πίστεως» τὴ θέλησή του νὰ διατηρήσῃ τὴν πρωτεύουσα θέση του εἰς τὸν κόσμὸ τῶν δημιουργημάτων του, καὶ τὴν πεποίθησή του ὅτι ἡ ἐλευθερία, σ' ὅλες τὶς μορφὲς καὶ τὶς ἐκδηλώσεις της, ἀποτελεῖ τὴν πεμπτουσία τῆς ἀνθρωπίνης του ὑπάρξεως. Ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς καὶ ἀπὸ τοὺς πρὸ διαφόρους πολιτισμοὺς καὶ κοινωνικὲς συνθῆκες, ἀπὸ στόματα Προφητῶν, Σοφῶν, Μεταρρυθμιστῶν, Κυβερνητῶν, Βασιλέων καὶ Λαϊκῶν Συνελεύσεων, στὶς πρὸ διαφορετικὲς ἱστορικὲς εὐκαιρίες, μὲ μορφὴ ἐπίσημη καὶ πανηγυρικὴ ἢ μὲ ἐμφάνιση ἰδιωτικὴ καὶ προσωπικὴ, ἐπαναλαμβάνεται σταθερὰ καὶ σ' ὅλους τοὺς τόνους καὶ παραλλαγές, τὸ αὐτὸ βασικὸ κήρυγμα. Σημειῶν μερικὲς χαρακτηριστικὲς ἐκδηλώσεις⁶:

Ἄ Ο Κῶδιξ τῆς ἀρχαίας Βαβυλωνος, ἡ περίφημος νομοθεσία τοῦ Βασιλέως Hammurabi (2279 π. Χ.) ἐξασφαλίζει τὴν ὑπαρξὴ ἀστικῶν

(4) Βλ. τὸ Προοίμιον τῆς Διακηρύξεως, § 1.

(5) Ἡ προϊστορία καὶ ἡ ἱστορία τῆς Διακηρύξεως ὑποβοηθοῦν ἐπιπροσθέτως καὶ γιὰ τὸ νομικὸ χαρακτηρισμὸν τῶν διατάξεων τῆς Διακηρύξεως, γιατί ἀποδεικνύουν ὅτι ἀπὸ μακροῦ ὑπῆρχε γιὰ τὸ περιεχόμενον τους κοινὴ συνείδησις καὶ πρᾶξις μεταξὺ τῶν πολιτισμένων λαῶν, βλ. P. N. Drost : op. cit., σελ. 163 ἐπ.

(6) Πρόκειται φυσικὰ γιὰ περιωρισμένη ἐπίλογὴ πού ἀποσκοπεῖ νὰ ἐμφανίσῃ τὴν οἰκουμενικότητα καὶ τὴν καθολικότητα τῆς ἀνάγκης καὶ ὄχι γιὰ πλήρη καὶ λεπτομερειακὴ ἱστορικὴ ἐπισκόπηση τῆς ἐξελιξέως τῆς ιδέας ἢ τῆς πρακτικῆς τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων.

δικαιωμάτων, έγγραψται τὸ κῦρος τῶν συμβάσεων, θεσπίζει μίαν ἔννοια καλῆς πίστεως καὶ δημιουργεῖ ἀνεξάρτητη δικαστικὴ προστασία⁷.

Τὸ Βιβλίον τοῦ προφήτου Ἀμὼς (περὶ τὸ 760 π. Χ.), τοῦ ποιμένου τοῦ λαοῦ, ἀποτελεῖ ἔντονη κριτικὴ κατὰ τῆς ἐλλείψεως αἰσθημάτων ἀδελφοσύνης, κατὰ τῶν πιέσεων καὶ τῆς ἀδικίας τὰ ὅποια ἐπικρατοῦν εἰς τοὺς κυριαρχοῦντας καὶ πού ἐκδηλοῦνται εἰς βῆρος τοῦ λαοῦ⁸.

Εἰς τὸ «ὄραμα» τοῦ Προφήτου Μιχαίου (ἀρχὲς 7ου π. Χ. αἰῶνος) ἀνευρίσκονται γὰρ πρώτη φορά ἡ ἔκφρασις τοῦ σεβασμοῦ στοὺς ἐθνικοὺς πολιτισμοὺς, στὴν εἰρηνικὴ συνεργασία τῶν λαῶν, καθὼς ἐπίσης καὶ τὰ σπέρματα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἐλευθερίας ἀπὸ ἀνάγκη⁹.

(7) Γιὰ τὸν κώδικα τοῦ Hammurabi βλ. τὸ κλασσικὸν ἔργον τῶν J. Kohler-A. Ungrad-P. Koschaker: Hammurabis Gesetz, τομ. I-IV, 1904-1923 καὶ τὶς νεώτερες μεταφράσεις τῶν W. Eilers: Die Gesetzesstelle Hammurabis, 1932, Ch. Edwards: The World's Earliest Laws, 1914 καὶ K. Νικολαΐδου (Σκορδύτη): Ὁ Κώδιξ τῆς Ἀρχαίας Βαβυλωνίας, 1951. Βλ. ἐπίσης P. Cruveilhier: Introduction au Code d' Hammurabi, 1937 καὶ G. R. Driver-J. C. Miles: The Assyrian Laws, 1935.

(8) Βλ. κυρίως II. 6-8, III. 9, 10. Ἐπίσης: «Ἀκούσατε τὸν λόγον τοῦτον, δαμάλις τῆς Βασανιτιδος, αἱ ἐν τῷ ὕρει τῆς Σαμαρείας, αἱ καταδυναστεύουσαι πτωχοὺς καὶ καταπτοῦσαι πένητας. . .» V. 1, «ὅτι ἔργων πολλὰς ἀσεβείας ὑμῶν, καὶ ἰσχυραὶ αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν, καταπατοῦντες δίκαιον, λαμβάνοντες ἀλλάγματα καὶ πένητας ἐν πύλαις ἐκκλίνοντες» V. 12, καὶ «ἀκούσατε δὴ ταῦτα οἱ ἐκτρίβοντες εἰς τὸ πρῶτ' πένητας καὶ καταδυναστεύοντες πτωχοὺς ἀπὸ τῆς γῆς, οἱ λέγοντες: ὅτε διελεύσεται ὁ μῆν καὶ ἐμπολεμήσομεν καὶ τὰ σάββατα καὶ ἀνοίξομεν θησαυρὸν τοῦ ποιῆσαι μέτρον μικρὸν καὶ τοῦ μεγαλῦναι στάθμια καὶ ποιῆσαι ζυγὸν ἄδικον τοῦ κτῆσθαι ἐν ἀργυρίῳ καὶ πτωχοὺς καὶ πένητας ἀντ' ὑποδημάτων καὶ ἀπὸ παντὸς γεννήματος ἐμπορευόμεθα» VIII. 4-6. Βλ. γενικῶς G. A. Smith: The Book of the Twelve Prophets, 1900.

(9) «Καὶ ἔσται ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐμφανὲς τὸ ὄρος Κυρίου, ἔτοιμον ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων, καὶ μετεωρισθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν: σπεύσουσι πρὸς αὐτὸ λαοί, καὶ πορεύσονται ἔθνη πολλὰ καὶ ἐροῦσι: δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, καὶ δεῖξουσιν ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευόμεθα ἐν ταῖς τριβούχοις αὐτοῦ: ὅτι ἐκ Σιῶν ἐξελεύσεται νόμος καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ, καὶ κρινεῖ ἀνὰ μέσον λαῶν πολλῶν καὶ ἐξελέγξει ἔθνη ἰσχυρὰ ἕως εἰς μακρὰν, καὶ κατακόψουσι τὰς ρομφαίας αὐτῶν εἰς ἄροτρα καὶ τὰ δόρατα αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐκέτι μὴ ἀντάρη ἔθνος ἐπ' ἔθνος ρομφαίαν, καὶ οὐκέτι μὴ μάθωσι πολεμεῖν. καὶ ἀναπαύσεται ἕκαστος ὑποκάτω ἀμπέλου αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος ὑποκάτω σικκῆς αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοβῶν, διότι τὰ στόμα Κυρίου πικτοκράτορος ἐλάλησε ταῦτα. ὅτι πάντες οἱ λαοὶ πορεύσονται ἕκαστος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, ἡμεῖς δὲ πορευόμεθα ἐν ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ἐπέκεινα. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος, συνάξω τὴν συντετριμμένην καὶ τὴν ἐξωσμένην εἰσοδέξομαι καὶ οὐδ' ἀπώσάμην· καὶ θήσομαι τὴν συντετριμμένην εἰς ὑπόλειμμα καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰς ἔθνος δυνατὸν, καὶ βασιλεύσει Κύριος ἐπ' αὐτοὺς ἐν ὕρει Σιῶν ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως εἰς τὸν αἰῶνα», IV. 1-7. Μίαν εὐρεῖαν ἀνάλυση τοῦ ὄραματος τοῦ Μιχαία βλ. εἰς R. Gordis: The Vision of Michah, εἰς R. M. MacIver: op. cit., σελ. 1 ἐπ. Ἀπὸ τὶς πολλὰς ἄλλες ἐκδηλώσεις τοῦ Ἰουδαϊκοῦ νόμου ἄξιζει νὰ σημειωθοῦν καὶ αἱ παρακάτω ἀναφερόμενες εἰς τὴν ἀνεξίθρησκεία (θρησκευτικὴ ἐλευθερία) καὶ στὴν ἀναγνώ-

Ὁ περὶ σωματείων νόμος τοῦ Σόλωνος (ἀρχές τοῦ βου π. Χ. αἰῶνος) ἀποτελεῖ τὴν πρώτη συνταγματικὴ κατοχύρωση («δημόσια γράμματα») τοῦ δικαίωματος τοῦ συνεταιρίζεσθαι καὶ θέτει τὴν βάσει τῆς ἐλευθερίας τῶν συναλλαγῶν. ἡ ὁποία ὠδήγησε εἰς τὴν ἀποδέσμευση τοῦ ἀτόμου καὶ εἰς τὴν διεύρυνση τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων¹⁰.

Τὸ περίφημο κήρυγμα τοῦ Κομφουκίου (Confucius 551—479) κατὰ τὸ ὅποιον «ὅλοι μέσα στὶς τέσσαρες θάλασσες εἶναι ἀδελφοί», αἶρει τὴν διακρίσεις τῶν ἀνθρώπων πού βασιζονται σὲ ἐξωτερικὰ γνωρίσματα, ἐπιβάλλει τὸ γενικὸ σεβασμὸ τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος καὶ εἰδικώτερα ἐγγυᾶται τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας¹¹.

ριση τοῦ μὴ Ἰουδαϊκοῦ ἐθνικισμοῦ : «Καὶ μὴ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀπτέρας καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ, πλανηθεὶς προσκινήσῃς αὐτοῖς καὶ λατρεύσῃς αὐτοῖς, ἃ ἀπένευμε Κύριος ὁ Θεός σου αὐτὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τοῖς ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ» Δευτερονόμιον, IV. 19, «διότι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου ἕως δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδῶξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσάγεται τῷ ὀνόματί μου καὶ θυσία καθαρὰ, διότι μέγα τὸ ὄνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσι. λέγει Κύριος παντοκράτωρ» Μαλαχίας, I. 11, «τῆ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται Ἰσραὴλ τρίτος ἐν τοῖς Ἀσσυρίοις καὶ ἐν τοῖς Αἰγυπτίοις εὐλογημένος ἐν τῇ γῆ, ἣν εὐλόγησε σαβαὼθ λέγων· εὐλογημένος ὁ λαός μου ὁ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ὁ ἐν Ἀσσυρίοις καὶ ἡ κληρονομία μου Ἰσραὴλ» Ἡσαΐας, XIX. 24/25. "Ἄλλες ἀναλόγως ἐκδηλώσεις τοῦ Ἡσαΐα βλ. εἰς G. Buchanan Gray : International Critical Commentary on Isaiah, 1912. Βλ. ἐπίσης I. Edman-H. W. Schneider : op. cit., 195 ἐπ., καὶ 199 ἐπ. ὕπου καὶ ἐνδιαφέροντα ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν Σαμουὴλ καὶ τὸν Ἡσαΐα. Βλ. ἐπίσης M. Bejski : Les sources des droits de l'homme dans l'Ancien Testament, 1951 (Διατριβὴ Δακτυλογραφημένη). Ἐπιγραμματικὴ καὶ ὀλοκληρωμένη χριστιανικὴ διατύπωσις τῶν σκέψεων αὐτῶν γίνεται ἀπὸ τὸν Παῦλον : Πρὸς Γαλάτας, Γ. 28 «οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλληγ, οὐκ ἔνι δούλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἔστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ».

(10) Τὸ κείμενον τοῦ νόμου ἔχει ὡς ἐξῆς : «Ἐὰν δὲ δῆμος ἢ φράτορες ἢ ἱερῶν ὀργίων (θῦται) ἢ νῦνται ἢ σύσσειτοι ἢ ὁμόταφοι ἢ θιασῶται ἢ ἐπὶ λείαν οἰχόμενοι ἢ εἰς ἐμπορεῖαν, ὅτι ἂν τούτων διαθῶνται πρὸς ἀλλήλους, κύριον εἶναι, ἐὰν μὴ ἀπαγορεύση δημοσία γράμματα» D. 47, 22, 4, τοῦ ὁποίου τῆ φιλολογικῆ ἐπεξεργασία βλ. εἰς N. I. Πανταζοπούλου : Αἱ ἑλληνικαὶ «κοινωνία». Προλεγόμενα εἰς τὸ ἀττικὸν σωματικὸν δίκαιον, 1945, σελ. 26 ἐπ. Κατὰ τὴν πρωτότυπον ἔρευναν τοῦ Πανταζοπούλου (σελ. 41 ἐπ.) ὁ νόμος τοῦ Σόλωνος ἀποτελεῖ «τὴν πρώτην ἐν τῷ κόσμῳ διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου» (σελ. 102). Βλ. ἐπίσης N. I. Πανταζοπούλου : Ἱστορικὴ εἰσαγωγή εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου, 1952, σελ. 98 ἐπ. Ὁ A. Σβῶλος : Τὸ δικαίωμα τοῦ συνεταιρίζεσθαι καὶ τὸ Δίκαιον τῶν Σωματείων, 1915, σελ. 33 ἐπ., μολογνὴ ἐπιφυλακτικώτερος ἀποδέχεται ἐν τούτοις ὅτι ὁ νόμος τοῦ Σόλωνος «προϋποτίθει τὴν ἐλευθερίαν τοῦ συνεταιρισμοῦ» (σελ. 34). Βλ. γὰρ τὴν πολιτικὴν καὶ νομικὴν ἰδέαν τοῦ Σόλωνος. E. Wolf : Griechisches Rechtsdenken, τόμ. I, 1950 σελ. 189 ἐπ. ὅπου καὶ πλουσία φιλολογία καὶ E. Barker : Greek Political Theory, 3η ἐκδ. 1947, σελ. 42 ἐπ.

(11) Τὸ περίφημο χωρίον τῶν ἀφορισμῶν τοῦ Κομφουκίου ἔχει ὡς ἐξῆς, κατὰ μετάφραση ἀπὸ τὸ ἀγγλικόν, Analects, XII, 5 : «Αὐτὸ ἔχω ἀκοῦσαι : ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος βασι-

Ἡ διδασκαλία τοῦ Μενκίου (Mencius, Mang-tsze, 372-289) συνεπῆς στῆ γραμμῇ τοῦ Κομφουκίου ἐπίστευεν εἰς τὴν ἰσότητά ὅλων τῶν ἀνθρώπων¹² καὶ ἐδέχετο ὅτι «ὡς λαὸς εἶναι τὸ πλεόν σημαντικὸ στοιχεῖον εἰς τὰ ἔθνη»· διεκήρυσεν ὅτι οἱ Κυβερνητῆρες πρέπει νὰ προσέρχωνται ἀπὸ τὸ λαό, ὁ ὑποῖτος δικαιούται νὰ ἐκθρονίζῃ καὶ νὰ σκοτώσῃ ἀκόμη τοὺς ἀναξίτους μονάρχες του καὶ ἐτόνιζε τὴν οἰκονομικὴ ἐλευθερίαν, ἰδίως μὲ τὴν μορφή τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου¹³.

Ὁ Ἰνδουισμὸς (Hinduism) ὡς θρησκευτικὸν κίνημα καὶ κοινωνικὴ φιλοσοφία μὲ τὴν πίστη εἰς τὴν προσωρινότητά τῆς ταξικῆς (κἄσται) τοποθετήσεως, τὴν μετεμψύχωση καὶ τὴν πρωταξία τῆς πράξεως, τείνει νὰ ἀγκαλιάσῃ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ κατορθώνει νὰ τοὺς ἀφομοιώσῃ εἰρηρικὰ μὲ τὰ μέσα τῆς «συνθέσεως» καὶ τοῦ συμβιβασμοῦ τῶν ἀντιθέσεων. Τὸ κήρυγμα πάλιν τῶν «βασιλικῶν ὑποχρεώσεων» ἀπέναντι τοῦ ἀσήμαντου ἀνθρώπου, δημιουργεῖ ἓνα ὑποτυπῶδες, ἀλλὰ σαφές, εἶδος ἐξασφαλίσεως τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ ἰδίως τῶν κοινωνικῶν ἐλευθεριῶν¹⁴.

ζονται εἰς τὸ πεπρωμένον, τὰ πλούτη καὶ οἱ τιμῆς ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸν Οὐρανόν. Ὁ εὐγενὴς ἄς εἶναι εὐλαβὴς καὶ συνεπῆς στῆν διαγωγή του καὶ εἰς τις σχέσεις του μὲ τὸ λαό, ἄς εἶναι γεμάτος σεβασμὸ καὶ προσεκτικὸς γιὰ τὴν ἰδιωκτησίαν, γιὰτὶ ὅλοι μέσα στις τέσσαρες θάλασσας θὰ εἶναι ἀδελφοί (του)». Τὸ χωρίον αὐτὸ ἐρμηνεύεται ὅτι ἐκφράζει τὴ διδασκαλίαν τῆς πολιτικῆς ἐνότητος τοῦ κόσμου, «ὅλοι κάτω ἀπὸ τὸν Οὐρανὸ θὰ γίνουσι μιὰ Μεγάλαν Κοινωνοποιεῖαν... καὶ οἱ ἄνθρωποι θὰ θεωροῦν τοὺς γονεῖς, τις οἰκογένειας καὶ τὰ Κράτη, τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ὡς δικὰ τους», Li Chi, IX, καὶ ὅτι κηρύσσει τὴν ἀδελφότητα τῶν ἀνθρώπων ὡς σχέση αἵματος βασιζομένη ἐπὶ φυσικῶν δεσμῶν καὶ στηριζομένη ἀποκλειστικὰ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἰδιότητα τῶν ἀτόμων. Διηλαθῆ ὡς ἰσότητά μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ ὡς σχέση ἀμοιβαίας ἀγάπης ἀνάλογη μὲ τὴ διδασκαλίαν τοῦ Χρυσοῦ Κανόνος. Βλ. Wing-Tsit Chan: «Within the Four Seas all are Brothers» σὲ R. M. MacIver: op. cit., σελ. 21 ἐπ. καὶ 24 ἐπ., καὶ χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα εἰς σελ. 213 ἐπ. Μία ἐπιλογή τῶν πρὸ ἐνδιαφερόντων κειμένων τοῦ Κομφουκίου παρέχει σὲ ἀγγλικὴν μετάφρασιν ὁ Lin Yutang: The Wisdom of Confucius, 1938, σελ. 101 ἐπ. Ἀπὸ τὴν πλουσία φιλοσοφία γιὰ τὸ πολιτικο-κοινωνικὸ ἔργον τοῦ Κομφουκίου βλ. A. Franke: Das Confuzianische Dogma und die chinesische Staatsreligion, 1920, E. D. Thom as: Chinese Political Thought, 1928 καὶ Liang Chi-Chao: History of Chinese Political Thought, 1930.-Μία σφῆ εἰκόνα τῆς κινεζικῆς φιλοσοφίας παρέχουσι οἱ H. Hackmann: Chinesische Philosophie, 1927 καὶ E. Bréhier-P. Masson-Oursel: Histoire de la Philosophie-La philosophie en Orient, 1941, σελ. 120 ἐπ.

(12) «Ὁ σοφὸς καὶ ἐγὼ ἀνήκαμε στὸ ἴδιον εἶδος», The Works of Mencius, VI, I, 7. «Οἱ σοφοὶ αὐτοκράτορες Yao καὶ Shun εἶναι τὸ ἴδιον ὅπως ὁ κοινὸς λαός», The Works of Mencius, IV, II, 2. Βλ. καὶ Wing-Tsit Chan: op. cit., σελ. 25.

(13) Γιὰ τὴν κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ διδασκαλίαν τοῦ Mencius βλ. E. Faber: The Mind of Mencius or Political Economy founded on Moral Philosophy, 1882 καὶ Ch. Yuan: La philosophie politique de Mencius, 1927. Γενικώτερα γιὰ τὸ ἔργον του βλ. J. Le στῆν Encyclopaedia Britannica, τομ. XV, 1947, σελ. 239 ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Ἐπίσης ἀποσπάσματα τῶν ἔργων του βλ. εἰς Lin Yutang: op. cit., σελ. 276 ἐπ.

(14) Βλ. ἀντὶ ἄλλων Sir C. h. Eliot: Hinduism and Buddhism, 1921, II, D.

Ὁ Ἐπιτάφιος τοῦ Περικλέους (431 π. Χ.) μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ὁ ὕμνος τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος ἀπὸ τὴν ὁποῖαν πηγάζουν καὶ στὴν ὁποῖαν θεμελιοῦνται, σὲ τελευταία ἀνάλυση, ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία, ἡ ἰσότης ἀπέναντι τοῦ νόμου, ἡ ἀστικὴ ἐλευθερία καὶ οἱ ἐλευθερίες ἀπὸ ἀνάγκη καὶ φόβος¹⁵.

Τὸ Ρωμαϊκὸ Δίκαιον ἐξασφαλίζει ἰσότητα δικαιωμάτων εἰς τοὺς

Griswold: Brahmanism and Hinduism, στὴν Encyclopaedia of the Social Sciences, τομ. II, ἔκδ. 1948, σελ. 673 ἐπ. μὲ βιβλιογραφία εἰς σελ. 678, E. Bréhier-P. Masson Oursel: op. cit., σελ. 79 ἐπ. μὲ πλουσία φιλολογία εἰς σελ. 117 ἐπ., καὶ C. Humphreys: Buddhism, 1952. Β). εἰδικῶς Unesco: Human Rights, σελ. 195 ἐπ.

(15) Βλ. Θουκυδίδου, II, 34-46. Τὸ θέμα τοῦ μᾶς ἐνδιαφέρει κυρίως, ὁ ἔπαινος δηλαδὴ καὶ ἡ ἐξύψωσις τῆς ιδέας τῆς Ἀθηναϊκῆς Πολιτείας περιλαμβάνεται εἰς τὴς παραγράφους 37-41, 4. Ἀξίζει νὰ ἀναφέρη κανεὶς τὴν κλασσικὴ διατύπωση τῆς παραγράφου 37, 1-2: «Καὶ ὄνομα μὲν διὰ τὸ μὴ εἰς ὀλίγους, ἀλλ' ἐς πλείονας οἰκεῖν δημοκρατία κέκληται, μέτεστι δὲ κατὰ μὲν τοὺς νόμους πρὸς τὰ ἴδια διάφορα πᾶσι τὸ ἴσον, κατὰ δὲ τὴν ἀξίωσιν, ὡς ἕκαστος ἐν τῷ εὐδοκίμῳ, οὐκ ἀπὸ μέρους τὸ πλεῖον ἐς τὰ κοινὰ ἢ ἀπὸ ἀρετῆς προτιμᾶται, οὐδ' αὖ κατὰ πέναν, ἔχον δὲ τι ἀρχαῖον δρᾶσαι τὴν πόλιν, ἀξιώματος ἀφανείας κωλύεται. Ἐλευθέρως δὲ τὰ τε πρὸς τὸ κοινὸν πολιτεύομεν καὶ ἐς τὴν πρὸς ἀλλήλους τῶν καθ' ἡμέραν ἐπιτηδευμάτων ὑπόψιν...». Βλ. ἀνάλυση τοῦ κειμένου στὸν I. Θ. Κκκρηιδῆ: Περικλέους Ἐπιτάφιος, 2η ἔκδ., 1940, σελ. 50 ἐπ. Γιὰ τὸν Ἐπιτάφιον ὡς ἔκφραση τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων βλ. R. McKeon: The Funeral Oration of Pericles, στὸ R. M. MacIver: op. cit., σελ. 29 ἐπ., ἀλλὰ καὶ τὴς ὠραίας παρατηρήσεις τοῦ W. Jaeger: Paideia, Die Formung des Griechischen Menschen, τομ. I, 1934, σελ. 509 σχετικῶς μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ἀριστοκρατικῆς ἡγεσίας εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν δημοκρατία.

Ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία ἀποτελεῖ τὸ κύριον γνώρισμα τῶν Ἑλλήνων καὶ συγγρόνων καὶ τῆς χαρακτηριστικῆς τους διαφορᾶ ἀπὸ τοὺς «βαρβάρους», τοὺς «μὴ Ἕλληνας», δηλαδὴ τοὺς μὴ πολιτικῶς ἐλευθέρους ἀνθρώπους. βλ. τὴν ὠραία ἀνάλυση τοῦ B. Knauss: Staat und Mensch in Hellas, 1940, σελ. 29. Ἡ δημοκρατικὴ «ἐλευθερία» σὲ ὅλες τὴς μορφάς της καὶ ἰδίως ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου, «παρηρησία» κυριαρχεῖ, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ κλασσικοῦ ἑλληνισμοῦ, βλ. G. Murray: Greek Studies, 1947, σελ. 12. Σημειῶνω ἐνδεικτικῶς μερικὰς χαρακτηριστικὰς ἐκδηλώσεις:

α) Ὡς ἔκφρασις τῆς ἑλληνικῆς κοινῆς γνώμης κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἡρόδοτου (484-425 π. χ.) σχετικῶς μὲ τὴν δημοκρατία καὶ τὴν λαϊκὴν κυριαρχίαν πρέπει νὰ θεωρηθῆ, ἀδιὰφορως τῆς ἱστορικῆς του ἀληθείας, ὁ λόγος τοῦ Ἡρόδοτου ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς ἐλευθερίας ὅπως διασώζεται ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτον: «πλήθος δὲ ἄρχον προῖτα μὲν ὄνομα πάντων κάλλιστον ἔχει, ἰσονομίην, δευτέρα δὲ τούτων τῶν ὁ μόνναρχος ποιεῖαι οὐδέν· πάλω μὲν ἀρχὰς ἄρχει, ὑπεύθυνον δὲ ἀρχὴν ἔχει, βουλευμάτων δὲ πάντα ἐς τὸ κοινὸν ἀναφέρει· τίθεμαι δὲν γνώμην μετέντας ἡμέρας μόνναρχὴν τὸ πλῆθος ἀέξειν· ἐν γὰρ τῷ πολλῷ ἐνὶ τὰ πάντα» (Βιβλ. III, 80) καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι «ἐλευθέρου γὰρ ἔόντες οὐ πάντα ἐλευθέρου εἶσι· ἔπεστί γὰρ σφι δεσπότης ἄνομος, τὸν ὑποδαιμένουςι πολλῷ ἔτι μᾶλλον ἢ σοὶ σέ· ποιῶσι γῆν τὰ ἄν ἐκείνους ἀνόγη» (Βιβλ. VII, 104).

β) Ἐπίσης εἰς τοὺς Πέρσας τοῦ Ἀισχύλου, A, 242 τονίζεται, τὴν ἴδια ἐποχῆ, ὅτι οἱ Ἕλληνας: «οὐ τινος δοῦλοι κέκληται φώτῃς οὐδ' ὑπήκοοι».

γ) Ἡ παράδοσις συνεχίζεται στὴν ἴδια γραμμῆ, βλ. π. χ. Εὐριπίδου: Ἰκετιδῆς, 403-408:

Πρώτον μὲν ἤρξω τοῦ λόγου ψευδῶς, ξένη,
 ζῆτων τύραννον ἐνθάδ', οὐ γὰρ ἄρχεται
 ἐνός πρὸς ἀνδρός, ἀλλ' ἐλευθέρα πόλις
 δῆμος δ' ἀνάσσει διαδοχῆσιν ἐν μέρει
 ἐνικουσίαισιν, οὐχὶ τῷ πλούτῳ διδοῦς
 τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ γὰρ πένης ἔχων ἴσον

καὶ ἐπ' αὐτοῦ G. Murray : Euripides and his Age, 2x ἐκδ., 1946, σελ. 61 ἐπ.

δ) Τὴν πλατωνικὴ περιγραφή τῆς δημοκρατικῆς πόλεως καὶ τῶν ἐλευθεριῶν τῆς αὐτοῦ πρώτον μὲν δὴ ἐλευθεροὶ καὶ ἐλευθερίας ἡ πόλις μεστή καὶ παρρησίας γίνεταί. καὶ ἐξουσία ἐν αὐτῇ ποιεῖν ὅτι τις βούλεται : Λέγεται γὰρ δὴ, ἔρη, "Ὅπου δὲ γὰρ ἐξουσία, δῆλον ὅτι ἴδιον ἔκαστος ἂν κατασκευῆν τοῦ αὐτοῦ βίου κατασκευάζοιτο ἐν αὐτῇ, ἥτις ἔκαστον ἀρέσκωι, Πλάτωνος, Πολιτεία, Η. 557 β, 3 ἀκολουθεῖ ὁ Ἀριστοτέλης, Πολιτικά, VI, Γ 1317 : « Ὑπόθεσις μὲν οὖν τῆς δημοκρατικῆς πολιτείας ἐλευθερία· τοῦτο γὰρ λέγειν εἰώθησαν, ὡς ἐν μόνῃ τῇ πολιτεῖα ταύτῃ μετέχοντα ἐλευθερίας· τοῦτου γὰρ στοχάζεσθαι φασὶ πᾶσιν δημοκρατίαν. Ἐλευθερίας δὲ ἐν μὲν τὸ ἐν μέρει ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν. Καὶ γὰρ τὸ δίκαιον τὸ δημοτικὸν τὸ ἴσον ἔχειν ἐστὶ κατ' ἀριθμὸν ἀλλὰ μὴ κατ' ἄξιον, τοῦτου δ' ὄντος τοῦ δικαίου τὸ πλεῖθος ἀναγκάσιον εἶναι κύριον, καὶ ὅτι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι, τοῦτ' εἶναι καὶ τέλος καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ δίκαιον φασὶ γὰρ δεῖν ἴσον ἔχειν ἕκαστον τῶν πολιτῶν ὥστε ἐν ταῖς δημοκρατίαις συμβαίνει κυριωτέρους εἶναι τοὺς ἀπόρους τῶν εὐπόρων· πλείους γὰρ εἶσι, κύριον δὲ τὸ τοῖς πλείοσι δόξαν. Ἐν μὲν οὖν τῆς ἐλευθερίας σημεῖον τοῦτο, ὅν τίθενται πάντες οἱ δημοτικοὶ τῆς πολιτείας ὄρον, ἐν δὲ τὸ ζῆν ὡς βούλεται· τις τοῦτο γὰρ τῆς ἐλευθερίας ἔργον εἶναι φασιν, εἴπερ τοῦ δούλου ὄντος τὸ ζῆν μὴ ὡς βούλεται.

ε) Ἐπίσης καὶ ὁ Δημοσθένης : Κατὰ Φιλίππου Γ, 126 διακρίνει ὡςπὺς ἐλευθεροὶ καὶ μηδενὸς δούλοι ἔσονται, ἐνῶ εἰς τὸν : Κατὰ Φιλίππου, Δ, 4, 132 ὡςποτηρίζει τὸ ἀνὲν ἐλευθερία καὶ νόμοις ἐξ ἴσου πολιτεῖσθαι.

στ) Ἰδιαιτέρως γὰρ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λόγου, παρρησίαν, βλ. Δημοκρίτου : σοφικόν ἐλευθερίας παρρησίη, κίνδυνος δὲ ἡ τοῦ καιροῦ διακρίνωσις, Fr. 226 εἰς H. Diels : Die Fragmente der Vorsokratiker, 2x ἐκδ., τομ. I, 1906 σελ. 425, Εὐριπίδου : Ἴων, 671-672 ἀεὶ τῶν Ἀθηναίων μ' ἡ τελευτῶσα εἴη γυνή, ὡς μὴ γένηται μητρόθεν παρρησία καὶ τὴν περίφημον ἀποστροφὴν τοῦ Δημοσθένους : Κατὰ Φιλίππου, Γ, 141 ὡμεις τὴν παρρησίαν ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων οὕτω κοινῇ οἴεσθε δεῖν εἶναι πᾶσι τοῖς ἐν τῇ πόλει, ὥστε καὶ τοῖς ξένοις καὶ τοῖς δούλοις αὐτῆς μεταδεδώκατε, καὶ πολλοὺς ἂν τις οὐκ ἔταξεν ἴδου, παρ' ἡμῖν μετὰ πλείονας ἐξουσίας ὅτι βούλονται λέγοντας, ἡ πόλις ἐν ἐνιαῖς τῶν ἄλλων πόλεων).

Γιὰ τὴν ἔννοια τῆς ἐλευθερίας εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας βλ. C. E. Periphanakis : La théorie grecque du droit et le classicisme actuel, 1946, σελ. 33 ἐπ. καὶ τὴν εἰδικὴ μελέτη τοῦ A. J. Festugière : Liberté et Civilisation chez les Grecs, 1947, σελ. 7 ἐπ. Σχετικῶς μὲ τὴν ἐσωτερικὴ ἐλευθερία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, βλ. H. Comperz : Die Lebensauffassung der griechischen Philosophen und das Ideal der inneren Freiheit, 1904, ἰδίως σελ. 34 ἐπ. καὶ Γ. Δ. Δασκαλάκη : Τὸ νόημα τῆς Κοινωνικῆς Ἐλευθερίας, 1950, σελ. 13 ἐπ., ὅπου καὶ ἡ γενικώτερη γὰρ τὴν ἔννοια τῆς ἐλευθερίας βιβλιογραφία, σελ. 25 ἐπ.

Τὰ λεγόμενα γὰρ τὴν ἔννοια τῆς ἐλευθερίας εἰς τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα δὲν ἴσους, φυσικά, τὸ περιμέγιστο ζήτημα ἐν ὃ ἀρχαῖος κόσμος ἐγνώριζε «ατομικὰ δικαιώματα» μὲ τὴ νεώτερη» τοῦ ὄρου σημασία. Ἡ κρατούσα γνώμη δέχεται ὅτι δὲν ὑπῆρχον σαφῆρες ἀπαρβαθμιστὰς ἀπὸ τὴν Πολιτεία στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, βλ. G. Jellinek : Allgemeine Staatslehre, 3η ἐκδ., 1929, σελ. 307. Ἀντιθέτως οἱ N. Πανταζόπουλος : Αἱ Ἑλληνικαὶ Κοι-

Ρωμαίους πολίτας¹⁶ καὶ ἡ ρωμαϊκὴ ἔννοια τῆς ἐλευθερίας, κατὰ τὴν ὁποίαν «libertas est naturalis facultas eius quod cuique facere libet, nisi si quid vi aut jure prohibetur». διαποτίζει.¹⁷ ὅλους τοὺς ἰδιωτικούς καὶ τοὺς δημοσίους θεσμούς εἰς τρόπον ὥστε νὰ δημιουργεῖται μία εὐρυτάτη σφαῖρα ἀτομικῶν δικαιωμάτων καὶ ἐλευθεριῶν, μολονότι μὴ προστατευομένων ἀπὸ τὴν κρατικὴν παντοδυναμίαν¹⁸.

Ἡ «Ἡθικὴ τῶν Πατέρων», πού συνοψίζει τὴ δεοντολογία τῆς Ἰουδαϊκῆς φιλοσοφίας, κινεῖται γύρω ἀπὸ τὸν «ἀσήμενον» ἄνθρωπο, προστατεύει τὴν προσωπικὴ του ἀξιοπρέπεια, καὶ δοξάζει τὸν «ἄνθρωπισμόν» του, γιατί πιστεύει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ ἐγινε ἄνθρωπος χάρις εἰς τὴν ὁμοίωσίν του μετὰ τὸ Θεό¹⁹.

Ὁ «Χρυσοῦς Κανὼν» τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ ἐπάνω στὸν ὁποῖο θεμελιούται ὁλόκληρος ἡ ἠθικὴ τῆς ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλίας, συνιστᾷ τὸ ἀληθινὸ ὑπόβαθρον ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων. «Καὶ καθὼς θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως»²⁰. Δὲν τίθενται μόνον μετὰ τὸν Χρυσὸν Κανόνα ἀπαγορευθεῖς στὰ ἅτομα, στοὺς κυβερνήτες καὶ στὰ Κράτη, ἀλλὰ κυρίως ἐπιβάλλονται θετικῶς

νονίαν», σελ. 101 ἐπ., A. Verdross-Drosberg: Grundlinien der Antiken Rechts- und Staatsphilosophie, 1946, σελ. 140, καὶ Χρ. Γ. Σγουρίτσας: Ἐγγεγριδίου Συνταγματικοῦ Δικαίου, τεύχ. I, 1951, σελ. 101 ἐπ. Σχετικῶς μετὰ τὴν ἔννοια τῆς «ἐλευθερίας τῆς πόλεως» τοῦ Σόλωνος ὡς συνθέσεως τῆς δίκης καὶ τῆς βίας καὶ ὡς ἀνεξαρτήτου ἐννοίας ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ ἐλευθερία, βλ. E. Wolf, op. cit., σελ. 214 ἐπ.

(16) Βλ. ἀπὲρ ἄλλων: Γ. Α. Πετροπούλου: Ἱστορία καὶ Εἰσηγήσεις τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου, 1944, σελ. 70 ἐπ. καὶ 381 μετὰ πλουσία φιλολογία.

(17) Βλ. D. I, 5, 4 pr. (Florentinus): «ἐλευθερία ἐστὶ φυσικὴ εὐχέρεια τοῦ ποιεῖν, ὅπερ τις βούλεται, εἰ μὴ βία ἢ νόμος κωλύεται» Βασ. 46, 1, 2.

(18) Βλ. Fr. Schulz: Prinzipien des Römischen Rechts, 1934, σελ. 95 ἐπ. καὶ 110.

(19) Ἡ «Ἡθικὴ τῶν Πατέρων» ἀποτελεῖ μία πλήρη περίληψιν τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἡθικῆς καθὼς διευκρινήθη ἀπὸ τοὺς μεγάλους Ἰουδαίους ραββίνους. Διαίρεται σὲ ἕξι μικρὰ κεφάλαια καὶ ἔχει χαρακτηριστὰ συλλογῆς ἀφορισμῶν καὶ ἀποφθεγμάτων. Ἀπὸ τῆς ἀγγλικῆς μεταφράσεως τῆς, βλ. R. T. Herford: Pirke Abot, 1930 μετὰ σχόλια καὶ σημειώσεις καὶ J. H. Herz: The Authorized Daily Prayer Book, 1948, μετὰ ἐνδιαφέροντα εἰσαγωγὴν καὶ σχόλια. Κατὰ τὸν Ben Zion Bokser: The Ethics of the Fathers, στὸ R. M. MacIver: op. cit., σελ. 43, μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς «ἡ εὐγενεστέρη εἰκὼν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἀνθρωπισμοῦ». Περιφημος εἶναι ὁ ἀφορισμὸς τοῦ Ραββίνου Akiba κατὰ τὸν ὁποῖον «ἀγαπητὸς εἶναι ὁ ἄνθρωπος γιατί ἐδημιουργήθη κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἀποτελεῖ μία εἰδικὴ ἀγάπη τὸ νὰ γνωρίζῃ ὁ ἄνθρωπος ὅτι ἐδημιουργήθη κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, γιατί ὡς ἐλέγηθη: κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τὸν ἔκαμε ὁ Θεὸς ἄνθρωπον» (3, 18).

(20) Λουκᾶς, ΣΤ. 31 ἢ κατὰ τὴ διερμηνείαν τοῦ Ματθαίου, Ζ. 12 «πάντα οὖν ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς».

ὑποχρεώσεις γὰρ «δράση» καὶ «παροχές» τοῦ ὑπεβोधήθησαν ἀργότερα οὐσιαστικά τὴν ἀνάπτυξή ὅλων τῶν λεγομένων κοινωνικῶν δικαιωμάτων²¹.

Ὁ Ἰσλαμισμὸς (Islam) μὲ τὸ δόγμα του ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι δοῦλοι τοῦ Ἀλλὰχ παρέχει εἰς τὸ ἄτομον τὴ δύνατότητα νὰ ἀξιῶσθαι δικαιοματὰ ἀδελφουσύνης, νὰ ζητῆ δικαιοσύνη, ἀσφάλεια καὶ προστασία τῆς φήμης του, καθὼς καὶ νὰ ἀπαιτῆ τὸ σεβασμὸ τῆς σωματικῆς ἐργασίας καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου μόγθου²².

Ἡ μυθικὴ σημασία καὶ ἡ παγκόσμιος ἀπήχησης τῆς Magna Carta (15 Ἰουνίου 1215) τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἀκτῆμονος εἶναι γενικώτερα γνωστῆ²³. Θεωρεῖται ὡς ὁ πρωτοπόρος τῆς κυριαρχίας τοῦ νόμου καὶ τῆς ἐπιβολῆς φόρων μόνον τῆ συναίνεσει τῶν ὑπηκόων, ὡς ὁ προστάτης τῆς

(21) Τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ Χρυσοῦ Κανόνος εἶναι ὅτι ἀπαιτεῖ θετικὰς πράξεις καὶ δὲν περιορίζεται μόνον σὲ παραλήψεις, ὅπως τὸ «ὄ σὺ μισεῖς ἑτέρον μὴ ποιήσεις» ἢ τὸ «μὴ κρίνετε. ἵνα μὴ κριθῆτε». ὅτι δὲν ἀπεθύναται μόνον εἰς τὸ λόγος, τὸ αἰσθητικὸ καὶ τὴ φαντασία, ἀλλὰ πρὸ παντός εἰς τὴ θέλησιν καὶ ἀπαιτεῖ δράση: «ὄ πᾶς ὁ λέγων μοι Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς» Ματθ. Ζ. 21 ἢ κατὰ τὴ διατύπωση τοῦ Παύλου «ὄ γὰρ οἱ ἄκουσάτι τοῦ νόμου δικαιοὶ παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιοθήσονται». Ρωμ. Β. 13. Ἀπὸ τὴν τεραστίαν διεθνή φιλοσοφίαν γιὰ τὸν Χρυσὸν Κανὸνα ἐπιλέγω τὴν προσιτῆ εἰς τὸν ἑλληνα ἀναγνώστη ὠρχία ἀνάληψιν τοῦ Σ. Γ. Παπακώστα: «Ἡ ἐπὶ τοῦ Ὁρόου Ὁμιλία, 2α ἐκδ., 1948, σελ. 419 ἐπ. ὁ D. V. Steere: The Golden Rule, στὸ R. M. MacIver: op. cit., σελ. 59, ὑποστηρίζει ὅτι «σχεδὸν κάθε μεγάλη θρησκεία περιλαμβάνει, ἔναν ἰσοδύναμον κανόνα μὲ τὸν Χρυσὸν Κανόνα» καὶ δέχεται ὅτι θὰ μπορούσε νὰ τὸν θεωρήσῃ κανεὶς ὡς ἀρχὴ τοῦ φυσικοῦ δικαίου ἀποδεκτῆ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἀδιαφόρως θρησκευτικῆς τοποθετήσεως. Γιὰ τὸν Χρυσὸν Κανόνα τοῦ Κομφουκίου, ὠπηρετήσῃ τὸν πατέρα μου, ὅπως περιμένω ἀπὸ τὸν υἱόν μου νὰ μὲ ὑπηρετήσῃ... ὕπηρετήσῃ τὸν ἡγεμόνα μου, ὅπως περιμένω ἔναν ὑπηρετῆ μου νὰ μὲ ὑπηρετήσῃ... Πρῆττε γιὰ τοὺς μεγαλύτερους ἀδελφούς μου, ὅτι περιμένω οἱ νεώτεροί μου ἀδελφοί νὰ πράττουν γιὰ μένα», βλ. Confucius, The Doctrine of Men, XIII, καὶ Wing-Tsit Chan: op. cit., σελ. 28.

Ἐπίσης γιὰ τὸν Χρυσὸν Κανόνα τοῦ Ἰνδουισμού βλ. Mahabharata, XIII, 413, 9, XII, 260, 22 καὶ V. 39, 72, ἢ τὴν περίληψή τους σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση Δ. Γαλανοῦ: Βαλκλβάρατα ἢ σύντομη τῆς Μαχλβάρατας, 1847 καὶ Dhamapada, 129, 132.

(22) Γιὰ τὸν Ἰσλαμισμὸ γενικῶς βλ. H. Grimme: Islam στὸ Staatslexikon, 5η ἐκδ., τομ. II, 1927, σελ. 1611 ἐπ. καὶ βιβλιογραφία σελ. 1622 καὶ J. Schacht: Islam, στὴν Encyclopaedia of the Social Sciences, τομ. VIII, 1948, σελ. 333 ἐπ. καὶ βιβλιογραφία σελ. 343 ἐπ. Εἰδικώτερα γιὰ τὸ πρόβλημα τοῦ μᾶς ἀπαρρολεῖ βλ. D. B. MacDonald: Development of Muslim Theology, Jurisprudence and Constitutional Theory, 1903 καὶ Ch. Cardahi: Droit et Morale, 1950.

(23) Βλ. γιὰ τὴ Magna Carta Libertatum τίς παρακάτω εἰδικὲς σημαντικώτερες μελέτες W. S. McKechnie: Magna Carta, 1914. F. Thompson: Magna Carta: its Role in the Making of the English Constitution (1300-1629), 1948, S. Painter: Magna Carta, στὴν American Historical Review, ἔτ. 1948, J. Bartlet Brebner: Magna Carta, στὸ R. M. MacIver: op. cit., σελ. 61 ἐπ. καὶ X. Γ. Σγουρίτσας: Ὁ Μέγας Χάρτης τῶν Ἐλευθεριῶν, 1947, ὅπου τὸ λατινικὸν πρωτότυπον, σελ. 24 ἐπ. καὶ ἑλλη-

προσωπικῆς ἐλευθερίας καὶ ὁ θεμελιωτῆς τῆς ἀρχῆς τοῦ φυσικοῦ δικαστοῦ²⁴. Καὶ μολονότι μὲ τὴ μορφή τοῦ κειμένου τοῦ 1215 δὲν ἐφηρμόσθη ποτὲ καὶ ἀνεφέρετο ἀποκλειστικῶς στοὺς ὀλίγους εὐγενεῖς τῆς ἐποχῆς²⁵, ἐν τούτοις ὑπῆρξε ὁ πρόδρομος²⁶ τοῦ Petition of Right (1628)²⁷

νικῆ μετάφρασις μὲ σχόλια, σελ. 37 ἐπ. Βλ. ἐπίσης : W. Stubbs : Histoire Constitutionnelle de l'Angleterre, γὰλλ. μετ. G. Lefebvre, τομ. I, 1907, σελ. 639 ἐπ. καὶ σελ. 879 ἐπ. ὅπου καὶ συμπλήρωσις τῆς κλασσικῆς διδασκαλίας τοῦ Stubbs, T. P. Taswell-Langmead-T. F. T. Plucknett : English Constitutional History, 10η ἔκδ., 1946, σελ. 74 ἐπ., R. Gneist : Englische Verfassungsgeschichte, 1882, σελ. 246 ἐπ., J. Hatschek : Englische Verfassungsgeschichte bis zum Regierungsantritt der Koenigin Victoria, 1913, σελ. 19 καὶ 21 ἐπ. καὶ A. Voigt : Geschichte der Grundrechte, 1948, σελ. 7 ἐπ. Ἀγγλικὴ μετάφρασις τῆς Magna Carta, βλ. στὴ συλλογὴ G. B. Adams-H. Morse Stephens : Select Documents of English Constitutional History, ἔκδ. 1945, σελ. 42 ἐπ. καὶ ἀνατύπωσή της εἰς W. Y. Elliott-N. A. Mac Donald : Western Political Heritage, 1949, σελ. 341 ἐπ.

(24) Οἱ παραπάνω βρασιλικά ἀρχεῖα περιλαμβάνονται εἰς τὰ ἄρθρα : 12 ἀπαγόρευσις αὐθαίρετου ἐπιβολῆς φόρου, 14 πρόποσι συγκλήσεως τοῦ Commune Consilium (Κοινὸν Συμβούλιον τοῦ Βασιλείου), 39 «οὐδεὶς ἐλεύθερος ἄνθρωπος δέον νὰ συλλαμβάνεται, ἢ νὰ φυλακίζεται, ἢ νὰ ἀποστερηθῆται (τῆς ἐλευθερίας κατοχῆς του, ἢ τῶν ἐλευθεριῶν του, ἢ τῶν ἐλευθερῶν ἐθίμων του), ἢ νὰ τίθεται ἐκτὸς νόμου, ἢ νὰ ἐξορίζεται, ἢ νὰ κακοποιεῖται ὅπως-δήποτε, οὔτε θὰ βαδίσωμεν ἐναντίον του, οὔτε θ' ἀποστείλωμεν (στρατὸν) ἐναντίον του, παρὰ μόνον κατὰ τὴν νόμιμον κρίσιν τῶν ὁμοίων του, ἢ κατὰ τὸν νόμον τῆς χώρας» καὶ 40 «εἰς οὐδένθ θὰ πωλήσωμεν, εἰς οὐδένθ θ' ἀρνηθῶμεν, ἢ θὰ ἀναβάλωμεν τὸ δίκαιον ἢ τὴν δικαιοσύνην» (μετάφρασις X. Γ. Σγουρίτσα, σελ. 53).

(25) Βλ. τὴν κριτικὴν τῶν J. Hatschek : op. cit., σελ. 21, T. P. Taswell-Langmead-T. F. T. Plucknett : op. cit., σελ. 89 ἐπ. καὶ J. Bartlet-Brebner : op. cit., σελ. 62.

(26) Ὅπως καὶ πρὸ τῆς Magna Carta ὑπῆρξαν πολλὰ σημαντικὰ κείμενα ἀναφερόμενα εἰς τὶς προσωπικὰς ἐλευθερίας ὅπως π. γ. ὁ Χάρτης τῶν Ἐλευθεριῶν τοῦ Ἐρρίκου τοῦ I (1100), βλ. ἕνα πίνακα μὲ τὰ πρὸ σημαντικὰ στοὺς F. R. Daresté-P. Daresté : Les Constitutions Modernes, 2α ἔκδ., τομ. I, 1891 σελ. 43 καὶ 44, ἔτσι καὶ πρὸ τῆς Petition of Right τοῦ 1628, μποροῦμε νὰ βροῦμε πολλὰς ἀνάλογες ἐκδηλώσεις μεταξὺ τῶν ὁποίων προέγρουσα θέσι παίρνει ἡ Petition of Thirty-one Articles, τοῦ Ἐρρίκου τοῦ IV (1406), βλ. T. P. Taswell-Langmead-T. F. T. Plucknett : op. cit., σελ. 213 ἐπ.

(27) Ἡ Petition of Right, τῆς 7ης Ἰουνίου 1628, ἐπὶ Καρόλου τοῦ I ἀκολουθεῖ συνειδητῶς τὸ πνεῦμα καὶ τὸ γράμμα τῆς Magna Carta. Καταδικάζει τὶς παράνομες φορολογίας καὶ τὰ ἀναγκαστικὰ δάνεια (ἄρθρα I-II), ἀρνεῖται τὶς αὐθαίρετες φυλακίσεις καὶ κρατήσεις (ἄρθρα III-V), ἀποκρούει τὶς στρατιωτικὰς καὶ ναυτικὰς ἐπιτάξεις (ἄρθρον VI), τὴν αὐθαίρετον ἐπιβολὴν τοῦ Στρατιωτικοῦ Νόμου (ἄρθρον VII), ἐπιβάλλει κυρώσεις γιὰ τοὺς παραβάτες καὶ τονίζει ὅτι «all which they most humbly pray of your most excellent Majesty as their rights and liberties, according to the laws and statutes of this realm» (ἄρθρον VIII), βλ. T. P. Taswell-Langmead-T. F. T. Plucknett : op. cit., σελ. 411 ἐπ., ὅπου καὶ τὸ κείμενον τῆς Petition of Right, σελ. 415 ἐπ., D. Lindsay Keir : The Constitutional History of Modern Britain, 1485-1937, 3η ἔκδ., 1946, σελ. 192, J. Hatschek : op. cit., σελ. 334 καὶ A. Voigt : op. cit., σελ. 12.

τοῦ Habeas Corpus Act (1679)²⁸, τοῦ Bill of Rights (1689)²⁹ καὶ ἐπηρέασε οὐσιαστικὰ ὅλες τῆς διακηρύξεις τῶν νεωτέρων χρόνων.

Ἡ τεραστία συμβολὴ τοῦ φυσικοῦ δικαίου, ἰδίως μὲ τῆ μορφῇ ποῦ πῆρε τὸ Μεσαίωνα³⁰, γιὰ τῆ διαμόρφωση τῆς ἐννοίας τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων τῶν νεωτέρων χρόνων πρέπει νὰ ἐξαρθῆ ὅλως ἰδιαιτέρως. Ἡ διά-

(28) Ἡ Habeas Corpus Act τοῦ 1679 τιτλοφορεῖται «An Act for the better securing the liberty of the subject, and for prevention of imprisonments beyond the seas». ἀποκαθιστᾷ τὸ δικαίωμα τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας, ἐγγυᾷται τὴν νόμιμο δικαστικὴν τῆς διώξεως, συλλήψεως κλπ. καὶ ἀποτελεῖ τὸ πρότυπον τῶν περὶ προσωπικῆς ἐλευθερίας συνταγματικῶν διατάξεων τῶν νεωτέρων χρόνων. βλ. T. P. Taswell-Langmead-T. F. P. Plucknett: op. cit., σελ. 483 ἐπ., J. Hatschek: op. cit., σελ. 505 ἐπ., D. J. Medley: English Constitutional History, 6η ἐκδ., 1925, σελ. 465 ἐπ., F. W. Maitland: The Constitutional History of England, ἐκδ. 1946, σελ. 271 ἐπ. καὶ A. Voigt: op. cit., σελ. 15.

(29) Ὁ περίφημος Νόμος τῶν Δικαιωμάτων (Bill of Rights) τῆς 13ης Φεβρουαρίου 1689, ἀπὸ τὸν ὅποιον καὶ κάθε διακήρυξις δικαιωμάτων χαρακτηρίζεται εἰς τὸν ἀγγλόφωνον κόσμον ὡς Bill of Rights, τιτλοφορεῖται «An Act Declaring the Rights and Liberties of the Subject, and Settling the Succession of the Crowne» καὶ ἀποβλέπει κυρίως εἰς τὴν κατάργησι τοῦ παρὰ νόμου δικαιοῦτος ἀναστολῆς ἀπὸ τὴν ἐφαρμογῇ τοῦ νόμου καὶ τῶν παρὰ νόμου ἐξαίρεσεων. Ἐπίσης ἀπαγορεύει τὴν ἐπιβολὴ φόρων δίχως νόμου, τὴν ἀπάνθρωπος ἢ ἀσυνήθεις ποινὴς καὶ ἐξασφαλίζει τὴν ἐκλογικὴν «αὐτονομίαν» τῆς Βουλῆς, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λόγου εἰς αὐτήν, τὸ δικαίωμα τῆς ἀναφορᾶς καὶ τὸ δικαίωμα τῶν δικαμαρτομένων νὰ φέρουν ὄπλα, βλ. T. P. Taswell-Langmead-T. F. P. Plucknett: op. cit., σελ. 502 ἐπ. ὅπου καὶ τὸ καίμενον τοῦ Bill of Rights, D. Lindsay Keir: op. cit., σελ. 268 καὶ A. Voigt: op. cit., σελ. 15. Συγκριτικὴ μελέτη τῶν ἀγγλικῶν διακηρύξεων μὲ τὴς ἀμερικανικὰς καὶ γαλλικὰς βλ. εἰς S. Fang: Étude sur les Déclarations des Droits, 1939, σελ. 11 ἐπ. Τὰ καίμενα τῶν ἀγγλικῶν διακηρύξεων ποῦ ἀναφέραμε καθὼς καὶ τὴς πρὸ σημαντικὰς πράξεις τοῦ ἀγγλικοῦ δημοσίου δικαίου βλ. εἰς τὴς συλλογὰς: Ch. Beaumont: Chartes des libertés anglaises, 1892 καὶ G. Adams-H. M. Stephens: op. cit., αὐτόθι.

(30) Καθ' ὅσον γνωρίζω δὲν ὑπάρχει μίαν γενικὴ πλήρη καὶ ἐξαντλητικὴ ἱστορία τῆς ἐξελιξέως τοῦ φυσικοῦ δικαίου εἰς τῆ διεθνή βιβλιογραφίαν. Ἀπὸ τὴν πλουσιωτάτη φιλολογία ἐπιλέγω: E. Buri: Essai historique sur le développement de la notion de droit naturel dans l'antiquité grecque, 1908, II. Rommen: Le droit naturel. Histoire-Doctrine, 1945, Sir Fr. Pollock: The History of the Law of Nature, εἰς τὸ Essays in the Law, 1922, H. F. Jolowicz: Historical Introduction to Roman Law, 1932, R. W.-A. J. Carlyle: A History of Media vel Political Theory in the West, τομ. I-VI, 1903-1936, J. Stone: The Province and Function of Law, 1946, σελ. 215 ἐπ., ὅπου καὶ πλουσιὰ φιλολογίαν, W. Eckstein: Das antike Naturrecht in sozialphilosophischer Beleuchtung, 1926, W. Nestle: Griechische Naturrechtstheorien, εἰς Das Humanistische Gymnasium, 1926, σελ. 146, ἐπ., O. v. Gierke: Johannes Althusius und die Entwicklung der naturrechtlichen Staatstheorien, 4η ἐκδ., 1929, Τοῦ Αὐτοῦ: Natural Law and the Theory of Society, ἀγγλ. μετ. E. Barker, 1934 καὶ H. H. Dietze: Naturrecht in der Gegenwart, 1936, σελ. 58 ἐπ. Μίαν χρήσιμη συλλογὴ ἀντιπροσωπευτικῶν καίμενων τοῦ φυσικοῦ δικαίου βλ. εἰς J. Hall: Readings in Jurisprudence, 1938, σελ. 3-86.

κρίσις τῶν Σοφιστῶν μεταξὺ δικαίου «φύσει» καὶ δικαίου «νόμῳ»³¹, ἡ προσθήκη τοῦ Ἀριστοτέλους ὅτι τὸ φυσικὸν δίκαιον εἶναι δίκαιον κοινὸν ἰσχύον παντοῦ καὶ πάντοτε³², ἡ ἔνταξις του ἀπὸ τὸν Ἐπίκουρον εἰς τὴ διδασκαλία τῆς Στωϊκῆς φιλοσοφίας τῆς ὁποίας ἀπετέλεσε θεμελιώδες δόγμα³³, καὶ ἡ ἀποδοχή του ἀπὸ τὸν Κικέρωνα³⁴ καὶ τὸν Σενέκα³⁵ διὰ τῆς ὁποίας κυρίως διαποτίζει τὸ σύστημα τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου, ὡδηγοῦν εἰς τὴν χριστιανικὴ διαμόρφωσή του κατὰ τὴν ὁποία φυσικὸς νόμος καὶ θεῖος νόμος ταυτίζονται³⁶. Ἀπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ τὸ φυσικὸν δίκαιον, παρ' ὅλες τις μεταβολές τις ὁποῖες ὑπέστη—ἔγινε ἀτομιστικόν, *jus gentium*, καὶ διέφραξε τοὺς δεσμούς του μετὰ τὸ Θεῖον³⁷, ἀποτελεῖ τὴ βάση κάθε ἀξιώσεως ἀτομικῶν ἢ ἀνθρωπι-

(31) Βλ. πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθέντων Ν. Ι. Πανταζοπούλου: Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή, σελ. 115 καὶ 145 ἐπ., Ε. Wolf: *op. cit.*, σελ. 76 ἐπ. καὶ C. E. Periphanakis: *Les sophistes et le droit*, 1953,

(32) Βλ. Ἀριστοτέλους: Ρητορικὴ, I, 10, 3: «νόμος δ' ἐστὶν ὁ μὲν ἴδιος ὁ δὲ κοινός, λέγω δε...κοινὸν (δὲ) ὅσα ἄγραφα παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖται» καὶ I, 13, 2 «...κοινὸν δὲ τὸν κατὰ φύσιν». Βλ. ἐπίσης Κλεάνθους: Ἔγνος εἰς Δία: «θεοῦ κοινὸν νόμον» εἰς J. V. Arnim: *Stoicorum Veterum Fragmenta*, τομ. I, 1905, σελ. 121 ἐπ.

Ἀνάλυση τῆς περὶ δικαίου θεωρίας τοῦ Ἀριστοτέλους βλ. εἰς P. Vinogradoff: *Outlines of Historical Jurisprudence*, τομ. II, 1922, σελ. 43 ἐπ. καὶ γὰρ τις σχέσεις δικαίου—Πολιτείας W. Siegfried: *Untersuchungen zur Staatslehre des Aristoteles*, 1942, *passim*.

(33) Βλ. R. D. Hicks: *Stoic and Epicurean*, 1910.

(34) Βλ. τὴν ὠραιστάτη εἰσαγωγή τοῦ G. H. Sabine—St. B. Smith: *M. T. Cicero on the Commonwealth*, 1929.

(35) Βλ. ἀντὶ ἄλλων P. Grimal: *Senèque, sa vie, son oeuvre*, 1948, ἰδίως σελ. 73 ἐπ. καὶ βιβλιογραφία, σελ. 153 ἐπ.

(36) Βλ. τὴ μνημειώδη διατύπωση τοῦ Παύλου: Ἐρὸς Ρωμαίους, Β, 14-15 «ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῶν, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες ἐκυτοῖς εἰσι νόμος, οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν» καὶ R. W.-A. J. Carlyle: *op. cit.*, τομ. I, ἔκδ. 1950, σελ. 102 ἐπ. καὶ τις σχετικὴς παραπομπές. «The early christian fathers all expressly or tacitly identify the law of nature with the law of God», C. H. McIlwain: *The Growth of Political Thought in the West*, 1950 σελ. 149/150. Γιὰ τὴν ὁρολογία, ἔννοια καὶ τὴς «σχέσεις» μεταξὺ *lex moralis*, *lex naturalis* καὶ *lex dei*, βλ. τὴν ὠραία μελέτη τοῦ H. Spiegelberg: *Gesetz und Sittengesetz*, 1935 σελ. 202 ἐπ.

(37) Βλ. Γ. Α. Πετροπούλου: *op. cit.*, σελ. 40-41 καὶ C. H. McIlwain: *op. cit.*, σελ. 119 ἐπ. Βλ. ἐπίσης J. Sauter: *Die philosophischen Grundlagen des Naturrechts*, 1932, σελ. 197 ἐπ. καὶ J. Barion: *Recht, Staat und Gesellschaft*, 1949 σελ. 30 ἐπ. Πρέπει ἐν τούτοις νὰ σημειωθῇ ὅτι κύριος πρόδρομος τῆς ἀτομιστικῆς κατευθύνσεως ὑπῆρξεν ὁ Καλλικλῆς ὁ ὁποῖος ἐδίδαξεν ὅτι «κατὰ νόμον γε τὸν τῆς φύσεως» «τὸ δίκαιον ἐστὶ τὸν κρείττω τοῦ ἡττοῦτος ἄρχειν καὶ πλέον ἔχειν», Πλάτωνος: Γοργίας XXXIX, βλ. A. Menzel: *Kallikles. Eine Studie zur Geschichte der Lehre vom Rechte des Staerkeren*, 1922 σελ. 20 ἐπ., ὅπου καὶ ἀνάλυσις τοῦ φυσικοῦ δικαίου τοῦ ἰσχυροτέρου.

νων δικαιωμάτων, από οίανδήποτε πλευρά και αν ἐγείρεται³⁸. Τὰ γνωρίσματα τοῦ κίωονιου και ἀμεταβλήτου ποῦ «διεκδικουῦν» τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, ἢ καθολικὴ και δίχως ἐξαιρέσεις ἰσχύς του και ἢ φυσικὴ ἢ θεϊκὴ καταγωγή και προέλευσίς τους, ἢ λογικὴ ἐπιβολὴ τους και ἢ πανανθρώπινη σημασία τους προσέρχονται, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, ἀπὸ τὰ κηρύγματα τῶν διδασκάλων τῆς *lex naturae*³⁹. Κάθε ἀνθρώπινον ὄν μόνον και μόνον ἐπειδὴ ἔχει ἀνθρώπινη μορφή και μετέχει στὸν «κίωονιο λόγο» εἶναι προκείμενο

(38) Βλ. ἀντὶ ἄλλων : J. Maritain : *The Rights of Man and Natural Law*, 1943. γαλλικὴ μετάφρασις : *Les droits de l'homme et la loi naturelle*, 1945, ἰδίως σελ. 67 ἐπ., J. C. Murray, S. J. : *The Natural Law*, εἰς R. M. MacIver : *op. cit.*, σελ. 69 ἐπ. ἐπιλογὴ καιμένων, σελ. 234 ἐπ. και Unesco : *op. cit.*, σελ. 55 ἐπ. και 73 ἐπ.

(39) Γιὰ τίς σύγχρονες ἀντιλήψεις τοῦ φυσικοῦ δικαίου βλ. A. Valentin : *Traité de Droit Naturel*, τομ. I-II, 1921, L. Le Fur : *La théorie du droit naturel depuis le XVII siècle*, στὸ *Recueil des Cours* τῆς Académie de droit International, 1927, σελ. 259 ἐπ., J. Charmont : *La renaissance du Droit Naturel*, 2x ἐκδ., 1927, J. Lecerq : *Leçons de droit naturel*, I-II, 1934, J. Bryce : *The Law of Nature*, εἰς τὸ *Studies in History and Jurisprudence*, τομ. II, 1901, σελ. 112 ἐπ., Ch. G. Haines : *The Revival of Natural Law Concepts*, 1930, B. F. Wright : *American Interpretations of Natural Law*, 1931, R. M. Cohen : *Reason and Nature*, 1931, σελ. 401 ἐπ., F. S. Cohen : *Ethical Systems and Legal Ideals*, 1933, σελ. 101 ἐπ., W. A. Robinson : *Civilisation and Growth of Law*, 1935, σελ. 187 ἐπ., E. S. Corwin : *The «Higher Law» Background of American Constitutional Law*, εἰς τὸ *Selected Essays on Constitutional Law*, τομ. I, 1938, σελ. 1 ἐπ., L. Stapleton : *Justice and World Society*, 1944, σελ. 11 ἐπ., R. Pound : *An Introduction to the Philosophy of Law*, 1946 σελ. 25, 31, 40 ἐπ. 49 ἐπ., W. Friedmann : *Legal Theory*, 1949, σελ. 62 ἐπ., R. N. Wilkin : *Status of Natural Law in American Jurisprudence*, στὸ *Notre Dame Lawyer*, ἔτ. 1949, σελ. 343 ἐπ., E. Lauterpacht : *International Law and Human Rights*, σελ. 73 ἐπ., J. Needham : *Human Law and the Laws of Nature in China and the West*, 1951, H. Rommen : *Die ewige Wiederkehr des Naturrechts*, 1926, H. H. Ditze : *op. cit.*, σελ. 109 ἐπ., O. Veit : *Die Geistesgeschichtliche Situation des Naturrechts*, εἰς *Mercur*, ἔτ. 1947, σελ. 390 ἐπ., J. Barion : *op. cit.*, σελ. 33 ἐπ. και H. Wetzell : *Naturrecht und materiale Gerechtigkeit*, 1951.

Οἱ παρακάτω ἀντιλήψεις ἀποδίδουν τὴν οὐσία τοῦ συγχρόνου φυσικοῦ δικαίου : Κατὰ τὸν Sir Fr. Pollock : *op. cit.*, σελ. 31 ἢ ἱστορικὴ ἔννοια τοῦ φυσικοῦ δικαίου ἀπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς μέχρι σήμερα εἶναι ὅτι ἀποτελεῖ «an ultimate principle of fitness with regard to the nature of man as a rational and social being, which is, or ought to be, the justification of every form of positive law», κατὰ τὸν M. Weber, *παραπεμπόμενον* ἀπὸ τὸν J. Barion : *op. cit.*, σελ. 169 «*Naturrecht ist der Inbegriff der unabhängig von allem positiven Recht und ihm gegenüber präeminent geltenden Normen, welche ihre Dignität nicht von willkürlicher Satzung zu Leben tragen, sondern umgekehrt deren Verpflichtungsgewalt erst legitimieren*», κατὰ τὸν M. R. Cohen : *op. cit.*, σελ. 408 «*the essence of all doctrines of natural law is the appeal from positive law to justice, from the law that is to the law which ought to be : and unless we are ready to assert that the concept of a law that ought to be is for some reason an inadmissible one, the roots of natural law remain untouched*».

μέ αιώνια και απαρύγραπτα δικαιώματα, πού είναι ισχυρότερα από τους νόμους του Κράτους γιατί βασίζονται εις ένα (άνώτερο) νόμο για τον όποιον καθώς πρό τριών χιλιάδων έτων διεκήρυξεν ή 'Αντιγόνη (ουδείς οίδεν έξ ύτου 'φάνη) ⁴⁰.

Πρίν δοϋμε τίς πρώτες έθνικές διακηρύξεις των νεωτέρων χρόνων πού έμφανίζονται με νομική πιά μορφή, πρέπει νά άφιερώσωμε δύο λέξεις για την περίφημη όμιλία του μεγάλου άγγλου ποιητού John Milton. «Τά 'Αρεοπαγητικά» (1644), ή όποία παρουσιάζει την ώραιότερη συνηγορία ύπερ τής έλευθερίας του τύπου και έναντιον τής λογοκρισίας, θεμελιωμένη σε ήθικούς, πολιτιστικούς, ψυχολογικούς και πολιτικούς λόγους. 'Η έλευθερία του λόγου άποτελεϊ την ύψιστη έλευθερία. Αιώνιον παραμένει τό αίτημα του Milton «δώσε μου την έλευθερία νά γνωρίζω, νά έκφράζω και νά συζητώ έλευθερα, σύμφωνα με την συνειδήσή μου, πάνω από όλες τίς έλευθερίες» ⁴¹.

(40) Βλ. Σοφοκλέους, 'Αντιγόνη, 454 έπ.

Ούδὲ σθένειν τοσοῦτον ὄμιην τὰ σά
κηρύμαθ' ὥστ' ἄγραπτα κἀσφαλῆ θεῶν
νόμιμα δύνασθαι θνητῶν ὑνθ' ὑπερδραμεῖν
οὐ γάρ τι νῦν γε κἀχθές, ἀλλ' αἶε ποτε
ἔξ ταῦτα, κοῦδεις οἶδεν ἐξ ὅτου 'φάνη.

Βλ. Γ. Δ. Δασκαλάκη: «'Αντιγόνη» συμβολή στην κλασσική ιδέα τής Πολιτικής στην 'Εφημερίδα 'Ελληνικής και 'Αλλοδαπής Νομολογίας, έτ. 1943, όπου και ή σχετική φιλολογία.

(41) «Give me the liberty to know, to utter, and to argue freely according to conscience above all liberties», βλ. J. Milton: Areopagitica, a Speech for the Liberty of Unlicenc'd Printing, to the Parliament of England, έκδ. J. W. Hales, 1904, σελ. 50. 'Η σημασία του λόγου του Milton είναι μοναδική εις την ιστορία του πνεύματος. 'Η φιλοσοφική του θεμελίωσις επί τής έννοίας τής έλευθερίας, πού ταυτίζεται με τό λόγο, ύποβοηθεϊ την άνεύρεση τής αληθείας και άρνεϊται κάθε όμοιομορφία («reason is but choosing»), τον καθιστά «άθάνατο», βλ. W. A. Danning: A History of Political Theories, from Luther to Montesquieu, 1947, σελ. 244 έπ. Θεωρεϊται ως «μόνιμος συνεισφορά στην ευρωπαϊκή παράδοση» πού ξεπερνά τίς θρησκευτικές αντίθεσεις, βλ. J. Bowle: Western Political Thought, 1947, σελ. 347. 'Αλλά και από άπόψewis πρακτικής επιδράσεως εις την άγγλική νομοθεσία ή τύχη του ύπηρεζε έξαιρετική. Ωδήγησε εις την άρση των περιορισμών του τύπου και τελικώς τό 1695 εις την κατάργηση τής λογοκρισίας, βλ. C. D. Collet: History of the Taxes on Knowledge, 1933, σελ. 3/4 και J. Bourquin: La liberté de la presse, 1950, σελ. 68/69. 'Η επίδρασις του στις άλλες χώρες ύπηρεζε τεραστία. 'Ηδη τό 1788 ή Mirabeau έκίδει τό «Sur la liberté de la Presse, imité de l'Anglois, de Milton», και σύντομα μεταφράζεται και στη Γερμανία, βλ. τη γνωστότερη σχολιασμένη μετάφραση του W. Bernhardt: John Milton's Politische Hauptschriften, τομ. I, 1874, σελ. 38 έπ.

'Ο περίφημος άφορισμός του Milton «who kills a Man kills a reasonable creature, Gods image ; bat hee who destroyes a good Booke, Kills reason it selfe, kills the Image of God as it were in the eye» (ένθ. άνωτ. σελ. 5) άπετέλεσε τό σύμβολον κάθε

Ἡ «Συμφωνία τοῦ Λαοῦ» τοῦ Cromwell (An Agreement of the People), τῆς 3ης Νοεμβρίου 1647, ὁ πρόπαππος τῶν συγγρόνων Συνταγματικῶν Κειμένων καὶ Διακηρύξεων, ἀποτελεῖ τὸ πρῶτο γραπτὸ νομικὸν κείμενον τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων⁴². Ἡ σημασία του δὲν ἀνευρίσκεται εἰς τὸ ὅτι κατοχυρώνει ὠρισμένα ἀτομικὰ δικαιώματα ὅπως π.χ. τῆ θρησκευτικῆ ἐλευθερία, τὴν προσωπικὴ ἐλευθερία ἢ τὴν ἰσότητα ἀπέναντι τοῦ νόμου. ἀλλὰ κυρίως εἰς τὸ ὅτι ἐπιδιώκει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν πραγματοποίηση τῶν ἐλευθεριῶν αὐτῶν μὲ ἓνα ἀντιπροσωπευτικὸ σῶμα. δηλαδὴ μὲ ἓνα κοινοβούλιον ἐκλεγόμενον ἀπὸ τὸ λαό. καθ' ὠρισμένα χρονικὰ διαστήματα καὶ σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες ἑνὸς γραπτοῦ Συντάγματος⁴³. Καὶ μολονότι δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀμφιβολία ὅτι «λαός» τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἐσήμαινε μιὰ μικρὴ μειοψηφία, ἐν τούτοις τὸ βασικὸ γεγονός τῆς ἀνάγκης τῆς ἐγγυήσεως τῆς ἐλευθερίας διὰ μέσου τῆς λαϊκῆς ἀντιπροσωπείας παραμένει ἀμετάβλητο⁴⁴.
Τὸ πνεῦμα τῆς ἀμερικανικῆς Διακηρύξεως τῆς Ἀνεξαρτησίας⁴⁵.

ἄκρονος γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ πνεύματος. Ἐνάλυση τῶν Ἀρσενικητικῶν ἀνάλογο μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ κειμένου βλ. εἰς E. Rice : The Supreme Freedom : Three Hundred Years after Milton, στὸ R. M. MacIver : op. cit., σελ. 105 ἐπ. καὶ ἀποσπάσματα τοῦ λόγου. σελ. 238 ἐπ.

(42) Βλ. εἰδικῶς W. Haller : An Agreement of the People, εἰς R. M. MacIver : op. cit., σελ. 127 ἐπ., ὅπου καὶ ἀποσπάσματα τοῦ κειμένου, σελ. 249 ἐπ. Βλ. ἐπίσης T. P. Taswell-Langmead - T. F. T. Plucknett : op. cit., σελ. 465, D. Lindsay Keir : op. cit., σελ. 221 καὶ 222, A. Voigt : op. cit., σελ. 13 καὶ τὴς παρατηρήσεις τοῦ G. P. Gooch : Political Thought in England, from Bacon to Halifax, 1946, σελ. 69.

(43) «That the people do of course choose themselves a Parliament once in two years...» III.

(44) Καὶ τοῦτο μολονότι ἡ ἐξουσία τῶν ἀντιπροσώπων περιορίζεται ρητῶς ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσωπευμένους «that the power of this, and all future Representatives of this Nation is inferior only to theirs who choose them...» IV.

(45) Βλ. τὸ περίφημον κείμενον τῆς «Declaration of Independence» εἰς C. W. Elliot : The Harvard Classics, American Historical Documents, 1000-1104, 1938, σελ. 150 ἐπ. Τὸ Προοίμιον τῆς Διακηρύξεως ἔχει ὡς ἐξῆς (κατὰ τὴν μετάφραση, Στ. Καραβία εἰς Brandon : Σύντομος πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἱστορία τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, 1930, σελ. 221):

«Ὅταν, κατὰ τὴν ἀνέλιξιν τῶν ἀνθρωπίνων γεγονότων, λάος τις εὐρίσκειται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ διαλύσῃ τοὺς ἐνοῦντας αὐτὸν πρὸς ἄλλον λαὸν πολιτικούς δεσμούς καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν ἀνεξαρτησίας καὶ ἰσότητος μεταξὺ τῶν Δυνάμεων τῆς γῆς, ἢν δικαιοῦται νὰ ἔχῃ κατὰ τοὺς φυσικούς καὶ τοὺς θεῖους νόμους, σεβασμὸς ὀφειλόμενος πρὸς τὴν κοινὴν γνώμην τῆς ἀνθρωπότητος, ἐπιβάλλει ὅπως ἀκταθῶσι τὰ αἴτια, ἅτινα ἤγαγον αὐτὸν εἰς τὸν χωρισμὸν.

Θεωροῦμεν ὡς ἀναμφισβητήτους καὶ ἀταποδείκτους τὰς ἐξῆς ἀληθείας : Οἱ ἄνθρωποι εἶναι πάντες ἴσοι ἐπικρατήθησαν ὑπὸ τοῦ Θεμοουργοῦ δι' ἀναφαρέτων δικαιωμάτων· μεταξὺ τῶν δικαιωμάτων τούτων πρωτίστην θέσιν κατέχουν ἡ ζωὴ, ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἀναζητήσις τῆς εὐτυχίας. Πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν δικαιωμάτων τούτων συνεστήθησαν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων κυβερνήσεις, ἡ νομιμότης τῆς ἐξουσίας τῶν ὑποίων ἀπορρέει ἐκ τῆς συγκαταθέ-

σεως τῶν κυβερνωμένων. Ὅσάκις πολιτεύμα τι ἀποβάνει καταστρεπτικὸν διὰ τὸν σκοπὸν τούτων, δικαίωμα τοῦ λαοῦ εἶνε νὰ μεταβάλῃ ἢ νὰ καταλύσῃ αὐτὸ καὶ νὰ ἐπιβάλῃ νέον, στῆρίζον αὐτὸ ἐπὶ ἀρχῶν ἄς κρίνει τὰς καλυτέρας καὶ ὀργανῶν αὐτὸ καθ' ὃν τρόπον πιστεύει καταλληλότερον ἢνα τοῦτο τῷ παράσχει ἀσφάλειαν καὶ εὐτυχίαν. Ἡ σύνεσις ἐπιβάλλει, εἶνε ἄληθές, ὅπως πολιτεύματα ὑφιστάμενα ἀπὸ μακροῦ μὴ μεταβάλλονται δι' αἰτίας μικρὰς καὶ παροδικὰς, ἢ δὲ πείρα ἀπέδειξεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἶναι διατεθειμένοι νὰ ὑποφέρωσι μᾶλλον, ὅταν τὰ δεινὰ εἶνε ἀνεκτά, ἢ νὰ δικαιωθῶσι, καταλύοντας συστήματα πρὸς τὰ ὅποια ἔχουσι ἐθισθῆ. Ἀλλ' ὅταν μακρὰ σειρὰ κατχρήσεων καὶ ἀδικιῶν, τεινουσῶν πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν, ἀποκαλύπτει τὸ σχέδιον περὶ ὑπαγωγῆς αὐτῶν ὑπὸ ἀπόλυτον δεσποτισμὸν, δικαίωμα καὶ καθήκον αὐτῶν εἶνε ἡ ἀνατροπὴ τοῦ τοιοῦτου πολιτεύματος καὶ ἡ μέριμνα, διὰ τῆς λήψεως νέου ἐγγυήσεων, ὑπὲρ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἀσφαλείας. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ καρτερικὴ δοκιμασία τῶν ἀποικιῶν τούτων καὶ τοιαύτη εἶνε σήμερον ἡ ἀνάγκη, ἥτις ὑποχρεοῦ αὐτὰς εἰς μεταβολὴν τῶν παλαιῶν κυβερνητικῶν συστημάτων. Ἡ ἱστορία τοῦ νῦν βασιλείως τῆς Μεγάλης Βρετανίας, εἶναι ἡ ἱστορία ἐπανειλημμένων ἀδικημάτων καὶ σφετερισμῶν, πάντων ἓνα ἄμεσον ἐχόντων σκοπὸν, τὴν ἐγκαθίδρυσιν ἀπόλυτου τυραννίας ἐπὶ τῶν πολιτειῶν τούτων. Πρὸς ἀπόδειξιν τούτων, τὰ γεγονότα ἐκτίθενται πρὸ τῆς ἀμερολήπτου ἀνθρωπότητος».

Ἡ Διακήρυξις τῆς Ἀνεξαρτησίας συνετάχθη ἀπὸ μίαν πενταμελῆ Ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἀπὸ τοὺς T. Jefferson, J. Adams, B. Franklin, R. Sherman καὶ R. Livigston, ἀλλὰ κυρίως ἀποτελεῖ ἔργον τοῦ Thomas Jefferson μὲ μικρὰς διορθώσεις τῶν Adams καὶ Franklin. Τὸ κείμενον δικαιοῦται εἰς ἑξ ἑξ μέρη: α) Μίαν εἰσαγωγικὴν παράγραφον ἐπεξηγοῦσαν τοὺς λόγους τῆς ἐκδόσεως τῆς Διακήρυξεως, β) τὸ Προοίμιον, ὅπου ἀναλύονται οἱ βασικῆς ἀρχαί τοῦ ἀμερικανικοῦ πολιτικοῦ πιστεύου, γ) τὴν κατηγορίαν ἐναντίον τοῦ Ἀγγλοῦ Βασιλέως γιὰ κακοδιοίκησιν, δ) τὴν ἀπόφασιν τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ε) τὴν ὑπογραφήν. Ἡ Διακήρυξις ἐπιδιώκει νὰ κερδίσῃ τὴν συμπάθειαν τῆς διεθνούς κοινῆς γνώμης καὶ νὰ ρίξῃ τὸ βάρος καὶ τὴν εὐθύνην τῆς ἀποστασίας εἰς τὸν Ἀγγλο Βασιλέα. Τὸ Προοίμιον περιλαμβάνει τὴν ἐξῆς καθολικῆς σημασίας ἀρχήν: α) ὅτι τὰ ἀνθρώπινα ὄντα γενικῶς εἶναι ἴσα, β) ὅτι εἶναι προορισμένα μὲ ἄρισμένα φυσικὰ καὶ ἀναπαύλατιστα δικαιώματα γ) ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ Κράτους εἶναι ἡ προστασία τῶν δικαιωμάτων τῶν ἀτόμων, δ) ὅτι τὸ Κράτος βασίζεται εἰς ἓνα κοινωνικὸν συμβόλαιον καὶ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν συναίνεσιν τῶν πολιτῶν του, ε) ὅτι τὸ Κράτος στῆρίζεται εἰς τὴν λαϊκὴν κυριαρχίαν καὶ εἰς τὴν ἐπιβολὴν τῆς θελήσεως τῆς πλειοψηφίας καὶ στ) ὅτι ἀναγνωρίζεται τὸ δικαίωμα τῆς πολιτικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς μεταβολῆς τῆς Κυβερνήσεως ἐφ' ὅσον παραβιάξῃ τὴν παραπάνω ἀρχήν. Βλ. τὴν ἐξῆς εἰδικὴν γιὰ τὴν Διακήρυξιν ἐργασίαν M. Chamberlain: *The Authentication of the Declaration of Independence, July 4, 1776*, στὰ *Proceedings of the Massachusetts Historical Society*, τόμ. I, 1884, σελ. 273 ἐπ., W. F. Dana: *The Declaration of Independence*, στὴ *Harvard Law Review*, ἔτ. 1900, σελ. 319 ἐπ., W. T. Michael: *The Declaration of Independence*, 1904, H. Friedenwald: *The Declaration of Independence*, 1904, J. H. Hazelton: *The Declaration of Independence: its History*, 1905, C. L. Becker: *The Declaration of Independence 1776*, τοῦ Αὐτοῦ: *Declaration of Independence*, στὴν *Encyclopaedia of the Social Sciences*, τομ. V, 1948, σελ. 45 ἐπ., J. P. Boyd: *The Declaration of Independence*, 2α ἔκδ., 1945, E. Dumbauld: *The Declaration of Independence, and What It Means Today*, 1950, μὲ πλουσιωτάτη βιβλιογραφία, σελ. 171 ἐπ., G. Hægermann: *Die Erklärungen der Menschen- und Bürgerrechte in den ersten amerikanischen Verfassungen*, 1910 καὶ A. Chambrun: *Droits et libertés aux Etats-Unis, leur ori-*

της 4ης 'Ιουλίου 1776, καθώς υλοποιήθη εις τις 10 Τροποποιήσεις του 'Αμερικανικού Συντάγματος, οι όποιες εψηφίσθησαν εις τις 15 Δεκεμβρίου 1791, αποτελούν τον άμερικανικόν κατάλογον των δικαιωμάτων του άνθρώπου (Bill of Rights)⁴⁶. Τα κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα των συνταγματικων αυτών διατάξεων είναι τα εξής : 'Ανάγκον το άτομον εις τον μοναδικόν φορέα κάθε κοινωνικής, πνευματικής και πολιτικής έκδηλώσεως, και συνεπώς το καθιστούν και τον αποκλειστικόν φορέα κάθε δικαιο-

gines et leurs progrès, 1891. Βλ. επίσης C. B. Swisher : American Constitutional Development, 1943, σελ. 16 έπ., R. B. Perry : Puritanism and Democracy, 1944, σελ. 117 έπ., J. S. Young-J. W. Manning-J. I. Arnold : Government of the American People, 1947, σελ. 24 έπ., A. H. Kelly-W. A. Harbison : The American Constitution, Its Origins and Development, 1948, σελ. 88 έπ.

Μεγάλης σημασίας για την 'Αμερική, αλλά και αξιοπρόσεκτα από απόψεως συνδέσεως των άτομικων δικαιωμάτων με Συνταγματικά Κείμενα, είναι ο Χάρτης του New Plymouth του 1620, ο γνωστός ως The Mayflower Compact, όπου για πρώτη φορά ή ιδέα του κοινωνικού συμβολαίου μεταβάλλεται σε ιστορικό γεγονός: ο Χάρτης της Providence του 1636, όπου ο Roger Williams και οι όπαδοί του με «συνθήκη» έδημιούργησαν «Κράτος», την Rhode Island, και ανέγνωρισαν άτομικά δικαιώματα: the Fundamental Orders του Connecticut του 1639, το πρώτο γραπτό Σύνταγμα του Κόσμου, όπου περιορίζεται ή κρατική έξουσία και προβάλλεται το δημοκρατικόν ιδανικό: το Body of Liberties του 1644 της Massachusetts όπου περιλαμβάνεται ένας λεπτομερής και εξαντλητικός κατάλογος άτομικων δικαιωμάτων και ελευθεριών, καθώς και τα Συνταγματικά Κείμενα και Διακηρύξεις της Virginia, Pennsylvania, Maryland, North και South Carolina, New Jersey, Delaware του 1767, του Vermont, της New York και της Georgia του 1777, της Massachusetts του 1780 και του New Hampshire του 1783, οι πραγματικοί πρόδρομοι και διευρυντικοί της Διακήρυξης της 'Ανεξαρτησίας του 1776 και του Bill of Rights των 'Ηνωμένων Πολιτειών του 1791. 'Ός ιστορικής αξίας κείμενα πρέπει να σημειωθούν ή Declaration of Rights του 1765 της New York, ή Declaration of Independence της Mecklenburg (North Carolina) της 31ης Μαΐου 1775 και ή περίφημος Virginia Bill of Rights της 12ης 'Ιουνίου 1776. Βλ. Την ιστορική εξέλιξη εις C. P. Swisher : op. cit., σελ. 9 έπ., και A. H. Kelly-W. A. Harbison : op. cit., σελ., 14. Βλ. τα κείμενα του Mayflower Compact, των Fundamental Orders, του Massachusetts Body of Liberties, της Declaration of Rights του 1765 και της Mecklenburg Declaration of Independence του 1775, αντίστοιχως, εις C. W. Elliot : op. cit., σελ. 59, 60 έπ., 66 έπ., 147 έπ., και 156 έπ. Για τή Διακήρυξη της Virginia του 1776. βλ. ειδικώς G. A. Salander : Vom Werden der Menschenrechte, 1926, ίδιος σελ. 30 έπ., όπου και το κείμενον της Διακήρυξεως, σελ. 92 έπ. Βλ. για τήν επίδραση της στον κόσμο C. Borjeaud : Établissement et révision des Constitutions en Amerique et en Europe, 1893, σελ. 19 έπ.

(46) Τα 10 πρώτα Amendments έχουν ως εξής (μετάφρασις Στ. Καραβία : op. cit., σελ. 245 έπ.):

"Άρθρον 1 : Το Κογκρέσον δεν δικαιούται να όριση θρησκείαν του κράτους ούτε να άπχωρήσχη την ελευθερίαν έκσχόνησον οίασδήποτε θρησκείας, ούτε επίσης να περιορίση την ελευθερίαν λόγου και του τύπου, ή το δικαίωμα των πολιτών να συνέρχωνται ειρηνικώς και να αναφέρωνται προς την κυβέρνησιν ζητούντες επανόρθωσιν άδικημάτων.

"Άρθρον 2 : 'Εφ' ὅσον διὰ τὴν ἀσφάλειαν ἐλευθέρου κράτους εἶναι ἀπαραίτητος ἐθνο-
προυρά καλῶς ὠργανωμένη, δὲν θά θιγῆθῃ τὸ δικαίωμα τοῦ λαοῦ νὰ διατηρήσῃ καὶ νὰ φέρῃ,
ἔπλα.

"Άρθρον 3 : 'Εν καιρῷ εἰρήνης, οὐδεὶς στρατιωτικῆς δύναται νὰ καταλύσῃ εἰς οἰκίαν
οἰανδήποτε, ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ ἰδιοκτήτου· ἐν καιρῷ δὲ πολέμου δὲν δύναται
νὰ ζητήσῃ κατάλυμα ἢ κατὰ τὰ ὀριζόμενα ὑπὸ τοῦ νόμου.

"Άρθρον 4 : Δὲν ἐπιτρέπεται παραβίασις τοῦ δικαιώματος τῶν πολιτῶν ὅπως προ-
στυτεύονται, ὅσον ἀφορᾷ ἑαυτούς, τὰς οἰκίας, τὰ ἔγγραφα καὶ τὰ ἐπιπλα κτῶν ἀπὸ ἐρευ-
νῶν, κατασχέσεων ἢ συλλήψεων ἀδικιολογῶν. Οὐδεμία διαταγὴ σχετικῆ δύναται νὰ ἐν-
δοθῆ ἢ ἐφ' ὅσον ὑφίστανται λόγος πρὸς τοῦτο, σπληνίζόμενοι ἐπὶ ὄρκου ἢ βεβαιώσεως ἢ
τοικῆ διαταγῆ θὰ περιέχῃ περιγραφὴν λεπτομερῆ τοῦ μέρους εἰς ᾧ πρόκειται νὰ γίνῃ ἢ
ἔρευνα. τῶν προσώπων τὰ ὑποῖα θὰ συλληρθοῦν ἢ τῶν ἀντικειμένων ἕτινα θὰ κατασχέ-
θου.

"Άρθρον 5 : Οὐδεὶς παραπέμπεται ὅπως δικασθῆ διὰ φόνον ἢ δι' ἀπρωτικῶν ἐγ-
κλήμα εἰμὴ μετὰ καταγγελίαν ἢ ἀπόφασιν ἀνακριτικῶν ἐνόρκων. ἐκτός μόνον δι' ἐγκλή-
ματα διαπραχθέντα ἐν τῷ στρατῷ, τῷ ναυτικῷ ἢ τῇ ἐθνοπρουρᾷ ὡςτις αὕτη διατελεῖ ἐν
ἐνεργῷ ὑπηρεσίᾳ ἐν καιρῷ πολέμου ἢ δημοσίῳ κινδύνῳ· οὐδεὶς ἐκτίθεται δις διὰ τὸ αὐτὸ
ἐγκλήμα εἰς κίνδυνον ἀπολείας τῆς ζωῆς του ἢ κακώσεων δι' οὐδὲν ἐγκλήμα ἐπιτρέπεται
νὰ ἐξαναγκασθῆ τις νὰ προβῆ εἰς κατάθεσιν ἐναντίον ἑαυτοῦ, οὔτε στερεῖται τῆς ζωῆς,
τῆς ἐλευθερίας ἢ τῆς περιουσίας του ἄνευ δίκης κατὰ πάντας τοὺς τύπους. Οὐδεὶς στερεῖται
τῆς ἰδιοκτησίας αὐτοῦ διὰ δημοσίαν ὠφέλειαν ἄνευ δικαίας ἀποζημιώσεως.

"Άρθρον 6 : 'Ο κατηγορούμενος δι' ἐγκλήμα δικαιούται νὰ δικασθῆ κατὰ τοὺς νό-
μους καὶ δημοσίᾳ ὑπὸ ὄρκου τοῦ δικαστηρίου κατακριζόμενου ἐν τῇ Πολιτείᾳ καὶ τῷ δια-
μερίσματι ἐν ᾧ διεπράχθη τὸ ἐγκλήμα, ὡς τὸ διμερίσμα ἔχει ὀρισθῆ ἐκ τῶν προτέρων
διὰ νόμου ὁ κατηγορούμενος δικαιούται νὰ λάβῃ γνώσιν τῆς φύσεως καὶ τοῦ αἰτίου τῆς ἐναν-
τίον αὐτοῦ κατηγορίας, δικαιούται δὲ ἐπίσης εἰς ἀντιπαράστασιν πρὸς τοὺς μάρτυρας κατη-
γορίας ὡς καὶ εἰς πρόσκλησιν μαρτύρων ὑπερασπίσεως καὶ τὴν διορισμὸν συγγύρων.

"Άρθρον 7 : 'Επίσης κί δίκαι κοινῷ νόμῳ διὰ ποσὸν ἄνω τῶν 20 δολλαρίων γίνου-
ται πρὸ ὄρκου τοῦ δικαστηρίου, οὐδεμία δὲ ὑπόθεσις παραπεμφθεῖσα πρὸ ὄρκου τοῦ δικα-
στηρίου ἐπανεξετάζεται πρὸ οἰανδήποτε δικαστηρίου τῶν Ἰνωμένων Πολιτειῶν ἢ κατὰ
τοὺς κανόνας τοῦ κοινῷ νόμου.

"Άρθρον 8 : Οὔτε ὑπερβολικῆ ἐπιβίωσις δύναται νὰ ἀπιτηθῆ οὔτε ὑπερβολικῶς πρό-
στιμα νὰ ἐπιβληθοῦν, ἀπαγορεύεται δὲ ἢ ἐκδοσις ἀποφάσεως περὶ ἐπιβολῆς ποινῶν σκλη-
ρῶν ἢ ἀσυνήθων.

"Άρθρον 9 : 'Η ἀναγκώρισις ὀρισμένων δικαιωμάτων διὰ τοῦ Συντάγματος δὲν ὑπο-
δραστὴν κατάρρησιν ἢ μείωσιν πάντων τῶν λοιπῶν δικαιωμάτων τῶν πολιτῶν.

"Άρθρον 10 : Μὲ ἐξουσίαι, αἵτινας δὲν μεταβιβάζονται διὰ τοῦ παρόντος Συντάγ-
ματος εἰς τὰς Ἰνωμένας Πολιτείας οὔτε ἀρκεροῦνται δι' αὐτοῦ, ρητῶς ἀναφερόμενοι, ἀπὸ
τῶν Πολιτειῶν, διατηροῦνται ἀκέραια ὑπὸ τῶν διαφόρων Πολιτειῶν ἢ τοῦ λαοῦ.

'Ανάλυσις τῶν ἄρθρων αὐτῶν βλ. εἰς W. W. Willoughby : Principles of the Con-
stitutional Law of the United States, 2x ἐκδ., 1938, σελ. 449 ἐπ. E. S. Corwin :
The Constitution and what it Means Today, 9η ἐκδ., 1947, σελ. 152 ἐπ. Γενικώτερα
γὰ τὰς ἀτομικὰς ἐλευθερίας στίς Ἰνωμένας Πολιτείας βλ. L. Whipple : Our Ancient
Liberties, 1927, O. K. Fraenkel : Our civil Liberties, 1944, τῇ συλλογῇ ἄρθρων
Safeguarding Civil Liberty Today, 1945 καὶ W. D. Lewis : Essential Human Rights
εἰς The Annals of the American Academy of Political Science, 1946. Βλ. ἐπίσης C.
O. Johnson : American National Government, 3η ἐκδ., 1951, σελ. 96 ἐπ., R. K. Carr-

ματος⁴⁷. Δυσπιστοῦν πρὸς τὴν δημοκρατικὴ ἀρχὴ τῆς ἀπεριορίστου ἐπιβουλῆς τῆς θελήσεως τῆς ἐκάστοτε πλειονότητιος καὶ θέτουν οὐσιαστικούς περιορισμούς καὶ ἀπαγορεύσεις εἰς τὸ Κράτος, ἐνῶ συγχρόνως δημιουργοῦν καὶ σοβαροὺς διαδικαστικούς περιορισμούς καὶ ἐλέγγους, μὲ μοναδικὸ σκοπὸν νὰ προστατεύσουν τὶς ἀτομικὰς ἐλευθερίας καὶ τὰ δικαιώματα τῆς μειοψηφίας⁴⁸. Οἱ ἐλευθερίες τῆς θρησκείας καὶ τῆς λατρείας, τοῦ λόγου καὶ τοῦ τύπου, τοῦ συνέρχεται καὶ τῆς ἀναφορᾶς π. γ. δὲν ἐπιτρέπεται νὰ «θιγοῦν» οὔτε μὲ νόμον τοῦ Κράτους. Στὶς σφαῖρας αὐτὰς τὸ ἄτομον ἀπολαμβάνει πλήρους ἐλευθερίας⁴⁹.

Ἡ γαλλικὴ «Διακήρυξις τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τοῦ Πολίτου» τῆς 26ης Ἀυγούστου 1789⁵⁰, μολοντοὶ πηγάζει ἀπὸ τὴς ἴδιαις ἰδεολογικὰς πηγὰς ὅπως καὶ ἡ ἀμερικανικὴ, ἐν τούτοις διαποτίζεται μὲ τὴ λογικὴ-δικαιολογία καὶ καθολικότητα τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος καὶ συνεισφέρει νέα στοι-

D. H. Morison—M. H. Bornstein—R. C. Snyder: *American Democracy in Theory and Practice*, 1951, σελ. 598 ἐπ. καὶ J. A. Krout: *The American Bill of Rights*, σὺν R. M. MacIver: *op. cit.*, σελ. 135 ἐπ.

(47) Τὴν πνευματικὴ-πολιτικὴ ἱστορία τοῦ ἀμερικανικοῦ ἰνδιβιδουαλισμοῦ δίδει ὁ F. G. Wilson: *The American Political Mind*, 1949, σελ. 354 ἐπ. βλ. ἐπίσης τὴς χαρακτηριστικὰς ἐφρονας τοῦ J. Dewey: *Individualism, Old and New*, 1931, ἴδιαις σελ. 136 ἐπ. καὶ H. Laski: *The American Democracy*, 1948, ἴδιαις σελ. 27 ἐπ. καὶ 135 ἐπ.

(48) βλ. Γ. Δ. Δασκαλάκη: *Τὸ Πνεῦμα τῆς Ἀμερικανικῆς Δημοκρατίας*, σελ. 75 ἐπ. καὶ βιβλιογραφία σελ. 124 ἐπ.

(49) βλ. τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἀμερικανικῶν ἀντιλήσεων καὶ τὴ συνεπῆ γκαμψὴ τῆς στῆ σκέψιν τοῦ F. W. Coker: *Democracy, Liberty and Property*, 1948, σελ. 278 ἐπ. καὶ H. St. Commager: *Living Ideas in America*, 1952, σελ. 366 ἐπ.

(50) βλ. τὸ κείμενον τῆς Déclaration des droits de l'homme et du citoyen, εἰς A. Aulard—B. Mirkine-Guetzévitch: *Les déclarations des droits de l'homme 1929*, σελ. 15 ἐπ. Ἡ Διακήρυξις τοῦ 1789 ἐχρησίμευσε ὡς πρότυπον καὶ γὰρ τὴς ἄλλαις Διακηρύξεαι τοῦ ἐξεδόθησαν κατὰ τὴν περίοδον τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασεως καὶ συγκεκριμένως γὰρ τὴ Déclaration des droits de l'homme τῆς 29ης Μαΐου 1793, γὰρ τὴ Déclaration des droits de l'homme et du citoyen, τῆς 23ης Ἰουνίου 1793 καὶ γὰρ τὴ Déclaration des droits et de devoirs de l'homme et du citoyen, τῆς 5ης Fructidor τοῦ ἔτους III. βλ. τὰ κείμενα τῶν Διακηρύξεων αὐτῶν ἀντιστοιχῶς εἰς A. Aulard—B. Mirkine-Guetzévitch, *op. cit.*, σελ. 24 ἐπ., 24 ἐπ. καὶ 28 ἐπ. Πάντως ὅταν γίνεται γενικῶς λόγος γὰρ τῆ Διακήρυξιν τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασεως ἐννοεῖται ἡ Διακήρυξις τῆς 26ης Ἀυγούστου 1789.

Ἀπὸ τὴς ἑλληνικῆς μεταφράσεως τοῦ κειμένου τῆς Διακηρύξεως βλ. Α. Β. Δασκαλάκη εἰς Σ. Καραβία καὶ Ἄλλων: *Παγκόσμιος Ἱστορία*, τομ. II, μερ. Β', 1934, σελ. 707 καὶ Η. Σ. Ζαχαρίτσκι: *Ἡ Διακήρυξις τῶν Δικαιωμάτων*, τεύχ. I, 1917, σελ. 100 ἐπ. ἡ ὅποια καὶ ἔχει ὡς ἐξῆς: «Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Γαλλικοῦ Λαοῦ, εἰς Ἐθνικὴν συγκλημῆν Συνέλευσιν, θεωροῦντες ὅτι ἡ ἀνομία, ἡ ἀλήθεια ἢ ἡ περιφρόνησις τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου εἶναι ἡ μόνη αἰτία τῆς δημοσίας κακοδιαμονίας καὶ τῆς διαφθορᾶς τῶν κυβερνήσεων, ἀπεφάσισαν νὰ ἐθέσωσιν ἐν ἐπισήμῳ διακηρύξει τὰ φυσικὰ, ἀναπλάττειντα καὶ

ἱερά τοῦ ἀνθρώπου δικαιώματα. ἵνα ἡ Διακήρυξις αὕτη, οὕσα διακριθεῖς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν πάντων τῶν μελῶν τοῦ κοινωνικοῦ σώματος, τοῖς ὑπενηθμιῶν ἀκαταπαύστως τὰ δικαιώματα καὶ τὰ καθήκοντα αὐτῶν ἵνα εἶναι δυνατόν αἱ πράξεις τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας νὰ παραβῶνται ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν πρὸς τὸν σκοπὸν πάσης πολιτικῆς κοινωνίας καὶ νὰ καθίστανται τοιοῦτοτρόπως πλέον σεβαστά. ἵνα αἱ αἰτήσεις τῶν πολιτῶν, στηριζόμεναι τοῦ λοιποῦ ἐπὶ ἀρχῶν ἀπλῶν καὶ ἀναμφισβητήτων, στρέφονται πάντοτε περὶ τὴν διατήρησιν τοῦ συντάγματος καὶ περὶ τὴν κοινὴν εὐτυχίαν.

"Ὅθεν ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἀναγνωρίζει καὶ διακηρύσσει, ἐνώπιον καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ ὑπερτάτου Ὁνότου, τὰ ἀκόλουθα Δικαιώματα τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τοῦ Πολίτου:

"Ἄρθρον I. Οἱ ἄνθρωποι γεννῶνται καὶ παραμένουσιν ἐλεύθεροι καὶ ἴσοι κατὰ τὰ δικαιώματα· αἱ διακρίσεις δύνανται νὰ στηρίζονται μόνον ἐπὶ τῆς κοινῆς ὀφείλειαι.

"Ἄρθρον II. Σκοπὸς πάσης πολιτικῆς κοινωνίας εἶναι ἡ διατήρησις τῶν φυσικῶν καὶ ἀπαρχαγράπτων δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου· τὰ δικαιώματα ταῦτα εἶναι ἡ ἐλευθερία, ἡ ἰδιωκτησία, ἡ ἀσφάλεια καὶ ἡ ἀντίστασις εἰς τὴν τυραννίαν.

"Ἄρθρον III. Ἡ κυριαρχία ἐδρεύει παρὰ τῷ ἔθνει· οὐδὲν σῶμα, οὐδὲν ἄτομον εἶναι δυνατόν ν' ἀσκήσῃ ἐξουσίαν μὴ ἀπορρέουσαν ρητῶς ἀπ' αὐτοῦ.

"Ἄρθρον IV. Ἡ ἐλευθερία συνίσταται εἰς τὸ νὰ δύναιται τις νὰ πράττῃ πᾶν ὅ,τι δὲν βλάπτει τὸν ἄλλον· ὅθεν ἡ ἐνάσχησις τῶν φυσικῶν δικαιωμάτων ἐκάστου ἀνθρώπου περιορίζεται μόνον ὑπὸ τῶν ὁρίων ἵτινα ἀσφαλίζουσιν εἰς τὰ λοιπὰ μέλη τῆς κοινωνίας τὴν ἀπόλαυσιν τῶν αὐτῶν δικαίων· τὰ ὅρια ταῦτα μόνον ὑπὸ τοῦ νόμου εἶναι δυνατόν νὰ ὁρισθῶσιν.

"Ἄρθρον V. Ὁ νόμος δικαιοῦται ν' ἀπαγορεύῃ μόνον τὰς ἐπιβλαβεῖς τῇ κοινωνίᾳ πράξεις. Ὅ,τι δὲν ἀπαγορεύει ὁ νόμος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐμποδισθῇ, οὐδεὶς δὲ εἶναι δυνατόν νὰ ἐξανγκισθῇ νὰ πράξῃ τι μὴ διατασσόμενον ὑπὸ τοῦ νόμου.

"Ἄρθρον VI. Ὁ νόμος εἶναι ἐκφρασις τῆς καθολικῆς βουλήσεως· πάντες οἱ πολῖται ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ μετέχωσι τῆς κατάρτισεως τοῦ νόμου, ἀμέσως ἢ διὰ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῶν· ὁ νόμος δέον νὰ εἶναι διὰ πάντας ὁ αὐτός, εἴτε προστατεύει εἴτε τιμωρεῖ. Ἐνώπιον αὐτοῦ πάντες οἱ πολῖται εἶναι ἴσοι· ἐπομένως πάντες εἶναι ἐξ ἴσου δεκτοὶ εἰς ἅπαντα τὰ ἀξιώματα, τὰς θέσεις καὶ τὰς δημοσίας λειτουργίας, ἀνάλογως τῆς ἰκανότητος αὐτῶν, καὶ ἄνευ ἄλλης διακρίσεως τῶν ἀρετῶν καὶ ἐαυτῶν προτερημάτων.

"Ἄρθρον VII. Οὐδεὶς εἶναι δυνατόν νὰ κατηγορηθῇ, νὰ συλληφθῇ ἢ νὰ φυλακισθῇ εἰμὴ ὀπότεν καὶ ὅπως ὁ νόμος ὀρίζει. Ὅσοι ζητοῦσιν, ἀπιστέλλουσιν, ἐκτελοῦσιν ἢ δίδουσι διαταγὰς ἀυθαίρετους δέον νὰ τιμωρῶνται· πᾶς πολίτης ὅμως, προσκαλούμενος ἢ συλλαμβανόμενος ἐν ὀνόματι τοῦ νόμου, ὀφείλει νὰ ὑπακούσῃ παραχρῆμα· διὰ τῆς ἀντιστάσεως καθίσταται ἔνοχος.

"Ἄρθρον VIII. Ὁ νόμος ὀφείλει νὰ ὀρίξῃ ποινὰς ἀπολύτως καὶ προφανῶς ἀναγκαίας, δὲν εἶναι δὲ δυνατόν νὰ τιμωρηθῇ τις εἰμὴ δυνάμει νόμου ὑπάρχοντος πρὸ τῆς τελέσεως τοῦ ἁδικήματος καὶ νομίμως ἐφαρμοζομένου.

"Ἄρθρον IX. Πᾶς ἄνθρωπος ὑποτίθεται ἀθῆος μέχρις οὗ καταδικασθῇ· ὅθεν, ἐάν θεωρηθῇ ἀπραιτίητος νὰ συλληφθῇ, πᾶσα ἀσθηρότης μὴ ἀναγκαία πρὸς σύλληψιν αὐτοῦ δέον νὰ τιμωρῆται παραδειγματικῶς ὑπὸ τοῦ νόμου.

"Ἄρθρον X. Οὐδεὶς δέον νὰ παρενοχλῆται διὰ τὰς δοξασίας αὐτοῦ, οὐδὲ δι' αὐτὰς τὰς θρησκευτικὰς ὑπὸ τῶν ὄρων ὅμως ἢ ἐκδηλώσεις αὐτῶν νὰ μὴ διαταράσσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου καθιερωθεῖσαν τάξιν.

"Ἄρθρον XI. Ἡ ἐλευθερία διὰδοσις τῶν σκέψεων καὶ τῶν δοξασιῶν εἶναι ἐκ τῶν πολυτιμοτέρων δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπομένως πᾶς πολίτης δύναται νὰ λέγῃ, νὰ γράφῃ καὶ νὰ δημοσιεύῃ διὰ τοῦ τύπου ἐλευθέρως, εἶναι ὅμως ὑπεύθυνος, ἐν ὀρισμέναις ὑπὸ τοῦ νόμου περιπτώσεσι, διὰ κατάχρησιν τῆς ἐλευθερίας ταύτης.

"Άρθρον XII. Πρὸς προστασίαν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου ἀναγκασίον εἶναι νὰ ὑπάρχῃ δημοσίᾳ δυνάμει ἡ ἐξουσία αὕτη ἐπομένως δημιουργεῖται πρὸς ὄφελος πάντων καὶ οὐχὶ πρὸς ἴδιον ὄφελος ἐκείνων εἰς οὓς εἶναι ἐμπειστευμένη.

"Άρθρον XIII. Πρὸς συντήρησιν τῆς δημοσίας ταύτης δυνάμεως καὶ διὰ τὰς δαπάνας τῆς διοικήσεως ἀπαραίτητος εἶναι κοινὴ συνεισφορά· αὕτη δέον νὰ κατανέμηται ἐξ ἴσου μεταξὺ πάντων τῶν πολιτῶν, ἀναλόγως τῶν δυνάμεων αὐτῶν.

"Άρθρον XIV. Οἱ πολῖται δικαιοῦνται νὰ ἐξετάζωσιν αὐτοπροσώπως ἢ διὰ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῶν τὴν ἀνάγκην τῶν νόμων, νὰ συναινῶσιν ἐλευθέρως εἰς αὐτούς, νὰ παρακολουθῶσι τὴν χρῆσιν των καὶ νὰ καθορίζωσι τὴν ποσότητα, τὸ εἶδος, τὸν τρόπον τῆς εἰσπράξεως καὶ τὴν διάρκειαν αὐτῶν.

"Άρθρον XV. Ἡ κοινωνία δικαιούται νὰ ζητῇ παρὰ παντὸς δημοσίου λειτουργοῦ λόγον διὰ τὴν διοίκησίν του.

"Άρθρον XVI. Κοινωνία ἐν τῇ ἐποίᾳ ἢ προστασίᾳ τῶν δικαιωμάτων δὲν εἶναι ἐξηραλισμένη, οὐδὲ καθωρισμένη ἢ διάρκεισις τῶν ἐξουσιῶν, δὲν ἔχει σύνταγμα.

"Άρθρον XVII. Ἡ ἰδιοκτησία εἶναι δικαίωμα ἀπαραβίαστον καὶ ἱερόν· ὅθεν οὐδεὶς εἶναι δυνατὸν νὰ στερηθῇ ταύτης εἰμὶ διὰ δημοσίαν ἀνάγκην προσηκόντως ἀποδεδειγμένην, μετὰ προηγουμένην καὶ δικαίαν ἀποζημίωσιν.

Ἐπὶ τὴν τεραστία εἰδικὴ βιβλιογραφία γιὰ τὴ Διακήρυξιν τοῦ 1789, βλ. E. Boutmy : La Déclaration des Droits de l'homme et du citoyen et M. Jellinek, εἰς τὰ Annales des sciences politiques, ἔτ. 1902, ἀνατύποισις εἰς Τοῦ αὐτοῦ: Études Politiques, 1907, σελ. 119 ἔπ., E. Walch : La Déclaration des Droits de l'homme et du citoyen et l'Assemblée Constituante, 1903, J. Tchernoff : Montesquieu et J. J. Rousseau, στὴ Revue du Droit public et de la science politique en France et à l'étranger, ἔτ. 1903, σελ. 477 ἔπ., V. Marcaggi : Les Origines de la Déclaration des Droits de l'homme de 1789, 1904, E. Doumergue : Les vraies origines de la démocratie moderne, 1919, M. Grondin : Les doctrines politiques de Locke et les origines de la Déclaration des droits de l'homme de 1789, 1920, A. Aulard : La Révolution Française et la Révolution Américaine, Paris 1921, Τοῦ Αὐτοῦ: L'Évolution de la Déclaration des Droits de l'homme, εἰς Livre d'or des Droits de l'homme, 1927, σελ. 25 ἔπ., A. Bayet : Histoire de la Déclaration des Droits de l'homme du 89 politique au 89 économique, 1939, Bouchary : La Déclaration des Droits de l'homme et du citoyen et la constitution de 1791, 1947, F. Kløvekörn : Die Entstehung der Erklärung der Menschen und Bürgerrechte, 1911, W. Rees : Die Erklärung der Menschen-und Bürgerrechte von 1789, 1912, R. Redslob : Die Staatstheorien der französischen Nationalversammlung, 1912, G. Jellinek : Die Erklärung der Menschen-und Bürgerrechte, 1919, E. Vægelin : Der Sinn der Erklärung der Menschen und Bürgerrechte στὴν Zeitschrift für Öffentliches Recht, ἔτ. 1929, σελ. 82 ἔπ., H. Robinson : The French Declaration of Rights, στὸ Political Science Quarterly, 1899, σελ. 653 ἔπ., H. E. Bourne : American Constitutional Precedents in the French National Assembly, στὴν American Historical Review, 1903, σελ. 466 ἔπ., G. Lefebvre : The Coming of the French Revolution, 1945, C. Brinton : Declaration of the Rights of Man and Citizen, στὴν Encyclopaedia of the Social Sciences, τομ. V, 1948, σελ. 49 ἔπ. καὶ S. Kent : The Declaration of the Rights of Man and Citizen, στὸ R. M. MacIver : op. cit., σελ. 145 ἔπ. Βλ. ἐπίσης S. Fang : op. cit., σελ. 25 ἔπ., M. Duverger : Les Constitutions de la France, 1944, σελ. 50 ἔπ., A. Voigt : op. cit., σελ. 28 ἔπ. καὶ C. A. Colliard : Précis de Droit Public. Les libertés publiques 1950, σελ. 45, G. Del Vecchio : La Dichiarazione dei diritti dell' uomo

γεῖα στήν ἔννοια τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου⁵¹. Οἱ ἀτομικές ἐλευθερίες προέρχονται ἀπό τή φύση, ἀνήκουν σέ κάθε ἄνθρωπο καί ἔχουν γενικό καί καθολικό χαρακτήρα. Συνιστοῦν τίς προϋποθέσεις πού συνθέτουν τὸ κοινω- νικό συμβόλαιο, μὲ τὸ ὅποῖον ἰδρύεται καί στὸ ὅποῖο στηρίζεται κάθε ἀνθρώ- πινη κοινωνία καί Πολιτεία⁵². Συνέπεια τῶν πεποιθήσεων αὐτῶν εἶναι ὅτι τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καί ἐλευθερίες ἔχουν ὑπερσυνταγματικό χαρακτήρα⁵³.

e del cittadino nella Rivoluzione Francese, 1903, F. Battaglia: Libertà ed uguaglianza nelle dichiarazioni francesi dei diritti dal 1789 al 1795, 1946, N. N. Σαρ- πόλου: Σύστημα Συνταγματικοῦ καί Γενικοῦ Δημοσίου Δικαίου, τομ. I, 1903, σελ. 41 ἐπ., Π. Σ. Ζαχαρίτσκα: ὀρ. cit., τ. I καί II, 1917, 1918. Θ. Δ. Τσάτσου: Ἡ Διακήρυξις τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου καί τοῦ Πολίτου, στή Μεγάλη Ἑλληνική Ἑγκυκλοπαι- δεία, τόμ. IX, 1929, σελ. 218 ἐπ., Α. Ι. Σβώλου: Συνταγματικὸν Δίκαιον, τομ. I, 1934, σελ. 27 ἐπ. καί X. Γ. Σγουρίτσκα: Ἐργεῖριδιον, σελ. 105 ἐπ.

(51) Τὸ πρόβλημα τῆς πνευματικῆς καί ἱστορικῆς προελεύσεως τῆς Διακήρυξεως τοῦ 1789 ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ πλέον περιμάχητα ζητήματα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν πολιτικῶν θεσμῶν. Ἡ θέσις τοῦ G. Jellinek, ὅτι πρότυπὸν τῆς ὑπῆρξαν οἱ ἀμερικανικὲς Διακηρύξεις καί ἡ ἀμερικανικὴ φιλοσοφία τοῦ φυσικοῦ Δικαίου, κατεπολεμηθῆ κυρίως ἀπὸ τὸν E. G. Boutmy, ὁ ὅποιος ἀνεύρισκε τὴν Διακήρυξιν ὡς χαρακτηριστικὴ ἐκδήλωσις τοῦ γαλλι- κοῦ πνεύματος, μὲ ἔμφραντῃ ἐπίδρασιν τοῦ ἔργου τοῦ J. J. Rousseau. Στὴν «γαλλογερμα- νικῇ» αὐτῇ διένεξί, ἔλαβαν μέρος ἐπιστήμονες ἀπ' ὅλων τῶν κόσμων, ὥστε σήμερα νὰ ὑπάρ- χουν δώδεκα, τουλάχιστον, θεωρίαι σχετικῶς μὲ τίς ἰδεολογικὰς πηγὰς τῆς Διακήρυξεως. Βλ. τὴ σχετικὴ συζήτησιν μέχρι τοῦ 1919 εἰς G. Jellinek: ὀρ. cit., σελ. IV ἐπ. καί μέχρι τοῦ 1950 εἰς S. Kent: ὀρ. cit., σελ. 161 ἐπ. Βλ. ἐπίσης καί B. Mirkin-Guetzévitch: Quelques remarques sur les déclarations des droits américaines et françaises, στὸ Les Études Philosophiques, ἔτ. 1952, σελ. 101 ἐπ. Ἡ ὀρθότερα ἀποψις, νομίζω, εἶναι ὅτι ἡ Διακήρυξις ἠκολούθησε τὴ μορφή τῶν Ἀμερικανικῶν Διακηρύξεων, ἀποδίδει ὅμως ἐπι- κριτικὰ τὸ διάχυτον τὴν ἐποχὴν κοινὸ δυτικοευρωπαϊκὸν πνευματικὸν ὕλικόν—φυσικὰ δικαιώ- ματα, κυριαρχία τοῦ ἀτόμου, κοινωνικὸν συμβόλαιον—στὴ διαμόρφωσιν τοῦ ὅποῖου σπου- δαιότατα στοιχεῖα συνεισέφερε καί ἡ γαλλικὴ φιλοσοφικὴ καί πολιτικὴ σκέψις καί πείρα βλ. καί Α. Ι. Σβώλου: ὀρ. cit., σελ. 30 ἐπ. καί X. Γ. Σγουρίτσκα: ὀρ. cit., σελ. 107 καί 110.

(52) Κατὰ τὸν A. Bayet: ὀρ. cit., σελ. 17, ἡ Διακήρυξις περιλαμβάνει τέσσαρες οὐ- σιαστικὰς ἀρχάς: (1ον) Οἱ ἄνθρωποι γεννῶνται καί παραμένουν ἐλεύθεροι καί ἴσοι εἰς τὰ δι- καιώματα, (2ον) Οἱ ἄνθρωποι δύνανται νὰ κάνουν πᾶν ὅ, τι δὲν βλάπτει τὸν ἄλλον καί, συνε- πῶς, νὰ σκέπτονται, νὰ οὐλοῦν νὰ γράφουν καί νὰ δημοσιεύουν ἐλευθέρως, (3ον) Οἱ πολῖται οἱ ὅποιοι ἀπαρτίζουν τὸ Ἔθνος ἔχουν τὸ κυρίαρχον δικαίωμα νὰ τὸ διεθνοῦν, (4ον) Τὸ κυρίαρχον Ἔθνος ὀφείλει πάντοτε νὰ ἀποβλέπῃ ἀφ' ἑνὸς εἰς τὰ δικαιώματα τοῦ ἀτόμου καί ἀφ' ἑτέρου εἰς τὸ δημόσιον συμφέρον». Ἀξίζει νὰ ἐξαρθῇ τὸ γεγονός ὅτι ἡ Διακήρυξις περιλαμβάνει καί ὅλες τίς βασικὰς σημασίας πολιτικὰς ἀρχὰς ὅπως π. χ. τὴν λαϊκὴν κυριαρ- χίαν, τὸ κράτος δικαίου καί τὴν διάκρισιν τῶν ἐξουσιῶν. Βλ. λεπτομερικὴ ἀνάλυσιν εἰς Π. Σ. Ζαχαρίτσκα: ὀρ. cit., τεύχ. II, σελ. 232 ἐπ. Ἰδιαιτέρως: σελ. 233 καί 264 ἐπ. (λαϊκὴ κυριαρχία), 303 ἐπ. (κράτος δικαίου) καί 318 ἐπ. (διάκρισις τῶν ἐξουσιῶν).

(53) Ὁ ὑπερσυνταγματικὸς χαρακτήρ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων εἶχε γίνει γε- νικῶς, καί σχεδὸν δίγως ἀντιρρήσεις, ἀποδεκτὸς ἀπὸ τὴ Γαλλικὴ Ἐπιστήμην καί Πρακτικῇ, κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν Γαλλικῶν Συνταγματικῶν Νόμων τοῦ 1875, οἱ ὅποιοι δὲν περιελάμ-

Ὁ συνταγματικὸς νομοθέτης δεσμεύεται ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἐπιβάλλει στὸν κοινὸν νομοθέτη τὴν ὑποχρέωση τοῦ «ἀπολύτου» σεβασμοῦ⁵⁴. Ὁ κατάλογος τῶν ἐλευθεριῶν συμπληροῦνται μὲ νέα, γιὰ τὴν ἐποχὴ, δικαιώματα⁵⁵ καὶ ἡ διατύπωση τῶν δικαιωμάτων παίρνει τὴν κλασσικὴ μορφή, τοῦ ξεπερνᾶ σύντομα τὰ ὅρια τῆς Γαλλίας⁵⁶.

βανον κατάλογον ἀτομικῶν δικαιωμάτων. Βλ. ἀντὶ ἄλλων A. Esmein—H. Nèrard : *Éléments de Droit Constitutionnel*, τομ. I, 1927, σελ. 576 ἐπ. καὶ 596 : «Les déclarations des droits sont consacrées en grande partie à la reconnaissance des droits individuels déclarés, supérieurs et antérieurs aux lois positives», M. Hauriou : *Précis de Droit Constitutionnel*, 2α ἐκδ., 1929, σελ. 611 ἐπ., ὅπου ὁμιλεῖ γιὰ τὸ «constitution sociale de la France» καὶ ὅπου δέχεται ὅτι «des mécanismes constitutionnels n'en sont que les humbles serviteurs» τῆς ἠθικῆς τάξεως τῆν ἵπoίαν ἐκφράζουσι τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα, σελ. 625, σημ. 1 καὶ J. Barthélemy—P. Duez : *Traité de Droit Constitutionnel*, νέα ἐκδ. 1933, σελ. 52. Βλ. ἐπίσης τὴν ὀρασιατὴ ἀνάπτυξιν τοῦ L. Duguit : *Traité de Droit Constitutionnel*, ἐκδ. 3η (ἀνακτ.), τόμ. III, 1927, σελ. 603 καὶ 589 ἐπ., ὅπου καὶ ἡ θέσις τοῦ γενικοῦ στο πρόβλημα τῆς Διακηρύξεως τοῦ 1789.

(54) Ἡ Assemblée Constituante ἐνεσωμάτωσε τὴ Διακήρυξιν τοῦ 1789 εἰς τὸ Συνταγματικὸν Κείμενον τοῦ 1791 καὶ τὴν ἐποθετήσε πρὸ τοῦ προοιμίου. Ἐκτοτε ἐδημοσιεύθη ἡ παράδοσις νὰ τίθενται οἱ Διακηρύξεις ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Συνταγματικῶν Χαρτῶν καὶ νὰ προβάλλωνται ὡς κανόνες τοῦ ἀγκῶν εἰς τὴν θετικὴ συνταγματικὴ τάξιν μιᾶς χώρας. Βλ. τὸ κείμενον τοῦ 1791 εἰς L. Duguit—H. Monnier—R. Bonnard : *Les Constitutions et les principales lois politiques de la France, depuis 1789*, 7η ἐκδ., 1952, σελ. 1 ἐπ. Τὸ ἴσῳν γαλλικὸ Συνταγματικὸν Κείμενον τοῦ 1946, εἰς τὸ προοίμιόν του ἀναφέρει ὅτι ὁ Γαλλικὸς ἄνθρωπος ἀεὶ ἀφαιρᾷ ἐπισημαστικῶς «réaffirme solennellement les droits et les libertés de l'homme et du citoyen consacrés par la Déclaration des Droits de 1789», βλ. τὸ κείμενον εἰς L. Duguit—H. Monnier—R. Bonnard : *op. cit.*, σελ. 554 ἐπ. καὶ ἑλληνικὴ μετάφρασις εἰς Η. Γ. Κυριακοπούλου : *Τὰ Συντάγματα τῆς Γαλλίας, τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γερμανίας*, 1951, σελ. 5 ἐπ.

Γιὰ τὴν νομικὴ σημασίαν τοῦ προοιμίου τοῦ γαλλικοῦ Συντάγματος βλ. R. Pelloux : *Le préambule de la Constitution du 27 Octobre 1946*, εἰς *Revue du Droit public*, 1947, σελ. 347 ἐπ., J. Rivero—G. Vedel : *Les principes économiques et sociaux et la Constitution du 27 Octobre 1946*, 1948, G. Burdeau : *Manuel de Droit public, les libertés publiques, les droits sociaux*, 1948, Τοῦ Ἀύτου : *Traité de Science Politique*, τομ. III, 1950, σελ. 130 ἐπ.

(55) Κατὰ τὸ ἔθρονον II τῆς Διακηρύξεως τὰ φυσικὰ καὶ ἀπράγραπτα δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι «ἡ ἐλευθερία, ἡ ἰδιοκτησία, ἡ ἀσφάλεια καὶ ἡ ἀντίστασις εἰς τὴν τυραννίαν». Εἰς αὐτὰ κατὰ τὸν M. Duverger : *op. cit.*, σελ. 51, πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἡ ἰσότης. Ἀντιθέτως ὁ S. Kent : *op. cit.*, σελ. 148 ἐπ., ὑποστηρίζει, μὲ πειστικὰ ἐπιχειρήματα, ὅτι ἡ ἰσότης ὡς καθολικὸν δικαίωμα δὲν περιλαμβάνεται στὴ Διακήρυξιν. Βλ. ἀνάλυσι τῶν ἀρχῶν τῆς Διακηρύξεως εἰς Η. Σ. Ζαχαρίτσαν : *op. cit.*, τεύχ. II, σελ. 153 ἐπ. ὁ ἵπoίος τίς κατατάσσει σὲ «ἀτομικὰς ἐλευθερίας», σελ. 162 ἐπ. καὶ σὲ «πολιτικὰς ἐλευθερίας», σελ. 232 ἐπ.

(56) Αὐτὸ ὀφείλεται καὶ στο γεγονός ὅτι τὰ κύρια γνωρίσματα τῆς Διακηρύξεως ἀναφέρονται στὸν ἄνθρωπον καθ' ἑαυτὸν καὶ ὄχι μόνον στοὺς γάλλους πολίτες. Ὁ μεταφυσικὸς της χαρακτήρ εἶναι προφανής. Ξεπερνᾷ χρονικοὺς καὶ τοπικοὺς περιο-

Πράγματι τὰ Συνταγματικά κείμενα τοῦ 19ου αἰῶνος εἶναι βαθύτατα ἐπηρεασμένα ἀπὸ τῆ Γαλλικῆ Διακήρυξη⁵⁷. Ἡ Σουηδία τὸ 1809, ἡ Νορβηγία τὸ 1814, τὸ Βέλγιον τὸ 1831, ἡ Ἰταλία (Σαρδηνία) τὸ 1848 (1861), ἡ Δανία τὸ 1845, ἡ Πρωσσία τὸ 1850, ἡ Αὐστρία τὸ 1861, ἡ Ἑλβετία τὸ 1874, ἡ Ἰσπανία τὸ 1876, ἡ Βουλγαρία τὸ 1879 καὶ ἡ Ἰαπωνία τὸ 1889 μὲ τοὺς Συνταγματικούς τους Χάρτες ἐξασφαλίζουν τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου⁵⁸. Καὶ στὴν Ἑλλάδα ἐπίσης ἀπὸ τὰ Πολιτεύματα τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ἕως τὸ ἰσχύον Συνταγματικὸν Κείμενον τοῦ 1864/1911/1952,

ρισμούς καὶ ἀποβλέπει τὴν αἰωνιότητα. «Elle considère qu'elle se borne à reconnaître et à déclarer des règles fondamentales valables pour toutes les sociétés humaines», βλ. C. A. Colliard : op. cit., σελ. 46. Ἐπίσης τὸ ἀτομικιστικὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐκφορᾷ, «κατακεῖναι» κάθε ἀνθρώπινον ὄν καὶ ὑποδαυλίζει τὴν φυσικὴ διάθεση νὰ θεωρῆ τὸν ἑαυτὸ του σὰν τὸ κέντρον τοῦ σύμπαντος. Σχετικῶς μὲ τὸν ἀτομικισμὸ γαλλικῆς «μορφῆς», βλ. L. Duguit : *Souveraineté et liberté*, 1922, M. Waline : *L'individualisme et le Droit*, 1945, G. Burdeau : op. cit., σελ. 12 ἐπ. καὶ R. R. Palmer : *Applications of Individualism in the French Revolution*, στὸ *Essays in Political Theory Presented to George H. Sabine*, 1948. Μέχρις ἐνὸς σημείου καὶ τὸ «ἀστικὸν» (bourgeois) περιεχόμενον τῆς Διακήρυξεως ὑπεβοήθησε τὴν διάδοσίν της, ἰδίως κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα καὶ τὴν κατέστησε τὸ πνευματικὸν σύμβολόν του, βλ. A. Voigt : op. cit., σελ. 33.

(57) Γιὰ τὴν τεραστίαν ἐπίδραση τῆς Διακήρυξεως σ' ὅλην τὴν τὸν κόσμον ὑπάρχει μοναδικὴ ὁμοφωνία. Βλ. χαρακτηριστικὰ : ἀντι ἄλλων : G. Jellinek : op. cit., σελ. 2 ἐπ., C. Brinton : op. cit., σελ. 50 ἐπ., C. A. Colliard : op. cit., σελ. 50, A. J. Vyshinsky : *The Law of the Soviet State*, 1948, σελ. 543, P. Biscaretti di Ruffia : *Diritto Costituzionale*, ἐκδ. 2α, τόμ. II, 1950, σελ. 209 καὶ X. Γ. Σγουρίτσα : op. cit., σελ. 110.

(58) Βλ. τὰ Κείμενα εἰς τὶς συλλογές : F. R. Daresté-P. Daresté : op. cit., τόμ. II, 1891, σελ. 43 ἐπ. (Σουηδίας)· σελ. 104 (Νορβηγίας)· τόμ. I, σελ. 68 (Βελγίου)· τόμ. I, σελ. 599 (Ἰταλίας)· τόμ. II, σελ. 4 ἐπ. (Δανίας)· τόμ. I, σελ. 182 ἐπ. (Πρωσσίας)· τόμ. I, σελ. 361 ἐπ. (Αὐστρίας)· τόμ. I, σελ. 483 (Ἑλβετίας)· τόμ. II σελ. 276 (Βουλγαρίας-περίληψις)· τόμ. II, σελ. 594 (Ἰαπωνίας). Ἀξίζει νὰ σημειωθῆ ὅτι τὸ Ἰσπανικὸ Σύνταγμα τοῦ 1812 ἀπὸ ἀντίδραση πρὸς τὴ γαλλικὴν κατάκτηση δὲν περιέχει ἀτομικὰ δικαιώματα. Τουναντίον ἰσχύει γιὰ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1876 τὸ ὁποῖον βλ. αὐτόθι, τόμ. I, σελ. 619 ἐπ. Ἀπὸ τὸ 1795 ἕως τὸ 1830 ἐδημοσιεύθησαν περισσότερα ἀπὸ 70 Συνταγματικά Κείμενα, ἐκ τῶν ὁποίων 30 τουλάχιστον εἰς τὴν Ἑλβετίαν καὶ 17 εἰς τὴν Ἰταλία μὲ ἐκδηλον τὴν ἐπίδραση τῶν ἀρχῶν τοῦ 1789. Ἡ Γερμανικὴ ἐξέλιξις παρουσιάζει ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον, ὅσον ἀφορᾷ τὴ σχετικὴ καθυστέρηση τῆς ἐπιχωρήσεως τῶν ἰδεῶν τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν. Διακήρυξις τοῦ τύπου τῆς Ἀμερικανικῆς τοῦ 1776 ἢ τῆς Γαλλικῆς τοῦ 1789, καθ' ὅσον γνωρίζω, δὲν ὑπάρχει. Τὰ πρῶτα Συνταγματικά Κείμενα μὲ κατὰλογον ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν εἶναι τῆς Βαυαρίας τοῦ 1818, τῆς Βάδης τοῦ 1818 καὶ τῆς Βυρτεμβέργης τοῦ 1819. Ἡ Πρωσσίαι ἀπέκτησε Σύνταγμα μὲ ἀτομικὰς ἐλευθερίας μόνις τὸ 1850 καὶ ἡ Αὐστρία, παρὰ τὰ πειράματα τοῦ 1848 καὶ 1849, οὐσιαστικῶς μόνις τὸ 1867. Βλ. γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων στὶς Γερμανικὰς Χῶρας γεννὰ H. E. Feine : *Deutsche Verfassungsgeschichte der Neuzeit*, 2α ἐκδ., 1940, σελ. 68, 78, 80, 88, 92 καὶ 95, E. Forsthoff : *Deutsche Verfassungsgeschichte der Neuzeit*, 1940, σελ. 140 ἐπ., καὶ 173 ἐπ., J. Wiefels :

συνερίζεται ή παράδοσις τῆς συνταγματικῆς προστασίας τῶν θεμελιωδῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου⁵⁹. Οἱ ἀτομικῆς ἐλευθερίες καθὼς περιλαμβάνονται στὸ Σύνταγμά μας, ἀποτελοῦν χαρακτηριστικὸν καὶ τυπικὸν παράδειγμα. Τὸ ἄρθρον 1 προστατεύει τὴν ἐλευθερία θρησκείας καὶ λατρείας, τὸ ἄρθρον 3 τὴν ἰσότητά ἐνώπιον τοῦ νόμου, τὰ ἄρθρα 4-8 καὶ 13 τὴν προσωπικὴ ἐλευθερία,

Deutsche Verfassungsgeschichte, 1949, σελ. 70 καὶ 86. F. Hartung: Deutsche Verfassungsgeschichte vom 15. Jahrhundert bis zur Gegenwart, 5η ἐκδ. 1950, σελ. 220, 223, 234 καὶ 263 καὶ A. Voigt: op. cit., σελ. 52 ἐπ., 102 ἐπ. Εἰδικῶς γὰρ τὴν Πρωσσία βλ. C. Bornhak: Preussisches Staatsrecht, τομ. I, 1888, σελ. 274 ἐπ., H. Schulze: Das Preussische Staatsrecht, 2α ἐκδ., τομ. I, 1888, σελ. 370 ἐπ., καὶ L. von Rœnne-Ph. Zorn: Das Staatsrecht der Preussischen Monarchie, 5η ἐκδ., τομ. I, 1906, σελ. 149 ἐπ. ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ φιλοσοφία.

Ἀπὸ ἀπόψεως ἐθνικῆς-ἐσωτερικῆς, ἀλλὰ ὅχι καὶ καθολικῆς, γὰρ τὴν ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, σημασίας πρέπει νὰ ἀναφερθοῦν: Γὰρ τὴν Ἀγγλίαν ἡ Chartist Petition τοῦ 1837, μὲ τὴν ὁποίαν ἐζητεῖτο, μὲ 1.280.000 ὑπογραφάς, καθολικὸν ἐκλογικὸν δικαίωμα, ἐτήσιες ἐκλογαὶ καὶ δίκαιες ἐκλογικαὶ περιφέρειαι. Βλ. Chartism, στὴν Encyclopaedia Britannica, 13η ἐκδ., τόμ. V, 1926, σελ. 953 ἐπ.. H. W. Lander: Social-Economic Movements, 1948, σελ. 171 καὶ 176 ἐπ. καὶ N. Thomas: The Chartist Petition εἰς R. M. MacIver: op. cit., σελ. 183. ὅπου καὶ τὸ καίμενον τῆς Petition, σελ. 292 ἐπ. Γὰρ τῆς Ἠνωμένως Πολιτεῖας, οἱ δύο λόγοι τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ Προέδρου A. Lincoln, τῆς 4ης Μαρτίου 1861 (First Inaugural Address) καὶ τῆς 4ης Μαρτίου 1865 (Second Inaugural Address) μὲ τοὺς ὁποίους διακηρύσσεται ἡ πίστις εἰς τὸ νόμον, τὴ δημοκρατίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν. βλ. H. J. Carman: The Inaugurals of Lincoln, εἰς R. M. MacIver: op. cit., σελ. 193 ἐπ. καὶ τὰ καίμενα εἰς C. W. Eliot: op. cit., σελ. 313 ἐπ. καὶ 424 ἐπ. Γὰρ τὴ Γερμανίαν, τὰ Grundrechte des deutschen Volkes τοῦ 1848, τῆς Συνταγματικῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως τῆς Φρανκφούρτης, τὰ ὁποῖα ἐξεδόθησαν καὶ σὰ ξεχωριστὸς νόμος τὴν 27 Δεκεμβρίου 1848 καὶ ἐπηρεάζουν βαθύτατα ὁλόκληρὴ τὴ φιλελευθέραι κίνησι τῆς Γερμανίας ἀκόμη καὶ μέχρι σήμερα, βλ. H. E. Feine: op. cit., σελ. 80 ἐπ. καὶ βιβλιογραφία, σελ. 77 ἐπ., A. Voigt: op. cit., σελ. 82 ἐπ. καὶ Fr. Hartung: op. cit., σελ. 190 ὅπου καὶ πλουσίαι βιβλιογραφίαι, σελ. 187.

(59) Οἱ δύο Διακηρύξεις τῆς ἐποχῆς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τῆς Α' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως τῆς Ἐπιδάφρου, τῆς 15ης Ἰανουαρίου 1822 καὶ τῆς Β' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως τοῦ Ἄστρους, τοῦ Ἀπριλίου 1823 πρέπει νὰ θεωρηθοῦν κυρίως ὡς Διακηρύξεις Ἀνεξαρτησίας καὶ ὅχι ὡς διακηρύξεις ἀτομικῶν δικαιωμάτων. Μὲ μικρὰς διαφορὰς τὸ περιεχόμενον καὶ τῶν δύο καλύπτει τὰ ἐξῆς σημεῖα: α) προκήρυξη τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως καὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, β) διακήρυξη τῶν ἀπαρχαράπτων, φυσικῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναφέρονται ρητῶς καὶ ἀμέσως ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία, ἡ ἰδιοκτησία καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἐμμέσως «ἡ ἀγία ἡμῶν πίστις καὶ ἡ εὐτυχία τῶν ἀνθρώπων», γ) δικαιοσύνην τοῦ ἀγῶνος, λόγῳ τῶν πράξεων τῶν Τούρκων, καὶ ἐπίρροψις ἐπ' αὐτῶν τῆς εὐθύνῃς τῆς Ἐπαναστάσεως, δ) ἐπιθυμίαν νὰ ἐξομοιωθῇ, ἀπὸ ἀπόψεως ἐθνικῆς ὑπάρξεως, ὁ ἑλληνικὸς λαὸς μὲ τοὺς ἐλευθέρους λαοὺς τῆς Εὐρώπης, ε) αἴτημα βοήθειας ἀπὸ τὴν Εὐρώπην καὶ στ) περίγραμμα τῆς Κρατικῆς ὀργανώσεως τῆς Ἑλλάδος σττηρῶμενον, θεωρητικῶς τουλάχιστον, εἰς τὴν λαϊκὴν κυριαρχίαν, «κοινὴ τῶν Ἑλλήνων γνῶμη».

Ὡς διακήρυξις ἐπίσης ἀνεξαρτησίας πρέπει νὰ θεωρηθῇ καὶ τὸ προοίμιον τοῦ Πολιτεύ-

ματος τῆς Ἐπιδαύρου κατὰ τὸ ὅποιον : «τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, τὸ ὑπὸ τῆν φρικώδη ἄθω-
μικὴν δυναστείαν μὴ δυνάμενον νὰ φέρῃ τὸν βαρύτερον καὶ ἀπαρδειγμάτιστον ζυγὸν τῆς
τυραννίας καὶ ἀποσεῖσάν αὐτὸν μὲ μεγάλας θυσίας, κηρύττει σήμερον διὰ τῶν νομίμων
παραστατῶν του, εἰς ἔθνηκὴν συνηγμένον Συνέλευσιν, ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὴν πο-
λιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξίν καὶ ἀνεξαρτησίαν», βλ. τὰ κείμενα τῶν παραπάνω Διακηρύξεων εἰς
Γενικὴν Κωδικοποίησιν, τομ. Γ', 1932, σελ. 29 ἐπ., 30 ἐπ. καὶ 31 ἐπ. Βλ. ἐπίσης Ν.
Ν. Σαριπόλου : ορ. cit., σελ. 53 ἐπ., καὶ Γ. Δ. Δασκαλάκη : Ἑλληνικὴ Συνταγματικὴ
Ἱστορία, ἔκδ. 3η, 1952, σελ. 28 ἐπ. καὶ βιβλιογραφία, σελ. 46 ἐπ.

Ἀνάλογον περιεχόμενον εἶχαν καὶ οἱ Διακηρύξεις τῆς 16ης Ἀπριλίου 1826 καὶ τῆς
5ης Μαιῶ 1827 τῆς Γ' τῶν Ἑλλήνων Ἐθνικῆς Συνελεύσεως τῆς Τροιζῆνος, βλ. τὰ
Κείμενα εἰς Α. Ζ. Μάμουκα : Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, τομ. V, 1839,
σελ. 14 ἐπ. καὶ τομ. IX, 1841, σελ. 62 ἐπ.

Τὸ πρῶτον ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ Πολιτεύματα τὸ ὅποιον περιέχει κατ'ὸλογον ἀτομικῶν δι-
καιωμάτων καὶ ἐλευθεριῶν εἶναι ἡ Νομικὴ Διάταξις τῆς Ἀνατολικῆς Χέρσου
Ἑλλάδος ἢ Ὁργανισμὸς τοῦ Ἀσείου Πάγου τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, τοῦ 1821. Εἰς τὸ
Κεφάλαιον Α' μὲ τὸν τίτλον «Πολιτικὰ» περιλαμβάνεται, μεταξὺ ἄλλων, τὸ δικαίωμα τῆς
συμμετοχῆς εἰς τὰς λειτουργίας τῆς Πολιτείας (Δ') καὶ τὸ δικαίωμα πρὸς ἀπόκτηση ἐθνι-
κότητος (δικαίωμα «πολιτογραφίας», ΣΤ καὶ ἐπ.). Τὸ Κεφάλαιον Β', «διακηρύξις δικαιο-
μάτων καὶ χρεῶν τοῦ Ἑλληνος», συντίθεται ἀπὸ τὸν πρόλογον καὶ ἀπὸ ἓνα κατὰ-
λογον ὀκτὼ δικαιωμάτων εἰς τὰ ὅποια ἀντιπαρατίθενται ἑκτὸ καθήκοντα («χρέη»). Π.χ.
«ἀ' ὁ Ἕλλην εἶναι ἀνεξάρτητος (δικαίωμα)—ἀ' ὁ Ἕλλην χρεωστῆ εὐπίθειαν εἰς τοὺς
νόμους (χρέος)». Ἡ διακήρυξις κλείνει μὲ τὴ φράση «ταῦτα εἶναι θεμελιώδεις ἀρχαί,
εἶναι ἡ βῆσις τῆς σταθερῆς εὐτυχίας τῶν Ἑλλήνων», βλ. τὸ Κείμενον τῆς Νομικῆς Διατά-
ξεως εἰς Γενικὴν Κωδικοποίησιν, ἔθθ. ἄνωτ., σελ. 12 ἐπ. Τὸ Προσωρινὸν Πολί-
τευμα τῆς Ἑλλάδος, τὸ πολιτευμα τῆς Ἐπιδαύρου τοῦ 1822, περιλαμβάνει ἐπίσης
εἰς τὸ Τμήμα Α, «περὶ θρησκευτικῶν, τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ εἰς τὸ Τμήμα Β',
«περὶ τῶν γενικῶν δικαιωμάτων τῶν κατοίκων τῆς ἐπικρατείας τῆς Ἑλλάδος»,
ἐπὶ τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα συμπεριλαμβανομένων τὸσον τῆς ἰσότητος ἀπέναντι τῶν
νόμων (γ) ὅσον καὶ τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας (ε), βλ. τὸ κείμενον τοῦ
Προσωρινοῦ Πολιτεύματος, εἰς Γενικὴν Κωδικοποίησιν : ἔθθ. ἄνωτ., σελ. 24
ἐπ. Ἡ ἀναθεώρησις τοῦ Ἀστρου, ὁ Νόμος τῆς Ἐπιδαύρου τοῦ 1823, συνεπλή-
ρωσε τὸν πίνακα τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων τοῦ Προσωρινοῦ Πολιτεύματος κυρίως
μὲ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου (η), τὴν ἀπελευθέρωση τῶν δούλων καὶ τὴν ἄρνηση
τῆς δουλείας (θ), τὸ δικαίωμα τοῦ φυσικοῦ δικαστοῦ (ι) καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἀναφορᾶς
(ια), βλ. τὸ κείμενον τοῦ Νόμου τῆς Ἐπιδαύρου εἰς Γενικὴν Κωδικοποίησιν : ἔθθ.
ἄνωτ. σελ. 31 ἐπ. Τὸ Πολιτικὸν Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1827, τὸ Σύνταγμα
τῆς Τροιζῆνος, ἔχει ἓνα πλήρη καὶ λεπτομερικὸν κατ'ὸλογον ἀτομικῶν δικαιωμάτων. Ἡ
θρησκευτικὴ ἐλευθερία διακηρύσσεται ἕνω περιορισμῶν (κεφάλαιον Α', 1) καὶ τὸ κεφά-
λαιον Γ', ποῦ εἰσάγει γιὰ πρώτη φορὰ τὸν τίτλον «Δημόσιον Δίκαιον τῶν Ἑλλήνων», ἀρχίζει
μὲ τὴν διακήρυξιν ὅτι : «5. Ἡ κυριαρχία ἐνυπάρχει εἰς τὸ Ἔθνος· πᾶσα ἐξουσία πηγάζει ἐξ
αὐτοῦ καὶ ὑπάρχει ὑπὲρ αὐτοῦ», καὶ περιλαμβάνει καὶ 23 ἄλλες διατάξεις μεταξὺ τῶν ὁποίων
σημαντικῆς εἶναι οἱ σχετικῆς μὲ τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν (11, 13, 14, 23) καὶ τὴν ποινικὴν
δικαιοσύνην (15 καὶ 16). Ἐπίσης ἀναγνωρίζεται ἡ ἀπαλλοτριώσις «διὰ δημόσιον ὄφελος»
(17), τὸ δικαίωμα τοῦ συνεπιβιβασθῆαι (20) καὶ ἡ μὴ ὀπισθενεργὸς δύναμις τοῦ νόμου.
Τέλος ἀπαγορεύονται οἱ τίτλοι εὐγενείας (28) καὶ ἡ συμμετοχὴ τῶν κληρικῶν εἰς τὰ «δημόσια
ὑπουργήματα» (24). Βλ. τὸ Σύνταγμα τῆς Τροιζῆνος, εἰς Γενικὴν Κωδικοποίησιν, ἔθθ.
ἄνωτ., σελ. 40 ἐπ. Εἰς τὸ Ἱεραμονικὸν Σύνταγμα, τὸ Πολιτικὸν Σύνταγμα τῆς Ἑλ-

τὸ ἄρθρον 9 τὸ δικαίωμα ἀναφορᾶς, τὰ ἄρθρα 10 καὶ 11 τὰ δικαιώματα τοῦ συνέρχεσθαι καὶ συνεταίριζεσθαι καὶ τὰ ἄρθρα 12, 14, 17 καὶ 20 τὸ ἀπαρβίαστον τῆς κατοικίας, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τὸ ἀπόρρητον τῶν ἐπιστολῶν⁶⁰.

λάδος τοῦ 1832, ἀνευρίσκονται ἐπίσης πολλὰ καὶ λεπτομερεῖς διατάξεις σχετικῶς μὲ τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα. Τὸ κεφάλαιον Β' «Δημόσιον, ἢ Κοινὸν δίκαιον τῶν Ἑλλήνων», περιέχει 46 ἄρθρα (6-52) καὶ διαιρεῖται εἰς 4 παραγράφους (περὶ θρησκείας, περὶ ἑλληνος καὶ πολιτοῦ, περὶ πατριωγραφῆσεως καὶ πολιτογραφῆσεως, κοινὰ δίκαια καὶ χρεῖα τῶν Ἑλλήνων). Νέα προστατευόμενα ἀγαθὰ εἶναι ἡ παιδεία (28), ἡ βιομηχανικὴ ἰδιοκτησία (34), τὸ οἰκιακὸν ἄστυον (46), ἡ ἐλευθερία τοῦ πνεύματος («καθεὶς μένει ἀκαταζήτητος διὰ τὰ φρονήματα, τὰς δοξασίας καὶ τοὺς λόγους του» ἐξω μόνον, ὅταν λέγῃ τι εἰς δημοσίους τόπους ἐναντίον τῆς κοινῆς ἡσυχίας καὶ τῶν καθεστώτων τότε εἶναι ὑπεύθυνος, 47). Βλ. τὸ κείμενον τοῦ Ἱεραμονικῶν Συντάγματος εἰς Γενικὴν Κωδικοποίησιν : ἔθθ. ἀνωτ., σελ. 54 ἐπ.

Ἄλλὰ καὶ τὸ προσωρινὸν Πολίτευμα τῆς Νήσου Κρήτης τῆς 21ης Μαΐου 1822, τὸ Σύνταγμα τῶν Ἀρμενίων, περιλαμβάνει δύο τμήματα περὶ ἀτομικῶν δικαιωμάτων: Α' «Περὶ Θρησκείας» (ἄρθρον α) καὶ Β' «περὶ τῶν γενικῶν δικαιωμάτων τῶν κατοίκων τῆς Νήσου» (ἄρθρα β-ια). Εἰς τὸ δεύτερον τμήμα ἀνευρίσκονται, χωρὶς ὅμως νὰ χαρακτηρίζονται ὡς καθήκοντα, διατάξεις πρὸς ὑποχρεώσεων τοὺς πολίτες νὰ ἀγαθοποροῦν (θ), νὰ διατηροῦν εὐλαβῶς τὸ πολίτευμα (ι) καὶ νὰ ὑπερασπίζονται ἐνόπλιος τὴν Πατρίδα (ια). Βλ. τὸ κείμενον εἰς Γ. Σ. Φραγκούδης : Ἑλληνικὰ Πολιτεύματα, 1887, σελ. 62 ἐπ.

Ἀντιθέτως τὸ Πολιτικὸν Στρατιωτικὸν Σύστημα τῆς Σάμου τοῦ Μαΐου τοῦ 1821 δὲν περιλαμβάνει διατάξεις περὶ ἀτομικῶν δικαιωμάτων. Ἀπλῶς εἰς τὰ «χρεῖα τοῦ Γενικοῦ Δικαιουτοῦ» σημειώνει (α) νὰ ἐπαχρυσῆ εἰς τὴν κοινὴν εὐταξίαν, εὐτυχίαν καὶ ἀσφάλειαν τῆς πατρίδος καὶ τῶν πατριωτῶν», βλ. τὸ κείμενον εἰς Ν. Γ. Σταματιάδου : Σαμιακὰ, 1899, σελ. 34. Βλ. ἐπίσης Μ. Β. Σακελλαρίου : Τὰ πολιτεύματα καὶ ἡ διοίκησις τῆς Σάμου κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, 1940, σελ. 9 ἐπ., καὶ τὸ ὑπὸ ἔκδοσιν Α. Α. Σεβαστάκη : Τὸ ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν δημόσιον δίκαιον τῆς Σάμου, εἰς Ἐφημερίδα Ἑλληνικῆς καὶ Ἀλλοδαπῆς Νομολογίας, ἔτ. 1952.

Τὸ Πολιτικὸν Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος, τὸ Σύνταγμα τοῦ 1844 ἀκολουθεῖ πιστῶς τὴν παράδοσιν καὶ ἔχει δύο κεφάλαια περὶ ἀτομικῶν δικαιωμάτων, τὸ περὶ θρησκείας (ἄρθρα 1-2) καὶ τὸ περὶ τοῦ δημοσίου δικαίου τῶν Ἑλλήνων (ἄρθρα 3-14), ὅπου περιλαμβάνονται τὰ κλασσικὰ ἀτομικὰ δικαιώματα τοῦ τύπου τῶν πολιτευμάτων τοῦ 19ου αἰῶνος, βλ. Τὸ Πολιτικὸν Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος, εἰς Γενικὴν Κωδικοποίησιν, ἔθθ. ἀνωτ., σελ. 326 ἐπ. καὶ ἀνάλωσή του εἰς Ν. Παππαδοῦκα : Ἰππόδαμος, Ἀρχαὶ τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου ἢ τὸ Ἑλληνικὸν Σύνταγμα σχολιασμένον, 1848, σελ. 135 ἐπ.

Ἐπίσης τὰ Συντάγματα τῆς Κρητικῆς Πολιτείας τοῦ 1899 καὶ τοῦ 1907 ἔχουν καταλόγους ἀτομικῶν δικαιωμάτων, ἄρθρα 7-27 καὶ 2-25, μὲ πρωτότυπες μάλιστα διατάξεις οἰκονομικοῦ περιεχομένου π. χ. «οὐδὲν εἶδος ἐργασίας, βιοτεχνίας ἢ γεωργίας δύναται νὰ ἀπαγορευθῆ, ἐφ' ὅσον δὲν ἀντίκειται εἰς τὴν δημοσίαν ἠθικὴν, τὴν ἀσφάλειαν ἢ τὴν ὑγίαν τῶν κατοίκων» (ἄρθρα 17 καὶ 20), «ἀδὲν ἐπιτρέπονται ἐν Κρήτῃ, μονοπώλια, εἰμὴ τὰ διὰ νόμου ἰδρυθέντα πρὸς ἀχῆσιν τῶν δημοσίων ἐσόδων ἢ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς δημοσίας ἀσφαλείας» (ἄρθρα 18 καὶ 21), βλ. τὰ ἀντιστοιχῶς κείμενα τῶν Συνταγμάτων εἰς Γενικὴν Κωδικοποίησιν : ἔθθ. ἀνωτ., σελ. 166 ἐπ. καὶ 173 ἐπ. Βλ. ἐπίσης καὶ Ν. Ν. Σαριπλόου : Τὸ Κρητικὸν Σύνταγματικὸν Δίκαιον, 1902, σελ. 46 ἐπ.

(60) Οἱ διατάξεις αὐτὰς ἀκολουθοῦν συνεπῶς τῇ φιλελευθέρῃ παράδοσιν τῶν ἑλληνικῶν

Ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος σημειώνει μιὰ ριζικὴ μεταβολὴ στὴν ἔννοια τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων⁶¹. Τὰ Συντάγματα ποῦ ἐπακολούθησαν, ὅπως π. χ. τῆς Weimar τοῦ 1919, τῆς Τσεχοσλοβακίας τοῦ 1920, τῆς Πολωνίας καὶ τῆς Γιουγκοσλαβίας τοῦ 1921, τῆς Λεττονίας τοῦ 1922, τῆς Ρουμανίας τοῦ 1923 καὶ τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1927⁶² τείνουν νὰ καθιερώσουν τίς ἐξῆς καινούργιες ἀρχές: Τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα παύουν πιά νὰ θεωροῦνται ὅτι ἀποτελοῦν ὑποκειμενικὰ δικαιώματα τοῦ προσώπου καὶ ἀνάγονται σὲ δικαιώματα τῆς ομάδος ἢ λειτουργίες γιὰ τὴν ομάδα στὴν ὁποίαν ἀνήκει καὶ τὸ ἄτομον⁶³. Δίπλα στὰ ἀτομικὰ δικαιώματα δημιουργοῦνται καὶ ὑπο-

Συνταγματικῶν Κειμένων. Βλ. γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοὺς Ν. Ν. Σαριπόλου: Σύστημα τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου τῆς Ἑλλάδος, 4η ἐκδ., τόμ. III, 1923, σελ. 9 ἐπ. Εἰς τίς διατάξεις τοῦ κειμένου θὰ μπορούσαν νὰ προστεθοῦν καὶ τὰ ἐξῆς ἄρθρα τοῦ ἰσχύοντος Συνταγματικοῦ Κειμένου ἀναφερόμενα ἀμέσως εἰς τίς ἀτομικὰς ἐλευθερίες: ἄρθρα 94 καὶ 95 (σύστασις καὶ ἀρμολιότης ὀρκωτῶν δικαστηρίων), 97 (ἀρμολιότης στρατοδικείων, ναυτοδικείων καὶ ἀεροδικείων), 99 (ἐξασφάλισις ἀποκεντρώσεως καὶ τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως), 106 (προστασία περιεχομένου διαθήκης), 107 (προστασία ἐπισήμου γλώσσης), 109 (προστασία συνειρτισμῶν) καὶ 112 (ἐξασφάλισις εἰσαγομένων ξένων κεφαλαίων).

(61) Βλ. γενικῶς: B. Mirkine-Guetzévitch: Les nouvelles tendances du droit constitutionnel, 2α ἐκδ., 1936, σελ. 81 ἐπ., Τοῦ Αὐτοῦ: L'O. N. U. II, σελ. 52 ἐπ., S. Fang: op. cit., σελ. 59 ἐπ. καὶ 95 ἐπ., G. Burdeau: Traité, τόμ. III, σελ. 118 ἐπ., C. Schmitt: Inhalt und Bedeutung des zweiten Hauptteils der Reichsverfassung, εἰς Handbuch des Deutschen Staatsrechts, τόμ. II, 1932, σελ. 572 ἐπ., E. R. Huber: Bedeutungswandel der Grundrechte, εἰς Archiv des öffentlichen Rechts, ἔτ. 1932, σελ. 1 ἐπ., E. Westphalen Fürstenberg: Das Problem der Grundrechte im Verfassungsleben Europas, 1935, σελ. 28 ἐπ., Α. Ι. Σβώλου: Τὰ Ἀτομικὰ Δικαιώματα εἰς τὰ Συντάγματα 1919-1939, εἰς Ἐφημερίδα Ἑλληνικῆς καὶ Ἀλλοδαπῆς Νομολογίας, ἔτ. 1943, σελ. 18 ἐπ., Δ. Σ. Βεζανῆ: Τὸ Κράτος, 1949, σελ. 113 ἐπ., Γ. Δ. Δασκαλάκη: Κρατικὰ Σχέδια καὶ Ἀτομικὰς Ἐλευθερίας (ἀνατ. Ἐπιθεωρήσεως Πολιτικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν) 1950, σελ. 22 ἐπ., καὶ Τοῦ Αὐτοῦ: Ἡ Ἀναθεώρησις τοῦ Συντάγματος καὶ τὸ Νόημα τοῦ Συντακτικοῦ Ἔργου, 1950, σελ. 68 ἐπ.

(62) Βλ. τὰ κείμενα σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση στὴ συλλογὴ: Γ' Ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ Ἑλλήνων: Καταστατικοὶ Χάρται, 1936, σελ. 77 ἐπ. (Γερμανικῆς Δημοκρατίας), σελ. 109 ἐπ. (Τσεχοσλοβακικῆς Δημοκρατίας), σελ. 134 ἐπ. (Πολωνικῆς Δημοκρατίας), σελ. 210 ἐπ. (Βασιλείου τῆς Γιουγκοσλαβίας) καὶ σελ. 183 ἐπ. (Βασιλείου Ρουμανίας). Τὸ Σύνταγμα τῆς Λεττονίας βλ. σὲ γαλλικὴ μετάφραση στὴ συλλογὴ: F. R. Daresté-P. Daresté-J. Delpech-J. Laferrrière, 4η ἐκδ., τόμ. II, 1929, σελ. 115 ἐπ. Στὴν ἴδια συλλογὴ, τόμ. I-II, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἀναφερόμεντα Συνταγματικὰ Κείμενα. Γιὰ τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα τοῦ γερμανικοῦ Συντάγματος τῆς Weimar, βλ. C. Nipperdey: Die Grundrechte und Grundpflichten der Reichsverfassung, τόμ. I-III, 1929-1930 καὶ G. Anschütz: Die Verfassung des Deutschen Reichs, 14η ἐκδ., 1933, σελ. 505 ἐπ. ὅπου καὶ ἄρθρονος βιβλιογραφία, καὶ γιὰ τοῦ Γιουγκοσλαβικοῦ Συντάγματος J. Peritch: Les dispositions sociales et économiques dans la Constitution yougoslave, στὴ Revue de Droit Public, 1926, σελ. 485 ἐπ..

(63) Τὸ Κράτος ἐπιδιώκει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν κοινωνικὴ ἀνεξαρτησία τοῦ ἀτόμου, μὲ δύο σημαντικὰς συνέπειες τὴν «apparition de la défense sociale de la

personne dans les Déclarations nouvelles» και τὴν «limitation, au nom de l'intérêt social, de certains droits fondamentaux entièrement proclamés et établis», βλ. B. Mirkine-Guetzévich : Les nouvelles tendances, σελ. 89. Τὰ ἄτομα ἀντιμετωπίζονται «en tant qu'individus et en tant que groupes» και τὰ κοινωνικά δικαιώματα πρέπει νὰ εἶναι «des droits de participation des groupes et des individus découlant de leur intégration dans des ensembles et garantissant le caractère démocratique de ces derniers», βλ. G. Gurvitch : La Déclaration des Droits Sociaux, 1944, σελ. 79 και P. Duclos : L'évolution des rapports politiques depuis 1750, 1950, σελ. 149 ἐπ. Ἡ φύσις τοῦ ἀτομικοῦ δικαιώματος μεταβάλλεται : «Il ne s'agit plus de garantir l'individu contre l'État, mais de lui permettre la collaboration de la façon la plus efficace au bien-être de tous. En conséquence, l'individu n'a de droits que dans la mesure où ils sont utiles à la collectivité; ces droits s'analysent désormais en fonctions sociales» και τὸ ἄτομον ἀποκτᾷ κοινωνικὴ ἀποστολή, βλ. P. Duez : Esquisse d'une définition réaliste des droits publics individuels στὸ Mélanges R. Carré de Malberg, 1933, σελ. 124-125. Τὰ δικαιώματα σχετικοποιούνται, βλ. G. Vedel : Les Déclarations, II, σελ. 74 ἐπ. και E. R. Huber : op. cit., σελ. 79 ἐπ.

Ἡ ἰδιοκτησία ἰδίως παίρνει τὴ μορφή τῆς κοινωνικῆς λειτουργίας (fonction sociale), βλ. L. Duguit : Les transformations générales du droit privé depuis le Code Napoléon, 2α ἐκδ., 1920, σελ. 147 ἐπ. και συνδέεται με τὴν κοινωνικὴ χρησιμότητα. «Il y a une image complémentaire qu'il faut chaque jour davantage vous accoutumer à placer aux côtés de la propriété inviolable et sacrée, suivant le vieux poncif révolutionnaire; c'est l'idée d'utilité publique», βλ. L. Trotabas : La fonction sociale de la propriété privée. Le point de vue technique, 1930, σελ. 5. Βλ. επίσης G. Renard : La fonction sociale de la propriété privée. Le point de vue philosophique, 1930, σελ., 5 και P. Cost-Floret : La nature juridique du droit de propriété, 1935. Ἀλλὰ και ἡ ἐλευθερία σημαίνει «die Møglichkeit des Mitschaffens und Mitempfangens im Lebender Gesamtheit, die Møglichkeit der Wesenlisentfaltung der Einzelpersøenlichkeit zum allgemeinen Wohlen», βλ. E. Westphalen Fürstenberg : op. cit., σελ. 132 ἐπ. Φυσικά οἱ ἀντιλήψεις τοῦ ἀτομικοῦ δικαιώματος ὡς κοινωνικῆς λειτουργίας, προϋποθέτουν τὴν ἀναγνώριση κατ' ἀρχὴν και τῆς ἐννοίας τοῦ «ἀτόμου» και τῆς ἐννοίας τοῦ «δικαιώματος». Ἀντίθετος φυσικά ἡ ἐθνικοσοσιαλιστικὴ θέσις τῆς «volksgenossische Rechtsstellung», βλ. E. R. Huber : Verfassungsrecht des Grossdeutschen Reiches, 2α ἐκδ., 1939, σελ. 363 ἐπ. και ἡ σοβιετικὴ ἀποψις τῶν «ἀξιώσεων τῶν συντρόφων», βλ. A. J. Vyshinsky : op. cit., σελ. 538 ἐπ. «One's place in society is defined by his personal capacities and personal labor, and not by his material circumstances, or his national origine, or his sex, or his position in service» (Stalin, παραπεμπόμενος εἰς σελ. 540).

Ὁ R. H. Tawney στὸ δημιουργικὸν του ἔργον: The Acquisitive Society, 1920, υποστηρίζει τὴ θέση ὅτι ἡ μεγάλη μεταβολή, τὴν ὅποιαν ὑπέστησαν τὰ ἀτομικά δικαιώματα ἀπὸ τὸν 18 αἰῶνα και ἐφεξῆς εἶναι ὅτι ἐθεωρήθησαν ἀυθόπρακτα και ανεξάρτητα ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ λειτουργία τὴν ὅποιαν ἐπιτελοῦν, σελ. 9 ἐπ. Συνεπῶς δὲν εἶχαν ἀνάγκη κοινωνικῆς δικαιοσείας. Σχετικῶς με τὴν ἰδιοκτησία παρατηρεῖ ὅτι «the enjoyment of property and the direction of industry are considered, in short, to require no social justification, because they are regarded as rights which stand by their own virtue, not functions to be judged by the succes with which they contribute to a social purpose...», σελ. 24. Ὁ χαρακτήρ μιᾶς τέτοιας κοινωνίας εἶναι ἀποκτητικὸς (acquisitive), σελ. 34, και ἀποβλέπει στὸν πλοῦτον και ὄχι λειτουργικὸς δηλ. ἀποβλέπων στὴν

χρεώσεις για τὸ ἄτομον⁶⁴. Τὸ Κράτος πάλι δὲν ὑποχρεοῦται ἀπλῶς νὰ ἀπέχη ἀπὸ ὀρισμένες ἐνέργειες, ἀλλὰ καὶ νὰ παρέχη στὰ ἄτομα θετικές ὑπηρεσίες⁶⁵. Νέες ἀξίες, θεσμοὶ καὶ ἀγαθὰ προστατεύονται. ὅπως π. χ. ἡ τέχνη, ἡ ἐπιστήμη, ὁ γάμος, ἡ οἰκογένεια, ἡ ἐργασία κλπ.⁶⁶.

παρεχομένη ὑπηρεσία. Ἡ σύγχρονη τάσις φαίνεται νὰ υποβοηθῆ τὴν ἐπάνοδο στὸ κριτήριον τῆς λειτουργίας (function) τὴν ὁποίαν ἐπιτελεῖ ἓνα ἀτομικὸ δικαίωμα καὶ νὰ ἐξαρτᾷ τὴν κοινωνικὴ δικαιοσύνη του ἀπ' αὐτὴ καὶ μόνο. Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον μπορεῖ νὰ συνδεθῆ ἡ ἰδιοκτησία μὲ ἓνα δημιουργικὸν ἔργον. σελ. 62 ἐπ. Ὁ Tawney προσπαθεῖ νὰ ἐφαρμόσῃ τὴ θεωρίαν του περὶ ἀτομικοῦ δικαιοῦματος καὶ εἰς τὸ δικαίωμα τῆς ἰσότητος, βλ. R. H. Tawney: Equality, 2α ἐκδ., 1952. ἰδίως σελ. 91 ἐπ. Βλ. ἐν τούτοις τὴς ἀσύστηρες παρατηρήσεις τοῦ Ripert ὁ ὁποῖος δὲν διστάζει, κατὰ τὴ γνώμη μου μακριὰ ἀπὸ τὴν πραγματικότητά τῆς ἐποχῆς μας, νὰ ἀναφωνῆ «...quelle hypocrisie latente recèle la théorie de la propriété fonction sociale», βλ. G. Ripert: Le Déclin du Droit, 1949, σελ. 197.

(64) Σὰν ἱστορικὰ προηγούμενα τῆς θεσπίσεως καθήκοντων τοῦ ἀτόμου πρέπει νὰ ἀναφερθοῦν κατ' ἐξοχήν: ἡ Déclaration des Droits et des Devoirs de l'homme et du citoyen, τοῦ ἔτους III (1795) ἡ ὁποία περιλαμβάνει ἰδιαιτέρον κεφάλαιον καθήκοντων (devoirs) μὲ ἐννέα ἄρθρα. Τὰ καθήκοντα πηγάζουν ἀπὸ τὴν ἀποδοχὴ τοῦ χρυσοῦ κανόνος (ἄρθρον 2). βλ. A. Aulard - R. Mirkine-Guetzévitch: op. cit., σελ. 30 ἐπ., καθὼς καὶ: ἡ Νομικὴ Διάταξις τῆς Ἀνατολικῆς Χέρσου Ἑλλάδος (βλ. παραπάνω, σημ. 59 ὅπου καὶ τὰ καθήκοντα εἰς τὸ Σύνταγμα τῶν Ἀρμενίων). Ἀπὸ τὰ Συνταγματικὰ Κείμενα τοῦ Μεσοπολέμου πρέπει νὰ σημειωθοῦν τὸ τῆς Weimar, ἄρθρα 102-164 (βλ. παραπάνω, σημ. 62) καὶ τὸ Ρωσικὸν τοῦ 1936, ἄρθρα 118-133 (βλ. Γ. Δ. Σκουριώτη: Τὸ Σοβιετικὸ Σύνταγμα τοῦ 1936, 1945, σελ. 4 ἐπ. ὅπου γίνεται ρητὴ ἀναφορά εἰς τὰ καθήκοντα τῶν πολιτῶν).

(65) Βλ. G. Burdeau: Manuel, σελ. 21, τὸ Κράτος ἐπεμβαίνει συστηματικῶς καὶ γιὰ νὰ θέσῃ «à la charge des gouvernants des obligations qui sont le corollaire des droits de l'individu à l'égard de la société» καὶ E. Westphalen Fürstenberg: op. cit., σελ. 219 ἐπ.

(66) Ὁ B. Mirkine-Guetzévitch: L'O.N.U et la doctrine moderne, II σελ. 52, ὁμιλεῖ περὶ «élargissement du catalogue classique» ὥστε νὰ περιλαμβάνονται ἡ προστασία τῆς ἐργασίας, τοῦ γάμου, τῆς οἰκογενείας κ.λπ. Ὡς χαρακτηριστικὸν παράδειγμα μπορεῖ νὰ χρησιμεύσουν καὶ τὰ ἄρθρα 21, 22, 23 καὶ 24 τοῦ Συνταγματικοῦ μας Κειμένου τῆς 3ης Ἰουνίου 1927, κατὰ τὰ ὁποῖα: «Ἡ τέχνη καὶ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ διδασκαλία, αὐτῶν εἶναι ἐλεύθεραι, διατελοῦν δὲ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Κράτους, τὸ ὁποῖον συμμετέχει, εἰς τὴν ἐπιμέλειαν καὶ ἐξάπλωσιν αὐτῶν» (21), «ἡ ἐργασία, ἡ τε πνευματικὴ καὶ σωματικὴ, διατελεῖ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Κράτους, μεριμνῶντος συστηματικῶς ὑπὲρ τῆς ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς ἐξυπόψεως τῶν ἐργαζομένων τάξεων, ἀστικῶν καὶ ἀγροτικῶν» (22), «ἡ ἐκπαίδευσις διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τοῦ Κράτους καὶ ἐνεργεῖται δαπάνῃ αὐτοῦ, ἡ τῶν ὀργανισμῶν τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως ...» (23), «ὁ γάμος ὡς θεμέλιον τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου καὶ τῆς συντηρήσεως καὶ προαγωγῆς τοῦ ἔθνους, διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν τοῦ Κράτους. Πολυμελεῖς οἰκογένειαι δικαιοῦνται εἰς εἰδικὴν μέριμναν» (24).

Στὸ σημεῖον αὐτὸ πρέπει νὰ ἀναφερθῆ καὶ ἡ Διακήρυξις τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Λαοῦ ποῦ ἐργάζεται καὶ τὸν ἐκμεταλλεύονται, τῆς Σοβιετικῆς Ρωσσίας, [τῆς 16 Ἰανουαρίου] 10ης Ἰουλίου 1918. Ἡ Διακήρυξις συντάχθη ἀπὸ τὸν Lenin

Ἡ ἐξέλιξις συνεχίζεται σταθερὰ καὶ ἰδίως μετὰ τὴ δευτέρα οἰκουμένην σύρραξιν πραγματοποιοῦνται νέες μεταβολές⁶⁷. Τὰ πρωτεῖα τῆς ὁλόκληρης ἔναντι τοῦ ἀτόμου καὶ τῆ ὀμαλῆ κοινωνικῆ συμβίωσις θεω-

καὶ ἐπευρόθη ἀπὸ τὸ Γ' καὶ Ε' πανρωσικὰ Συμβούλια τῶν Σοβιετ. Θεωρεῖται ὡς «ἡ πλέον σημαντικὴ συντακτικὴ πρᾶξις τῆς νέας σοσιαλιστικῆς ἐξουσίας» Α. J. Vyshinsky : op. cit., σελ. 133 καὶ ὅτι «ἡ σημασία τῆς ξεπερνᾷ κατὰ πολὺ τὴ σημασία τοῦ εἶχε τὴν ἐποχὴ τῆς ἡ γαλλικῆς διακήρυξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου», Touroubiner παραπεμπόμενος ἀπὸ τὸν Β. Mirkine - Guetznévitch : La théorie générale de l'État Soviétique, 1928, σελ. 95. Παρὰ τὸν τίτλον τῆς ἡ Διακήρυξις ὄχι μόνον δὲν προκηρύσσει καθόλου ἀτομικὰ δικαιώματα, σὴ παραδεδομένη ἔννοια τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ ἐνισχύει ἀπερίοριστα τὴν ἐξουσία τοῦ Κράτους καὶ δημιουργεῖ διακρίσεις μεταξὺ τῶν ἀτόμων. Πρέπει μᾶλλον νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς πολιτικὸν πρόγραμμα καὶ ὡς προκήρυξις τῶν μέτρων τοῦ θὰ ὠδήγουν σὴ δημιουργία τοῦ σοβιετικοῦ Κράτους. Ἡ Διακήρυξις περιλαμβάνει τέσσαρα κεφάλαια καὶ ὀκτώ ἄρθρα. Τὸ πρῶτον κεφάλαιον (ἄρθρα 1-2) ἀνακηρύσσει τὴ Ρωσσίαν σὲ Σοβιετικὴ Δημοκρατία στηριζομένη εἰς τὴν ἔνωση τῶν ἐλευθέρων ἔθνων καὶ πιστοποιεῖ ὅτι ἡ κυριαρχία ἐντοπίζεται εἰς τὰ Σοβιετ. Μὲ τὸ δεύτερον κεφάλαιον καὶ αὐτὸ κύριο σκοπὸ νὰ ἐξαφανισθῆ κάθε ἐκμετάλλευσις ἀνθρώπου ἀπὸ ἄνθρωπον, νὰ καταργηθῆ ὀριστικῶς ἡ ταξικὴ διαίρεσις τῆς κοινωνίας, νὰ συντριβῶν ἄλυπτα ὅλοι οἱ ἐκμεταλλευταί, νὰ πραγματοποιηθῆ ἡ σοσιαλιστικὴ ὄργάνωσις τῆς κοινωνίας καὶ νὰ θριαμβωσῆ εἰς ὅλον τὸν κόσμον ὁ σοσιαλισμὸς» (ἄρθρον 3), καταργεῖται ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία τοῦ ἐδάφους, ἐθνικοποιοῦνται οἱ τράπεζες, ἀκυροῦνται τὰ δάνεια, ἐπιβάλλεται «ἡ καθολικὴ ὑποχρεωτικὴ ἐργασία» καὶ σχηματίζεται ὁ ἐρυθρὸς στρατός. Τὸ τρίτον κεφάλαιον (ἄρθρα 4-6) ἀποκηρύσσει τὴς μυστικὰς συνθήκας καὶ προκηρύσσει τὸ δικαίωμα αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν. Τέλος τὸ τέταρτον κεφάλαιον (ἄρθρα 7-8) καθορίζει τὴ διακρίσις μεταξὺ ἐκμεταλλευτῶν καὶ ἐκμεταλλευομένων καὶ παραχωρεῖ μόνον εἰς τοὺς τελευταίους τὴν ἐξουσία καθὼς καὶ κάθε ἄλλο δικαίωμα. Στὰ πλαίσια τῆς Διακηρύξεως κινοῦνται τὰ σοβιετικὰ Συνταγματικὰ Κείμενα τοῦ 1925 καὶ 1929, ἐνῶ τὸ Κείμενον τοῦ 1936 ἐγκαταλείπει ὀριστικὰ τὴ Διακήρυξιν τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Λαοῦ καὶ ἀκολουθεῖ τὰ πρότυπα τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων τῆς δυτικῆς Δημοκρατίας εἰς τὸ δέκατον κεφάλαιόν του. «θεμελιώδη δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις τῶν πολιτῶν» (ἄρθρα 118-133), μὲ τὴ μόνη διαφορὰ ὅτι τονίζει ὅπως ἰδιαίτερος τὰ κοινωνικὰ δικαιώματα καὶ τὴς ὑποχρεώσεις τοῦ Κράτους νὰ παρέχουν ὑπηρεσίες εἰς τὸν πολίτη» (ἄρθρα : 118, δικαίωμα ἐργασίας : 119, δικαίωμα ἀναπαύσεως καὶ πληρωνομένης ἀδείας : 120, δικαίωμα κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως : 122, ἰσότης τῶν δύο φύλων). Βλ. γενικὰ G. Vernadsky : A History of Russia, 1944, σελ. 252 ἐπ., Α. Rothstein : A History of the U.S.S.R., 1950, σελ. 56 ἐπ. Βλ. ἐπίσης τὴς εἰδικώτερας ἐργασίας Β. Mirkine - Guetznévitch : op. cit., σελ. 95 ἐπ., R. Schlesinger : Soviet Legal Theory, 1946, σελ. 46 ἐπ., S. N. Harper - R. Thompson : The Government of the Soviet Union, 2α ἔκδ., 1949, ἰδίως σελ. 164 ἐπ. σελ. 248 ἐπ. καὶ Unesco : op. cit., σελ. 158 ἐπ. Βλ. τὸ κείμενον τῆς Διακηρύξεως εἰς Α. Ι. Σβώλου : Δύο Νέα Πολιτεύματα, τὸ Γερμανικὸν τὸ κείμενον τῆς Διακηρύξεως εἰς Α. Ι. Σβώλου : Δύο Νέα Πολιτεύματα, τὸ Γερμανικὸν καὶ τὸ Ρωσικὸν Σύνταγμα, 1921, σελ. 89 ἐπ. καὶ Γ. Δ. Σκουριεῶτης : op. cit., σελ. 25 ἐπ.

(67) Βλ. τὴ συνθετικὴ ἐργασία τοῦ Β. Mirkine-Guetznévitch : Les Constitutions Européennes, tom. I, 1951, σελ. 133 ἐπ. καὶ τὴν οὐσιαστικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ T. Maunz : Deutsches Staatsrecht, 2α ἔκδ. 1952, σελ. 68 ἐπ. Βλ. ἐπίσης F. Hartung : Die Entwicklung, passim.

ροῦνται, ὅτι ἀποτελοῦν τὶς πρωταξίες τῆς σημερινῆς ζωῆς⁶⁸. Ἡ ἀπόλυτος ἀτομικὴ ἐλευθερία ποῦ ὀδηγεῖ σὲ καταχρήσεις, σὲ κοινωνικὲς ἀνατροπὲς καὶ σὲ χάος δὲν συγχωρεῖται. Εἰς τὸ κέντρον τῆς ζωῆς τοποθετεῖται ὁ ἐν «κοινωνία ἄνθρωπος» καὶ τὰ δικαιώματα καὶ οἱ ὑποχρεώσεις του εἰς ὅλες του τὶς ἐκδηλώσεις ἀποτελοῦν τὸ ἀντικείμενον τῆς νέας προστασίας⁶⁹. Οἱ ὑποχρεώσεις τοῦ Κράτους ἐναντι τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ομάδων τονίζονται ἰδιαιτέρως. Τὰ δικαιώματα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ὀλόγητος καὶ τῶν ἀτόμων ἐπιβάλλουν περιορισμούς καὶ δεσμεύσεις⁷⁰. Τὰ νέα μεταπολεμικὰ Συντάγματα τῆς Γαλλίας (1946), Ἰταλίας (1947), Γερμανίας (1949)⁷¹, Βραζιλίας (1946), Βενεζουέλας (1947), Ἰνδιῶν (1950)⁷² καὶ Λιβύης (1952) ἐμφανίζουν ἀνάγλυφα τὶς τάσεις αὐτὲς ποῦ τὶς ἐκδηλώνουν κυρίως μετὰ τὶς διατάξεις τους περὶ ἐλέγχου τῆς οἰκονομίας καὶ περὶ κοινωνικῆς προστασίας τῶν ἐργαζομένων⁷³.

(68) Βλ. Γ. Δ. Δασκαλάκη: Ἰδέες γιὰ τὴν Πολιτικὴν Κατανόησιν τῆς Ἐποχῆς μας, 1945, σελ. 83 ἐπ., μετὰ φιλολογία, σελ. 194 ἐπ. καὶ E. Halévy: Histoire du Socialisme européen, 1948.

(69) Βλ. B. Mirkine-Guetzévitch: op. cit., σελ. 136 ὅπου μετὰ τὸ «κοινωνικὸν κριτήριον (critère social) τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν διακρίνει: τὶς Διακηρύξεις τῶν Δικαιωμάτων σὲ τρεῖς κατηγορίας: «1) Διακηρύξεις ποῦ ἀναγνωρίζουν, παραπλεύρως τῶν κλασσικῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν, ὠρισμένα κοινωνικὰ δικαιώματα καὶ παραχωροῦν εἰς τὰ κοινωνικὰ δικαιώματα τὴν ἴδιαν σημασίαν καὶ τὴν ἴδιαν ἀξίαν ποῦ παραχωροῦν στὰ ἀτομικὰ δικαιώματα· 2) Διακηρύξεις τῶν Λαϊκῶν Δημοκρατιῶν ποῦ ἐπιβάλλουν τὴν λειτουργικὴν (fonctionnelle) προτεραιότητα τοῦ κοινωνικοῦ ἐπὶ τοῦ ἀτομικοῦ· 3) Διακηρύξεις τῶν Σοβιετικῶν Δημοκρατιῶν ποῦ ἐπιβάλλουν τὴν πολιτικὴν προτεραιότητα τοῦ κοινωνικοῦ ἐπὶ τοῦ ἀτομικοῦ». Γιὰ τὶς ἀτομικὲς ἐλευθερίες στὰ μὴ φιλελεύθερα Κράτη βλ. Δ. Σ. Βεζανῆ: op. cit., σελ. 113.

(70) Βλ. G. Burdeau: Manuel, σελ. 21, ὁ ὅποιος διαπιστώνει «une limitation de l'étendue des droits compensée par une augmentation de leur nombre», Τοῦ Αὐτοῦ: Traité, τομ. III, σελ. 114. B. Mirkine-Guetzévitch: L'O.N.U., II, σελ. 53, Τοῦ Αὐτοῦ: Les Constitutions Européennes, τομ. I, σελ. 142, ὅπου ἐξηγεῖ τοὺς περιορισμούς τῶν ἐλευθεριῶν ὡς μίαν ἐκδήλωσιν τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας.

(71) Βλ. τὰ κείμενα εἰς συλλογές: B. Mirkine-Guetzévitch: Les Constitutions Européennes, τομ. I, σελ. 170 ἐπ. (Γερμανίας), τομ. II, 1951 σελ., 506 ἐπ., W. Brorsen: Die Verfassungen der Erde, τομ. I, 1950 (Γαλλίας καὶ Ἰταλίας, χωρὶς ἐνδειξὴ σελίδων) καὶ A. J. Peaslee: Constitutions of the Nations, τομ. I-III, 1950, τομ. II, σελ. 8 ἐπ. (Γαλλίας), σελ. 279 ἐπ. (Ἰταλίας), τομ. III, σελ. 599 ἐπ. (Δυτικῆς Γερμανίας) καὶ H. Γ. Κυριακοπούλου: Τὰ Συντάγματα, σελ. 5 ἐπ. (Γαλλίας), 25 ἐπ. (Ἰταλίας) καὶ 57 ἐπ. (Δυτικῆς Γερμανίας).

(72) Βλ. τὰ κείμενα εἰς A. J. Peaslee: op. cit., τομ. I, σελ. 181 ἐπ. (Βραζιλίας), τομ. III, σελ. 469 ἐπ. (Βενεζουέλας) καὶ τομ. III, σελ. 499 ἐπ. (Ἰνδιῶν).

(73) Βλ. γιὰ τὴν Γαλλίαν, τὸ προοίμιον τοῦ Συντάγματος τοῦ 1946. Βλ. ἐπίσης G. Scelle-G. Berliat: La réforme constitutionnelle, 1945, σελ. 49 ἐπ., R. Aron-F. Clairens: Le français devant la Constitution, 1946, σελ. 84 ἐπ., R. Bonnard-

M. Duverger : Précis de droit public, 1946 σελ. 906 έπ., J. Lafferrière : Manuel de droit public, 2η έκδ., 1947, σελ. 958 έπ., M. Duverger : Cours de droit Constitutionnel, 4η έκδ., 1947, σελ. 259 έπ., Τοῦ Αὐτοῦ : Manuel de droit constitutionnel et de la science politique, 1948, σελ. 369 έπ., M. Prélot : Précis de droit constitutionnel, 1948, σελ. 332 έπ., R. Pinto : Éléments de droit constitutionnel, 1948, σελ. 447 έπ., G. Burdeau : Manuel de droit public, σελ. 103 έπ., R. Malézieux : Droit constitutionnel, 1948, σελ. 93 έπ., L. Trotabas : Manuel de droit public et administratif, 6η έκδ., 1948, σελ. 55 έπ., P. Dupont-Delestraint : Manuel élémentaire de droit constitutionnel, 1949, σελ. 24 έπ., G. Vedel : Manuel de droit constitutionnel, 1949, σελ. 177 έπ., G. Burdeau : Manuel de Droit Constitutionnel, έκδ. 1952, σελ. 248 έπ., C. A. Colliard : op. cit., σελ. 155 έπ., Α. Ι. Σβώλου : Τὸ Νέο Γαλλικὸ Σύνταγμα. στὴ Σοσιαλιστικὴ Ἐπιθεώρηση, έτ. 1946, σελ. 104 έπ., Η. Γ. Κυριακοπούλου : Δύο νέα Συντάγματα τὸ Γαλλικὸν τοῦ 1946 καὶ τὸ Ἰταλικὸν τοῦ 1948, 1950, σελ. 7 έπ., βλ. ἐπίσης καὶ τὶς παρατηρήσεις τοῦ Μ. Δένδια : Τὸ Γαλλικὸν Σύνταγμα τῆς 19ης Ἀπριλίου 1946, στὴν Ἐφημερίδα Ἑλληνικῆς καὶ Ἀλλοδαπῆς Νομολογίας, έτ. 1946, σελ. 58 έπ.

Βλ. γιὰ τὴ Γερμανία τὰ ἄρθρα 3 § 2, 6, 9 § 3 καὶ 12. Βλ. ἐπίσης F. Giese : Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, 1949, σελ. 7 έπ., Η. Nawiascky : Die Grundgedanken des Grundgesetzes für die Bundesrepublik Deutschland, 1950, σελ. 25 έπ., Η. v. Mangoldt : Das Bonner Grundgesetz, 1950, σελ. 43 έπ., Β. Dennewitz καὶ ἄλλων : Kommentar zum Bonner Grundgesetz, 1950, (χωρὶς ἐνδειξη σελίδων), Η. G. Rahn : Staatsrecht des Bundes, 1951, σελ. 37 έπ. καὶ 42 έπ. καὶ T. Maunz : op. cit., σελ. 81 έπ.

Γιὰ τὴν Ἰταλία βλ. τὰ ἄρθρα 35-39, 40, 41 καὶ 45. Βλ. ἐπίσης M. Einaudi : The Proposed Italian Constitution, στὸ J. K. Pollok : Change and Crisis in European Government, 1947, σελ. 103, M. S. Rugiu : Il nuovo Diritto Costituzionale Italiano, 1948, σελ. 213 έπ., W. Moresco : Diritto Costituzionale, 1949, σελ. 133, F. Pergolesi : Diritto Costituzionale, 7η έκδ., 1949, σελ. 286 έπ., C. Cereti : Corso di Diritto Costituzionale Italiano, 1949, C. Lavagna : Sinossi di Diritto Costituzionale, 1950, σελ. 127, D. Tramontana : Diritto Costituzionale, 1950, σελ. 47 έπ., P. Biscaretti di Ruffia : op. cit., σελ. 203 έπ., E. Corsa : La Constitution Italienne de 1948, 1950, σελ. 133 έπ. καὶ Η. Γ. Κυριακοπούλου : op. cit., ένθ. ἄνωτ. Ἐνάλογον περιεχόμενον ἔχουν, ἐκτὸς τῶν ἄλλων νεωτέρων Συνταγμάτων τὰ ὁποῖα βλ. εἰς Γ. Δ. Δασκαλάκη : Ἡ Ἀναθεώρησης, σελ. 109 μὲ σημ. 72, καὶ τὰ ἄρθρα 28-35 τοῦ νεωτάτου Συντάγματος τῆς Λιβύης τῆς 7ης Ὀκτωβρίου 1951 τὸ ὁποῖον ἐψηφίσθη μὲ τὴ συμβολὴ τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, βλ. U.N.O. : A/AC. 32/Council R. 174 : «Constitution of the United Kingdom of Libya».

Πρέπει ἐπίσης νὰ σημειωθῇ ὅτι πολλὰ Συντάγματα Χωρῶν τῆς Γερμανίας ἔχουν ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσες διατάξεις τόσον γιὰ τὶς ἀτομικὰς ἐλευθερίας γενικὰ, ὅσον καὶ γιὰ τὰ κοινωνικὰ δικαίωματα εἰδικότερα. Βλ. τὰ κείμενα εἰς W. Wegener : Die neuen deutschen Verfassungen, 1947, σελ. 57 έπ. ἐπίσης καὶ Β. Mirkine-Guetzévitch : Les Constitutions Européennes, τομ. Ι, σελ. 139 έπ., καὶ G. Vlachos : La nouvelle Constitution Bavaroise, 1948, σελ. 10 έπ. Ἀπὸ τὶς προσαρμογὰς τῶν παλαιότερων Συνταγματικῶν Κειμένων εἰς τὶς νέες οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς πραγματικότητες πρέπει νὰ ἐξαρθῇ ἐκείνη τοῦ ἀναθεωρηθέντος Ἑλβετικῶν Συντάγματος τοῦ 1818. βλ. Δ. Κ. Ψαρροῦ : Ἡ ἀναθεώρησης τοῦ Συντάγματος τῆς Δημοκρατίας τῆς Ἑλβετίας, 1950, ἰδίως σελ. 62 έπ. Μία συνθετικὴ προσπάθεια ἀξιολογήσεως τῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν

3. Κοινὰ χαρακτηριστικά τῶν Διακηρύξεων Δικαιωμάτων

Ἄν ζητήσωμε τώρα, μέσα ἀπὸ τὰ κείμενα ποὺ μᾶς προσέφερε ἡ μακρὰ αὐτὴ ἀναδρομὴ στὶς πνευματικὲς πηγές τῆς Διακηρύξεως, νὰ βροῦμε τίς γενικὲς κοινὲς γραμμὲς ποὺ διέπουν ὅλες αὐτὲς τίς ἀνθρώπινες ἐκδηλώσεις καὶ νὰ προσδιορίσωμε τὸν εἰδικὸ χαρακτήρα τους στὴν ἱστορία τοῦ πνεύματος, θὰ ἀντιμετωπίσωμε πραγματικὲς δυσκολίες. Ἀλλὰ πρέπει νὰ προχωρήσωμε.

Τὸ οὐτοπικὸ στοιχεῖον παίζει ἕναν ἀναμφισβήτητο ρόλο σὲ κάθε διακήρυξη, ὑπὸ τὴν ἔννοια τῆς δημιουργίας μιᾶς μελλοντικῆς ζωῆς («εὐδαιμονίας») καὶ ἐνὸς «ιδανικοῦ» ποὺ δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ ὁλοκληρωθῇ στὴν πραγματικότητα⁷⁴.

Ὁ μυθικὸς τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι πάλι δὲν δύναται νὰ παραινῶσθῃ. Ἡ ζωντανὴ εἰκὼν μιᾶς αἰωνίας φυσικῆς καταστάσεως, ἡ προβολὴ μιᾶς κοινωνικῆς ἐπιθυμίας, τὰ δικαιώματα ποὺ πηγάζουν ἀπὸ ἕνα ἀπώτατον παρελθὸν καὶ ἡ ζωντανὴ πίστις σὲ κάτι ἱερὸν ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ γῆθές, βρίσκονται σὲ κάθε διακήρυξη⁷⁵.

τάσεων τῶν μεταπολεμικῶν Συνταγμάτων, βλ. εἰς Δ. Κ. Παρόν: Δημόσιον Δίκαιον καὶ Οἰκονομικὴ Ζωή, 1951, ἰδίως σελ. 39 ἐπ.

(74) Ἡ οὐτοπία πηγάζει ἀπὸ τοὺς πόθους τῆς ἀνθρωπότητος γιὰ μιὰ ἰδανικὴ ζωὴ, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθῇ, μολονότι ὑπερέχει καὶ δικαιοῦνεται πνευματικῶς. Ἡ οὐτοπία ἐμφανίζεται «als Bild desjenigen Lebens heraus, das zwar nicht wirklich, aber gültig ist», βλ. H. Freyer: Die politische Insel. Eine Geschichte der Utopien von Platon bis zur Gegenwart, 1936, σελ. 15. Ἀπὸ τὰ ἄλλα γνωρίσματα τοῦ οὐτοπικοῦ σκέπτεσθαι ποὺ μπορεῖ νὰ ἐξευθερῶσθῃ στὶς Διακηρύξεις θὰ πρέπει νὰ σημειώσῃ κανεὶς τὴν ἀξίωση ποὺ περιέχουν νὰ λαμβάνονται, δηλαδὴ οἱ οὐτοπίες, σοβαρὰ ὑπ' ὄψιν σὰν θετικὰ αἰτήματα καὶ τὴν κριτικὴ διάθεση ἐναντίον μιᾶς κρατούσης καταστάσεως, βλ. R. Ruyer: L'Utopie et les Utopies, 1950, σελ. 4 ἐπ., καὶ 6 ἐπ. Ἰδιαιτέρως τὸ στοιχεῖον τῆς καθολικῆς ἢ μερικῆς μεταβολῆς μιᾶς ἰσχυροῦς τάξεως πραγμάτων ποὺ τονίζει ὁ K. Mannheim: Ideology und Utopia, 1948, σελ. 173 ἐπ., ἀνευρίσκεται καὶ στὶς διακηρύξεις καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ στοιχεῖον τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἐνόητος μεταξύ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς τάξεως μὲ «die Ordnung des Kompromisses zwischen der natürlichen and sittlichen Welt», βλ. G. Quabbe: Das letzte Reich, 1932, σελ. 120. Τέλος καὶ τὸ ἄλλο οὐτοπικὸ γνωρίσμα τῆς ἐλπίδος τῆς βαθμιαίας πραγματοποίησεώς τους ἀπαντᾶται καὶ αὐτὸ σὲ μεγάλο βαθμῶ, βλ. Χρ. Εὐελπίδης: Οὐτοπίες καὶ Πραγματικότητες, 2α ἐκδ., 1949, σελ. 37/38. Ἀπὸ τὴν πλουσιωτάτη γιὰ τίς οὐτοπίες βιβλιογραφία βλ., ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω ἀναφερθέντα, L. Mumford: The Story of Utopias, 1922, J. O. Herzler: History of Utopian Thought, 1923, A. Le Flamanc: Les utopies prérevolutionnaires, 1934, W. Simon: Die englische Utopie, 1937, W. D. Müller: Geschichte der Utopia—Romane der Weltliteratur, 1938, G. Ritter: Machtstaat und Utopie, 2α ἐκδ. 1940 καὶ Th. Bühler: Von der Utopie zum Sozialstaat, 1942.

(75) Γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ μύθου κυριαρχεῖ διαφωνία στοὺς μελετητὲς καθὼς καὶ γιὰ τὴ διαφοροποίησή του ἀπὸ τὴν οὐτοπία, τὸ ἰδανικὸν καὶ τὸ σχέδιον. «Un mythe résumé

une donnée humaine éternelle sous la forme historique d'un récit» (R. Ruyer). «Είναι «le désir collectif personnifié» (E. Dousté). 'Αποτελεί τὴν προέκταση τῆς ἐπιθυμίας, τὴν ὑποκειμενικὴ εἰκόνα τοῦ συνοδεύει τὴν πράξη» (G. Sorel). «Myth is an objectivation of man's social experience» (E. Cassirer). Μέσα εἰς τὸν μῦθο βρέσκονται τὰ στοιχεία τῆς κλιονίας ἀναγεννήσεως, τῆς ταυτότητος μετὰ τὸ ἰδανικόν, τῆς βιαστικῆς ἀπραγματοποιήτου ἐπιθυμίας. Μία πρόχειρη διάκρισις μύθου, οὐτοπίας, ἰδέας καὶ σχεδίου γίνεται ἀπὸ τὸν Γ. Δ. Δασκαλάκη εἰς 'Επιθεώρησιν Οἰκονομικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν, ἔτ. 1950, σελ. 158-159 «ὁ μῦθος εἶναι μιὰ ζωντανὴ παράσταση, ποὺ φέρεται ἀπ' ἑναν ὀλόκληρο λαόν, ποὺ ἀφορᾷ τὰ μεγάλα σημερινὰ καὶ κρυφὰ τοῦ προβλήματ. κα' ἂν καὶ «κατάγεται» ἀπὸ τὸ ἀπότατο παρελθόν, τείνει πρὸς τὸ μέλλον μετ' ὀβελήσῃ νὰ τὸ διαμορφώσῃ». «ἡ οὐτοπία εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ μέλλοντος ἐνὸς μονάχῃ θεωρητοῦ. Εἶναι τὸ πλᾶσμα τῆς ψυχῆς τοῦ καὶ ἡ ἐκδήλωσις ἐνὸς πόθου ἀτομικῆς λυτρώσεως ποὺ πλῆρει καὶ μοσφὴ κοινωνικοῦ κηρύγματος». Σχεδὸν ὅλα τὰ κύρια στοιχεία τοῦ μυθικοῦ σκέπτεσθαι βρίσκονται στὶς Διακηρύξεις.

Τὸ πρόβλημα τοῦ μύθου ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ μεγάλα πνευματικὰ θέματα τῆς ἐποχῆς μας. Ὁ R. Guardini: *Der Heilbringer in Mythos, Offenbarung und Politik*, 1946, παρουσιάζει μετ' ἀριστοτεχνικῶν τρόπων τὴν οὐσία τοῦ μύθου ὡς τὸ πρῶτον ἐνὸς κόσμου «aus Wesen und Mächten» σελ. 11, τονίζει ὅτι γιὰ τὸν πρωτόγονον ἄνθρωπον εἶναι «die Verdichtung der grossen Daseinsvorgänge», σελ. 13, ποὺ πολλὰς φορὰς ἀποκρυσταλλώνονται καὶ εἰς τὸν μῦθο τοῦ Σωτῆρος ἢ τοῦ Μεσσίας, σελ. 17. Ἐνὼ ὁ E. Cassirer: *The Myth of the State*, 1946, ἀφοῦ μελετήσῃ τὸ θεωρητικὸν πρόβλημα τῆς σχέσεως μύθου καὶ Πολιτείας, σελ. 53 ἐπι. καταλήγει εἰς τὴν ἔσῃ, ὅτι ὁ μῦθος τοῦ 20οῦ αἰῶνος συμβολίζεται μετ' ἑπιταχυντικὴν ἤρωον ἢ φυλῶν, σελ. 189 καὶ 224 ἐπι. καὶ ἐμφανίζεται ὡς ἡ σπινθὴ σωτηρίας γιὰ τὸν ἄνθρωπον ὅταν τὰ ἄλλα κοινωνικὰ μέσα ποὺ κινεῖσθαι εἰς τὰ πλαίσια τοῦ λόγου δὲν μποροῦν νὰ τὸν βοηθήσουν νὰ ἀντιμετωπίσῃ μιὰ ἀπελπιστικὴ κατὰστασις. «The normal resources seem to have been exhausted. This was the natural soil upon which the political myths could grow up and in which they found ample nourishment. . . In desperate situations man will always have recourse to desperate means—and our present-day political myths have been such desperate means», σελ. 279. Κατὰ τὸν μεγάλο σύγχρονον κοινωνιολόγον καὶ πολιτειολόγον R. M. MacIver: *The Web of Government*, 1947, ὀλόκληρος ἡ κοινωνικὴ ζωὴ περιβάλλεται ἀπὸ μιὰ ἀτμόσφαιρα μύθων καὶ δὲν ὑπάρχει ἐκδήλωσις τῆς χωρὶς τὸ μυθικὸ στοιχεῖο. «One great function of myth is to turn valuations into propositions about the nature of things». Ἡ ἔκτασις καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν μύθων εἶναι ἀπέραντα καὶ μποροῦν νὰ ἐρμηνεύσων ἐκδηλώσεις κάθε μορφῆς. Πάντως εἰς τὸ βῆθος οἰασθήποτε μορφῆς μύθου ὑπάρχει ὁ μῦθος τῆς ἐξουσίας (the myth of authority), σελ. 39, ἐπ' αὐτοῦ ὡς τοῦ κεντρικοῦ μύθου, στηρίζεται κάθε κοινωνικὸ σύστημα καὶ μετ' αὐτὸν, ὅταν μεταμορφωθῇ εἰς κοινωνικὸν θεσμόν, πραγματοποιεῖται ἡ «ὀλοκληρῶνουσα λειτουργία» (integrating function) τοῦ Κράτους, σελ. 42 ἐπι. Βλ. ἐπίσης C. Macfie Campbell: *Delusion and Belief*, 1926, B. Malinowski: *Myth in Primitive Psychology*, 1926, R. Benedict: *Folklore*, στὴν *Encyclopaedia of the Social Sciences*, τόμ. VI, 1948, σελ. 288 ἐπι., A. Bonus: *Von neuem Mythos*, 1911, E. Michel: *Der Weg zum Mythos*, 1919, R. Müller-Freienfels: *Psychologie der Religion*, τόμ. II, 1920, A. Liebert: *Mythos und Kultur*, 1925, A. Allwohn: *Der Mythos bei Schelling*, 1947, R. Eisler: *Wörterbuch der philosophischen Begriffe*, 4η ἐκδ., τόμ. II, 1929, σελ. 195, G. Dekker: *Die Rückwendung zum Mythos*, 1930, E. Weinhandl: *Philosophie und Mythos*, 1936, G. Sorel: *Réflexions sur la vio-*

Ὁ χαρακτήρ τέλος τοῦ πολιτικοῦ κηρύγματος εἶναι ὀλοφάνερος σέ ὅλα τὰ κείμενα τὰ ὁποῖα προσπαθοῦν μέ προγραμματική ἐμφάνιση, μέ ἐπιγραμματική διατύπωση καί μέ γενικούς ὄρους, νά διαπιστώσουν μιὰ ἀντίθεση σέ κάποιο καθεστώς, νά δημιουργήσουν ἕνα σύμβολον ἀγῶνος καί νά ἀποκρυσταλλώσουν ἕνα ἰδανικόν, πού ἐπιδιώκει νά πραγματοποιηθῆ ἀπό τὸ Κράτος ἢ μέ τῆ βοήθεια τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας⁷⁶.

lence, ἔκδ. 10η, 1946. Εἰδικώτερον γὰ τὸν πολιτικὸ μῦθο βλ. G. Woodcock: The Nature of Political Myth, εἰς τὸ R. C. Snyder—H. H. Wilson: Roots of Political Behavior, 1949, σελ. 527 ἐπ. « the political myth might be described as a projection into the past or, more often, the future, of a mirage based on the desires of a section of the people, which is used to induce them to follow some political group or embrace some programme, under the illusion that they will attain what they have seen in the mirage», W. Y. Elliot—N. Mac Donald: Western Political Heritage, 1949, σελ. 7 «a political myth may therefore, be defined as a system of socially accepted beliefs about a political way of life which can be symbolically represented, for emotional appeal, and at the same time rationally developed», E. Lorenz: Der politische Myth, 1923, F. Delaisi: Political Myths and Economic Realities, 1925 καί M. B. Ogle: Public Opinion and Political Dynamics, 1950, σελ. 75 ἐπ. Τῆ θέση ὅτι κάθε βασικὴ ἔννοια τοῦ δημοσίου δικαίου ἐκφράζει ταυτοχρόνως καί ἕναν πολιτικὸ μῦθο, ὑποστηρίζω στὴ μελέτη μου, Πολιτικὴ Μυθολογία, πού ἐλπίζω νά κυκλοφορήσῃ προσεχῶς.

(76) Τὸ πολιτικὸ στοιχεῖον στὴν ἔννοια τοῦ Carl Schmitt ὑπάρχει ἔντονα διατιπωμένο στὶς διακηρύξεις, δεδομένου ὅτι προϋποθέτουν καί ἀποδέχονται τὴ βασικὴ πολιτικὴ κατηγορία τοῦ «πολεμίου-φίλου». Ἄλλὰ καί τὰ στοιχεῖα τῆς δυναμικῆς ἐπιβολῆς, τῆς λαϊκῆς ἐπικρατήσεως καί μέχρις ἑνὸς σημείου, καί τῆς οικονομικῆς προβολῆς, ἀνεύρισκονται στὶς διακηρύξεις. Ἀπὸ τῆ σύγχρονη ἐρμηνεία τοῦ πολιτικοῦ γίνεσθαι μόνον οἱ θεμελιώσεις πού στηρίζονται στοὺς παράγοντας τῆς φυλῆς, τοῦ libido, τῆς προωθήσεως τῶν élites (V. Pareto) ἢ τῆς ἐξασκήσεως ἐπιρροῆς (H. Lasswell), δὲν μποροῦν, κατὰ τὴ γνώμη μου, νά ἔχουν ἀνταπόκριση ἢ ἄμεσον προβολὴ στὰ κείμενα τῶν διακηρύξεων. Γιά τὴν ἔννοια τῆς πολιτικῆς καί τοῦ πολιτικοῦ γίνεσθαι γενικά βλ. O. Baumgarten: Politik und Moral, 1916, σελ. 114 ἐπ., Fr. Stier-Somlo: Politik, 4η ἔκδ., 1919, σελ. 20 ἐπ., K. Kjellèn: Grundriss zu einem System der Politik, 1920, σελ. 8 ἐπ., H. Freyer: Pallas Athene, 1925, σελ. 37 ἐπ., M. Weber: Politik als Beruf, 2α ἔκδ., 1926, σελ. 7 ἐπ., Fr. van Calker: Einführung in die Politik, 1927, σελ. 1 ἐπ., H. von Eckart: Grundzüge der Politik, 1927, σελ. 11, R. Behrendt: Politischer Aktivismus, 1932, σελ. 13 ἐπ., G. Wünsch: Evangelische Ethik des Politischen, 1936, σελ. 92 ἐπ., G. Weippert: Daseinsgestaltung, 1938, σελ. 70 ἐπ., W. Glungler: Theorie der Politik, 1941, σελ. 459, H. Grabowsky: Die Politik, 1948, σελ. 1 ἐπ., C. A. Beard: Die Wirtschaftliche Grundlage der Politik, 1949, ἰδίως σελ. 14 ἐπ., καί 52 ἐπ., A. Winkler: Grundlagen der Politik, 1949, σελ. 20 ἐπ., G. Weisser: Politik als System aus Normativen Urteilen, 1951, σελ. 39 ἐπ., Institut für Politische Wissenschaft: Faktoren der Machtbildung, 1952, σελ. 9 ἐπ., καί 139 ἐπ., H. Sidgwick: The Elements of Politics, 2α ἔκδ., 1997, σελ. 1 ἐπ., W. K. Wallace: The Passing of Politics, 1924, σελ. 35 ἐπ., A. R. Lord: The Principles of Politics, 1926, σελ. 11 ἐπ., G. E. G. Catlin: A Study of the

Μιά διακρήρυξις όμως δεν είναι ούτε ούτοπία, ούτε μύθος, ούτε πολιτικό πρόγραμμα⁷⁷. Συνιστά ή τουλάχιστον επιδιώκει να μεταβληθῆ και σε κανόνα δικαίου. Αυτό νομίζω ότι αποτελεί το ιδιαίτερο, το ξεχωριστό της γνώρισμα. Κάθε διακρήρυξις, άδιακρόως με ποιὰ μορφή εμφανίζεται, είναι και νόμος. Πολλές φορές άγραφος, πολλές φορές δίχως κυρώσεις, πολλές φορές στα όρια ήθικῆς και δικαίου. Μά πάντοτε κανών αναγκαστικός, νόμος πού καθορίζει συμπεριφορά, πού επιβάλλει διογρεύσεις και παρέχει δικαιώματα⁷⁸.

Principles of Politics, 1930, σελ. 57 έπ., J. W. Garner: Political Science and Government, 1935, σελ. 7 έπ., F. G. Wilson: The Elements of Modern Politics, 1936, σελ. 2 έπ., H. D. Lasswell: Politics, Who Gets What, When, How, 1936, σελ. 3 έπ., C. E. Merriam: Prologue to Politics, 1939, σελ. 76 έπ., R. Moses: Theory and Practice in Politics, 1940, σελ. 3 έπ., R. V. Peel-J. S. Roucek: Introduction to Politics, 1946, σελ. 3 έπ., και 108 έπ., C. E. Merriam: Systematic Politics, 1945, ίδίως σελ. 291 έπ., και 339 έπ., J. S. Roucek: Twentieth Century Political Thought, 1946, passim, H. Laski: A Grammar of Politics, 5η έκδ., 1948, σελ. 15 έπ., H. Heller: Political Science στην Encyclopaedia of the Social Sciences, τομ. XII, 1948, σελ. 207 έπ., R. C. Snyder-H. H. Wilson: op. cit., σελ. 104 έπ., W. Y. Elliot-N. A. McDonald: op. cit., σελ. 3 έπ., R. G. Gettel: Political Science, 1949, σελ. 3 έπ., J. S. Roucek-G. B. De Huszar: Introduction to Political Science, 1950, σελ. 1 έπ., D. M. Pikes: Introduction to Politics, 1951, σελ. 15 έπ., R. H. Soltau: An Introduction to Politics, 1951, σελ. 1 έπ., E. Barker: Principles of Social and Political Theory, 1951, passim, E. Voegelin: The New Science of Politics, 1952, σελ. 1 έπ., και 22 έπ., A. de Grazia: The Elements of the Political Science, 1952, σελ. 7, έπ., R. Maspétiol: L'Etat devant la personne et la société, 1948, σελ. 59 έπ., G. Burdeau: Traité de Science Politique, τομ. I, 1949, σελ. 213 έπ., Unesco: La Science Politique Contemporaine, 1950, Alain: Politique, 1952, passim, O. M. Carvalho: Caracterização da teoria geral do estado, 1952, και H. Γ. Κυριακοπούλου: Πολιτική, στο 'Αρχαίον Καλλιπσονάκη, τομ. VII: άνάκτιον).

(77) 'Αξίζει να τονισθῆ ότι οι διακρήρυξεις γενικώς δεν απέτέλεσαν σύμβολα για όλους τους λαούς πού τις έγινον αποδεχθῆ. Βεβαίως υπάρχουν και εξακρέσεις και θά μπορούσε να πῆ κανείς, ότι ή Magna Carta, ή Declaration of Independence και ή Déclaration des droits τοῦ 1789 έπαιξαν για πολλές γενεές, το ρόλο ενός όμυδικού συμβόλου (collective symbol), έπειδή απέτέλεσαν τα κύρια μέσα έκφράσεως τῆς όμυδικῆς πίστεως και τῶν όμυδικῶν αξιῶν ενός λαοῦ, βλ. K. Loewenstein: The Influence of Symbols of Politics, εις R. V. Peel-J. S. Roucek: op. cit., σελ. 69 και M. Radin: The Myth of Magna Carta, στη Harvard Law Review, έτ. 1947, σελ. 1060 έπ. Για τα σύμβολα γενικώς βλ. M. Schlesinger: Geschichte des Symbols, 1912, F. Habberlin: Symbole in der Psychologie und in der Kunst, 1916, R. Gatschenberger: Symbola, 1920, M. Wiener: Von den Symbolen, 1924, W. Schingnitz: Mensch und Begriff, 1935, A. N. Whitehead: Symbolism, 1927, A. Markey: The Symbolic Process, 1928, W. Thurman Arnold: The Symbols of Government, 1935, C. W. Morris: Foundations of the Theory of Signs, στην International Encyclopedia of Unified Sciences, έτ. 1938, σελ. 1 έπ., J. Marshall: Swords and Symbols, 1949, K. Young: A Handbook of Social Psychology, 1946, σελ. 134, έπ., M. Scheriff: An Outline of Social Psychology, 1948, σελ. 183 έπ.

(78) Τα λεγόμενα άνακρέονται στις Διακρήρυξεις πού έγινον ακανονιστικών

Τὸ βαθύτερο νόημα αὐτοῦ τοῦ νόμου ταυτίζεται μὲ τὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς ἐλευθερίας. Σημαίνει τὴν ἀπελευθέρωση ἀπὸ κάτι ποῦ μᾶς δεσμεύει καὶ ἀκόμα τὴ δυνατότητα ἐπιδιώξεως ἐνὸς σκοποῦ ποῦ μᾶς ἐλκύει⁷⁹. Ἐκφράζει τὴν πίστη, στὴν ἐλευθερία καὶ τὴ θέληση νὰ τὴν κατοχυρώσῃ καὶ νὰ τὴν προστατεύσῃ, ἀπὸ ὅλους τοὺς κινδύνους.

4. Ἡ ἱστορία τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως

Ἡ ἔρευνα τῆς πνευματικῆς προϊστορίας τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως καὶ ἡ ἀνάλυσις τοῦ νόηματος κάθε διακηρύξεως γενικὰ, μᾶς ἐπιτρέπουν, νομίζω, νὰ προχωρήσωμε τώρα πιά εὐκολώτερα στὴν ἐξέταση αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ κειμένου. Ἡ ἱστορία του εἶναι στενωτάτα συνδεδεμένη μὲ τὰ δραματικὰ γεγονότα τῶν τελευταίων ἐτῶν τὰ ὅποια ἀναφέραμε στὴν ἀρχὴ τῆς μελέτης μας. Συνοψίζω τὶς ἐξελίξεις ποῦ ἔφεραν στὴν ἀπόφραξη τῆς 10ης Δεκεμβρίου 1948⁸⁰.

Εἰς τὰ κείμενα τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ ἄξονος ἀναφέρεται τὸ αἴτημα τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων⁸¹. Λίγο ἀργότερα, στίς 6 Ἰανουαρίου 1941 μὲ τὸ μήνυμά του πρὸς τὸ Κογκρέσσον ὁ Πρόε-

(normatives) περιεχόμενον. Ὁ ὅρος νόμος εἰδικώτερα, λαμβάνεται μὲ τὴ γνωστὴ ἔννοια τῆς ἐσωτερικῆς του μορφῆς, δηλαδὴ ὡς κανὼν δικαίου, γενικὸς τείνων πρὸς διάρκεια καὶ ἐκτελεστός, βλ. Γ. Δ. Δασκαλάκη: Ἡ ἔννοια τοῦ νόμου ἐν τῷ διεθνῶι δημοσίῳ δικαίῳ, εἰς Σύμμικτα Στρέϊτ, τομ. Γ. 1939, σελ. 168 ἐπ. ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Βλ. ἐπίσης τρία νεώτερα ἰδιαιτέρως ἀξιόλογα ἔργα: C. K. Allen: Law in the Making, 4η ἐκδ., 1946, ἰδίως σελ. 1 ἐπ., H. Walker: The Legislative Process, 1948, σελ. 3 ἐπ. καὶ C. Schmitt: Der Nomos der Erde, 1950, σελ. 36 ἐπ. ὅπου μία ἀληθινὰ πρωτότυπος, ὅσον καὶ πειστικὴ προσπάθεια χωρικοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ νόμου.

(79) Βλ. Γ. Δ. Δασκαλάκη: Τὸ νόημα τῆς κοινωνικῆς ἐλευθερίας, 1950, σελ. 8 ἐπ.: αἰελεύθερος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποῦ λυτρώνεται ἀπὸ ἐξωτερικὰ καὶ ἐσωτερικὰ δεσμὰ γιὰ νὰ ἀρσενωθῇ στὴ λατρεία ἀξιών ποῦ ὀδηγοῦν στὴν ὕλική καὶ ἠθικὴ εὐτυχία τοῦ λαοῦ του καὶ τοῦ ἔθνους του, καὶ ποῦ συντελοῦν ὥστε νὰ γίνῃ καθολικὴ συνείδησις καὶ πράξις ὅτι ὁ μόνος σκοπὸς τῆς ἐλευθερίας εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ποῦ γιὰ νὰ βρῆ καὶ νὰ νοιώσῃ τὴν ἀνθρώπιν, ὑπόστασίν του πρέπει πάλι νὰ σφυρηλατηθῇ στὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας» σελ. 23 καὶ βιβλιογραφία σελ. 25. ἐπ.

(80) Γιὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως βλ. R. Brunet: op. cit., (1947), σελ. 95 ἐπ., H. Lauterpacht: op. cit., σελ. 223 ἐπ., R. Cassin: L'Homme, σελ. 70 ἐπ., E. Friesenhahn: op. cit., σελ. 63 ἐπ., U. N. O.: These Rights, σελ. 2. ἐπ., P. N. Drost: op. cit., σελ. 170 ἐπ.

(81) Τὰ κείμενα τῆς κηρύξεως τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου καθὼς καὶ ὅλες τὶς ἄλλες σημαντικὰς ἐκδηλώσεις, ποῦ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἀναφέρονται στὴν προστασία τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων καὶ ποῦ ἔγιναν κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου βλ. εἰς R. Storrs—Ph. Graves: A Record of the War, τομ. I—XVI (μέχρι τῆς 30ης Ἰουνίου 1945), καὶ Keesing's: Contemporary Archives, τομ. V, μέχρι τοῦ 1946. Βλ. ἐπίσης καὶ W. C. Langsam: Documents and Readings in the History of Europe, since 1918, ἀναθεωρ. ἐκδ. 1951, σελ. 857 ἐπ., 908 ἐπ., καὶ 927 ἐπ.

δρος F. D. Roosevelt προκηρύσσει τις τέσσερες περίφημες ἐλευθερίες του : γνώμης, θρησκείας, ἀνάγκης καὶ φόβου γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὀπουδήποτε τοῦ Κόσμου⁸². Ἐπακολουθοῦν ὁ Χάρτης τοῦ Ἀτλαντικοῦ τῆς 14ης Αὐγούστου 1941⁸³, ἡ «παγκόσμιος» ὑπόσχεσις τοῦ W. Churchill—«ὄταν ὁ ἀγὼν οὗτος τελειώσῃ, θὰ παύσῃ καὶ ἡ ἐκθρόνισις τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ τῶν φυλετικῶν διωξέων»⁸⁴—, ἡ διάσκεψις τῆς Washington τοῦ 1942⁸⁵, ἡ Διακήρυξις τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν τῆς 1ης Ἰανουα-

(82) Τὸ περίφημο μῆνυμα τοῦ Προέδρου F. D. Roosevelt, τὸ ὁποῖον εἶναι γενικώτερα γνωστὸν μετὰ τὸν τίτλον Λόγος τῶν τεσσάρων ἐλευθεριῶν (Four Freedoms Speech) ἔχει στὸ σημεῖον τοῦ μῆς ἐνδιαφέρει ὡς ἑξῆς :

«Εἰς τὸ μέλλον, τὸ ὁποῖον προσπαθοῦμε νὰ ἐξασφαλίσωμε, ἀντιζομεν ἓναν κόσμον πού θὰ βραβεύεται σὲ τέσσερες οὐσιαστικὰς ἀνθρώπινες ἐλευθερίες.

Ἡ πρώτη εἶναι ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου καὶ τῆς ἐκφράσεως—ὀπουδήποτε τοῦ κόσμου.

Ἡ δευτέρα εἶναι ἡ ἐλευθερία κάθε προσώπου νὰ λατρεύῃ τὸ Θεὸν μετὰ τὸν τρόπον τοῦ θέλει—ὀπουδήποτε τοῦ κόσμου.

Ἡ τρίτη εἶναι ἡ ἐλευθερία ἀπὸ ἀνάγκη—ἡ ὁποία μεταφραζομένη μετὰ διεθνεῖς ὅρους, σημαίνει οἰκονομικὰς συμφωνίας οἱ ὁποῖαι θὰ ἐξασφαλίσουν σὲ κάθε ἔθνος μίαν ἰσχυρὰν εἰρηνικὴν ζωὴν γιὰ τοὺς κατοικοὺς του—ὀπουδήποτε τοῦ κόσμου.

Ἡ τετάρτη εἶναι ἡ ἐλευθερία ἀπὸ τὸν φόβον—ἡ ὁποία μεταφραζομένη μετὰ διεθνεῖς ὅρους, σημαίνει ἓναν παγκόσμιον περιορισμὸν τῶν ἐξοπλισμῶν σὲ τέτοιον σημεῖον καὶ μετὰ τέτοιον πλήρη τρόπον ὥστε κανένα ἔθνος νὰ μὴ εὐρίσκειται σὲ θέση νὰ ἐπιχειρῇ πράξεις φυσικῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τῶν γειτόνων του—εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου.

Αὐτὰ δὲν ἀποτελοῦν τὸ ὄραμα μῆς μικροῦς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἡ θετικὴ βᾶσις γιὰ μιὰ μορφήν τοῦ κόσμου πού μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθῇ εἰς τὴν ἐποχὴν μας καὶ εἰς τὴν γενεὰν μας». βλ. H. S. Commager : Documents of American History, 3η ἐκδ., 1944, σελ. 631 ἐπ. Γιὰ τὴν σημασίαν τοῦ λόγου βλ. Γ. Δ. Δασκαλάκη : Αἱ τέσσερες ἐλευθερίαι τοῦ Προέδρου Ροῦσβελτ, στὸ Ἑλλάς - Ἀμερικὴ, ἐτ. 1947, σελ. 154.

(83) Βλ. τὸ κείμενον τοῦ Atlantic Charter εἰς H. S. Commager : op. cit., σελ. 636 καὶ εἰς M. B. Schnapper: United Nations Agreements, 1944, σελ. 2 ἐπ. Ὁ Χάρτης τοῦ Ἀτλαντικοῦ ἀποτελεῖ κατὰ τοὺς συντάκτας τοῦ F. D. Roosevelt καὶ W. Churchill, προκήρυξη γενικῶν ἀρχῶν καὶ ἔχει δεσμευτικὸν, νομικόν, τοῦλάχιστον γιὰ τοὺς τρίτους κείμενον. Ἀπευθύνεται σὲ ὅλους τοὺς λαοὺς τοῦ κόσμου καὶ προσπαθεῖ νὰ συμβιβάσῃ τις παλαιὰς ἀρχὰς τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου, μετὰ τις ἀνάγκας τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ 20 αἰῶνος. Σχετικῶς μετὰ τις ἀτομικὰς ἐλευθερίας προκηρύσσει «τὴν βελτίωσιν τῆς κακιστάσεως τῶν ἐργαζομένων, τὴν οἰκονομικὴν πρόοδον καὶ τὴν κοινωνικὴν ἀσφάλειαν μετὰ διεθνῆ συνεργασίαν» (5) καὶ ἐπαναλαμβάνει τὸ αἶτημα ὅπως «ὅλοι οἱ ἀνθρώποι εἰς ὅλας τις χώρας μποροῦν νὰ ζοῦν τὴν ζωὴν ἐλευθεροὶ ἀπὸ φόβου καὶ ἀνάγκης» (6). Εἶναι ὅλως χαρακτηριστικὴ ἡ χρησιμοποίησις τῶν ἰδίων τῶν ὁρων τοῦ μνημόματός τοῦ Προέδρου Roosevelt, βλ. στίχ. 82, «all the men in all the lands may live out their lives in freedom from fear and want». Ἐπίσης ἀναγνωρίζει εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς (right of all peoples) τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν τὴν μορφήν τῆς Κυβερνήσεως μετὰ τὴν ὁποίαν θέλουν νὰ ζήσουν (3). Βλ. γιὰ τὸ Χάρτη τοῦ Ἀτλαντικοῦ, J. Stone : The Atlantic Charter : New Worlds for Old. 1945.

(84) Βλ. The Times τῆς 30ης Ὀκτωβρίου 1942 καὶ U. N. O. : These Rights, σελ. 2/3.

(85) Βλ. U. N. O. : op. cit., αὐτόθι.

ρίου 1942⁸⁶, ἡ Δήλωση τῆς Μόσχας τῆς 30ης Ὀκτωβρίου 1943⁸⁷ καὶ ἡ Διακήρυξις τῆς Φιλαδέλφειας τοῦ Μαΐου τοῦ 1944⁸⁸. Ἰδιαιτέρως πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι εἰς τὸ Κεφάλαιον IX τῶν Συνομιλιῶν τοῦ Dumbarton Oaks (26 Αὐγ.—8 Ὀκτ. 1944) προβλέπεται ὅτι ὁ νέος διεθνὴς Ὄργανισμὸς ποῦ θὰ ἰδρυθῇ ἀφείλει νὰ διευκολύνῃ τὴν λύσειν τῶν διεθνῶν, οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν καὶ ἄλλων ἀνθρωπιστικῶν προβλημάτων καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὸ

(86) Βλ. τὸ κείμενον τῆς United Nations Declaration εἰς M. B. Schnapper: op. cit., σελ. 4 ἐπ. Τὰ 26 Κράτη τὰ ὁποῖα ὑπέγραψαν τὴν Διακήρυξιν κατὰ τὴν δημοσίευσίν τῆς—μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ Ἰνωμένους Πολιτεῖες, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Κίνα—ἀφοῦ ἀπεδέχθησαν τοὺς σκοποὺς καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Χάρτου τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ἐδήλωσαν ὅτι πιστεύουν ὅτι μίαν πλήρη νίκη εἶναι οὐσιώδης ὡρὰ τὴν ἄμυνα τῆς ζωῆς, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, καθὼς ἐπίσης καὶ γιὰ τὴν διατήρησιν τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ τῆς δικαιοσύνης εἰς τὰς ἴδιαις τοιαῖς χώραις καθὼς καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἔθνη». Πρέπει νὰ σημειωθῇ ἡ σαφὴς ἀναφορὰ τὴν ὅσον εἰς ἀτομικὰς ἐλευθερίας κλασικοῦ τύπου ὅσον καὶ εἰς τὰ κοινωνικὰ δικαιώματα τύπου 20ου αἰῶνος, καθὼς καὶ ὁ τουρισμὸς τῆς ἀνάγκης τῆς διεθνοῦς συνεργασίας γιὰ τὴν ἐξασφάλισίν τῆς.

(87) Ἡ Κοινὴ Δήλωσις τῶν τεσσάρων δυνάμεων ἐπὶ τῆς συλλογικῆς ἀσφαλείας τῆς Μόσχας, ἀναφέρεται εἰς τὴν Διακήρυξιν τῶν Ἰνωμένων Ἐθνῶν τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1942, ἐπίσης καὶ ἡ Δήλωσις τῆς Τεχεράνης τῆς 2ας Ὀκτωβρίου 1943, τονίζει ὅτι ὁ πόλεμος ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἀεὶ ἀλείψῃ τῆς τυραννίας καὶ τῆς δουλείας, τῆς καταπίεσεως καὶ τῆς μεταλλοδοξίας». (βλ. ἀντιστοίχως τὰ κείμενα, εἰς W. C. Langsam: op. cit., σελ. 930 ἐπ., καὶ 938 ἐπ. Τέλος μετὰ τὴν συνδιάσκεψιν τῆς Γιάλτας ὁ Πρόεδρος Roosevelt, ὁ W. Churchill καὶ ὁ στρατάρχης Stalin ἐδήλωσαν ὅτι μόνον μὲ μίαν συνεχῆ διεθνήν συνεργασίαν θὰ ἐπιτευχθῇ ἡ παῖς ὑψηλὴ ἐπιδιώξις τῆς ἀνθρωπότητος δηλαδὴ ὡμιά ἐξησφαλισμένη καὶ διαρκῆς εἰρήνη ἢ ὁποῖα, συμφώνως μὲ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Χάρτου τοῦ Ἀτλαντικοῦ, θὰ ἐγγυηθῇ εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὅλων τῶν χωρῶν ὅτι θὰ μὴ γένηται νὰ ζήσονται ἀπληκτικῶς ἀπὸ τὸ φόβον καὶ τὴν ἀνάγκην, βλ. W. C. Langsam: op. cit., σελ. 941 καὶ R. Brunet: op. cit., 105.

(88) Ἡ Διακήρυξις τῶν σκοπῶν καὶ τῶν ἐπιδιώξεων τοῦ Διεθνοῦς Ὄργανισμοῦ Ἑργασίας ἐψηφίσθη ἀπὸ 41 συμφωνητικὰ καὶ οὐδέτερα Κράτη (πλὴν τῆς Σοβιετικῆς Ρωσίας) καὶ ἀποτελεῖ μίαν προσχωρῆσιν τῶν ἰδανικῶν τῶν ἐργαζομένων εἰς τὰς μεταπολεμικὰς κοινωνικὰς καὶ οἰκονομικὰς συνθήκας. Ἡ Διακήρυξις διαπιστώνει ὅτι ἡ πείνα, ὅπου ὑπάρχει, ἀποτελεῖ κίνδυνον γιὰ τὴν εὐτυχίαν ὅλων καὶ τονίζει τὸ δικαίωμα τῶν ἀνθρωπίνων ὄντων, χωρὶς καμμία διάκρισιν φυλῆς, πίστεων ἢ φύλου νὰ ἐπιδιώξουν, μὲ ἴδιαις δυνατότητας, αὐτὴν ὕλην τοῦς πρὸς ὄψιν καὶ τὴν πνευματικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν, μέσα εἰς τὰ πλαίσια τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀξιοπρεπείας καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀσφαλείας». Μεταξὺ τῶν δικαιωμάτων τὰ ὁποῖα προκηρύσσει εἶναι ἡ πλήρης ἀπασχόλησις, τὸ minimum ἡμερομισθίου ζωῆς, συνδικαλιστικὰ πρόνομια, κοινωνικὴ ἀσφάλισις καὶ προστασία, ἰδιαιτέρως μέριμνα γιὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν καὶ τὴν μητρότητα, ἱκανοποιητικὸν ἐπίπεδον τροφῆς καὶ κατοικίας, δυνατότητες ἀναψυχῆς ἐπαγγελματικῆς καὶ πολιτιστικῆς δράσεως. Δὲν παραλείπει ἐπίσης ἡ Διακήρυξις νὰ διατυπώσῃ ἀπόψεις γιὰ τὴν καλύτερην ἐκμετάλλευσιν καὶ τὴν προσφοροτέρα χρῆσιμοποίησιν τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν τοῦ κόσμου. Ἡ Διακήρυξις τῆς Φιλαδέλφειας εἶχεν ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν γιὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ τμήματος τῶν κοινωνικῶν δικαιωμάτων τῆς Οἰκουμενικῆς Διακήρυξεως τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων. (βλ. R. Brunet: op. cit., σελ. 103 ἐπ., ὅπου ἀνάγκη τῆς Διακήρυξεως τῆς Φιλαδέλφειας.

σεβασμὸν τῶν ἀνθρωπίνων δικαιοματίων καὶ τῶν θεμελιωδῶν ἐλευθεριῶν»⁸¹.

Ἀκόμη δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ παραλειφθοῦν τὸ Παναμερικανικὸ Συνέδριον τοῦ Chapultepec⁹⁰ καὶ οἱ πράξεις τῶν μεγάλων ἔθνικων, μὴ Κρατικῶν, ὀργανώσεων τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἄλλων Κρατῶν μὲ κοινὸν κίτημα τὴν «κατοχύρωση τῶν δικαιοματίων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν θεμελιωδῶν ἐλευθεριῶν» ἐπάνω σὲ ὑπερεθνικὴ βάσει⁹¹, πὺς πραγματοποιεῖται

(89) Βλ. The United Nations: Dumbarton Oaks Proposals for a General International Organisation. To be the Subject of the United Nations Conference at San Francisco, April 25th, 1945. Κεφάλαιον IX. Arrangements for International Economic and Social Co-operation, τμήμα Α, παρ. 1. Οἱ προτάσεις τοῦ Dumbarton Oaks διεμορφώθησαν ἐπὶ τῆς βάσει τοῦ σχεδίου τῶν 200 ἡμερικανῶν καὶ καναδῶν νομικῶν, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1944 μετὰ τὸν τίτλον «Πορίσματα, ἄρθρα καὶ προτάσεις σχετικῶς μὲ τὸ Διεθνὲς Δίκαιον τοῦ μέλλοντος», ἀπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, τῆς Ἀγγλίας, τῆς Κίνας καὶ τῆς Σοβιετικῆς Ρωσίας καὶ ἀπετέλεσαν τὸ σχέδιον μὲ τὴν ἔδραση τοῦ Ὄργανισμοῦ Ἡνωμένων Ἐθνῶν, βλ. καὶ Dumbarton Oaks Documents on International Organisation.

(90) Τὴν ἑνωσὴν τοῦ 1945 συνήλθον εἰς τὴν Chapultepec τοῦ Μεξικοῦ τὸ ἑνδοαμερικανικὸ Συνέδριον ἀποτελούμενον ἀπὸ ὅλων τῶν Δημοκρατίων τῆς Ἀμερικῆς, πλὴν τῆς Ἀργεντινῆς. Εἰς τὴν τελικὴν πράξιν τοῦ Συνεδρίου, τῆς 7ης Μαρτίου 1945, περιλαμβάνεται μεταξύ ἄλλων καὶ ἡ ὑπ' ἀριθ. XI ἀπόφασις ἀναφερομένη πρὸς «διεθνή προστασίαν τῶν οὐσιαστικῶν δικαιοματίων τοῦ ἀνθρώπου». Ἡ ἀπόφασις ἀποδέχεται τὴν Δικηρῶσιν τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς διεθνoῦς προστασίας τῶν βασικῶν ἀνθρωπίνων δικαιοματίων. Θεωρεῖ ἀνεγκλήτων νὰ ἀπαριθμηθοῦν τὰ δικαιοματὰ ἀτὰ καθὼς καὶ τὰ ἀντίστοιχα καθήκοντα σὲ μιᾷ Δικηρῶσιν τὴν ὁποία νὰ ὑποδεχθοῦν τὰ Κράτη μὲ τὴν μορφή μιᾶς Συμφωνίας. Τονίζει τὴν ἀνάγκη τῆς διεθνoῦς προστασίας καὶ τὸν περιορισμὸν τῆς διπλωματικῆς προστασίας καὶ δηλώνει πανηγυρικᾶ τὴν συμφωνία τῶν Δημοκρατιῶν τῆς Ἀμερικῆς εἰς τίς ἀρχὰς τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου σχετικῶς μὲ τὸ σεβασμὸν τῶν θεμελιωδῶν δικαιοματίων τοῦ ἀνθρώπου» καὶ τὴν ἀπόφασιν, τοὺς νὰ ἐνισχύσουν ἓνα διεθνὲς σύστημα προστασίας τούτου. Τέλος ἐπιφορτίζει μιᾷ Ἑνδοαμερικανικῇ Νομικῇ Ἐπιτροπῇ ὅπως συντάξῃ ἓνα «πρακτικὸν σχέδιον μιᾶς Διεθνoῦς Δικηρῶσεως τῶν Δικαιοματίων καὶ τῶν Καθηκόντων τοῦ Ἀνθρώπου», βλ. τὸ κείμενον τῆς ἀποφάσεως εἰς Report of the Delegation of the United States of America to the Inter-American Conference on problems of war and peace, Mexico-City, Mexico, February 24th-March 8th, 1945, καὶ περίληψίς του εἰς O.N.U.: La protection internationale, σελ. 72 ἐπ.

(91) Ἡ συνεργασία τῶν ἰδιωτικῶν ἡμερικανικῶν ὀργανισμῶν πρέπει νὰ ἐξερχῆ ὅλος ἰδιαιτέρως. Εἰς τὴν ἰστορικὴν πίεσιν ἐπὶ τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀντιπροσωπείας εἰς τὴν Διάσκεψιν τοῦ Ἀγίου Φραγκίσκου ὁφείλεται τὸ γεγονός ὅτι κατὰ μοναδικὴν ἐξίτησιν περιελήφθη εἰς τὸν Χάρτην τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν, ὁμοκατασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς Ἀνθρωπίνων Δικαιοματίων, ἡ ὁποία θὰ ἀνελάμβανε τὴν σύνταξιν μιᾶς Δικηρῶσεως τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιοματίων καὶ θὰ ἐπέβλεπε τὴν ἐφαρμογὴν τῆς. Ἡ πείρα τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, εἶχε κατὰστήσει ἐμφανῆς, ὅτι ἀποτελεσματικὴ διεθνὴς προστασία μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθῇ μόνον μὲ τὴν ὑπαρξὴν ἰδιαιτέρου διεθνoῦς ὀργανοῦ ἐπιφορτισμένου μὲ τὴν προστασίαν. Γιὰ τὴν ἱστορίαν πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ τροποποίησις τοῦ Χάρτου σχετικῶς μὲ τὴν Ἐπιτροπὴ τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιοματίων ἔγινε τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς προθεσμίας ὑποβολῆς τροποποιήσεων (τὴν 4γ Μαρτίου 1945), βλ. R. Brunet: op. cit. σελ. 118 ἐπ.

κατὰ τὸν πιὸ ἐπίσημο τρόπο μὲ τὸν Χάρτη τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, ποῦ ὁμιλεῖ σὲ ἑπτὰ σημεῖα γιὰ τὸ θέμα τοῦ μᾶς ἀπασχολεῖ⁹². Ἀξίζει μάλιστα νὰ τονισθῇ ὅτι ἡ πίστις πρὸς τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα ἐκδηλώνεται ὄχι ἀπὸ τὰ «ὕψηλά συμβαλλόμενα Μέρη», ἀλλὰ ἀπὸ «ἡμᾶς τοὺς Λαοὺς τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν» καὶ ὅτι ἀνετέθη εἰς τὴ Γενικὴ Συνέλευση καὶ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν της εἰς τὸ Οἰκονομικὸν καὶ Κοινωνικὸν Συμβούλιον⁹³ ἡ φροντίς γιὰ τὴν πραγματοποιήσῃ τους.

Ἔτσι γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν διατάξεων τῶν ἄρθρων 1, 3 καὶ 55. γ τοῦ Χάρτου τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν ποῦ ἐπιβάλλουν «τὸν καθολικὸν σε-

(92) Τὰ σχετικὰ ἄρθρα τοῦ Χάρτου τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν ἔχουν ὡς ἐξῆς : Προοίμιον : «Ἡμεῖς οἱ λαοὶ τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν ἀποφασισμένοι ὅπως διακηρύξωμεν ἐκ νέου πίστιν εἰς τὰ θεμελιώδη δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ τὴν ἄξιαν τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὴν ἰσότητά τῶν δικαιωμάτων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ ἐθνῶν μεγάλων καὶ μικρῶν». Ἄρθρον 1 § 3 : «Σκοποὶ τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν εἶναι οἱ ἐξῆς : νὰ ἐπιτυγχάνωσι διεθνή συνεργασίαν ἐπιλύοντες τὰ διεθνή προβλήματα οικονομικῆς, κοινωνικῆς, ἐκπολιτιστικῆς καὶ ἀνθρωπιστικῆς φύσεως καὶ προάχοντες καὶ ἐνθαρρύνοντες τὴν σεβασμὸν πρὸς τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰς θεμελιώδεις ἐλευθερίας διὰ πάντας ἄνευ διακρίσεως φυλῆς, φύλου, γλώσσης ἢ θρησκείας». Ἄρθρον 13 § 1 : «Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις θὰ ἐγκαινιάσῃ μελέτας καὶ θὰ κάμνῃ συστάσεις πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως : β) προαγάγῃ τὴν διεθνή συνεργασίαν εἰς τὸ οἰκονομικόν, κοινωνικόν, ἐκπολιτιστικόν, ἐκπαιδευτικόν καὶ ὑγειονομικὸν πεδίου καὶ ὑποβοηθήσῃ τὴν πραγμάτωσιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν θεμελιωδῶν ἐλευθεριῶν διὰ πάντας ἄνευ διακρίσεως φυλῆς, φύλου, γλώσσης ἢ θρησκείας». Ἄρθρον 55 § γ : «Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ δημιουργηθῶσι συνθήκαι σταθερότητος καὶ εὐημερίας κίτινες εἶναι ἀναγκαῖαι διὰ τὰς εἰρηνικὰς καὶ φιλικὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν Ἐθνῶν, βασιζομένης ἐπὶ τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἀρχῆς τῆς ἰσότητος δικαιωμάτων καὶ αὐτοδιθέσεως τῶν λαῶν, τὰ Ἠνωμένα Ἐθνη, θὰ εἰσνήσωσι : γ) καθολικὸν σεβασμὸν καὶ διασφάλισιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν θεμελιωδῶν ἐλευθεριῶν διὰ πάντας ἀδιακρίτως φυλῆς, φύλου, γλώσσης ἢ θρησκείας». Ἄρθρον 62, 2 : «(Τὸ Οἰκονομικὸν καὶ Κοινωνικὸν Συμβούλιον) δύνανται νὰ κάμνῃ εἰσαγγήσεις πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ προαγάγῃ τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν διασφάλισιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν θεμελιωδῶν ἐλευθεριῶν διὰ πάντας». Ἄρθρον 68 : «Τὸ Οἰκονομικὸν καὶ Κοινωνικὸν Συμβούλιον θὰ ἰδρῆν Ἐπιτροπὰς ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ πεδίου καὶ διὰ τὴν προαγωγήν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου...» καὶ Ἄρθρον 76 : «Οἱ βασικεῖ ἀντιπροσωπικαὶ σκοποὶ τοῦ συστήματος κηδεμονίας συμφέροντος πρὸς τοὺς σκοποὺς τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν τοὺς ἐπιθεμένους εἰς τὸ ἄρθρον 1 τοῦ παρόντος Χάρτου θὰ εἶναι : γ) ἡ ἐνίσχυσις τοῦ σεβασμοῦ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν θεμελιωδῶν ἐλευθεριῶν πάντων, ἀδιακρίτως φυλῆς, γένους, γλώσσης ἢ θρησκείας καὶ ἡ ὄθησις πρὸς ἀναγνώρισιν τῆς ἀλληλοεξαρτήσεως τῶν λαῶν τοῦ κόσμου», μετὰφρασις Π. Γ. Βάλληνδρα : Χάρτης τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν καὶ Καταστατικὸν τοῦ Διεθνoῦς Δικαστηρίου, 1952.

(93) Συμφώνως μὲ τὰ ἄρθρα 13, 62 καὶ 68 τοῦ Χάρτου τὰ ἀρμόδια γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ προγράμματος τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν ὄργανά του, δηλαδή ἡ Γενικὴ Συνέλευσις, τὸ Οἰκονομικὸν καὶ Κοινωνικὸν Συμβούλιον καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων, δικαιούνται νὰ προβαίνουν εἰς συστάσεις (recommendations) πρὸς τὰ Μέλη - Κράτη τῶν ὁποίων ὁμως ἡ νομικὴ σημασία ἡμφισβητεῖται. Ἄλλο τὸ θέμα ἄνπροπαρκασιεῶν συνθηκῶν, οἱ ὁποῖες, ὅταν ἐπικυρωθοῦν ἀπὸ τὰ Μέλη-Κράτη, τὰ δεσμεύουν νομικῶς.

βασμὸν καὶ τὴ διασφάλισι τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν θεμελιωδῶν ἐλευθεριῶν γιὰ ὅλους ἀδικηρίτως φυλῆς, φύλου, γλώσσης ἢ θρησκείας». συνεστήθη ἀπὸ τὸ Οἰκονομικὸν καὶ Κοινωνικὸν Συμβούλιον τοῦ Ο.Η.Ε. τὴν 16 Φεβρουαρίου τοῦ 1946 ἡ Ἐπιτροπὴ γιὰ τὰ Ἀνθρώπινα Δικαιώματα εἰς τὴν ὁποίαν ἀνετέθη ἡ προπαρασκευὴ ἑνὸς «διεθνοῦς» (international) Νόμου τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ ἡ ἐρευνα τῶν μέσων μὲ τὰ ὅποια θὰ ἐξασφαλιζέτο ἡ τήρησις τους⁹⁴.

Ἡ Ἐπιτροπὴ γιὰ τὰ Ἀνθρώπινα Δικαιώματα ἀποτελουμένη ἀπὸ 18 μέλη⁹⁵ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῆς κ. E. F. D. Roosevelt⁹⁶ εἰργάσθη ἐντατικῶς καὶ κατόπιν πολλῶν συζητήσεων καὶ ἀντιγωνισμῶν κατέληξεν εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ προπαρασκευάσῃ τὸν «Διεθνή Νόμον τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων» (International Bill of Human Rights) ὁ ὁποῖος θὰ περιελάμβανε:

α) τὸ σχέδιον τῆς Διακηρύξεως τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων (Declaration), β) τὸ Σχέδιον Συμφωνίας τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων (Covenant), μὲ τὸ ὁποῖον τὰ συμβαλλόμενα Κράτη θὰ ὑπεχρεοῦντο νὰ μετατρέ-

(94) Μὲ τὴν ἀπόφασιν 5 (I) τῆς 16ης Φεβρουαρίου 1946, ὅπως ἐτροποποιήθη, μὲ τὴν Ἀπόφασιν 9 (II) τῆς 21ης Ἰουνίου 1946 τοῦ Συμβουλίου, ἰδρύθη μία προσωρινὴ Ἐπιτροπὴ (nuclear) τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων, ἡ ὁποία συνεπληρώθη, σχεδὸν ἁμέσως, καὶ ἔγινε ὀριστικὴ. Τὸ ἔργον τῆς Ἐπιτροπῆς σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συμβουλίου ἦτο νὰ ὑποβάλλῃ προτάσεις, συστάσεις καὶ ἐκθέσεις σχετικῶς «μὲ ἓνα διεθνή νόμον δικαιωμάτων» (an international Bill of Rights), μὲ διεθνεῖς διακηρύξεις καὶ συμφωνίες ἐπὶ τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν, τῆς θέσεως τῶν γυναικῶν, τῆς ἐλευθερίας πληροφοριῶν, τῆς προστασίας τῶν μειονοτήτων, τῆς προλήψεως διακριτικῆς μεταχειρίσεως καὶ ἄλλων μέτρων σχετικῶς μὲ τὰ «ἀνθρώπινα δικαιώματα». βλ. τὸ καιόμενον τῆς ἀποφάσεως εἰς O. N. U.: La protection, σελ., 76 ἐπ. καὶ U. N. O.: These Rights, σελ. 5. Κατὰ τὸν H. Lauthier, Ἀναπληρωτὴ Γενικὸ Γραμματεῖα τοῦ Ο.Η.Ε.: «La mission de la Commission des Droits de l'Homme consiste à poursuivre pendant la paix le combat que les peuples ont mené pendant la guerre, en défendant contre toute attaque les Droits et la dignité de l'homme, en rédigeant selon les principes de la Charte des Nations Unies une Déclaration des Droits de l'homme qui puisse par son efficacité triompher de tous les obstacles», παρασκευαζόμενον ἀπὸ τὸν S. Tchirkovitch: op. cit., σελ. 367.

(95) Τὰ ὀριστικὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ἔσχον ἀντιπρόσωποι τῆς Αὐστραλίας, Βελγίου, Χιλῆς, Κίνας, Αἰθιοπίας, Ἡνωμένων Πολιτειῶν, Γαλλίας, Ἰνδίων, Ἰράν, Λιβάνου, Παναχίας, Φιλιππίνων, Λευκορωσίας, Οὐκρανίας, Ἀργεντίνης, Σοβιετικῆς Ρωσίας καὶ Γιουγκοσλαβίας. Πρόεδρος ἐξελέγη ἡ κ. E. F. D. Roosevelt, ἀντιπρόεδροι οἱ κ.κ. P. C. Chang (Κίνα) καὶ R. Cassin (Γαλλία) καὶ εἰσηγητὴς ὁ κ. C. Malik (Λίβανος). βλ. O. N. U.: La protection, σελ. 77 ἐπ.

(96) Πρέπει νὰ ἐξηρθῇ ἡ σημαντικὴ προσωπικὴ συνεισφορά τῆς κ. E. F. D. Roosevelt καὶ τοῦ κ. R. Cassin: Ἡ πρώτη, ὡς Πρόεδρος καὶ ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς ἀρχιμάτους ἐργάτες τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ἰδεῶν τοῦ σεβασμοῦ εἰς τὴν ἐλευθερίαν καὶ εἰς τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀνθρώπου, βλ. O. N. U.: La protection, σελ. 83. Ὁ δεῦτερος, διακρητῆς νομικός, συνεισέφερε πολὺτιμες ὑπηρεσίες γιὰ τὴ δημιουργία ἑνὸς πραγματικῶς ἐπιγραμματικῶς, πολλὰς φορὲς, καιμένου.

ψουν εις κανόνες έσωτερικοῦ δικαίου τις ἀρχές τῆς Διακηρύξεως καὶ γ) μία ἐκθεσὶ τῶν ἀναγκαίων μέτρων γιὰ τὴν χρησιμοποίησιν καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς Διακηρύξεως καὶ τῆς Συμβάσεως (Measures of Implementation)⁹⁷.

Ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ σχέδια ἡ Ἐπιτροπὴ εἶχεν ἐπεξεργασθῆ τελικῶς τὸ φθινοπώρον τοῦ 1948 τὸ Σχῆδιον τῆς Διακηρύξεως, τὸ ὁποῖον ὕστερα ἀπὸ λεπτομερῆ ἐπεξεργασίαν ἀπὸ τὴν Κοινωνικὴν, Ἀνθρωπιστικὴν καὶ Πολιτιστικὴν Ἐπιτροπὴν (Social, Humanitarian and Cultural Committee) τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Ο.Η.Ε., ἐγινε δεκτό, με ἀσήμαντες τροποποιήσεις, ἀπὸ τῆ Γενικῆ Συνέλευσιν στὶς 10 Δεκεμβρίου 1948, με ψήφους 48 ἔναντι 0 καὶ με 10 ἀποχές⁹⁸.

Οἱ δυσκολίες πού ἀντιμετώπισαν οἱ συντάκτες τῆς Διακηρύξεως ἦσαν πράγματι τρομακτικαί. Ἔπρεπε νὰ ὑπερβληθοῦν ἐμπόδια καὶ νὰ λυθοῦν προβλήματα ἀναφερόμενα εἰς τὴ μορφή, εἰς τὸ περιεχόμενον καὶ εἰς τὸ νόημα ἀκόμη τῆς Διακηρύξεως. Σημειῶνω τις περὶ χαρακτηριστικὰς ἀπ' αὐτές :

Ἐπεστηρίχθη ἐντόνως ἡ ἄποψις, ὅτι ἡ Διακήρυξις τῶν Δικαιωμάτων ἔπρεπε νὰ ἀποτελῆ ἓνα ἀπλό κήρυγμα πίστεως, ἓνα manifesto, με χαρακτηριστικὰ περισσότερο ἠθικὸν παρὰ νομικόν⁹⁹. Ἐξ ἀντιθέτου ὑπῆρχε ἰσχυρὰ μερὶς πού ἐπέδωκε νὰ συνταχθῆ ἓνα καθαρῶς νομικὸν κείμενον, τὸ ὁποῖον θὰ ἐδημιούργει πολυμερεῖς συμβατικὰς ὑποχρεώσεις¹⁰⁰.

Ἀνάλογες διαφορὰς ἀπόψεων προέκυψαν καὶ ἀπὸ τὴν «ἐκτασιν», οὐσιαστικὴν καὶ τυπικὴν, τῆς Διακηρύξεως. Ἡ κρατοῦσα γνώμη ἐτόνιζε τὴν ἀνάγκη νὰ περιλαμβάνωνται εἰς τὰ πλαίσια τῆς «προστασίας» ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀπανταχοῦ τοῦ Κόσμου¹⁰¹. Ζωηρὰ ὅμως μειοψηφία ὑπεστήριξε νὰ ἀποκλεισθοῦν ἀπ' αὐτὰ, οἱ ναζισταὶ καὶ οἱ φασισταὶ καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἀντιδημοκρατικὰ στοιχεῖα¹⁰².

Σχετικῶς με τὸ περιεχόμενον πάλι διεμορφώθησαν δύο σαφῶς ἀντιμαχόμενες τάσεις. Ἡ πρώτη ἐζήτει μία θετικὴ καὶ σαφῆ Διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ἐλευθεριῶν, χωρὶς ἀναφορὰ σὲ περιορισμοὺς ἢ δεσμεύ-

(97) Βλ. τις σχετικὰς λεπτομέρειες εἰς U.N.O. : These Rights, σελ. 7 ἐπ., καὶ 10 ἐπ., «thus Declaration, Convention, Implementation : these are the three basic themes around which our concern in the Commission has turned and which constitute together, the International Bill of Human Rights» (Ch. Malik, παραρτηρούμενος, σελ. 12). Ἡ μετατροπὴ θὰ ἐγένετο ἐφ' ὅσον ἤθελε γίνεαι δεκτὸν ὅτι ἡ Διακήρυξις δὲν θὰ εἶχεν ὑποχρεωτικὸν περιεχόμενον.

(98) Βλ. U.N.O. : op. cit., σελ. 13 ἐπ. ὅπου καὶ οἱ σχετικὰς βιβλιογραφικὰς παραπομπὰς εἰς τὰ σπουδαιότερα ἐπίσημα κείμενα, σελ. 207 ἐπ.

(99) Π.χ. ἡ ἄποψις τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, βλ. U.N.O. : op. cit., σελ. 7 καὶ 14.

(100) Π.χ. ἡ ἄποψις τῆς Γιουγκοσλαβίας, βλ. U.N.O. : op. cit., σελ. 7.

(101) Π.χ. ἡ ἄποψις τῆς Γαλλίας, βλ. U.N.O. : op. cit. σελ. 14.

(102) Ἡ ἄποψις τῶν Ἀνατολικῶν Δημοκρατιῶν, βλ. U.N.O. : op. cit. σελ. 13.

σεις για τὰ ὅποια προώριζε τὴ Συμφωνία¹⁰³. Ἡ δευτέρα ὠνειρεύετο τὴ Διακηρύξη ὡς ἓνα πλήρες κείμενον μὲ λεπτομερεῖς ρυθμίσεις καὶ μὲ ὠλοκληρωμένο σύστημα περιορισμῶν, κυρώσεων καὶ καταναγκασμῶν¹⁰⁴.

Ἡ διατύπωσις πάλι παρουσίαζε, σχεδόν, ἀνυπέρβλητα προβλήματα. Μολονότι τὸ «Ὑλικόν»¹⁰⁵ ποῦ διέθετε ἡ Ἐπιτροπὴ ἦτο τεράστιον σὲ ἔκτασι καὶ οἱ ὑπάρχουσες προεργασίαι¹⁰⁶ ἐνεργάνιζαν σχεδόν ἐξηγητημένον τὸ θέμα, ἐν τού-

(103) Π.χ. ἄποψις τῶν Ἰνωμένων Ἡολιτειῶν, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Κίνας, βλ. U.N.O. : op. cit., σελ. 13.

(104) Π.χ. ἡ ἄποψις τῆς Γαλλίας, βλ. U.N.O. : op. cit., αὐτόθι.

(105) Εἰς τὸ Ὑλικόν θὰ πρέπη νὰ καταταχθοῦν καὶ ὅλα τὰ σχέδια Διακηρύξεων ποῦ ἔγιναν ἀπὸ τὸ 1914 ἕως τὸ 1934 καὶ ἀξίζει νὰ γίνῃ ξεχωριστὴ μνεία τῶν Διεθνῶν Διακηρύξεων ποῦ εἶχαν συνταχθῆ ἀπὸ ἐπιστημονικὰ Σωματεῖα καὶ ἰδιαιτέρως ἀπὸ τὸ Institut de Droit International, τὸ ὁποῖον ἤδη ἀπὸ τὴ σύνοδόν του τῆς Ρώμης τοῦ 1921, ἐμελέτησε τὰ σχέδια μιᾶς Déclaration des Droits et Devoirs des Nations (πρότασις τοῦ Ἀμερικανοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου) καὶ μιᾶς Déclaration sur les Droits et Devoirs des États (πρότασις τοῦ καθηγητοῦ A. de La Pradelle), βλ. τὰ κείμενα εἰς τὸ Annuaire de l'Institut de Droit International, ἔτ. 1921, σελ. 207 ἑπ., τὰ ὅποια καὶ κατέληξαν εἰς τὴν Déclaration des Droits Internationaux de l'homme τῆς 12 Ὀκτωβρίου 1929. Τὸ κείμενον τῆς Διακηρύξεως αὐτῆς ἐπιδιώκει «d'étendre au monde entier la reconnaissance internationale des droits de l'homme» καὶ προκηρύσσει ὅτι καθέκον καθε Κράτους εἶναι νὰ ἀναγνωρίσῃ γενικῶς καὶ χωρὶς διακρίσεις εἰς ὅλα τὰ ἄτομα τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὴν χώραν του ἴσα καὶ πραγματικὰ δικαίωματα ζωῆς, ἐλευθερίας, ἰδιοκτησίας, θρησκείας, λατρείας, γλώσσας, ἐκπαιδείσεως κλπ. καὶ νὰ προστατεύσῃ τὰ ἐν λόγῳ δικαίωματα. Ἡ Déclaration des Droits Internationaux de l'homme, ὑπῆρξεν ἡ πρώτη διεθνὴς Διακήρυξις Δικαιωμάτων ποῦ, μολονότι, δίχως ἄμεση νομικὴ ἢ πολιτικὴ σημασίαν, διεθνῆς ἤσκησε μεγάλη ἐπίδραση, ἰδίως στὸν διεθνή ἐπιστημονικὸν κόσμον, βλ. P. de Leyrat Session de New York de l'Institut de Droit International στήν Revue de Droit International, 1930, σελ. 9 ἑπ., ὅπου καὶ τὸ κείμενον τῆς Διακηρύξεως καὶ J. B. Scott : La Déclaration internationale des droits de l'homme, adoptée par l'Institut de Droit International, à la session de New York, αὐτόθι. Γιὰ τὴν ἐπίδραση ποῦ ἤσκησε βλ. S. Tchirkovitch : op. cit., σελ. 364 καὶ σημ. 2. Ἄλλα σχέδια διεθνῶν ἰδιωτικῶν ὀργανώσεων βλ. εἰς R. Brunet : op. cit., σελ. 87 ἑπ., καὶ P. N. Drost : op. cit., σελ. 170.

Ὁ R. Brunet δικαίως παρατηρεῖ ὅτι κοινὰ χαρακτηριστικὰ τῶν παραπάνω σχεδίων εἶναι ὅτι δὲν προβλέπουν καμμιά προστασία κοινωνικῶν δικαιωμάτων, ὅτι δὲν ξεπερνοῦν τὰ ὅρια τῶν ἐλευθεριῶν, ὅπως ἔχουν χαραχθῆ εἰς τὰ Συνταγματικὰ Κείμενα τῶν διαφόρων Κρατῶν, ὅτι ἀγνοοῦν τὸν ἄνθρωπον ὡς ὑποκείμενον τοῦ διεθνoῦς δικαίου, ὅτι ἀποφεύγουν νὰ προσκαλέσουν τὰ Κράτη νὰ ἀναλάβουν συμβατικὰς ὑποχρεώσεις σχετικῶς μὲ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ ὅτι δὲν προβλέπουν κυρώσεις κατὰ τῶν Κρατῶν ποῦ θὰ παρεβιάζαν τὴν ἐλευθερίαν τῶν κατοικοῦντων εἰς τὸ ἔδαφός τους, σελ. 88 ἑπ. Βλ. καὶ A. N. Mandelstam : La déclaration des droits internationaux de l'homme στή Revue de droit international, ἔτ. 1930, σελ. 75 ἑπ.

(106) Ἀπὸ τὴς ἄπειρες προεργασίαις ποῦ εἶχαν γίνεαι γιὰ νὰ διατυπωθῆ μιὰ διεθνὴς Διακήρυξις ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων σημειώνω τὴς ἐξῆς :

Τὰ σχέδια Διακηρύξεων ποῦ προστόμιζαν ἰδιωτικὰς ὀργανώσεις ἢ σωματεῖα,

τοὺς ἔπρεπε νὰ εὐρεθῆ τρόπος πού θὰ μπορούσε νὰ ἱκανοποιήσῃ καὶ λαοὺς μὴ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ μὲ διαφορὰς κοινωνικὰς καὶ θρησκευτικὰς πεποιθήσεις, ὅπως π.χ. ἝΑραβες, Ἰνδοὺς, Μουσουλμάνους, Κινέζους κλπ. ἀλλὰ καὶ τὰ Κράτη τοῦ Ἀνατολικοῦ Συνασπισμοῦ, τὰ ὁποῖα διέπονται ἀκόμη ἀπὸ τελείως διαφορετικὴ κοσμοθεωρία¹⁰⁷. Ἡ δυσχέρεια αὐτὴ παρουσιάσθη ὡς ἡ πιὸ σημαντικὴ. Γιὰ τὴ Σοβιετικὴ Ἐνωσὴ καὶ τοὺς Δορυφόρους τῆς κάθε δικαίωμα παραχωρεῖται ἀπὸ τὶς Κυβερνήσεις, οἱ ὁποῖες καὶ μόνον ἀντιπροσωπεύουν τοὺς λαοὺς καὶ δὲν πηγάζει ἀπὸ τοὺς κυριάρχους λαοὺς οἱ ὁποῖοι ἐκλέγουν τὶς Κυβερνή-

ἰδίως ἀμερικανικά, ἕως τὰ American Federation of Labor, American Law Institute, Inter-American Juridical Committee, American Bar Association, American Association for the United Nations κλπ.

Τὰ σχέδια Διακηρύξεων διακεκριμένων προσωπικοτήτων ὅπως τῶν H. Lauterpacht, G. Gutierrez, W. Parsons, R. McNitt, I. A. Isaacs, H. G. Wells, A. Alvarez, G. Gurvitch καὶ ἄλλων. Τὸ κείμενον τοῦ Daily Herald τοῦ Λονδίνου τὸ ὁποῖον ἐπεξεργάσθη μία ἐπιτροπὴ ἀπὸ τοὺς κορυφαίους τῆς ἀγγλικῆς διανοήσεως μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ Viscount Sanky, N. Angell, M. Bondfield, H. G. Wells, Fr. Williams καὶ B. Wooton.

Τὰ σχέδια τῶν Κυβερνήσεων Χιλιῆς, Κούβας καὶ Παναμᾶ τὰ ὁποῖα καὶ ὑπεβλήθησαν ἐπισήμως εἰς τὴν Ἐπιτροπὴ.

Τὸ σχέδιον τῆς 9ης International Conference of American States τοῦ 1948 (σχέδιον Bogotà) εἰς τὸ ὁποῖον συμμετέχουν καὶ οἱ 22 Ἀμερικανικὲς Δημοκρατίες.

Δὲν πρέπει ἐπίσης νὰ παραλειφθῆ καὶ τὸ Secretariat Draft Outline—E/CN. 4/21 Annex A, τὸ ὁποῖον περιέχει πολὺτιμον ὕλικόν καὶ ἀπετέλεσε τὴ βάση τῆς συζητήσεως. Ἐπίσης μεγάλη βοήθεια παρέσχε καὶ τὸ U.N.O. : Annuaire des Droits de l'homme, ἰδίως τοῦ 1946, ὅπου ἔχουν συγκεντρωθῆ ὅλες οἱ σχετικὲς μὲ τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα διατάξεις τῶν διαφόρων ἐσωτερικῶν δικαίων.

Ἐνα λεπτομερῆ κατάλογον τῶν διαφόρων κειμένων πού κατετέθησαν εἰς τὴν Ἐπιτροπὴ βλέπε εἰς S. Tchirkovitch: op. cit., σελ. 368, σμ. 1, ὅπου καὶ οἱ σχετικὲς παραπομπὲς εἰς τὰ ἐπίσημα κείμενα τοῦ O.H.E. Βλ. ἐπίσης H. G. Wells : The New World Order, 1940, σελ. 139 ἑπ., W. Parsons : An International Bill of Rights Americas Peace Aim, 1941, Q. Wright : Human Rights and World Order, 1943, G. Gurvitch : op. cit., σελ. 83 ἑπ., G. Gutierrez y Sanchez : La Carta Magna de la comunidad de las Naciones, εἰς τὸ Lex, ἔτ. 1945, A. Alvarez : Methodes de la codification du droit international public—L'état actuel de ce Droit, Rapport, 1947, σελ. 94 (Annexe III) τοῦ Institut de Droit International καὶ H. Lauterpacht : op. cit., σελ. 313 ἑπ.

(107) Τὸ θέμα τῆς φύσεως, τῆς μορφῆς καὶ τοῦ περιεχομένου τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων συναρτᾶται μὲ τὴν πολιτικὴ φιλοσοφία κάθε λαοῦ καὶ μὲ τὴν κοσμοθεωρητικὴν διάρθρωσιν κάθε Κράτους. Ἐὰν ἐπικρατοῦν κοινωνιστικὲς ἀπόψεις εἰς τὴν πιὸ πλατειᾶ σημασίᾳ τοῦ ὅρου καὶ ἀναγνωρίζονται τὰ πρωτεῖα τῆς ὀλότητος καὶ παραχωρεῖται μόνον ἕνα status εἰς τὸ ἄτομον, τότε τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα ἐμφανίζονται περιορισμένα καὶ προσαρμοσμένα εἰς ὑπερατομικὰς λειτουργίας τοῦ συνόλου. Ἀντιθέτως ὅταν κυριαρχοῦν ἀτομιστικὲς ἀρχές, ὁπότε τὸ ἄτομον συνιστᾶ τὸ κέντρον κάθε δραστηριότητος, ἡ ὀλότης δὲν ἔχει ἀύθυπαρξία καὶ ἀποτελεῖ ἀπλῶς ἀπροέκτασθ τοῦ

ἀτομικοῦ», τὰ δικαιώματα τοῦ ἀτόμου ἀνίσχονται σὲ ἀπόλυτα καὶ ἀπαραβίαστα (ἀγράθια) ἢ σὲ αἰώνιες καὶ ἀκατάλυτες ἄξιες.

Ἀπὸ τῆ βραχινῆ τοποθέτησιν εἰς τὸ θέμα ἄτομον-σύνολον ἐξαρτᾶται καὶ τὸ μερικώτερον πρόβλημα τῆς σχέσεως ἀτόμου καὶ Πολιτείας. Ἐὰν τὸ Κράτος θεωρεῖται ὑπάρχον γιὰ νὰ εὐχεραίνῃ τὴν δράσιν τοῦ ἀτόμου καὶ ἡ ἐννοιά του προσδιορίζεται ἀπὸ τὶς ὑπηρεσίας τὶς ὁποῖες προσφέρει ἐκάστοτε εἰς τὸ ἄτομον, τότε τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα προϋπάρχον τοῦ Κράτους, εἶναι «ὑπερκείμενα» καὶ ἔθικτα ἀπὸ αὐτό. Τουναντίον ἐὰν τὸ Κράτος εἶναι κάτι παραπάνω ὑπὸ τὸ ἄτομον, ἔχει «ξεχωριστὴ» ζωὴ καὶ νόημα, τότε προηγείται τοῦ ἀτόμου καὶ φυσικὰ τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα δὲν μποροῦν νὰ εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μίαν «παραχώρησιν» τοῦ Κράτους πρὸς τὸ ἄτομον, πού προσδιορίζεται καὶ καθορίζεται ἀπὸ τὸ Κράτος καὶ πού μποροῦν ἀκόμη καὶ νὰ τὴν ἀνακαλέσῃ. Μεταξὺ τῶν δύο ἀρραίων αὐτῶν περιπτώσεων τοποθετοῦνται ὅλες οἱ ἄλλες ἰδεολογικῆς ἀποχρώσεις οἱ ὁποῖες καὶ ὑπαγορεύουν, κάθε φορά, τὴν θέσιν τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ «πνεύματος» καὶ τῆς «πράξεως» κάθε Κράτους καὶ κάθε λαοῦ. Ἔτσι ἐξηγουῦνται ἄλλωστε, ὅχι μόνον οἱ ἀνυπέρβλητες σχεδὸν δυσχέρειαι γιὰ τὴν ἀνεύρεσιν μιᾶς γενικῆς ἀποδεκτῆς διατυπώσεως τῶν καθ' ἕκαστα ἔθρων τῆς Δικαιηρύξεως, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐντύπωσις τὴν ὁποίαν ἔχει κανεὶς ὅτι ἡ Δικαιηρύξις στερεῖται ἐνιαίας γραμμῆς καὶ φιλοσοφίας καὶ ἀποτελεῖ μᾶλλον ἓνα προῖόν συμβιβασμοῦ.

Βλ. ἐπιλογή ἀπὸ τὴν πλουσιωτάτη βιβλιογραφίαν γιὰ τὴν σχέσιν ἀτόμου-συνόλου, W. Sharp M' Keehnie : The State and the Individual, 1896, E. B. Mc Gilvary : Society and the Individual, στὴ Philosophical Review, ἔτ. 1900, σελ. 129 ἐπ., J. M. Baldwin : The Individual and Society, 1911, D. Fawcett : The Individual and the reality, 1919, C. H. Cooley : Human Nature and the Social Order, 1922, J. Smuts : Holism and Evolution, 1926, H. W. Odum : Man's Quest for Social Guidance, 1927, C. A. Ellwood : A History of Social Philosophy, 1946, K. Mannheim : Man and Society, 1946, P. Sorokin : Social Philosophies of an Age of Crisis, 1951, Th. KistiaKowski : Gesellschaft und Einzelwesen, 1899, A. Wenzel : Gemeinschaft und Persönlichkeit, 1899, J. Popper-Lynkeus : Das Individuum und die Bewertung der menschlichen Existenzen, 1910, G. Chatterton-Hill : Individuum und Staat, 1913, G. Simmel : Grundfragen der Soziologie, 1917, G. Burckhardt : Individuum und Welt als Werk, 1920, W. Köhler : Die physischen Gestalten, 1920, H. Driesch : Das Ganze und die Summe, 1921, K. Würzburger : Individuum und Gesellschaft, 1922, W. Schulze-Soelde : Der Einzelne und sein Staat, 1922, Fr. von Gottl-Ottlilienfeld : Wirtschaft als Leben, 1925, K. Koffka : Die Grundlagen der psychologischen Entwicklung, 2α ἐκδ., 1925, H. Driesch : Metaphysik der Natur, 1925, F. Krüger : Ueber Entwicklungspsychologie, 1925, H. Driesch : Wirklichkeitslehre, 1925, T. Litt : Individuum und Gemeinschaft, 3η ἐκδ., 1926, G. Lehmann : Ueber Einzigkeit und Individualität, 1926, Stieler : Person und Masse, 1926, T. Haering : Ueber Individualität in Natur und Geisteswelt, 1926, K. Faigl : Ganzheit und Zahl, 1926, F. Krüger : Ueber psychische Ganzheit, 1926, Th. Geiger : Die Masse und ihre Action, 1926, W. Schering : Ganzes und Teil bei der sozialen Gemeinschaft, 1927, H. Driesch : Philosophie des Organischen, 1928, R. Odebrecht : Gefühl und Ganzheit, 1929, W. Burkamp : Die Struktur der Ganzheiten, 1929, O. Spann : Kategorienlehre, 2α ἐκδ., 1939, N. Hartmann : Der Aufbau der realen Welt, 1940, F. Le Dantec : La définition de l'individu, στὴ Revue Philosophique, ἔτ. 1901, σελ. 13 ἐπ. καὶ 151 ἐπ., Τοῦ Αὐτοῦ : L'individualité, 3η ἐκδ., 1911, G. Palante : Les

σεις τους¹⁰⁸. "Ετσι ἐξηγείται ἡ βασικὴ ἀντίρρηση γιὰ τὴ «δυτικὸν τύπον» διατύπωση «ἕκαστος δικαιοῦται...» καὶ ἡ ἐπίμονη ἀξίωσις νὰ ἐπιβληθῇ ἡ διατύπωσις «ἕκαστος δικαιοῦται... συμφώνως μὲ τοὺς νόμους τῆς γῶρας του»¹⁰⁹.

autinomies entre l'individu et la société, 1912, A. Cu villier : Manuel de Sociologie, τομ. I, 1950, σελ. 192, ὅπου καὶ πλουσία φιλολογία, σελ. 239 ἐπ., E. Callot : La société et son environnement, 1952, σελ. 61 ἐπ. ὅπου καὶ βιβλιογραφία, σελ. 562 ἐπ., W. Mackenzie : Alle fonti della vita, 1912, A. Pagano : L'individuo nell'etica e nel diritto, 1912-1913 καὶ K. Σπετσιέρη: Φιλοσοφία τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, 1946.

Σχετικῶς μὲ τὴν τοποθέτηση τοῦ ἀτόμου εἰς τὸ σύγχρονον κράτος βλ. τὴν ὥραϊα ἀνάλυση τοῦ W. E. Hocking : Man and the State, 1926, J. Laird : The Device of Government, 1945 καὶ K. I. Δεσποτοπούλου: Ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ Πολιτεία, 1945. Βλ. ἐπιπλέον καὶ ὅλες τὶς ἐργασίες ποὺ ἀναφέρονται στὰ σύγχρονα ρεύματα τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας καὶ ἰδιαιτέρως : C. E. Merriam—H. E. Barnes : Political Theories—Recent Times, 1924, F. W. Coker : Recent Political Thought, 1934, σελ. 381 ἐπ., H. E. Barnes—H. Becker : Contemporary Social Theory, 1940, J. S. Roucek : op. cit., ἰδίως σελ. 1 ἐπ., 18 ἐπ., 66 ἐπ., 83 ἐπ., 105 ἐπ., 132 ἐπ., 219 ἐπ., W. Ebenstein : Man and the State, Modern Political Ideas, 1947, ἰδίως σελ. 294 ἐπ., 363 ἐπ., 415 ἐπ., καὶ 470 ἐπ., L. Wasserman : Modern Political Philosophies, 1947, ἰδίως σελ. 26 ἐπ., 68 ἐπ., 81 ἐπ., 95 ἐπ., 122 ἐπ., F. Gross : European Ideologies, 1948, C. E. M. Joad : Guide to the Philosophy of Morals and Politics, 1948, σελ. 605 ἐπ., M. Spahr : Readings in Recent Political Philosophy, 1948, ἰδίως σελ. 207 ἐπ., 430 ἐπ., 471 ἐπ., 680 ἐπ., C. C. Maxey : Political Philosophies, νέα ἔκδ. 1948, σελ. 617 ἐπ., Ph. Doyle : A History of Political Thought, νέα ἔκδ., 1949, σελ. 243 ἐπ., J. H. Hallowell : Main Currents in Modern Political Thought, 1950, σελ. 84 ἐπ. καὶ 366 ἐπ., J. S. Roucek—G. B. De Huszar : op. cit., σελ. 78 ἐπ., E. Barker : op. cit., σελ. 268 ἐπ., R. H. Tawney : Equality, 4η ἔκδ., 1952, σελ. 174 ἐπ., R. H. S. Grossman : Government and the Governed, νέα ἔκδ., 1952, σελ. 166 ἐπ., H. Heller : Die politischen Ideenkreise der Gegenwart, 1926, σελ. 48 ἐπ., J. J. Chevallier : Les grandes oeuvres politiques, 1949, ἰδίως σελ. 253 ἐπ. καὶ τὴ δημιουργικὴ παρουσίαση τοῦ Σ. Στεφανοπούλου : Φιλοσοφικαὶ βάσεις τοῦ φιλελευθέρου ἀτομισμοῦ καὶ τοῦ μαρξικοῦ σοσιαλισμοῦ, 1942.

(108) «They also maintained that the realisation of all rights and freedoms must be in accordance with the laws of the various countries concerned», βλ. U. N. O. : op. cit., σελ. 13. Τὴν ἀποψη αὐτὴ τὴν ἐστῆριζαν εἰς τὸ δικαίωμα τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας, δυνάμει τοῦ ὁποίου ἤρουντο κάθε εἶδους ἐποπτεία, ἔλεγχον ἢ συγκέντρωση πληροφориῶν ἀπὸ διεθνεῖς ὄργανισμούς, βλ. H. Lauterpacht : op. cit., σελ. 298 ἐπ. Γιὰ τὴ νομικὴ βάση τῆς ἀπόψεως αὐτῆς, βλ. παρακάτω, σημ. 217.

(109) Βλ. R. N. Baldwin : op. cit., 202. Εἰδικῶς προετάρθῃ ἡ διατύπωσις «in accordance with the laws of the State», ἀκόμα καὶ εἰς ἄρθρα ποῦ, ὅπως τὸ 13 § 1. «everyone has the right to freedom of movement and residence within the borders of each State», ἀφοροῦν ζητήματα ἀπὸ μακροῦ ρυθμισμένα, σχεδὸν εἰς ἕλα τὰ συνταγματικὰ δίκαια τῶν νεωτέρων Κρατῶν, βλ. U. N. O. : op. cit., σελ. 39. Ἡ ἐξήγησις εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἀντίληψη τῶν Λαϊκῶν Δημοκρατιῶν οἱ Κυβερνήσεις ἐκπροσωποῦν τὸ σύνολον καὶ ἐφ' ὅσον τὰ δικαιώματα δικαιολογοῦνται μόνον ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ὠφέλειά τους τὸ σύνολον, ἀποκλειστικῶς, μέσφ τῆς Κυβερνήσεως μπορεῖ νὰ τὰ παραχωρήσῃ, βλ. R. N. Baldwin : op. cit., ἐνθ. ἄνωτ.

“Όλες τέλος τις συζητήσεις τις διαποτίζει τὸ τραγικὸ δίλημμα ποῦ φαίνεται ὅτι ἐπιδιώκει νὰ χωρίσῃ τὸ δυτικὸν ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸν κόσμον : Προτιμοῦμε «ἐλευθέρους πεινασμένους» ἢ «καλοθρεμμένους σκλάβους»¹¹⁰; Οἱ ἐξονυχιστικὲς συζητήσεις τριῶν ἐτῶν, οἱ 1200 εἰδικὲς ψηφοφορίαι καὶ ἡ ἀπογῆ τῶν

(110) Βλ. E. Friesenhahn : op. cit., σελ. 67 ἐπ. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τις γενικώτερες κοσμοθεωρητικὲς διαφορὰς ποῦ ἀντικατοπτρίζονται στὶς συζητήσεις τῶν συντακτικῶν τῆς Διακηρύξεως, θὰ πρέπει νὰ σημειωθῇ καὶ τὸ γεγονός τῆς συγκεκριμένης διαφωνίας ἐπάνω εἰς τὸν ῥόλον τὸ ὅποιον παίζουν τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα εἰς τὴν πρόδον καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ ἐδῶ, ἂν καὶ πολλὰς φορὰς ἐπιτυχῶς καμουφλαρισμένες, προβάλλονται οἱ δύο γνωστὲς ἀπόψεις, ποῦ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀριστοτέλους συνοδεύουν τὴν ἔννοια τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, ἰδίως στὴν ἐμφάνισή τους, ὡς φυσικῶν δικαιωμάτων κάθε ἀνθρωπίνου ὄντος. Ἡ μία ἐπιδιώκει νὰ δικαιολογήσῃ τὸ status quo, μὲ τὴ ρητὴ ἀναφορά του στὰ φυσικὰ δικαιώματα ποῦ τὸ θεμελιώνουν. Ἔτσι ὑπεστηρίχθη ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη : Πολιτικά, I, 1,5 ὅτι οἱ κατώτερες φυλὲς τῶν ἀνθρώπων εἶναι «δοῦλον» συμφώνως μὲ τὴν φύσιν, καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ ἀπόκρουσις τῆς προοδευτικῆς νομοθεσίας τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν (π. χ. ὄρες ἐργασίας, προστασία ἐργαζομένων) ἐγένετο μὲ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι αὐτὴ ἀντιτίθεται εἰς τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα ποῦ ἐπιβάλλουν ἀπόλυτη ἐλευθερία ἐργασίας, ἄθικτον ἐλευθερία δράσεως, καὶ ἀπαραβίβιστο δικαίωμα ἰδιοκτησίας, βλ. τὶς κυριώτερες ἀποφάσεις τοῦ Supreme Court τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν εἰς C. G. Post-F. P. Delancy-F. R. Darby : Basic Constitutional Cases, 1948, ἰδίως σελ. 71 ἐπ., 179 ἐπ., καὶ 239 ἐπ., P. T. Fenn : The Development of the Constitution, 1948, σελ. 119 ἐπ., 168 ἐπ., 411 ἐπ., 503 ἐπ., 616 ἐπ., καὶ τὶς εἰδικὲς μονογραφίας R. H. Jackson : The Struggle for Judicial Supremacy, 1941, ἰδίως σελ. 39 ἐπ., καὶ 311 ἐπ., D. W. Brogan : Politics and Law in the United States, 1944, σελ. 75 ἐπ., P. A. Freund : On Understanding the Supreme Court, 1950, σελ. 7 ἐπ., E. Lambert : Le Gouvernement des Juges et la lutte contre la législation sociale aux Etats-Unis, 1921, σελ. 67 ἐπ., Γ. Ν. Μαργκοπούλου : Οἱ συνταγματικοὶ θεσμοὶ εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς, 1947, σελ. 43 ἐπ. καὶ Ν. Γαζῆ : Ἡ ἐξέλιξις τῆς συνταγματικότητος τῶν νόμων ἐν Ἀμερικῇ, 1952, σελ. 12 ἐπ. Ἀκόμη ὑπεστηρίχθη ὅτι ἡ εὐγονικὴ νομοθεσία ποῦ τείνει νὰ προστατεύσῃ τὸ κοινωνικὸ σύνολον ἀπὸ ἀνάτα, μεταδοτικὰ καὶ ἀθεράπευτα νοσήματα προσκορθεῖ εἰς τὰ δικαιώματα τῆς ἀπολύτου ἀτομικῆς ἐλευθερίας, τὸσον τοῦ ὑφισταμένου τὸν περιορισμὸ «ζῶντος ἀτόμου», ὅσον καὶ τοῦ nasciturus, ὁ ὅποιος ἔχει καὶ αὐτὸς φυσικὰ δικαιώματα, ὅπως καὶ ὁ ἤδη ὑπάρχων ἀνθρώπος, βλ. A. Elster : Eugenik und Eubiotik στὸ Handwörterbuch der Staatswissenschaften, 4η ἐκδ., τομ. III, 1926, σελ. 891 ἐπ., καὶ 901 ἐπ., H. S. Jennings : Eugenics, στὴν Encyclopaedia of the Social Sciences, τομ. V, 1948, σελ. 617 καὶ J. Brown : The Underlying Principles of Modern Legislation, 1912, σελ. 262 ἐπ., καὶ Dean Inge : Liberty and Natural Rights, 1938, σελ. 33. Ὁ Heinrich von Treitschke : Politik, 2α ἐκδ., 1900, ὑπεστήριξε τὴν ἀγιότητα τοῦ πολέμου ὡς θεσμοῦ ποῦ ἀκολουθεῖ τοὺς νόμους τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τῆς σκέψεως, τομ. I, σελ. 39 καὶ 72 ἐπ., καὶ ὑποστηρίζει ὅτι «man muss ihn (den Krieg) als eine von Gott gesetzte Ordnung auffassen», τομ. II, σελ. 552. Ἐπίσης μὲ τὰς ἀντιλήψεις τῶν ἀτομικῶν φυσικῶν δικαιωμάτων προσεπάθησαν νὰ καταπολεμήσουν καὶ τὴν ἀξίωση τῶν γυναικῶν νὰ τοὺς χορηγηθῇ ἐκλογικὸ δικαίωμα, βλ. H. H. Lauterpacht : op. cit., σελ. 104 ἐπ., ὁ ὅποιος καὶ σημειώνει ὅτι

8 δορυφόρων από την τελική ψήφιση τῆς Διακηρύξεως¹¹¹—ἡ ἀποχή τῆς Νοτίου

«this appeal to the law of nature as a justification of legal and subsequently, economic slavery is a frequent occurrence», αὐτόθι.

Ἡ χρησιμοποίησις τῆς διδασκαλίας τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων ἀπὸ ἀντιδραστικά στοιχεῖα ἐξηγεῖ καὶ τὴν αὐστηρὰ κριτικὴ πολλῶν μεγάλων συγγραμμάτων φητισμένων καὶ ὑπὲρ τῆς κοινωνικῆς προόδου νομικῶν ἐναντίον τῶν «φυσικῶν δικαιωμάτων» τοῦ ἀνθρώπου, ὡπως π.χ. τοῦ O. W. Holmes καὶ τοῦ H. Kelsen, βλ. M. Lerner : *The Mind and Faith of Justice Holmes*, 1943, C. Drinker Bowen : *Yankee from Olympus*, 1945 καὶ Lowry : *Mr. Justice Holmes, the Community vs. the Individual*, στὴ *California Law Review*, ἐτ. 1948, σελ. 390 ἐπ. Ἐπίσης H. Kelsen : *Die philosophischen Grundlagen der Naturrechtslehre und des Rechtspositivismus*, 1928, σελ. 37 ἐπ.

Ἐν τούτοις τὸ γεγονός, ὅτι μία πολιτικὴ ἢ νομικὴ ἔννοια, χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ καλύψῃ διαφορετικὰς ἐπιδιώξεις, δὲν σημαίνει ὅτι καὶ πρέπει νὰ ἐγκαταλειφθῇ ὡς ἄχρηστος γιὰ ἐκείνους πού πιστεύουν καὶ γνωρίζουν τὸ ἀληθινὸν περιεχόμενον τῆς. Ἀπλῶς σημαίνει ὅτι πρόκειται περὶ ζωντανοῦ πολιτικοῦ—κοινωνικοῦ μύθου ἢ συμβόλου, τοῦ ὁποίου τὴ «δύναμη» ἐπιζητοῦν νὰ ἐκμεταλλεθοῦν ἀπὸ ξεχωριστὰς σκοπιὰς διάφορες ἰδεολογικὰς κατευθύνσεις ἢ συμφέροντα. Τὸ ἴδιο συνέβη εἰς τὸ παρελθὸν μετὰ τὴν ἐνοια τῆς κυριαρχίας, πού ἐχρησιμοποιήθη ὡς ὄπλον ὑπὲρ τῆς ἀπολύτου μοναρχίας (Bodinus) καὶ ὡς σύνθημα ὑπὲρ τῆς παντοδυναμίας τοῦ κοινοβουλίου (Austin), μετὰ τὴν ἔννοια τοῦ κοινωνικοῦ συμβολαίου, πού ἐκάλυψε τὴν «στυγνότερον» μοναρχικὸν ἀπολυταρχισμὸν (Hobbes) καὶ τὴν ἰδανικωτέραν μορφήν λαϊκῆς κυριαρχίας (Rousseau) καὶ ἀκόμη σήμερα μετὰ τὴν ἔννοια τῆς δημοκρατίας, πού ἐνῶ συμβολίζει καὶ ὑλοποιεῖ τὸ ἀξιολογικὸν πιστεύω τοῦ Δυτικοῦ Κόσμου, ἐν τούτοις προβάλλεται καὶ χρησιμοποιεῖται καὶ εἰς τὸ πολιτικὸν ἰδανικὸν τῶν Κρατῶν τοῦ Ἀνατολικοῦ Συνασπισμοῦ. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα, νομίζω, ὅτι δὲν γεννᾶται ἀμφιβολία ὅτι τὸ ἀληθινὸν τοὺς περιεχόμενον ἀπετέλεσε πάντοτε μία ἀπὸ τίς πύδ προοδευτικὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρώπου μέσα εἰς τὴν ἱστορικὴ ζωὴ καὶ ὅτι τὸ συμπέρασμα τοῦ H. Lauterpacht, ὕστερα ἀπὸ τὴ μακρὰ του ἔρευνα σχετικῶς μετὰ τὴν κριτικὴ ἐναντίον τῶν ἀντιδραστικῶν «ἐμφανίσεων» τῆς θεωρίας τῶν ἀτομικῶν φυσικῶν δικαιωμάτων, εἶναι ἀπολύτως δικαιο-λογημένο: «The typical, predominant and, in point of time, anterior use to which it has been put was that of assertion and defence of the imprescriptible rights of the liberty and the equality of man», *op. cit.*, σελ. 114, καὶ ὁ γνωστὸς μελετητὴς τοῦ φυσικοῦ δικαίου M. R. Cohen : *Law and the Social Order*, 1937, σημειώνει ὅτι «no one should fail to acknowledge the noble rôle that the theory of natural rights has played in the historic process of human liberation», σελ. 155.

(111) O. S. Tchirkovitch : *op. cit.*, σελ. 374 συνοψίζει τίς κύριες ἀντιρρήσεις τῶν Ἀνατολικῶν Δημοκρατιῶν κατὰ τοῦ κειμένου τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως εἰς τὰ ἐξῆς κύρια σημεῖα :

(1) Ὅτι ἡ Διακήρυξις, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἀπουσιάζει τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα καὶ ἡ ἱερὴ φλόγα, ἐμφανίζει ἕνα χαρακτῆρα τυπολογικῶ νομικῶ, ἐκφράζεται εἰς μία ἀφηρημένη κατασκευὴ μιᾶς σειρᾶς ἄρθρων καὶ ἀνέχεται φράσεις καὶ ἤχηρὰ μεγάλας ἀρχές.

2) Ὅτι ἔπρεπε νὰ ὑποδεικνύη τὸ minimum τῶν μέτρων, τουλάχιστον τῶν πλέον στοιχειωδῶν, τὰ ὁποῖα τὰ Κράτη ἔπρεπε νὰ λάβουν γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὸν σεβασμὸν τῶν διακηρυσσομένων δικαιωμάτων, δεδομένου ὅτι τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀκατανόητα ἐὰν δὲν ἀπολαμβάνουν τῆς προστασίας καὶ τῆς ἐγγυήσεως τοῦ Κράτους.

3) Ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀπαγορευθῇ ρητῶς ἡ ἐλευθερία τῆς διαδόσεως τῶν ἰδεῶν τοῦ φασισμού, τοῦ φυλετικῶ ἢ ἔθνικῶ μίσους καὶ τῆς παρορμησεως εἰς πόλεμον.

Ἄφρικῆς καὶ τῆς Σαουδικῆς Ἀραβίας ὀφείλεται εἰς ἄλλους λόγους¹¹²—ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ δημοκρατικὴ πλειοψηφία τοῦ Ο.Η.Ε. κατώρθωσε, ἔστω καὶ μὲ κόπον καὶ θυσίες, νὰ ἐπιβάλλῃ τὴ σωστότερη λύση.

5. Τὸ περιεχόμενον τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως

Τὸ κείμενον τῆς Διακηρύξεως εἶναι σχετικῶς βραχύ, ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ προοίμιον¹¹³ καὶ 30 ἄρθρα καὶ εἶναι διατυπωμένο μὲ ὄση σαφήνεια ἐπιτρέπει ἡ γενικότης τῶν ἀρχῶν καὶ ὁ κοσμοθεωρητικὸς συμβιβασμὸς ποὺ διακηρύσσει¹¹⁴. Ἡ κατάταξις του εἶναι λογικὴ καὶ ὁ τίτλος του—οἰκουμενικὴ—ὀφειλόμενος σὲ γαλλικὴ πρωτοβουλία, ἐπιδιώκει συνειδητὰ νὰ ἐκφράσῃ τὰ

4) Ὅτι ἔπρεπε νὰ περιλαμβάνῃ δικτάξεις σχετικῶς μὲ τὴν προστασίαν τῶν μειονοτήτων.

5) Ὅτι τὸ θεμελιώδες τῆς σφάλμα εἶναι ὅτι ἀγνοεῖ τὰ συμφέροντα τοῦ Κράτους καὶ ὅτι ὀρισμένοι ἀριθμὸς ἐκ τῶν ἀρθρων τῆς παραγνωρίζουν τελείως τὴν ἀρχὴ τῆς κυριαρχίας τῶν δημοκρατικῶν Κρατῶν καὶ τὴν ἀρχὴ τῆς μὴ ἐπεμβάσεως εἰς τὶς ἐσωτερικὰς υποθέσεις τῶν Κρατῶν, ἡ ἵποια ἀρχὴ ἐπεκυρώθη ἀπὸ τὰ Ἑνωμένα Ἔθνη.

Ἐν τούτοις πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι κατὰ τὴ διάρκεια τῶν μακρῶν προπαρασκευαστικῶν ἐργασιῶν τῆς ἐπιτροπῆς καὶ τῆς συνελεύσεως ἡ Ρωσικὴ Ἀντιπροσωπεῖα ἔλαβε ἐνεργὸ μέρος εἰς τὶς συζητήσεις, συνειργάσθη μὲ τὶς ἄλλες ἀντιπροσωπεῖες εἰς τὴν ὑποβολὴν τροποποιήσεων καὶ ὅχι σπάνια ἐξεδήλωσε τὴν ἱκανοποίησίν της γιὰ τὸ ἐπιτευχθέν ἔργον, βλ. S. Tchirkovitch : op. cit., 370 καὶ σημ. I, ὅπου καὶ παραπομπὴ εἰς τὸν ρώσσον ἀντιπρόσωπον καθηγητὴν Pavlov ἐκφράζοντα τὴν πλῆρη ἱκανοποίησίν του γιὰ τὰ ἄρθρα τῆς Διακηρύξεως σχετικῶς μὲ τὸν γάμο ἢ μὲ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐκλογῶν. Κατὰ τὸν H. Lauterpacht : op. cit., 301 ἐπ., ἡ ρωσικὴ συνεισφορὰ εἰς τὰ θέματα τῆς ἐλλείψεως κάθε διακρίσεως (ισότητος) καὶ τῆς κοινωνικῆς προνοίας, ὀφειλομένη εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ρωσικὴν νομοθεσίαν καὶ ἰδίως εἰς τὸ Συνταγματικὸν Κείμενον τοῦ 1936 (βλ. παραπάνω σημ. 66), δὲν πρέπει νὰ παραγνωρισθῇ, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ σαφὴς ἔκφρασις τῆς Ρωσσίας νὰ ἀποδεχθῇ ἐκ παραλλήλου τὴν πολιτικὴν ἢ τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου.

(112) Ἡ ἀντιπροσωπεῖα τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς ὑπεστήριξε ὅτι ἡ Διακήρυξις ὑπερέβη τὰ ὅρια ποὺ τῆς εἶχαν τεθῆ ἀπὸ τὸν Χάρτη τοῦ Ο.Η.Ε., ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ περιλάβῃ δικτάξεις σχετικὰς μὲ τὰ κοινωνικὰ δίκαια καὶ ὅτι δὲν ἔχει καμμιά «πραγματικὴ ἀξία». Ἡ ἀντιπροσωπεῖα τῆς Σαουδικῆς Ἀραβίας ὁμιλοῦσα ἐξ ὀνόματος τοῦ μουσουλμανικοῦ κόσμου, ἐξέφρασε ἐπιφυλάξεις κυρίως ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἄρθρ. 16, τὸ ὁποῖον χορηγεῖ δικαίωμα συνάψεως γάμου, χωρὶς καμμιά διάκριση· καὶ μαζὺ μὲ τὴν ἀντιπροσωπεῖαν τῆς Αἰγύπτου, ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἄρθρον 18, τὸ ὁποῖον ἐπιτρέπει ἀπεριοριστῶς μεταβολὴ τῆς θρησκείας, δεδομένου ὅτι οἱ δικτάξεις τούτους συμβιβάζονται πολὺ δύσκολα μὲ τὴν μουσουλμανικὴν θρησκείαν καὶ ἐπιτρέπουν καὶ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ προσηλυτισμοῦ εἰς τὶς μουσουλμανικὰς χῶρας, βλ. S. Tchirkovitch : op. cit., σελ. 375 καὶ U.N.O. : These Rights, σελ. 45.

(113) Τὸ προοίμιον συνετάχθη ἀφοῦ εἶχε συμπληρωθῆ προηγουμένως ἡ σύνταξις τῶν λοιπῶν ἀρθρων τῆς Διακηρύξεως, μὲ τὸ σκοπὸν νὰ ἀποδώσῃ τὸ γενικὸν πνεῦμα τούτου. Ἀπετέλεσεν ἀντικείμενον ζωνηρᾶς συζητήσεως καὶ διχογνωμιῶν καὶ μάλιστα ἡ πρώτη του παράγραφος ἐψηφίσθη μὲ δύο ἀποχές, βλ. U.N.O. : op. cit., σελ. 79.

(114) Γιὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἐνότηταν τῆς διατυπώσεως μετὰ τὶς συζητήσεις τῆς Γενικῆς

ιδανικά πού τὸ ἐνέπνευσαν καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα ὁ τίτλος «διεθνῆς» φαίνεται ἀνεπαρκῆς¹¹⁵.

Τὸ προοίμιον ἀναφέρεται στὶς πνευματικὲς καὶ στὶς ἱστορικὲς πηγές τῆς καταγωγῆς τῆς Διακηρύξεως, θέτει τὶς μεγάλες γραμμὲς πού τὴ διέπουν καὶ ἀξίζει, νομίζω, νὰ παρατεθῆ ὁλόκληρο:

«Ἐπειδὴ ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἐμφύτου ἀξιοπρεπειᾶς εἰς ὅλα τὰ μέλη τῆς ἀνθρωπίνης οἰκογενείας καθὼς καὶ τῶν ἴσων καὶ ἀναπαλλοτριῶτων δικαιωμάτων τους, ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον τῆς ἐλευθερίας, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου.

»Ἐπειδὴ ἡ παραγνώρισις καὶ ἡ περιφρόνησις τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ὠδήγησε σὲ πράξεις βαρβαρικῆς, οἱ ὁποῖες ἐπανεστᾶτησαν τὴ συνείδηση τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἐπειδὴ ὁ ἐρχομὸς ἐνὸς κόσμου στὸν ὁποῖον τὰ ἀνθρώπινα ὄντα θὰ ἀπολαμβάνουν τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου καὶ τῆς πίστεως καθὼς καὶ τῆς ἐλευθερίας ἀπὸ φόβου καὶ ἀνάγκης ἔχει διακηρυχθῆ ὡς ἡ ἀνωτάτη ἐπιδίωξις τοῦ ἀσήμενου ἀνθρώπου.

»Ἐπειδὴ εἶναι οὐσιῶδες ὅπως τὸ Κράτος Δικαίου προστατεύη τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, ὥστε νὰ μὴν ἐξαναγκάζεται ὁ ἄνθρωπος νὰ καταφεύγῃ εἰς τὸ ἔσχατον μέσον τῆς ἀντιστάσεως κατὰ τῆς τυραννίας καὶ τῆς καταπίεσεως¹¹⁶.

Συνελεύσεως, μὴ μικρὴ ὑποεπιτροπὴ ἀνέλαβε νὰ ἐπεξεργασθῆ τὴ Διακήρυξη ἀπὸ ἀπόψεως ὕψους, γλώσσης καὶ τοποθετήσεως τῶν διαφόρων διατάξεων, βλ. U.N.O.: op. cit., σελ. 17.

(115) Βλ. R. Cassin: L'homme, σελ. 78, ὅπου σημειώνεται, ὅτι μολονότι ἡ μεταβολὴ ἀπὸ «διεθνή—internationale» εἰς «οἰκουμενικὴ—universelle» εἶναι σημαντικὴ, ἐν τούτοις ἔγινε δεκτὴ χωρὶς καμμιά ἀντίθεση ἀπὸ τὴ Γενικὴ Συνέλευση.

(116) Τὴν ἀπλὴ ἀναφορά τοῦ προοιμίου εἰς τὸ δικαίωμα ἀντιστάσεως ἐζήτησε νὰ τὴν μεταβάλῃ σὲ εἰδικὴ διάταξη τῆς Διακηρύξεως ἡ Γαλλικὴ Ἀντιπροσωπεῖα τὸσον μὲ τὸ προσχέδιον διακηρύξεως τὸ ὁποῖον εἶχε καταθέσει, ὅσον καὶ μὲ τὴν ἐνίσχυση μιᾶς τροποποιήσεως πού ὑπεβλήθη ἀπὸ τὴν Ἀντιπροσωπεῖα τῆς Κούβας. Ἐν τούτοις ἡ Διακήρυξις δὲν περιέλαβε καμμιά σχετικὴ διάταξη, κυρίως λόγῳ τῆς ζωηρᾶς ἀντιθέσεως τῶν ἀγγλοσαξωνικῶν χωρῶν, πού ἐθεώρουν ὡς ἐπικίνδυνον τὴν κατοχύρωση ἐνὸς τέτοιου δικαιώματος, βλ. R. Brunet: op. cit. (1950), σελ. 18 ἐπ. «Ἀν λάβῃ κανεὶς ὑπ' ὄψιν τὴν ἐντονη ἀποτύπωση τῶν ἀρχῶν τοῦ φυσικοῦ δικαίου πού κυριαρχεῖ εἰς τὸ προοίμιον τῆς Διακηρύξεως ἢ παρὰλειψῆς αὐτῆ φαίνεται τελειῶς ἀνεξήγητος. Πράγματι τὸ δικαίωμα ἀντιστάσεως εἶτε ὑπὸ τὴ μορφή τῆς παθητικῆς, εἶτε ὑπὸ τὴ μορφή τῆς ἐνεργητικῆς (ἄμυντικῆς καὶ ἐπιθετικῆς) ἀντιστάσεως, ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὶς κυριώτερες πολιτικὲς διδασκαλίαις τοῦ φυσικοῦ δικαίου, μὲ τὴν ὁποίαν καὶ δημιουργοῦνται «θετικῆς» κυρώσεις γιὰ τὴν παραβίαση τῶν κανόνων του. Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως φιλοσοφικῆς—νομικῆς ὁ προσδιορισμὸς τῶν ὀρίων μεταξὺ τοῦ καθήκοντος ὑπακοῆς καὶ τοῦ δικαιώματος ἀντιστάσεως, μαζὺ μὲ ὅλα τὰ λεπτὰ προβλήματα διαδικασίας, τὰ ὁποῖα δημιουργεῖ, ἀνήκει εἰς τὸ κέντρον τῶν ἐπικαιρίων συγχρόνων προβλημάτων, ἐὰν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἑκατομμύρια συγχρόνων ἀνθρώπων ζοῦν ὑπὸ καθεστῶτα βίας καὶ πίεσεως, βλ. ἐπιλογή ἀπὸ τὴ νεωτέρη φιλολογία γιὰ τὸ δικαίωμα τῆς ἀντιστάσεως K. Wolendorff: Staatsrecht und Naturrecht in der Lehre vom Widerstandsrecht des Volkes gegen rechtswidrige Ausü-

»Επειδή είναι ουσιῶδες νὰ προαχθῆ ἡ ἀνάπτυξις φιλικῶν σχέσεων μεταξύ τῶν ἔθνῶν.

»Επειδὴ οἱ Λαοὶ τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν μὲ τὸν Καταστατικὸ Χάρτη τοῦ Ο.Η.Ε. ἐπεβεβαίωσαν τὴν πίστη τους εἰς τὰ θεμελιώδη ἀνθρώπινα δικαιώματα, εἰς τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ ἀξία τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος, καὶ εἰς τὴν ἰσότητα τῶν δικαιωμάτων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ εἶναι ἀποφασισμένοι νὰ ἐνισχύσουν τὴν κοινωνικὴν πρόοδον καὶ καλύτερα ἐπίπεδα ζωῆς μέσα σὲ μεγαλύτερη ἐλευθερία.

»Επειδὴ τὰ Μέλη-Κράτη ἀνέλαβαν τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐξασφαλίσουν, ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸν Ὀργανισμὸν τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, τὴν προαγωγή τοῦ καθολικοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς τηρήσεως τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ τῶν θεμελιωδῶν ἐλευθεριῶν.

»Επειδὴ μία κοινὴ ἀντίληψις γιὰ τὰ ἐν λόγῳ δικαιώματα καὶ ἐλευθερίες ἔχει ὑψίστη σημασία γιὰ τὴν πλήρη πραγματοποιήσῃ τῆς ὑποχρεώσεως αὐτῆς.

»Διὰ ταῦτα, ἡ Γενικὴ Συνέλευσις, προκηρύσσει τὴν παροῦσαν Οἰκουμηνικὴ Διακήρυξη τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων ὡς κοινὸν ἐπιδιωκτέον ἰδανικὸν ὄλων τῶν λαῶν καὶ τῶν ἔθνῶν, πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως κάθε ἄτομον καὶ κάθε ὄργανον τῆς κοινωνίας ἔχοντα ταύτην διαρκῶς ὑπ' ὄψιν, ἐπιδιώκουν μὲ τὴν διδασκαλία καὶ τὴν ἀγωγή, νὰ ἀναπτύξουν τὸ σεβασμὸ γιὰ τὰ ἐν λόγῳ δικαιώματα καὶ ἐλευθερίες καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν οἰκουμηνικὴν καὶ πραγματικὴν ἀναγνώριση καὶ τήρησιν, μὲ ἐσωτερικὰ καὶ διεθνῆ προοδευτικὰ μέσα, μεταξύ τῶν πληθυσμῶν τῶν Μελῶν-Κρατῶν καθὼς καὶ μεταξύ τῶν πληθυσμῶν τῶν χωρῶν ποὺ εὐρίσκονται ὑπὸ τῆ δικαιοδοσίᾳ τους».

Περιορίζομαι σὲ λίγες μόνον παρατηρήσεις. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ σημείωσις τῶν τελευταίων ἱστορικῶν ἀφορμῶν ποὺ ὠδήγησαν στὴν ἀνάγκη μιᾶς ἐκ νέου πανηγυρικῆς διακηρύξεως τῆς πίστεως εἰς τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καθὼς καὶ ἡ ρητὴ ἀναφορὰ εἰς τις τέσσαρες ἐλευθερίες τοῦ Προέδρου F. D. Roosevelt. Ἐπίσης ἡ σαφὴς προκήρυξις τῆς ἰσότητος τῶν

·bung der Staatsgewalt, 1946, H. Fehr: Das Widerstandsrecht, 1920, W. Haensel: Kants Lehre vom Widerstandsrecht, 1926, K. Petraschek: System der Rechtsphilosophie, 1932, σελ. 133 ἐπ., καὶ 162 ἐπ., E. Wohlhaupter: Widerstandsrecht, στὸ Staatslexikon, τομ. V, 1932, σελ. 1279 ἐπ., J. Barion: op. cit., σελ. 41 ἐπ., J. Stone: op. cit., σελ. 229 ἐπ., W. Friedmann: Legal Theory, 2α ἐκδ., 1949, σελ. 264 ἐπ., J. Barthélemy-P. Duez: Traité de Droit Constitutionnel, νέωτ. ἐκδ., 1933, σελ. 245 ἐπ., A. I. Σβώλου: Συνταγματικόν, τομ. I, σελ. 99 ἐπ., X. Γ. Σγουρίτσα: Ἐγχειρίδιον, σελ. 66 ἐπ., καὶ M. Δ. Στασινοπούλου: Ἀστικὴ Εὐθύνη τοῦ Κράτους, 1950, σελ. 360 ἐπ. Βλ. ἐπίσης τις γενικωτέρας σημασίας παρατηρήσεις τοῦ C. Brinkmann: Soziologische Theorie der Revolution, 1948, σελ. 48 ἐπ. σχετικῶς μὲ τὸ παράδοξον τοῦ «δικαιώματος» τῆς ἐπαναστάσεως καὶ H. Lauterpacht: op. cit., σελ. 116 ἐπ. καὶ 325 ἐπ.

δικαιωμάτων τῶν δύο φύλων, καθὼς καὶ ἡ μνεία τῆς ἀνάγκης τῆς κοινω-
νικῆς προόδου καὶ τῆς βελτιώσεως τῶν ὄρων ζωῆς, ὅπως περιλαμβάνονται εἰς τὸν Χάρτην τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν¹¹⁷.

Ἡ προστασία τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων θεωρεῖται οὐσιῶδες νὰ ἀνα-
τεθῆ εἰς τὸ Κράτος Δικαίου δηλαδὴ ὡς μίαν «δικαιακὴν» τάξιν πού-
δύναται νὰ προσφέρῃ ἐγγυήσεις ἀνεξαρτησίας, ἰσότητος καὶ ἀμεροληψίας, οἱ
ὁποῖες συνήθως ἐλλείπουν ἀπὸ τὴν ἐπικρατοῦσα μορφή πολιτικῆς προσ-
τασίας, ὅπου ἡ σκοπιμότης καὶ τὰ ἰδιοτελεῖ συμφέροντα παίζουσι ἕναν
πρωτεύοντα ρόλον¹¹⁸.

Ὅπως ἰδιαίτερος πρέπει νὰ τονισθῆ ἡ πανηγυρικὴ ἀναγνώρισις τῶν
ἀρχῶν τοῦ φυσικοῦ δικαίου καὶ τῆς φιλοσοφίας ἡ ὅποια ἐκφράζεται μὲ
αὐτές. Ἡ ἔξαρσις τῶν «ἐμφύτων καὶ ἀναπαλλοτριῶτων δικαιωμάτων ὄλων
τῶν ἀνθρωπίνων ὄντων» σημαίνει τὴν ἀποδοχὴ μῖα ἰδεαλιστικῆς καὶ ὑπερ-
θετικῆς τάξεως καὶ τὸ ξεπέραςμα τοῦ ὑλιστικοῦ καὶ θετικιστικοῦ πνεύματος
τοῦ 19ου αἰῶνος¹¹⁹. Ἀποτελεῖ ἕξ ἄλλου ὁμολογία ὅτι τὸ ἄτομον «προϋπάρχει»

(117) Ὁ δεῦτερος παγκόσμιος πόλεμος χαρακτηρίζεται ὡς «πόλεμος ἀπελευθερώσεως»
(guerre de libération), R. Brunet : op. cit. (1947), σελ. 93, ὡς «ἀληθινὴ σταυροφορία
γιὰ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου» (véritable croisade pour les Droits de l'homme),
S. Tchirkovitch : op. cit., σελ. 365, R. Cassin : L'homme, σελ. 70. Τὸ προοί-
μιον τῆς Διακηρύξεως ἀναφέρεται εἰς τὸ παρελθόν, τὸ ὅποιον καὶ καταδικάζει—ἰδίως ὑπὸ
τὴν μορφήν τοῦ φασισμού καὶ τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ—εἰς τὸ παρὸν, τὸ ὅποιον προκαλεῖ
νὰ σεβασθῆ τις ἀτομικὲς ἐλευθερίες πού παραβιάζονται ἀπὸ ὀρισμένα «πολιτισμένα
Κράτη», ἰδίως τοῦ ἀνατολικοῦ συνασπισμοῦ, καὶ εἰς τὸ μέλλον τὸ ὅποιον προβλέπει σὰν ἕναν
κόσμον πραγματικῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτήμαντου ἀνθρώπου, βλ. M. Sibert : op. cit.,
σελ. 449.

(118) Ἡ σημασία τοῦ σημείου αὐτοῦ εἶναι πολὺ μεγάλη γιατί ἡ καθιέρωσις δικαστι-
κῆς προστασίας ἀποτελεῖ τὸ μόνον εἶδος ἀληθινῆς καὶ ἀποτελεσματικῆς προστασίας οἰου-
δήποτε δικαιώματος, ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ὁ M. Sibert : op. cit., σελ. 449/450, ὁ ὁποῖος
μάλιστα ὁμιλεῖ καὶ περὶ προθέσεως παραμερισμοῦ τῶν πολιτικῶν διαδικασιῶν προστασίας
τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων.

(119) Μία πιστὴ εἰκόνα τοῦ πνεύματος τοῦ 19ου αἰῶνος δίδει τὸ συνθετικὸν ἔργον
τοῦ Th. Ziegler : Die geistigen und sozialen Strömungen des Neunzehnten Jahr-
hunderts, 2a έκδ., 1901, σελ. 283 ἐπ., ἰδίως γιὰ τὴν ἐξέλιξιν μετὰ τὸ 1848. Τὸ ξεπέραςμα
τοῦ 19ου αἰῶνος εἰς τὴν ζωὴν καὶ εἰς τὴν σκέψιν τοῦ 20ου ἀναλύεται ἀριστογραμματικὰ ἀπὸ τὸν
K. Joël : Wandlungen der Weltanschauung, τομ. II, 1934, σελ. 882 ἐπ. Τέλος μία συγκ-
ριτικὴ ἔρευνα τῶν διαφόρων τομῶν τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ παρόντος ἐν σχέσει μὲ τὸν
19ον αἰῶνα γίνεται μὲ τὴν ὁμαδικὴν συλλογὴν C. Beard : Whither Mankind, a Panorama
of Modern Civilization, 1937, ὅπου καὶ οἱ ἀξιόλογες συμβολὲς τοῦ B. Russell, σελ. 63
ἐπ., τῶν S. καὶ B. Webb, σελ. 110 ἐπ., τοῦ H. L. McBain σελ. 142 ἐπ., H. Ellis
σελ. 208 ἐπ., L. Mumford σελ. 287 ἐπ., J. Dewey : σελ. 313 ἐπ., καὶ ἄλλων. Βλ.
ἐπίσης καὶ Π. Κανελλοπούλου : Ὁ εἰκοστὸς αἰῶνας, ἡ πάλιν μετὰ τοῦ ἀνθρω-
πισμοῦ καὶ ἀπανθρωπίας, 1951. Οἱ ἀπόψεις τοῦ κεμένου ἰσχύουσιν μὲ τὴν πολὺ ὀρθὴν
παρατήρησιν τοῦ J. Maritain εἰς τὸ Unesco : Autour de la nouvelle declaration
universelle des droits de l'homme, 1949, σελ. 11 : «On raconte qu'à l'une des

τῆς κοινωνικῆς καὶ τῆς κρατικῆς τάξεως καὶ συνεπῶς τὰ δικαιώματα καὶ οἱ ἐλευθερίες του οὔτε «ἀνήκουν», οὔτε δημιουργοῦνται, οὔτε καὶ τοῦ παρέχονται ἀπὸ τὸ Κράτος. Τέλος ἀπὸ ἀπόψεως ἱστορίας τῶν ἰδεῶν ἡ Οἰκουμένηκὴ Διακήρυξις ἀποδεικνύει τὸ «αἰώνιο ξαναγύρισμα» τοῦ φυσικοῦ δικαίου καὶ τὴν ἐπίμονη προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ «θετικοποιηθῆ» καὶ νὰ «συγκριτικοποιηθῆ» τὶς ἀρχές του¹²⁰.

réunions d'une Commission nationale de l'Unesco ou l'on discutait des Droits de l'Homme, quelqu'un admirait que fussent tombés d'accord sur la formulation d'une liste de Droits tels et tels champions d'idéologies violemment adverses.— Oui, répondirent-ils, nous sommes d'accord sur ces Droits, mais à condition qu'on ne nous demande pas pourquoi. Avec le pourquoi commence la dispute...». Ἐπίσης ἀξιοπρόσεκτος φαίνεται καὶ ἡ σκέψις τοῦ B. Mirkine-Guetzévitch : L'O.N.U., II, σελ. 35, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξουν «δόγματα» τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, ὑπὸ τὴν ἔννοια μιᾶς θεωρητικῆς ὁμοιογενείας, διότι συνυπάρχουν εἰς αὐτὰ πλῆθος ἀντιμαχομένων πολιτικῶν ἰδεολογιῶν. Μόνον «τεχνικά» δόγματα μπορεῖ νὰ ὑπάρξουν, ὅπως π.χ. γιὰ τὸν τύπον τῶν διαβατηρίων τῶν ἀπατρίδων κλπ., δηλαδὴ χωρὶς κοσμοθεωρητικὸν ὑπόβαθρον.

(120) Εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ κοσμοθεωρία τοῦ φυσικοῦ δικαίου τείνει νὰ ἐπικρατήσῃ τελείως καὶ νὰ χρωματίσῃ τὴν πολιτικὴν σκέψιν καὶ φιλοσοφίαν τοῦ 20οῦ αἰῶνος. Πῶς ὁμως μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ τὸ αἰώνιο ξαναγύρισμα τοῦ φυσικοῦ δικαίου, μιὰ φάση τοῦ ὁποίου ζῆ σήμερα, μὲ ἐξαιρετικὴ ἔνταση, τὸ πνεῦμα τοῦ δυτικοῦ, τουλάχιστον, κόσμου; Νομίζω ὅτι δυὸ εἶναι οἱ κοινωνικὲς προϋποθέσεις οἱ ὁποῖες ὑποβοηθοῦν τὴν ἐμφάνισίν του. Πρῶτον ἡ ὑπαρξὶς ἀβεβαιοτήτος σχετικῶς μὲ τὴν θέσιν τοῦ ἀτόμου μέσα στὸ κοινωνικὸν σύνολον καὶ δεύτερον ὁ κλονισμὸς τῆς κρατούσης Κρατικῆς-κοινωνικῆς κοσμοθεωρίας. Οἱ προϋποθέσεις αὐτὲς πραγματοποιοῦνται τὴν ἐποχὴν μας μὲ τὴν ἀντίδραση κατὰ τῆς συνεχῶς αὐξανομένης κρατικῆς κυριαρχίας, ἡ ὁποία ὠδήγησε ὄχι μόνον στὸν νομικὸν περιορισμὸν ἀλλὰ καὶ στὴ φυσικὴ, πολλὰς φορές, ἐξάφνισιν τοῦ ἀτόμου. Τόσο στὰ δημοκρατικὰ Κράτη δυτικοῦ τύπου ὅσον καὶ στὰ αὐταρχικὰ Πολιτεύματα ἡ θέσις τοῦ ἀτόμου, ἰδίως στοὺς οικονομικοὺς τομεῖς δράσεως, ἐμφανίζεται πολὺ περιορισμένη. Ἡ κατάργησις πάλιν τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ τὰ μέτρα βίας κατὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰ φασιστικὰ Κράτη, ἰδίως μὲ τὴν μορφήν στρατοπέδων συγκεντρώσεως ἢ ὑποχρεωτικῆς ἐργασίας, ἐδημιούργησαν τὴν ἀγωνίαν γιὰ τὸ παρὸν καὶ γιὰ τὸ μέλλον τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ μεγάλα ἐρωτηματικὰ γιὰ τὴν τοποθέτησίν του ὡς ὑπάρξεως μέσα στὰ πλαίσια τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ἐὰν εἰς αὐτὰ προστεθῆ ὅτι ὁ 20ὸς αἰὼν δὲν κατάρθρωσε νὰ ἀποκρυσταλλώσῃ καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ μιὰ δικήν του κοσμοθεωρίαν καὶ ὅτι οἱ ἰδεολογικοὶ κόσμοι τῆς φασιστικῆς, ἐθνικοσοσιαλιστικῆς καὶ κομμουνιστικῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας, στηρίζονται ἀποκλειστικῶς ἐπὶ μύθους καὶ ἀποφεύγουν κάθε λογικὴ θεμελίωσίν τους, καταλαβαίνει κανεὶς γιὰτί παντὸς μετὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον καὶ τὸν κλονισμὸν τῶν αὐταρχικῶν μύθων, ἡ σκέψις τοῦ πολιτισμένου κόσμου καταφεύγει εἰς κληρονομία τοῦ φυσικοῦ δικαίου. Τὸ ἄτομον ζητᾷ κάπου νὰ στηριχθῆ ὥστε νὰ μπορῆ νὰ προστατευθῆ, ἢ τουλάχιστον νὰ ἰσορροπήσῃ, τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Κράτους καὶ ἐπιδιώκει νὰ στηρίξῃ κατὰ τὸ δυνατόν τὸ κοσμοθεωρητικὸν του πιστεύω ἐπάνω εἰς τὸν λόγον. Τὸ φυσικὸν δίκαιον τοῦ παρέχει καὶ τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα καὶ ἀνταποκρίνεται καὶ εἰς ἕνα βαθύτερον, θὰ μπορούσε νὰ πῆ κανεὶς ἐμφυτον, πόθον τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀντιπαραθέσῃ τὸ παρὸν μὲ τὸ αἰώνιον, νὰ συγκρίνῃ τὸ εἶναι μὲ τὸ δεῖν καὶ νὰ δικαιολογήσῃ τὸ σχετικὸν μὲ τὸ ἀπόλυτον.

Εἰς ἕλα τὰ παραπάνω θὰ πρέπη νὰ προστεθῆ καὶ ὁ καθολικὸς κλονισμὸς τῆς πε-

Τὸ ἄρθρον 1 ἀποδίδει πιστῶς τὸ πνεῦμα καὶ τὸ γράμμα τῆς Ἀμερικανικῆς καὶ τῆς Γαλλικῆς Διακηρύξεως τοῦ 1776 καὶ 1789 καὶ εἶναι διατυπωμένον ὅπως τὰ κλασσικὰ κείμενα τοῦ φυσικοῦ δικαίου τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος. «Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι γεννῶνται ἐλεύθεροι καὶ ἴσοι εἰς ἀξιοπρέπεια¹²¹ καὶ δικαιώματα¹²². Εἶναι προικισμένοι μετὰ λογικὸν καὶ συνείδηση καὶ ὀφείλουσι νὰ

ποιήσῃς εἰς τὸ θετικὸν δίκαιον καὶ ἡ ἀμφιβολία γιὰ τὴν ἀξία κάθε «τυπικῆς» ἐμφανισῶς του, ὅπως τοῦ Συντάγματος, νόμου κλπ. ποὺ ἐπικρατεῖ σήμερα εἰς ὀλόκληρον τὸν πολιτισμένον κόσμον καὶ ποὺ ἐπιβάλλει τὸν προσανατολισμὸν τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου πρὸς κάτι πέρα καὶ πάνω ἀπὸ τὰ ἀσταθῆ, καὶ εὐκολογούμενα κείμενα ἀπλῆς ἢ ἠϋξημένης τυπικῆς δυνάμεως. Καθ' ὅσον γνωρίζω δὲν ὑπάρχει ὑπὸ τὸ ἀνωτέρω πνεῦμα μία ὀλοκληρωμένη καὶ συνθετικὴ ἔρευνα τῶν κοινωνικῶν προϋποθέσεων τῆς ἀνακυκλώσεως τῆς διδασκαλίας τοῦ φυσικοῦ δικαίου. Ἀπὸ τῆς ὑπάρχουσας μερικῆς ἐξηγήσεως, βλ. H. Rommen : *Le Droit Naturel*, σελ. 173 ἐπ., καὶ 303 ἐπ., H. Lauterpacht : *op. cit.*, σελ. 111 ἐπ., καὶ N. I. Πανταζοπούλου : Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή, σελ. 154.

(121) Ἡ ἀπόδοσις τοῦ ἔρου «dignity—dignité—Würde», μετὰ τὸν ὅρον «ἀξιοπρέπεια» δὲν εἶναι ἀπολύτως ἐπιτυχής, ἀλλὰ νομίζω ὅτι εἶναι γιὰ τὴ γλώσσα μας πιὸ ἱκανοποιητικὴ ἀπὸ τὴν ἀπόδοσιν μετὰ τῆς λέξεως «ἀξία» ἢ «τιμὴ». Κατὰ τὸν R. Eisler : *Wörterbuch der Philosophischen Begriffe*, 4η ἐκδ., τομ. III, 1930, σελ. 632 : «Würde ist sozialer, innerer, sittlicher Wert der Persönlichkeit, auch das Verhalten gemäss dem Bewusstsein seines Wertes», ἐνῶ κατὰ τὸν A. Lalande : *Vocabulaire technique et critique de la Philosophie*, 5η ἐκδ., 1947, σελ. 226 : «dignité humaine» σημαίνει τὴν ἠθικὴ ἀρχὴ σύμφωνα μετὰ τὴν ὁποίαν «la personne humaine ne doit jamais être traitée seulement comme un moyen, mais comme un fin en soi». Ἀνθρωπίνῃ ἀξιοπρέπεια εἶναι πᾶν ὅ,τι συνιστᾷ τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν οὐσίαν τῆς προσωπικότητος καὶ συνεπῶς ἡ παρατήρησις τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς, ὅτι δὲν εἶναι ἀπλοῦν δικαίωμα εἶναι ὀρθή, «...the dignity of the individual was actually a deeper a broader concept than a right», βλ. A/C3/S.R. 96, σελ. 3. Βλ. γιὰ τὴν ἔνωσιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ἀρθροῦ 1 τοῦ Γερμανικοῦ Θεμελιώδους Νόμου τοῦ 1949 κατὰ τὸν ὁποῖον «ἡ ἀνθρωπίνῃ ἀξιοπρέπεια εἶναι ἀπαραβίβιστος», μεταξὺ ἄλλων H. v. Mangoldt : *op. cit.*, σελ. 42 ἐπ., B. Dennewitz : *op. cit.*, ἀρθρ. 1, σελ. 1 ἐπ., T. Maunz : *op. cit.*, σελ. 82 ἐπ.. Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ τὸ ἄρθρον 1 τοῦ Συνταγματικοῦ Κειμένου τῆς Württemberg-Baden, τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ νὰ ὀρίσῃ τὴν ἀνθρωπίνῃ ἀξιοπρέπειαν ὡς ἐξῆς : «ὁ ἄνθρωπος εἶναι προωρισμένος νὰ ἀναπτύξῃ τὰ χαρίσματά του εἰς τὴν κοινότητα ἢ ὅποια τὸν περιβάλλει, διὰ τὸ ἀτομικὸν του ἀγαθὸν καθὼς καὶ διὰ τὸ καλὸν τῶν ἄλλων, ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ ἐν τῇ πραγματοποιήσει τοῦ αἰωνίου ἠθικοῦ νόμου», βλ. τὸ Κείμενον εἰς W. Wegener : *Die Neuen Deutschen Verfassungen*, 1947, σελ. 101.—Ἡ ἀνθρωπίνῃ ἀξιοπρέπεια ἀπὸ ἠπόψεως ἱστορίας ἰδεῶν δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς ἰδεολογίας τοῦ φιλελευθερισμοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν κοσμοθεωρίαν τοῦ φυσικοῦ δικαίου, βλ. F. Jerusalem : στὴν *Süddeutsche Juristenzeitung*, ἔτ. 1950, σελ. 1, παραπεμπόμενος ἀπὸ τὸν T. Maunz : *op. cit.*, σελ. 71.

(122) Ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Γραφ ἐξέφρασε τὴ γνώμη ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν οἱ ἄνθρωποι νὰ γεννῶνται συγχρόνως ἐλεύθεροι καὶ ἴσοι, «γιατὶ ἐὰν ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ ἀναπτύξουν ὅλες τῆς κεκρυμμένες δυνατότήτές τους τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἦτο ἀνισότης», βλ. A/C3/S.R. 96, σελ. 7.

Γιὰ τὸ πρόβλημα ἰσότητος-ἐλευθερίας γενικώτερα βλ. M. Jaeger : *Liberty versus Equality*, 1945, σελ. 9 ἐπ., L. Stapleton : *The Design of Democracy*, 1949,

συμπεριφέρονται πρὸς ἀλλήλους με πνεῦμα ἀδελφoσύνης»¹²³. Τὸ ἄρθρον 2 συμπληρώνει τὴν οἰκουμενικότητα καὶ καθολικότητα τῆς Διακηρύξεως καὶ ἐνισχύει τὴν ἀρχὴ τῆς ἰσότητος τοῦ ἄρθρου 1, με τὸ νὰ ἀπαγορευθῆ διακρίσεις πὸν ὀφείλονται σὲ ἰδιότητες φυλῆς, χρώματος, γένους, γλώσσης, θρησκείας, πολιτικῶν πεποιθήσεων ἢ κοινωνικῆς προελεύσεως ἢ καταγωγῆς¹²⁴. Ἡ διάταξις αὐτὴ ἀποτελεῖ τεραστία πρόοδο, ἂν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, γιὰ νὰ περιορισθοῦμε, σὲ δύο χαρακτηριστικὰ παραδείγματα, τὸ πρόβλημα τῶν Νέγρων εἰς τὴν Νότιον Ἀφρικὴν (ἐπὶ 10.521.700 κατοίκων 2.188.200 Εὐρωπαῖοι) καὶ εἰς τὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ γενικῶς κρατοῦσα εἰς τὰ ἐσωτερικὰ δίκαια νομικὴ διάκρισις μεταξὺ τῶν ὑπηκόων μιᾶς Πολιτείας καὶ τῶν ἄλλοδαπῶν, καὶ ἡ ὁποία αἱρεται, σὲ ἀξιοπρόσεκτο βαθμὸ με τῆ Διακήρυξη¹²⁵.

Τὰ ἄρθρα 3—20 διακηρύσσουν κατὰ βάσιν τὶς γνωστές, ἀπὸ τὶς ἐσωτερικῆς διακηρύξεις καὶ τὰ συνταγματικὰ κείμενα τοῦ 19ου αἰῶνος, «ἀτομικῆς» ἐλευθερίες, τῶν ὁποίων τὸ κύριο γνώρισμα εἶναι ἡ «ὑποχρέωσις» τοῦ Κράτους νὰ ἀπέχη ἀπὸ ἐπεμβάσεις σὲ ὠρισμένες σφαῖρες τῆς ἀτομικῆς ὑπάρξεως καὶ δράσεως καὶ ἡ προστασία τοῦ ἀτόμου ἀπὸ τὸ Κράτος με τὸν καθορισμὸν «ἴσης μεταχειρίσεως γιὰ ὅλους»¹²⁶. Ἐπίσης διατυπώνουν, γιὰ πρώτη

σελ. 33 ἐπ. καὶ E. von Kuehnelt-Leddihn: Liberty or Equality, 1952, σελ. 304 καὶ 313 ἐπ.

(123) Μεγάλῃ συζήτησις ἐγινε σχετικῶς με τὸ ἐὰν πρέπει νὰ τεθοῦν μετὰ τὶς λέξεις «εἶναι προκισμένον» οἱ λέξεις «ἀπὸ τῆ φύση» (by nature) ἢ «ἀπὸ τὸ Θεὸ» (by God). Ἡ Ἐπιτροπὴ ἀπεφάσισε, κατόπιν προτάσεως τοῦ Βελγίου καὶ τῆς Κίνας, νὰ ἐξαλείψῃ τελείως κάθῃ προσήκη μετὰ τὶς λέξεις «εἶναι προκισμένον», βλ. U.N.O. : op. cit., σελ. 18. Τὸ γεγονός ὁμως αὐτὸ δὲν μεταβάλλει διόλου τὴν ἀποτύπωση τοῦ πνεύματος τοῦ φυσικοῦ δικαίου εἰς τὴ μορφή τοῦ ἄρθρου 1. Τῆ διατύπωση τῆς Ἀμερικανικῆς Διακηρύξεως τοῦ 1776 καὶ τῆς Γαλλικῆς Διακηρύξεως τοῦ 1789, βλ. παραπάνω σημ. 46 καὶ 50. Ἡ πρώτη πάντως γνωστὴ διαμόρφωσις τῆς ἀπόψεως τῆς φυσικῆς ἐλευθερίας τῶν ἀνθρώπων ὀφείλεται εἰς τὸν Ἀλκιδάμαντα, τὸ περίφημο χωρίον τοῦ ὁποίου ἔχει ὡς ἐξῆς: «ἐλευθέρους ἀφῆκε πάντας ὁ θεός· οὐδένα δούλον ἢ φύσις πεποίηκεν» βλ. Ἀριστοτέλους: Ρητορικὴ, I, 13, 1373, β, σχόλιον.

(124) Ἡ λέξη τοῦ κειμένου «καταγωγῆ» (birth) ἀποτελεῖ προσπάθεια μεταφράσεως τῆς λέξεως τὴν ὁποίαν εἶχε προτείνει ἡ Σοβιετικὴ ἀντιπροσωπεία καὶ ἡ ὁποία ἀντιστοιχεῖ με τὴ λέξη «τάξις» (class), βλ. U.N.O. : op. cit., σελ. 19.

(125) Βλ. R. Cassin : L'homme, σελ. 79 ἐπ., R. Brunet : op. cit. (1950), σελ. 20 ἐπ. Ὁ R. N. Baldwin : op. cit., σελ. 207/208 σημειώνει ὅτι θὰ χρειασθῆ πολὺς καιρὸς μέχρις ὅτου οἱ Ἠνωμένες Πολιτεῖες δεχθοῦν νὰ ὑποβάλλουν τὶς αἰτιάσεις σχετικῶς με τὶς διακρίσεις τῶν Νέγρων εἰς Διεθνῆ Δικαστήρια ἢ εἰς ἄλλην ὑπηρεσίαν τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν. Ἡ πρακτικὴ ἐπίσης τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς εἶναι γενικώτερα γνωστὴ. Γιὰ τὸ ὅλον θέμα βλ. L. C. Green : Human Rights and the Colour Problem, στὸ Current Legal Problems, ἔτ. 1950, σελ. 236 ἐπ.

(126) Γιὰ τὴ διατύπωση τῆς κλασσικῆς θεωρίας τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων βλ. ἀντὶ ἄλλων N. N. Σαρπλόου : Σύστημα τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου τῆς Ἑλλάδος, ἔκδ. 3η, τομ. III, 1923, σελ. 9 ἐπ.

φορά, δίκαια και ἐλευθερίες, ἄγνωστα στὰ ἐσωτερικά ἔθνη καί κείμενα, ἰδιαίτερας ὅμως σημασίας γιά τὸν σύγχρονον ἄνθρωπο.

Συγκεκριμένως· κατ' ἀρχὴν τίθεται ὁ γενικὸς κανὼν ὅτι «ἐκαστος ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀσφαλείας τοῦ προσώπου του» (ἄρθρ. 3)¹²⁷, ὁ ὁποῖος καὶ εἰδικοποιεῖται μὲ τὴν ἀπαγόρευση τῆς δουλείας καὶ τοῦ ἐμπορίου τῶν δούλων ὡς θεσμῶν, καθὼς καὶ τῆς «προσωρινῆς» κρατήσεως σὲ κατάσταση δουλείας (slavery) ἢ ἀκούσιου περιορισμοῦ (servitude) (ἄρθρ. 4)¹²⁸, καθὼς ἐπίσης καὶ μὲ τὴν ἀπαγόρευση τῶν βασανιστηρίων τῆς σκληρᾶς, ἀπανθρώπου ἢ ταπεινωτικῆς ποινῆς ἢ μεταχειρίσεως (ἄρθρ. 5)¹²⁹. Τὸ νόημα τῶν διατάξεων αὐτῶν εἶναι σαφές. Στρέφεται ὄχι μόνον κατὰ τῶν παλαιῶν γνωστῶν μεθόδων τῆς στερήσεως τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ κατ' ἐκείνων πού ἐφαρμόζονται ἀπὸ τὰ αὐταρχικά Κράτη, ὅπως τὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως καὶ τὰ στρατόπεδα ὑποχρεωτικῆς ἐργασίας. Ἡ παρεχομένη προστασία εἶναι εὐρυτάτη καὶ ἐκτείνεται, γιά πρώτη φορά, ἀπὸ τὴ ζωὴ—συμπεριλαμβανομένης καὶ τῶν παιδιῶν, τῶν γυναικῶν καὶ τῶν ἀμάχων—ἕως τὴν ταπεινωτικὴν ποινὴν ἢ τὴν ἀτιμωτικὴν μεταχείριση.

Ἀκολουθεῖ μία νέα διάταξις σύμφωνα μὲ τὴν ὁποῖαν ἀνακηρύσσεται σὲ δικαίωμα ἡ ἀναγνώρισις τῆς νομικῆς προσωπικότητος κάθε ἀνθρώπου ἀπανταχοῦ τοῦ κόσμου (ἄρθρ. 6)¹³⁰, ἡ ὁποία θὰ καθίστατο πληρεστέρα,

(127) Τὸ ἄρθρον 3 ἐδημιούργησε πολλές συζητήσεις σχετικῶς μὲ τὸ περιεχόμενον του. Πρῶτα πρῶτα ὑπεστηρίχθη ὅτι δὲν περιλαμβάνει κανένα εἶδος ἐγγυήσεως σχετικῶς μὲ τὴν προστασία τοῦ δικαίωματος τῆς ζωῆς, ἰδίως ἀπὸ ἐγκληματικὰς ἀπόπειρας ἐναντίον τοῦ προσώπου καὶ ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ κοινωνικῶν συνθηκῶν πού, ὅπως ἡ πείνα καὶ ἡ ἀπαθλιώσις (exhaustion), μποροεὶ νὰ ὀδηγήσουν εἰς τὸν θάνατον. Ὑστερα δὲν παίρνει θέση ἐπὶ τοῦ ἐὰν ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου πρέπει νὰ καταργηθῇ, ἰδίως κατὰ τὴν περίοδον τῆς εἰρήνης. Στὰ θέματα αὐτὰ ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν ἔλαβε καμμιά ἀπόφασιν. Ἀπλῶς διευκρίνισθη ὅτι ἡ «ἀσφάλεια τοῦ προσώπου» πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ εὐρύτατα, ὥστε νὰ περιλαμβάνη καὶ τὴν ἔννοια τῆς φυσικῆς ἀκεραιότητος, βλ. U.N.O. : op. cit., σελ. 20 ἐπ.

(128) Ἡ διατύπωσις τοῦ ἄρθρου 4 ἀποβλέπει ὄχι μόνον νὰ καλύψῃ τὴ «δουλείαν», (slavery) ἢ ὁποία, ὅπως ἔτονίσθη, ὑφίσταται καὶ σήμερα, ἀλλὰ καὶ τὶς ἐμμεσεσ μορφὰς «ἀκούσιου περιορισμοῦ» (servitude). Ἡ λέξις ἀκούσιος πρέπει νὰ περιληφθῇ εἰς τὴν μετάφραση, μολοντί ἀπηλείφθη ἀπὸ τὸ τελικὸν κείμενον, γιατί, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς συζητήσεις, οἱ συντάκτες τῆς Διακηρύξεως ὑπενόουν σαφῶς τὸν ἀκούσιον περιορισμὸν. Εἰς τὴν ἀγγλικὴν, ὅπως ἄλλωστε ἀνεφέρθη, ἡ λέξις servitude σημαίνει τὴν κατάστασιν ἐνὸς προσώπου πού παρέχει ἐκούσιως ἢ ἀκούσιως ὑπηρεσίας, βλ. U.N.O. op. cit., σελ. 22 ἐπ. Βλ. ἐπίσης H. Fisher : The Suppression of Slavery in International Law στὸ The International Law quarterly, ἐτ. 1950, σελ. 503 ἐπ.

(129) Ἡ διάταξις αὐτὴ φαίνεται καὶ ὡς εἰδικοποίησις τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρου 1 πού ἐξασφαλίζει τὴν ἀνθρωπίνην ἀξιοπρέπεια. Ἡ ταπεινωτικὴ μεταχείρισις δὲν συμβιβάζεται μὲ τὴν ἰσότητα εἰς ἀξιοπρέπεια. Ἀνάλογες σκέψεις, βλ. εἰς F. Friesenhahn : op. cit., σελ. 70.

(130) Ἐγενήθη ζήτημα ἂν τὸ δικαίωμα τῆς νομικῆς προσωπικότητος ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὰ νομικὰ πρόσωπα καὶ ἔγινε ἡ διασάφισις ὅτι ἀφορᾷ μόνον τὰ φυσικὰ πρόσωπα.

ἐὰν προσετίθετο, ὅπως τὸ ἐζήτησεν ἡ Γαλλικὴ Ἐπιτροπὴ ἀντιπροσωπεῖα καὶ μίαν ἀνάλογον ἀναγνώρισις τῶν «θεμελιωδῶν» ἀστικῶν δικαιωμάτων¹³¹.

Ἡ παλαιὰ ἀρχὴ τῆς ἰσότητος ἀπέναντι τοῦ νόμου διευρύνεται μὲ τὸν ἰδιαίτερον τוניσμὸ τῆς προστασίας ἀπὸ κάθε πράξεως ἢ παράλειψης, πού θὰ ἐπεδίωκε ἢ θὰ πραγματοποιοῦσε μιὰ διαφορετικὴ μεταχείριση, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ κελεύσματα τῆς Διακηρύξεως (ἄρθρ. 7)¹³². Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ Διακήρυξις θεωρεῖ ἰδιαιτέρως σημαντικὰ τὰ δικαιώματα τῆς ἰσότητος καὶ τῆς μὴ διαφορετικῆς μεταχειρίσεως, ὥστε νὰ ἀφιερῶνῃ πολλές διατάξεις τῆς εὐρυτάτου καὶ συγχρόνως λεπτομερειακοῦ περιεχομένου, ὅπως π. χ. τῶν ἄρθρων 2, 10, 16, 21, 23, 26. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσότητος περιλαμβάνει τόσοσὺν τὶς ἀτομικὰς ἐλευθερίας, ὅσων καὶ τὰ κοινωνικὰ, οἰκονομικὰ καὶ πολιτιστικὰ δικαιώματα¹³³.

Οἱ διαδικαστικὲς διατάξεις πού προστατεύουν τὸ ἄτομον σὲ περιπτώσεις διώξεως καὶ φυλακίσεως (ἄρθρα 8-12), ἔχουν διατυπωθῆ μὲ ἐξαιρετικὴ ἐπιμέλεια. Τὸ ἄρθρον 8 ὀρίζει τὸ δικαίωμα προσφυγῆς ἐνώπιον τῶν

¹³¹ Ἐπίσης ἐπειδὴ ὁ ὅρος νομικὴ προσωπικότης (*personnalité juridique*) δὲν ὑπάρχει εἰς τὰ δίκαια τῶν Ἀγγλοσαξωνικῶν χωρῶν ἐδηλώθη ὅτι ἐννοεῖται τὸ δικαίωμα «τῆς ἀσκήσεως δικαιωμάτων, τῆς ἀναλήψεως συμβατικῶν ὑποχρεώσεων καὶ τῆς δικαστικῆς ἀντιπροσωπεύσεως», βλ. U.N.O.: *op. cit.*, σελ. 25 ἐπ.

(131) Ἡ Γαλλικὴ Ἐπιτροπὴ ἀντιπροσωπεῖα προέτεινε νὰ περιληφθοῦν εἰς τὸ ἄρθρον 6 καὶ τὰ «θεμελιώδη ἀστικὰ δικαιώματα» (*droits civils fondamentaux*) καὶ ὑπενόει τὸ δικαίωμα τῆς συνάψεως γάμου, ἀποκτήσεως ἰδιοκτησίας καὶ δικαστικῆς προστασίας ἐπεκτεινομένης καὶ εἰς τοὺς ξένους (τοὺς μὴ ὑπηκόους). Ἡ πρότασις δὲν ἔγινε δεκτὴ γιὰτὴν ἀποδείχθη ὅτι ἡ Διακήρυξις καλύπτει εἰς ἄλλα ἄρθρα καὶ τοὺς τομεῖς αὐτοὺς π.χ. εἰς τὰ ἄρθρα 16 (γάμος), 17 (ἰδιοκτησία) καὶ εἰς τὸ ἄρθρον 8 (δικαστικὴ προστασία). Μοναδικῶν ἀκάλυπτων τομέων, ὑπεστηρίχθη ὅτι ἡ Διακήρυξις ἀρνεῖται τὸν τομέα τῆς ἐλευθερίας τοῦ συμβάλλεσθαι, βλ. U.N.O.: *op. cit.*, σελ. 26 καὶ R. Cassin: *op. cit.*, σελ. 80, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει ὅτι διαφορετικὴ μεταχείριση τῶν ξένων ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους προβλέπουν τὰ ἄρθρα 14 παρ. 2 καὶ 21 παρ. 1 καὶ 2.

(132) Ἐτέθη τὸ ἐρώτημα μήπως ἡ φράσις «κατὰ παράβασις τῆς παρούσης Διακηρύξεως» περιορίζει τὴν προστασία καὶ συνεπῶς πρέπει νὰ ἐξαλειφθῇ. Ἡ ἀπόφασις ὑπῆρξε ἀρνητικὴ, μολοντί, θὰ μπορούσε νὰ πῆ κανεὶς ὅτι ἡ ἐνδεικτικὴ διατύπωσις τοῦ ἄρθρου 7 θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ πῶς σαφῆς, βλ. U.N.O.: *op. cit.*, σελ. 27 ἐπ.,

(133) βλ. R. Brunet: *op. cit.*, σελ. 20, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζει τὸ ἄρθρον 8 μαζὺ μὲ τὸ ἄρθρον 2 ὡς «*articles régulateurs*». βλ. καὶ R. Cassin: *op. cit.*, σελ. 80, ὁ ὁποῖος τονίζει τὴν διέυρυνση τῆς προστασίας πού γίνεται ἀπὸ τὴν Διακήρυξιν ἐν σχέσει μὲ τὸ Χάρτη τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν. Ἐν τούτοις, ὅπως παρατηρῆ ὁ M: Sibert: *op. cit.*, σελ. 454, τὸ ἄρθρον 7 δὲν προβλέπει τὴν περίπτωση νόμου συντεταγμένου κατὰ τέτοιον τρόπο ὥστε νὰ δημιουργηθῇ «πραγματικὴ» καὶ ὄχι νομικὴ ἀνισότης (*inégalité de fait*).

Τὸ ἄρθρον 2 ἐν συνδυασμῶ μὲ τὸ ἄρθρον 7 ἐθεωρήθησαν ὅτι προστατεύουν καὶ τὰ δικαιώματα τῶν μειονοτήτων. Εἰδικὰ ἄρθρα δὲν περιελήφθησαν ἐπὶ τὴν Διακήρυξιν, μολοντί εἶχαν προταθῆ καὶ ἀπὸ τὴν εἰδικὴ ὑποεπιτροπὴ γιὰ τὴν πρόληψιν τῶν διακρίσεων καὶ γιὰ τὴν προστασίαν τῶν μειονοτήτων (Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities) γιὰ τὸ λόγο ὅτι αἰεὶναι δυσχερὲς νὰ υἱοθετηθῇ μίαν ἐνιαίαν λύ-

ἐθνικῶν δικαστηρίων κατὰ πράξεων οἱ ὅποιοι παραβιάζουν τὰ θεμελιώδη δικαιώματα πού ἔχουν ἀναγνωρισθῆ εἰς τὸ ἄτομον μὲ τὸ Σύνταγμα ἢ μὲ τὸ νόμο¹³⁴. Ἀκολουθοῦν διατάξεις γνωστοῦ περιεχομένου. Ἀπαγορεύεται ἡ αὐθαίρετος σύλληψις, φυλάκισις ἢ ἐκτόπισις (ἄρθρ. 9)¹³⁵. Ἀναγνωρίζεται τὸ δικαίωμα προσφυγῆς καὶ δημοσίας δίκης ἐνώπιον ἀνεξαρτήτων δικαστηρίων (ἄρθρ. 10)¹³⁶. Ἐπαναλαμβάνονται τὰ ἀξιώματα «πᾶς μὴ ἔνοχος ἀθῶος» καὶ *nullum crimen nulla poena sine lege* (ἄρθρ. 11)¹³⁷. Ἀνάγεται τέλος σὲ ἀτομικὸ

σις αὐτοῦ τοῦ πολυπλόκου καὶ λεπτοῦ προβλήματος, τὸ ὅποιον ἐμφανίζει εἰδικές ἀπόψεις σὲ κάθε Κράτος εἰς τὸ ὅποιον παρονοιάζεται. Βλ. U.N.O.: *op. cit.*, σελ. 108 ἐπ., ὅπου καὶ ἀνάπτυξις τοῦ ἔργου τῆς προστασίας τῶν μειονοτήτων γενικῶς. Βλ. τὰ ἄρθρα τὰ ὅποια δὲν περιελήφθησαν εἰς τὴν Δικηρῆξιν ὅπως καὶ τὶς πολιτικὲς συζητήσεις εἰς U.N.O., *op. cit.*, σελ. 83 ἐπ. Βλ. ἐπίσης τὶς παρατηρήσεις τοῦ H. Lauterpacht: *op. cit.*, σελ. 424 καὶ τοῦ M. Sibert: *op. cit.*, σελ. 454.

(134) Τὸ ἄρθρον 8 διευπλώθη ξεχωριστά, ἂν καὶ προῆλθε ἀπὸ μιᾶ τροποποίηση τοῦ ἄρθρου 7, βλ. U.N.O.: *These Rights*, σελ. 29. Εἰς τὴν ἔννοια τοῦ νόμου πρέπει νὰ περιληφθῆ καὶ ὁ διεθνὴς νόμος, ἔπως καὶ ἡ Δικηρῆξις, συμφώνως μὲ νομικὸ χαρακτῆρα τὸν ὅποιον τῆς ὀποδίδομε, βλ. παρακάτω, σημ. 242 καὶ 243. Τὸ ἄρθρον 8 δημιουργεῖ ἐπίσης ἓνα «δικαίωμα ἀναφορᾶς», ἀλλὰ μόνον ἐνώπιον τῶν ἐσωτερικῶν δικαστηρίων, χωρὶς καμμιὰ ἔνδειξη γιὰ τὴν δημιουργίαν καὶ ἐνὸς ἀναλόγου δικαιώματος ἐνώπιον ὑπερεθνικῶν ἀρχῶν, παρὰ τὸ ὅτι ἐχαρακτηρίσθη ὡς οὐσιαστικὸν ἀνθρώπινον δικαίωμα, βλ. H. Lauterpacht: *op. cit.*, σελ. 423/424.

(135) Ὁ ὅρος «αὐθαίρετος» κατὰ τὰ πρακτικὰ πρέπει νὰ σημαίνει: 1) χωρὶς γνώση τῶν λόγων, β) χωρὶς νομικὸν ἔρεισμα, γ) χωρὶς ἐπακολουθοῦσα ἀπόφασις δικαστοῦ δ) χωρὶς ἐλπίδα συντόμου δίκης. Ἐν τούτοις καμμιὰ ἀπὸ τὶς διασαφήσεις αὐτὲς δὲν περιελήφθη εἰς τὸ ἄρθρον 9. Ἐπίσης ἀπερρίφθησαν καὶ οἱ τροποποιήσεις πού ἀπέβλεπαν εἰς τὴν καταβολὴ ἀποζημιώσεως γιὰ παράνομο σύλληψιν ἢ στέρησιν τῆς ἐλευθερίας, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς στέρησεως τῆς ἐλευθερίας λόγω μὴ τηρήσεως ὑποχρεώσεων αὐστηρῶς ἀστικοῦ χαρακτῆρος, βλ. U.N.O.: *op. cit.*, σελ. 31.—Ἡ ἐκτόπισις πρέπει νὰ ἐννοηθῆ στὴν πιδπλατεία σημασία τοῦ ὅρου ὥστε νὰ περιλαμβάνη τόσο τὴν ἐκδίωξιν (*expulsion*) ὅσον καὶ τὴν ἐξορίαν ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ Κράτους· συνεπῶς ἡ παρατήρησις τοῦ M. Sibert: *op. cit.*, σελ. 454, σχετικῶς μὲ τὴν αὐθαίρετον ἐκδίωξιν, δὲν μοῦ φαίνεται πειστικὴ.

(136) Ἡ Σοβιετικὴ Ἀντιπροσωπεῖα ἐπρότεινε, μεταξὺ ἄλλων, νὰ καθιερωθῆ τὸ δικαίωμα ὅπως ὁ κατηγορούμενος χρησιμοποιῆ τὴ γλῶσσα του, πρᾶγμα πού δὲν ἐγίνε δεκτό, βλ. U.N.O.: *op. cit.*, σελ. 32. Πρέπει νὰ τονισθῆ ἰδιαιτέρως ἔτι τὸ δικαστήριον δὲν προσδιορίζεται ἀπλῶς ὡς ἀνεξάρτητον, ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν τῆς χώρας του, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀμερόληπτον, δηλαδὴ μὴ ἐνδιαφερόμενον ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὴν διακαζομένη ὑπόθεσιν. Ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς δίκης ὡς τιμίας ἐπιδιώκει νὰ καταδικάσῃ τὴ γνωστὴ τακτικὴ τῶν «ψευδοδικῶν» καὶ τῶν «τεχνητῶν» ἀποδείξεων, ὁμολογιῶν κλπ. Ἐν τούτοις, ὅπως ὀρθῶς παρατηρήθη, τὸ ἄρθρον 10 δὲν προβλέπει οὔτε τὸ ὅπως ἡ δίκη γίνεται κατ' ἀντιμωλίαν, οὔτε τὸ ὅπως οἱ ἀποφάσεις εἶναι αἰτιολογημέναι καὶ φωτισμέναι, οὔτε καὶ τὴν περίπτωσιν ἀρνήσεως ἐκδόσεως ἀποφάσεως ἢ παροχῆς δικαιοσύνης, βλ. M. Sibert: *op. cit.*, σελ. 454.

(137) Ἡ ρήτρα τῆς τιμίας δίκης διατυπώνεται ἐκ νέου, ἀλλὰ ὡς δικαίωμα ὑπερασπίσεως μὲ ὅλας τὶς ἀναγκαῖες διαδικαστικὰς καὶ οὐσιαστικὰς ἐγγυήσεις.—Ὅσον ἀφορᾷ τὴν καθιέρωσιν τῆς ρήτρας *nullum crimen nulla poena sine lege*, ἐτέθη πάλιν ἐπὶ τάκτητος

δικαίωμα ή τιμή και ή φήμη και απαγορεύεται ή αυθαίρετος ανάμιξις (arbitrary interference) στην ιδιωτική ζωή, στην οικογένεια, στην έστία και στην άλληλογραφία του καθενός (άρθρ. 12)¹³⁸.

Νέον άτομικό δικαίωμα αποτελεί «ή έλευθέρα μετοικεσία» πρός οιαδήποτε χώρα και ή έλευθερία άναχωρήσεως, διαμονής και επανόδου (άρθρ. 13). Η διάταξις αυτή, προβληματική σήμερα στην εφαρμογή της, όφείλεται έν πολλοίς στο τραγικό πρόβλημα των προσφύγων και των «μετατοπισθέντων προσώπων» (Displaced Persons) του τελευταίου πολέμου¹³⁹.

το περίφημο θέμα της νομιμότητας της δίκης της Νυρεμβέργης. Έγκράτησε ή γνώμη ότι ή απόφασις της Γενικής Συνελεύσεως 95 (I) του 1946, ή όποία έπεδοκίμασε τις άρχες του δικαστηρίου και της απόφασεως της Νυρεμβέργης έλυσε τελικώς το ζήτημα των έγκλημάτων κατά της ειρήνης και της άσφαλείας της ανθρωπότητας. Ός γνωστόν εις την Νυρεμβέργη έγινε δεκ. ή άρχή ότι τα άγραφα θέσφατα της ανθρωπότητας είναι ισχυρότερα και έπικρατέστερα των γραπτών νόμων των έσωτερικών δικαίων των Κρατών. Βλ. U. N. O. : op. cit., σελ. 35 έπ. Για τη δίκη της Νυρεμβέργης βλ. M. Merle : Le procès de Nuremberg et le châtement des criminels de guerre, 1949, Tribunal Militaire International : Procès des Grands Criminels de Guerre, τόμ. I και έπ., (μέχρι σήμερα XLII), 1947, 1948, 1949, U. S. Government : Trials of War Criminals before the Nürberg Military Tribunals, τόμ. I-II, 1950, T. Taylor : Die Nürnberger Prozesse-Kriegsverbrechen und Völkerrecht, 1950, Σ. Καλογεροπούλου-Στράτη : Το έγκλημα του έπιθετικού πολέμου και ή τιμωρία των ένόχων, εις Έπετηρίδα Παντείου Άνωτάτης Σχολής Πολιτικών Έπιστημών, έτ. 1950, σελ. 809 έπ., και C. Picarello : Le crime contre l'humanité, 1951, όπου και ή σχετική βιβλιογραφία. Για το θέμα του ιστορικού προηγούμενου της δίκης της Νυρεμβέργης, βλ. Γ. Σ. Μαριδάκη : Έν προηγούμενον της δίκης της Νυρεμβέργης εκ της Άρχαίας Έλληνικής Ιστορίας, στο Νέον Δίκαιον, έτ. 1952, σελ. 1 έπ., και έπ' αυτού Α. Ι. Σίδερη : Οι αιώνας δέν άντιγράφουν άλλήλους, αυτόθι, σελ. 215 έπ. και την έπακολουθήσασα συζήτηση, αυτόθι, σελ. 293 έπ., και 366 έπ.-Τό άρθρον 11 προβλέπει για τη άναδρομική ισχύ των ποινικών νόμων, χωρίς να όμιλη, και όρθώς νομίζω, για τη μη άναδρομική ισχύ των άστικών και των φορολογικών νόμων, άντιθέτως M. Sibert : op. cit., σελ. 454.

(138) Άφορμή για την προστασία της τιμής και της φήμης έδωσεν ή διαγωγή των άυταρχικών Κρατών κατά την περίοδον του μεσοπολέμου και ό έξευτελιστικός τρόπος της μεταχειρίσεως του ανθρώπου βλ. M. Sibert : op. cit., σελ. 451. Η ιδιαίτερα προστασία της ιδιωτικής ζωής συμπεριλαμβανομένου και του δικαίωματος της «μονώσεως» έζητήθη από την Άγγλική Άντιπροσωπεία και ένισχυθη από τη Ρωσική, βλ. U. N. O. : op. cit., σελ. 37 έπ. «Τό δικαίωμα της μοναξιάς είναι τό πιο έκτεταμένον και τό πιο πολύτιμο δικαίωμα των πολιτισμένων ανθρώπων», τονίζει όρθώς ό μέγας Άμερικανός δικαστής L. Brandeis, βλ. Γ. Δ. Δασκαλάκη : Το πνεύμα της Άμερικανικής Δημοκρατίας, σελ. 56. Το άρθρο 12 αποτελεί άφ' ένός άνάπτυξη και ειδικοποίηση του άρθρου 1 (άνθρωπινή αξιοπρέπεια), και άφ' έτέρου επέκταση των άρθρων περι του δικαίωματος της άσφαλείας (3, 6 και 9) και εις έκδηλώσεις κυρίως ήθικου περιεχομένου.

(139) Έζητήθη όπως τό δικαίωμα της άποδημίας περιορίζεται προσωρινώς για τους έγκληματίες και για τους όφειλέτες, αλλά ή σχετική τροποποίησης δέν έγνεδεκ. ή βλ. U. N. O. : op. cit., σελ. 40, χωρίς τοϋτο να σημάινη ότι δέν μπορούν και δέν πρέπει να τίθενται άνάλογοι περιορισμοί, τους όποιους, άλλωστε, προβλέπει και τό άρθρον 29 της Διακηρύξεως. Μολο-

Τὸ δικαίωμα τοῦ ἀσύλου ἀναγνωρίζεται γενικά σὲ κάθε διωκόμενον πρόσωπον, ἐφ' ὅσον δὲν διώκεται γὰρ ἐγκλήματα κοινοῦ ποινικοῦ δικαίου ἢ γὰρ πράξεις ἀντίθετες πρὸς τοὺς σκοποὺς ἢ τὶς ἀρχές τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν (ἄρθρ. 14)¹⁴⁰. Ἡ διάταξις αὕτη σημαίνει οὐσιαστικὴ μεταβολὴ εἰς τὸ γενικῶς κρατοῦν δίκαιον καὶ ἀκολουθεῖ ἀνάλογες διατάξεις πολλῶν μεταπολεμικῶν Συνταγμάτων (δπως π.χ. τοῦ Γαλλικοῦ, Γερμανικοῦ κλπ.)¹⁴¹. Τὸ ἄτομον δικαιούται ἀσύλου καὶ τὸ Κράτος ὑποχρεοῦται νὰ τοῦ τὸ παράσχη, ἀδιαφόρως πολιτικῶν ἐπιδιώξεων ἢ ἐθιμοτυπικῶν ἐνδοιασμῶν¹⁴².

Τὸ πρόβλημα τῶν «ἀπατρίδων», δηλαδὴ τῶν προσώπων τὰ ὅποια στεροῦνται ἰθαγενείας, κατέστη τόσον ὄξυ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, λόγῳ τῆς ἀφαιρέσεως ἀπὸ μεγάλον ἀριθμὸν προσώπων τῆς ἰθαγενείας γιὰ λόγους πολιτικούς ἢ φυλετικούς, ὥστε ἡ Διακήρυξις ἀνεκήρυξε σὲ ἀτομικὸ δικαίωμα

νότι τὸ δικαίωμα ἐλευθερίας κινήσεως καὶ ἀποδημίας ἀποτελοῦν σαφῆ ἄρνηση τῆς φασιστικῆς ἀπόψεως ὅτι ἡ ἀποδημία εἶναι ἐγκλημα καὶ μοιρολότι εἶναι διατυπωμένα μὲ ὑπερβολικὴ ἐλευθερίτητα, βλ. M. Sibert : op. cit., σελ. 451 καὶ 453, ἐν τούτοις δὲν κατοχυρώνουν τελείως τὸ ἄτομον γιὰ τὸ δικαίωμα τοῦ ἀσύλου δὲν ἔχει διατυπωθῆ πλήρως. Ἐπίσης τὸ δικαίωμα ἀποδημίας, χωρὶς τὴν ἀντίστοιχον ὑποχρέωση «ἀποδοχῆς» τοῦ ἀποδημοῦντος, ἰδίως ἀπὸ τὶς χωρὲς ποῦ ἔχουν δυνατότητες ἀπορροφήσεως ἀποίκων, ἔχει μᾶλλον πλατωνικὴ σημασία, βλ. καὶ R. Brunet : op. cit., σελ. 18.

(140) Μεγάλῃ συζήτησις ἐγένετο ἐπὶ τοῦ ἐὰν μεγάλες ὁμάδες διωκόμενων ἀνθρώπων ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ἀναζητήσουν ἄσυλον καὶ ἐπὶ τοῦ ἐὰν Κράτη ἐπιδιώκοντα νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ ὠρισμένες μειονότητες τὶς πιέζουν ὥστε νὰ ζητήσουν ἄσυλον. Γι' αὐτὸ ὑπεστηρίχθη καὶ ἐγινε δεκτὴ ἡ μεταβολὴ τοῦ κειμένου ἀπὸ : «νὰ ἀναζητήση καὶ νὰ τοῦ παραχωρηθῆ (be granted)» εἰς «νὰ ἀναζητήση καὶ νὰ ἀπολαύση (to enjoy)», σύμφωνα μὲ μιὰ ἀγγλικὴ πρόταση, βλ. U.N.O. : op. cit., σελ. 41.

(141) Τὸ προοίμιον τοῦ Γαλλικοῦ Συνταγματικοῦ Κειμένου τοῦ 1946 ὀρίζει ὅτι «πᾶς ἄνθρωπος διωκόμενος ἐξ αἰτίας τῆς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας δράσεώς του, ἔχει δικαίωμα ἀσύλου εἰς τὰ ἐδάφη τῆς Δημοκρατίας» καὶ τὸ ἄρθρον 16 παρ. 2 τοῦ Θεμελιώδους Νόμου τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας διατάσσει ὅτι : «πολιτικὴς φυγάδες ἀπολαύουν δικαιώματος ἀσυλίας».

(142) Νομίζω ὅτι ἡ ἐρμηνεία τοῦ κειμένου ἀποδίδει, παρ' ὅλες τὶς δυνατὰς ἀμφιβολίας, τὸ ἀληθὲς νόημα τῆς διατάξεως, ἡ ὅποια, ἄλλωστε, ἀποτελεῖ καὶ ἀπὸ μακροῦ ἀνεγνωρισμένο διεθνὲς ἔθιμον. Ἀντιθέτως ὁ H. Lauterpacht : op. cit., σελ. 421, ὑποστηρίζει τὴ θέση ὅτι ἡ Διακήρυξις εἶναι ἀμφιβόλου ἀξίας καὶ ὡς ἠθικὸν περιεχομένου κείμενον, ἀναφέρει ὅτι ἡ διατύπωσις τοῦ ἄρθρου 14 δὲν ἀφίνει ἀμφιβολίας ὅτι «was no intention to assume even a moral obligation to grant asylum...». Τί ἄλλωστε ἄραγε σημαίνει παρὰ ἓνα ἀσχημο παιχνίδι λέξεων τὸ νὰ ἐξασφαλίζεται τὸ δικαίωμα νὰ ἀναζητῆ ἓνα ἄτομον νὰ εὕρῃ ἄσυλον, χωρὶς νὰ ξέρῃ ὅτι θὰ τοῦ παραχωρηθῆ; Μολονότι ἡ διατύπωσις τοῦ ἄρθρου 14 θὰ μπορούσε νὰ εἶναι σαφεστέρα, βλ. καὶ R. Brunet : op. cit., σελ. 18, νομίζω ὅτι οἱ παρατηρήσεις τοῦ H. Lauterpacht εἶναι πολὺ αὐστηρὲς καὶ κινοῦνται εἰς πλαίσια μιᾶς στενῆς νομοτυπικῆς ἀντιλήψεως τοῦ δικαίου. Βλ. καὶ Nathan-Chapoto : Droits et devoirs des nations à l'égard des réfugiés, στὸ La vie intellectuelle, ἔτ. 1951, σελ. 21 ἐπ. καὶ C. T. J. : Right of asylum case, στὸ The International Law quarterly, ἔτ. 1951, σελ. 229 ἐπ.

τὸ νὰ ἀνήκη κανεὶς σὲ μιὰ Πολιτεία, καθὼς καὶ τὸ μὴ δύναται νὰ στερηθῆ ἀυθαίρετα ἀπὸ τὴν ἰθαγένειά του ἢ τὸ νὰ τὴν μεταβάλλῃ κατὰ βούλησιν (ἄρθρ. 15)¹⁴³.

Τὸ δικαίωμα συνάψεως γάμου καὶ ἰδρύσεως οἰκογενείας μὲ ἐλευθέρᾳ συγκατάθεσιν τῶν μελλονύμφων, ἀναγνωρίζεται εἰς ὅλους τοὺς ἐνηλικίους ἄνευ περιορισμοῦ ὀφειλομένου σὲ φυλετικούς, ἐθνικούς ἢ θρησκευτικούς λόγους (ἄρθρ. 16 παρ. 1), διάταξις πού ὅσον ἀφορᾷ τοὺς θρησκευτικούς περιορισμούς, θὰ δημιουργήσῃ πολλὰ προβλήματα, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα¹⁴⁴. Πάντως ἡ ἀνακλήρσις τῆς οἰκογενείας ὡς θεμελίου τῆς κοινωνίας ἀποτελεῖ μιὰ νέα κατάκτηση στὸν τομέα τῶν κοινωνικῶν ἰδανικῶν τῆς ἐποχῆς μας¹⁴⁵.

Μὲ πολλὴ προσεκτικὴ, ἐπιφυλακτικὴ καὶ διφορομένη διατύπωση παρουσιάζεται τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας. «Ἐκαστος δικαιούται νὰ κέκτηται περιουσίαν μόνος, ὡς ἐπίσης καὶ ἀπὸ κοινοῦ μὲ ἄλλους. Οὐδεὶς στε-

(143) Ἡ διαμόρφωσις τοῦ ἄρθρου 15 ἐδημιούργησε πολλὰ ζητήματα καὶ ἀναμφισβητήτως ἡ διατύπωσίς του δὲν εἶναι ἀπὸ τίς πρὸ εὐτυχεῖς. Οἱ συντάκτες του ἀπέβλεπαν σὲ δύο σκοπούς: ἀφ' ἑνὸς νὰ καταδικάσουν τὴν ὁμαδικὴ ἀυθαίρετο στέρησις ἰθαγενείας, σύμφωνα μὲ τὸ πρότυπον τῆς ἐθνικοσοσιαλιστικῆς Γερμανίας καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ παράσχουν τὴν εὐχέρεια εἰς τὸ ἄτομον νὰ ἀλλάξῃ ἰθαγένειαν, βλ. U.N.O. : op. cit., σελ. 43. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως εἶναι «ἀπατηλόν», γιατί ὅπως ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ H. Lauterpacht : op. cit., σελ. 423, ἡ λογικὴ συνέπεια τοῦ δικαίουματος νὰ ἔχῃ ἕκαστος ἰθαγένειαν θὰ ἦτο ἡ ἀπαγόρευσις τῆς στερήσεως τῆς ἰθαγενείας εἴτε νομίμως, εἴτε ἀυθαίρετως. Ἀξίζει ἐπίσης νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ διάταξις ἡ ὁποία περιεῖχεται εἰς τὸ σχέδιον τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων (2α σύνοδος), κατὰ τὴν ὁποίαν «all persons who do not enjoy the protection of any government shall be placed under the protection of the United Nations», βλ. U.N.O. : op. cit., σελ. 43, δὲν περιελήφθη εἰς τὴν Διακήρυξιν καὶ τὸ τραγικὸν πρόβλημα τῶν ἀπατρίδων, δὲν φαίνεται νὰ λύεται ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἰκανοποιητικᾶ. Βλ. ἐπίσης R. Brunet : op. cit., σελ. 18 ὁ ὁποῖος παρατηρεῖ ὅτι ἡ καταδίκη τῶν Κρατῶν πού στεροῦν τὴν ἰθαγένειαν εἰς τοὺς ὑπηκόους των δὲν ὑπῆρξε σαφής.

(144) Τί σημαίνει ἐνήλικος φαίνεται ὅτι ἀφέθη νὰ ρυθμισθῇ χωριστὰ ἀπὸ κάθε ἐσωτερικὴ νομοθεσία. Ἐπίσης δὲν ἐγένετο εἰδικὴ μνεῖα τῆς λύσεως τοῦ γάμου μὲ «διαζύγιον», πρῶτον γιατί πολλές ἐθνικὲς, ἐπίσης, νομοθεσίαι ἀγνοοῦν τὸ θεσμὸ τοῦ διαζυγίου καὶ ὕστερα γιατί ὑπάρχουν καὶ ἄλλα εἶδη λύσεως τοῦ γάμου ἐκτὸς τοῦ διαζυγίου, βλ. U.N.O. : op. cit., σελ. 44. Σχετικῶς μὲ τὰ θέματα πού δημιουργεῖ ἡ διάταξις τῆς παρ. 1 εἰς τὸ ἐλληνικὸν δίκαιον, βλ. παρακάτω σημ. 244.

(145) Ἡ παρ. 3 τοῦ ἄρθρου 16 «ἡ οἰκογένεια ἀποτελεῖ τὸ φυσικὸν καὶ βασικὸν στοιχεῖον τῆς κοινωνίας καὶ δικαιούται τῆς προστασίας τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ Κράτους», ἔχει ὅμως ἐξαιρετικὴ σημασία, γιατί παίρνει θέση στῆ γνωστὴ κοσμοθεωρητικὴ διαφορὰ γιὰ τὸ ρόλο καὶ τὸ σκοπὸ τῆς οἰκογενείας. Ἡ χριστιανικὴ παράδοσις ἐπεκράτησε καὶ ἔγινε δεκτὸν ὅτι ὄχι μόνον ἡ κοινωνία, ἀλλὰ καὶ τὸ Κράτος ὑποχρεοῦνται, ὄχι μόνον νὰ τὴν ἀνέχονται, ἀλλὰ νὰ τὴν προστατεύσουν, βλ. R. Brunet : op. cit., σελ. 18 καὶ M. Sibert : op. cit., σελ. 451, ὁ ὁποῖος μάλιστα δημιουργεῖ, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀτομικὰ, πολιτικά, κοινωνικὰ καὶ πολιτιστικὰ δικαιώματα τῆς Διακηρύξεως καὶ μιὰ ξεχωριστὴ κατηγορίαν «οἰκογενειακῶν δικαιωμάτων» ὑπὸ τὰ ὁποῖα ὑπάγει τὸ ἄρθρον 16 καὶ τίς διατάξεις σχετικῶς μὲ τὴν ἐκπαίδευσιν.

ρείται αυθαίρετως τῆς ιδιοκτησίας του»¹⁴⁶. Τὶ σημαίνει δικαίωμα συμμετοχῆς σὲ κοινὴ ιδιοκτησία ; Ἐθνικοποίηση ἀπλῶς ἢ μῆπως καὶ τελεία ἀρνηση τῆς ἀτομικῆς ιδιοκτησίας¹⁴⁷; Πῶς μπορεῖ πάλι νὰ ἐρμηνευθῆ ἢ μὴ αυθαίρετος στέρσις τῆς ιδιοκτησίας ; Ἀρκεῖ μόνον νὰ ὑπάρξῃ μιὰ νόμιμος διαδικασία ἢ πρέπει νὰ ὑφίσταται καὶ ἀποζημιώσεις¹⁴⁸ ;

Ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψεως, τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς θρησκείας καθὼς καὶ τὸ δικαίωμα τῆς λατρείας κατοχυρώνονται πλήρως (ἄρθρ. 18)¹⁴⁹. Ἡ ἐλευ-

(146) Ἐπειδὴ ὑπάρχουν σήμερα διαφορετικὲς ἀντιλήψεις, σχετικῶς μὲ τὴν ἔννοια τῆς ιδιοκτησίας προσετέθη ὅπως προστεθῆ ἢ τροποποιήσις «συμφώνως μὲ τὸν νόμον τῆς χώρας ἢ συμφώνως μὲ τὸν γενικὸν νόμον». Οἱ τροποποιήσεις αὐτὲς δὲν ἔγιναν δεκτές, βλ. U.N.O. : op. cit., σελ. 45.

(147) Ἡ διατύπωσις εἶναι παρὰ πολὺ ἀόριστος, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ κάθε σχεδὸν ἐρμηνεία πού θὰ συμβιβάζεται μὲ τὰ διάφορα ἰσχύοντα ἐσωτερικὰ δίκαια. Πάντως παρ' ὅλα αὐτὰ γεγονόσ παραμένει, ὅτι ἡ προστασία τῆς ιδιοκτησίας (ἄρθρον 17) προηγεῖται τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεως, τῆς συνειδήσεως, τῆς θρησκείας (ἄρθρον 18) καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς γνώμης καὶ τῆς ἐκφράσεως (ἄρθρον 19). Ἴσως ὁμοίως νὰ πρόκειται, ὅπως παρατηρῆ ὁ H. Lauterpacht, op. cit., σελ. 424, καὶ περὶ τυχαίου γεγονότος.

(148) Ἐπίσης τὸ θέμα τῆς ἀπεριορίστου κτήσεως ιδιοκτησίας σὲ ξένες χώρες καὶ ἰδίως εἰς τίς ὑποαπεπτυγμένες, ὑπάρχει πιθανότης νὰ δημιουργήσῃ σοβαρὰ προβλήματα, δεδομένου ὅτι ὑπεστροφίχθη ὅπως εἰς τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως περιληφθῆ καὶ ἡ ρήτρα τῆς διαρκούς κυριότητος τοῦ φυσικοῦ πλούτου καὶ τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν μιᾶς χώρας, βλ. International Conciliation : op. cit., σελ. 420 καὶ U.N.O. : United Nations Bulletin, ἔτ. 1953, ἀρ. 1, σελ. 32 ἑπ. Ἡ πρότασις εἶναι νὰ «respect their right to nationalization and free exploitation of natural wealth». Τέλος μὲ τὴν ἐρμηνείαν τῆς «αὐθαίρετου στερήσεως» συνδέονται καὶ οἱ λεγόμενοι ἐμμεσοὶ τρόποι ἀπαλλοτριώσεως, ὅπως π.χ. μὲ ἀπαγορεύσεις ἐξαγωγῆς πρώτων ὑλών, συναλλαγματοῦς περιορισμοῦς, ὑπερβολικῆς φορολογίας κλπ.

(149) Ἀπὸ τὰ πολλὰ ζητήματα τὰ ὁποῖα δημιουργεῖ ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψεως, τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς θρησκείας πολὺ ὀλίγα μόνον λύει ἡ Διακήρυξις. Ἀναμφισβητήτως ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψεως περιλαμβάνει καὶ τὸ δικαίωμα νὰ μὴ σκέπτεται κανεὶς καὶ νὰ μὴ ν πιστεῦῃ. Ἐπίσης εἶναι φανερόν ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς μεταβολῆς τῆς θρησκείας—πρᾶγμα πού δημιουργεῖ καὶ μὲ τοὺς ὀρθοδόξους πολλὰ προβλήματα—σημαίνει μιὰ ὑποτίμησῆ τῆς ἐνώπιον τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεως, βλ. U.N.O. : op. cit., σελ. 49. Τὶ σημαίνει ὁμοίως προστασία ἢ δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως ; Ἀποτελεῖ ἡ συνείδησις ἀγαθὸν ὥστε νὰ μπορῆ νὰ προστατευθῆ ἢ ὑλοποιεῖται κατὰ τέτοιον τρόπον, ὥστε νὰ γίνεαι ἀντικείμενον νομικῆς ρυθμίσεως ; Ἐπίσης εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας περιλαμβάνεται ὁ προσηλυτισμὸς καὶ τὸ ἔργον τῶν ἱεραποστόλων ; Συγχωρεῖται ὁ βασανισμὸς τοῦ σώματος (mortification) ; οἱ θανατηφόρες, πολλὰς φορές, θυσίαι (π.χ. οἱ ἐξανατλητικὲς νηστεῖαι ἢ καὶ οἱ μέχρι ἐσχάτων ἐξικνούμενες ἀνθρώπινες θυσίαι) καὶ ἡ λατρεία μπορεῖ κάποτε νὰ ἀντίκειται σὲ ὀρισμένους κανόνες τῆς ἠθικῆς ; Εἰς τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ ἡ Διακήρυξις, ἀναγκασμένη νὰ καλύψῃ τὰ τεράστια κοσμοθεωρητικὰ καὶ πολιτιστικὰ χάσματα πού χωρίζουν τὰ μέλη τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, περιωρίσθη σὲ γενικότητες καὶ ἀφῆσε σιωπηρὰ τὴ ρύθμιση τῶν θεμάτων αὐτῶν στοὺς ἐσωτερικοὺς νομοθέτες, ἀν καὶ ρητῶς ἠρνήθη νὰ περιλάβῃ μιὰ ἀνάλογη τροποποίηση εἰς τὸ κείμενον τοῦ ἄρθρου 19, τὸ ὁποῖον, παρ' ὅλα αὐτὰ, ἐξακριβώσθη ἕως τὸ πλέον σημαντικὸν ἀπὸ ὅλη τὴ Διακήρυξιν.

θερία τῆς γνώμης καὶ τῆς ἐκφράσεώς της¹⁵⁰, συμπληροῦται μὲ τὸ νέο δικαίωμα γιὰ πληροφορίες, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖον προστατεύεται ἡ ἀδιατάρακτος ἀναζήτησις, ἀποδοχὴ καὶ διάδοσις εἰδήσεων μὲ κάθε μέσον καὶ ἀνεξαρτήτως συνόρων (ἄρθρ. 19)¹⁵¹.

Τὰ γνωστὰ δικαιώματα τοῦ συνέρχεσθαι καὶ τοῦ συνεταιρίζεσθαι, μὲ τὴν προσθήκην ὅτι ἀπαγορεύεται ἡ ἀναγκαστικὴ συμμετοχὴ εἰς οἰονδήποτε «σωματεῖον» (ἄρθρ. 20), ἐπαναλαμβάνονται καὶ στὴ Διακήρυξη¹⁵².

(150) Εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐκφράσεως περιλαμβάνονται ὅλοι οἱ γνωστοὶ τρόποι ἐκφράσεως, ὅπως π.χ. ὁ λόγος, ἡ γραφὴ, ὁ τύπος, τὸ βιβλίον, τὸ ραδιόφωνον καὶ ὅλα τὰ μέσα τῆς ἀλλιτεχνικῆς ἐκφράσεως τὸσον τὰ ὀπτικά, ὅσον καὶ τὰ ἀκουστικά καὶ τὰ «κιναισθητικά» (χορὸς). Ἐπίσης εἰς τὸν ὄρο «μὴ ἐνόχλησις», πρέπει νὰ περιληφθῇ προφανῶς καὶ ἡ προληπτικὴ λογοκρισία, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν κατ' ἐξοχὴν «ἐνόχληση» τοῦ δικαιώματος τῆς ἐκφράσεως. Ἡ συζήτησις εἰς τὴ Γενικὴ Συνέλευση περιωρίσθη εἰς τὸ ἐὰν ἐπιτρέπεται ἡ ἐλευθερία τῆς ἐκφράσεως μὲ σκοποὺς ἐπιθετικὸς καὶ γιὰ τὴ δημιουργία μίσους μεταξὺ τῶν λαῶν καθὼς καὶ γιὰ σκοποὺς ἀντιθέτους πρὸς τὴ δημοσία ἠθική. Δύο σχετικὲς τροποποιήσεις τῆς Σοβιετικῆς Ἀντιπροσωπείας ἀπερρίφθησαν, βλ. U.N.O. : op. cit., σελ. 51 ἐπ. Ἡ προσθήκη θὰ ἦταν ἄλλωστε περιττὴ, γιὰτι καὶ τὸ προῖμιον τῆς Διακήρυξεως, καὶ τὸ ἄρθρον 29, παρέχουν ἀρκετὲς ἐγγυήσεις γιὰ κάθε τέτοιας μορφῆς κατάχρησιν τοῦ δικαιώματος τῆς ἐκφράσεως, βλ. M. Sibert : op. cit., σελ. 453. Τὸ ἄρθρον 14 τοῦ ἰσχύοντος ἐλληνικοῦ Συνταγματικοῦ Κειμένου περιλαμβάνει ἀρχὲς πολὺ πρὸ συντηρητικῆς ἀπὸ ἐκείνης τῆς Διακήρυξεως. Ἰδίως πρέπει νὰ σημειωθῇ ἡ διατύπωσις τῆς παρ. 8, κατὰ τὴν ἑποῖαν : «Αἱ προστατευτικαὶ τοῦ τύπου διατάξεις τοῦ παρόντος ἀρθροῦ δὲν ἐφαρμόζονται ἐπὶ τῶν κινηματογράφων, δημοσίων θεαμάτων, φωνογραφίας, ραδιοφωνίας καὶ ἄλλων παρεμφερῶν μέσων μεταδόσεως λόγου ἢ παραστάσεως». Γιὰ τὸ θέμα τῆς ἰσχύος βλ. παρακάτω, σημ. 245 ὅπου καὶ ἡ ὅλη ἀνάπτυξις τοῦ θέματος τῆς σχέσεως τῶν διατάξεων τοῦ Συνταγματικοῦ Κειμένου καὶ τῆς Οἰκουμενικῆς Διακήρυξεως.

(151) Τὰ γεγονότα τοῦ μεσοπολέμου καὶ ὁ δεῦτερος παγκόσμιος πόλεμος ἀπέδειξαν τὴν ἐξαιρετικὴν σπουδαιότητα τοῦ δικαιώματος τοῦ πληροφορεῖσθαι. Τὰ Ἠνωμένα Ἐθνη ἐπεξεργάζονται μιὰ εἰδικὴ συμφωνία, βλ. U.N.O. : op. cit., σελ. 96 ἐπ., ὅπου καὶ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία, σελ. 209, ἡ ὁποία καὶ θὰ ρυθμίξῃ τὰ τῆς ἀσκήσεως τοῦ νεωτάτου αὐτοῦ δικαιώματος. Ἡ συζήτησις ἐπὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ πληροφορεῖσθαι, πρὶν ψηφισθῇ τὸ ἄρθρον 19 τῆς Διακήρυξεως, περιεστράφη κυρίως εἰς τὸ ἐὰν τὸ δικαίωμα ἔπρεπε νὰ περιορισθῇ «ἐκ λόγων δημοσίας ἠθικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀσφαλείας». Ἡ σχετικὴ τροποποίησις τῆς Σοβιετικῆς Ρωσίας δὲν ἐγίνε δεκτὴ, βλ. U.N.O. : op. cit., σελ. 53. Βλ. ἐπίσης Unesco : op. cit., σελ. 218 ἐπ. καὶ F. Terrou : La liberté d'information sur le plan international, στὸ Études, ἐτ. 1951, σελ. 11 ἐπ.

(152) Ἡ διατύπωσις τοῦ ἀρθροῦ 20 δημιουργεῖ ζητήματα γιὰτι εἶναι ὑπερβολικὰ λακωνικὴ. Δὲν διευκρινίζεται τὸ θέμα ἐὰν πρόκειται γιὰ δημοσίας ἢ ἰδιωτικὲς συναθροίσεις ἢ δὲν διασαφνίζεται τὸ πρόβλημα ἐὰν ἐπιτρέπεται ἡ χρησιμοποίησις τῆς προστασίας τοῦ ἀρθροῦ 20 γιὰ ἀντιδημοκρατικὸς σκοποὺς ἢ γιὰ κακοποιοὺς ἐπιδιώξεις, οὔτε καὶ τονίζεται ἡ σύμφωνος μὲ τίς ἀρχὲς τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν ἀσκήσις τοῦ δικαιώματος τοῦ συνέρχεσθαι καὶ τοῦ συνεταιρίζεσθαι. Παρ' ὅλα αὐτά, ὅλες οἱ σχετικὲς μὲ τὴν ἄρσιν τῶν παραπάνω ἀμφιβολιῶν τροποποιήσεις ἀπερρίφθησαν, βλ. U.N.O. : op. cit., σελ. 54 ἐπ.—Ἰδιαίτερα προσοχὴ ἐκίνησε ἡ παρ. 2, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθῇ, ὅτι ἀπαγορεύει τὴν ὑποχρεωτικὴν συμμετοχὴν εἰς ἐπαγγελματικὰ σωματεῖα ἢ εἰς ἐργατικὰ συν-

Μετὰ τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα—κλασσικοῦ τύπου—τὰ ὅποια ἐξετάσαμε παραπάνω, ἀκολουθεῖ τὸ ἄρθρο 21 τοῦ ὁποίου ἡ σημασία εἶναι ὅπως ἐξαιρετικὴ. Μεταβάλλει τὴ «δημοκρατία» ἀπὸ πολιτικὸν σὲ «ἀτομικὸν» δικαίωμα καὶ ἐξασφαλίζει τὴν ἀρχὴ τῆς πλειοψηφίας¹⁵³. «Ἐκαστος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ συμμετέχη εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας του, ἀμέσως ἢ μὲ ἐλευθέρως ἐκλεγομένους ἀντιπροσώπους». «Ἐκαστος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ γίνεται δεκτὸς ἐπὶ ἴσοις ὅροις εἰς τὰς δημοσίας λειτουργίας τῆς Χώρας του. Ἡ λαϊκὴ θέλησις ὀφείλει νὰ εἶναι ἡ βᾶσις τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Πρέπει νὰ ἐκφράζεται μὲ περιοδικὰ καὶ γνήσια ἐκλογὰς πού νὰ διεξάγονται μὲ καθολικὴ, ἴση καὶ μυστικὴ ψηφοφορία ἢ μὲ ἄλλους τρόπους πού νὰ ἐξασφαλίζουν τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐκλογῆς»¹⁵⁴. Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ὅτι

δικαῖα τὰ ὅποια ἀσκοῦν καὶ λειτουργήματα δημοσίας φύσεως. Παρὰ τὰς ἐντονας καὶ ἄριστα θεμελιωμένες ἀντιρρήσεις τῶν Ἀντιπροσωπειῶν τῆς Ἀγγλίας, τῆς Νέας Ζηλανδίας καὶ τῆς Αὐστραλίας, ἡ παράγραφος 2 ἐγένετο δεκτὴ μὲ 20 ψήφους ὑπέρ, 14 κατὰ, καὶ 9 ἀποχές, βλ. U.N.O. : op. cit., σελ. 56.—Τὸ Συνταγματικὸν μας Κείμενον προβλέπει εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ 109, ἐρμ. δῆλωσις, ὅτι «ἡ κατὰ νόμον σύστασις ἀναγκαστικοῦ συνεταιρισμοῦ δὲν ἀντιβαίνει ὡς τοιαύτη, εἰς τὸ Σύνταγμα». Ἡ διάταξις αὕτη, καθὼς καὶ οἱ διατάξεις τῆς ἰσχυροῦς νομοθεσίας περὶ ὑποχρεωτικῆς συμμετοχῆς εἰς ἐπαγγελματικὰ σωματεία, ὅπως π.χ. τῶν δικηγόρων καὶ τῶν ἱατρῶν ἀντιβαίνει εἰς τὸ ἄρθρον 20 παρ. 2 τῆς Διακηρύξεως. Βλ. π.χ. τὸ ἄρθρον 179 τοῦ Κώδικος περὶ Δικηγόρων, «οἱ ἐν τῇ περιφερείᾳ πρωτοδικείου ἀσκοῦντες τὸ λειτουργήμα αὐτῶν δικηγόροι ἀποτελοῦσι δικηγορικὸν σύλλογον, τοῦ ὁποίου πάντες εἶναι ὑποχρεωτικῶς μέλη» καὶ τὸ ἄρθρον 2 τοῦ Π.Δ. τῆς 5/7 Μαρτίου 1934, «περὶ κωδικοποιήσεως τῶν διατάξεων περὶ ἱατρικῶν συλλόγων», κατὰ τὸ ὅποιον οἱ μονίμως ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν περιφέρειαν ἐπαρχίας ἢ πρωτοδικείου ἱατροὶ (εἰσὶν ὑποχρεωτικῶς μέλη τοῦ οὐκείου συλλόγου).

(153) Ἡ δημοκρατία καθὼς καὶ τὰ δικαιώματα πού περιλαμβάνονται εἰς τὸ ἄρθρον 21 δὲν παύουν νὰ εἶναι πολιτικὰ δικαιώματα ἀπὸ ἀπόψεως περιεχομένου, ὅπως καὶ τὰ ἀτομικὰ προσωπικὰ δικαιώματα τῶν ἄρθρων 15, 18, 19 καὶ 20 μποροῦν νὰ χαρακτηρισθῶν καὶ ὡς πολιτικὰ ὅταν ἀσκοῦνται γιὰ πολιτικούς σκοπούς ἢ ὅταν κρίνονται μὲ τὸ κριτήριον τῆς σχέσεως τοῦ ἀτόμου πρὸς τὸ Κράτος· μεταβάλλεται ὁμοίως εἰς ἀτομικόν, προσωπικόν, δικαίωμα ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ὅτι ἀνήκει εἰς τὸν καθένα καὶ ὅτι ἀναγνωρίζεται καὶ προκηρύσσεται ἀπὸ τὴ Διεθνή Ὀργανωμένη Κοινωνίαν ὡς ἰδανικόν πού πρέπει νὰ ἐπιτευθῇ γιὰ τὸν καθένα ὅπουδῆποτε τοῦ κόσμου. Παράδειγμα ἐσωτερικοῦ Συνταγματικοῦ Κειμένου, πού νὰ ἀναγορεύῃ τὴ δημοκρατίαν σὲ ἀτομικὸ δικαίωμα εἶναι τὸ Bill of Rights τοῦ 1947, τοῦ Saskatchewan τοῦ Καναδά, σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρον 7 τοῦ ὁποίου : «every qualified voter resident in Saskatchewan shall enjoy the right to exercise freely his franchise in all elections and shall possess the right to require that no legislative assembly shall continue for a period in excess of five years», βλ. U.N.O. : United Nations Year Book on Human Rights, 1947, 1948, σελ. 73.

(154) Ἡ διατύπωσις τοῦ ἄρθρου 21 φαίνεται ὅτι συνήντησε ὅπως ἐξαιρετικὰς δυσκολίας καὶ ὀφείλεται σὲ ἀναμφισβήτητο συμβιβασμὸν ἀπόψεων. Ἀπὸ τὰς προηγουμένης διατυπώσεως καὶ τὰς συζητήσεις πρέπει νὰ ἀναφερθῶν οἱ ἀπόψεις πού ἐπρότειναν ὅπως ἀναγνωρισθῇ τὸ δικαίωμα τῆς ἀντιπολιτεύσεως (the right to oppose the government)—κατὰ τὴ γνώμη μου πρωταρχικῆς σημασίας γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῆς σωστῆς λειτουργ-

τὸ ἄρθρο 21 ἀναφέρεται μόνον στοὺς ὑπηκόους ἐνὸς Κράτους καὶ ἀποκλείει τοὺς ἀλλοδαπούς. Ἐξασφαλίζει ἴσα πολιτικά δικαιώματα στὶς γυναῖκες καὶ στοὺς ἄνδρες, καθὼς καὶ ἴση δυνατότητα συμμετοχῆς στὶς δημόσιες λειτουργίες. Διακηρύσσει πανηγυρικά τὴν ἀρχὴ τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας καὶ ἐγγυᾶται τὴν ἐφαρμογὴ τῆς μὲ τὴν ἐπανάληψη τῶν κυρίων γνωρισμάτων τοῦ ἀντιπροσωπευτικοῦ συστήματος, ἀλλὰ καὶ μὲ μορφή ποῦ νὰ μπορεῖ, θεωρητικῶς τουλάχιστον, νὰ καλύπτῃ καὶ τὶς «Ἀνατολικὲς Δημοκρατίες»¹⁵⁵.

Τὰ ἄρθρα 22—28 περιλαμβάνουν τὰ λεγόμενα κοινωνικά δικαιώματα¹⁵⁶.

γίας τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος—καὶ ἡ καθιέρωσις τοῦ διαγωνισμοῦ γιὰ κάθε πρόσληψη. στὶς δημοσίες ὑπηρεσίες, βλ. U. N. O. : These Rights, σελ. 56.

(155) Βλ. R. Brunet : op. cit., σελ. 19. Ἡ διατύπωσις «μὲ ἄλλους τρόπους, ποῦ νὰ ἐξασφαλίζουν τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐκλογῆς» ἐγίνε γιὰ νὰ καλύψῃ τὴν πρακτικὴ λαῶν ποῦ δὲν ἔχουν ἀκόμη συνθίσει νὰ ψηφίζουν. — Ἡ φραστικὴ διατύπωσις τοῦ πρωτοτύπου εἰς τὴν ἀγγλικὴ διαφέρει ἀπὸ τὴ διατύπωση τοῦ πρωτοτύπου εἰς τὴ γαλλικὴ γλῶσσα, βλ. παρακάτω σημ. 277-279. Εἰς τὰ πολιτικά δικαιώματα ἔ. M. Sibert : op. cit., σελ. 452 ἐπ. κατατάσσει καὶ ἐκεῖνα ποῦ ρυθμίζουν τὶς σχέσεις ἀτόμου—Κράτους, πρᾶγμα ποῦ δὲν εἶναι ὅπως ἐλέγχθη, ἀπολύτως ἀκριβές.— Τέλος σημαντικὴ δυσχέρεια θὰ παρουσιάσῃ εἰς τὸ μέλλον ὁ τρόπος τοῦ διεθνoῦς ἐλέγχου τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἄρθρου 21. Δικαστικὸς ἔλεγχος δὲν φαίνεται δυνατός καὶ οἱ κίνδυνοι ἄλλης μορφῆς ἐλέγχων εἶναι προφανεῖς, καθὼς ἐπίσης δὲν ἀποκλείεται καὶ ἡ δυνατότης νὰ τηρεῖται τελείως ὁ τύπος καὶ νὰ παραβιάζεται καθολικά ἢ οὐσία καὶ τὸ πνεῦμα τῶν διατάξεων τοῦ ἄρθρου 21. Τῆ πρόσφατα παραδείγματα τῆς ἐθνικοσοσιαλιστικῆς Γερμανίας καὶ τῶν ἀνατολικῶν Δημοκρατιῶν εἶναι πλέον ἢ πειστικά.

(156) Ὁ ὅρος κοινωνικά δικαιώματα στὴν εὐρεία του σημασία χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ καλύψῃ τρεῖς εἰδικότερες κατηγορίες δικαιωμάτων: τὰ οἰκονομικά, τὰ κοινωνικά καὶ τὰ στενὴ σημασία τοῦ ὅρου καὶ τὰ πολιτιστικά καὶ ἀντιτίθεται στὰ ἀτομικά δικαιώματα, ποῦ τὰ χαρακτηρίζουν ἀδιακρίτως, ὡς θεμελιώδη δικαιώματα, προσωπικά δικαιώματα, βασικὲς ἢ ἀστικὲς ἐλευθερίες καὶ στὰ πολιτικά δικαιώματα. Τῆ βασικὴ αὐτὴ διάκριση ἀκολουθοῦν καὶ οἱ νεώτερες ἀποφάσεις τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν Ο. Η. Ε., βλ. παρακάτω σημ. 157. Ὁ R. Brunet : op. cit., σελ. 19, σημ. 17, διαικρίνει τὰ κοινωνικά δικαιώματα τὰ ὁποῖα «παραχωροῦνται ἀπὸ τὸ Κράτος εἰς τὸ ἄτομον μὲ τὸν σκοπὸν νὰ διορθώσουν τὶς κοινωνικὲς ἀδικίες καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν εἰς τοὺς ἐργαζομένους ἕνα ἐπαρκὲς ἐπίπεδον ζωῆς καὶ συνεπάγονται παροχὲς ἐκ μέρους τοῦ Κράτους καὶ τὰ οἰκονομικά δικαιώματα τὰ ὁποῖα προϋποθέτουν μίαν παρέμβαση τοῦ Κράτους γιὰ τὴν πραγματοποίησιν μιᾶς ὀρισμένης μορφῆς οἰκονομίας καὶ δὲν συνοδεύονται μὲ καμμίαν παροχὴ». Σύμφωνα μὲ τὴ διάκριση αὐτή, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ συνδικαλιστικά δικαιώματα τοῦ ἄρθρου 23 παρ. 4, ἡ Διακήρυξις δὲν περιέχει ἄλλα οἰκονομικά δικαιώματα. Ἐχω τὴ γνώμη ὅτι τὰ οἰκονομικά δικαιώματα πρέπει νὰ τὰ ἀντιληφθῆ κανεὶς εὐρύτερα, ὡς δηλαδὴ τὰ βασικά δικαιώματα τοῦ Οἰκονομικοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου (Wirtschaftsverfassungsrecht), τὰ ὁποῖα συγχρόνως ἀποτελοῦν καὶ τὶς βασικὲς κατηγορίας μιᾶς ὀρισταμένης οἰκονομικῆς τάξεως, βλ. ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοια H. Eichler : Wirtschaftsrecht, 1950, σελ. 35 ἐπ. καὶ 57 ἐπ., ὅπως καὶ τὰ ἄρθρα 35—47 (Οἰκονομικὲς σχέσεις) τοῦ Ἰταλικοῦ Συντάγματος. Τὴν εὐρύτερα αὐτὴ ἔννοια τοῦ οἰκονομικοῦ δικαιώματος φαίνεται νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν του καὶ ὁ M. Sibert : op. cit., σελ. 453, ὅταν κατατάσσει τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας (ἄρθρο 17), εἰς τὰ οἰκονομικά δικαιώματα καὶ τὸ χαρακτηρίζει ὡς «fonction au service de tous».

Ἡ Ἀπὸ τοῦ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς καὶ ἐκφράζονται, σὲ μεγάλο βαθμὸν, τὸ πρακτικὸν πείρασμα τῶν εὐρωπαϊκῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν καὶ κινήσεων τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων¹⁵⁷. Συνίστανται σὲ ἀξιώσεις τοῦ ἀτόμου ὡς μέλους τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου ἔναντι τοῦ Κράτους, τὸ ὁποῖον ὑποχρεοῦται σὲ θε-

(157) Ἡ ἐποχὴ μας προϋποθέτει τὸν ἄνθρωπον ὡς πνευματικὴν, ψυχικὴν καὶ σωματικὴν ἕνότητα καὶ ὁλότητα καὶ ἐπιδιώκει νὰ τὸν «διαρθρώσῃ» καὶ νὰ τὸν «ὀλοκληρώσῃ» σὲ μιὰ ἰσορροπημένη προσωπικότητα. Δέχεται ὅτι ἡ ὑπαρξὶς τοῦ καὶ ἡ τοποθέτησίς του μέσα στὴν κοινωνικὴ ζωὴ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι θετικὴ καὶ δημιουργικὴ ἐὰν δὲν εἶναι προσηρμοσμένη, δηλαδὴ ἐὰν δὲν ἐναρμονίζῃ τὴν πολιτικὴν, οἰκονομικὴν, κοινωνικὴν, πολιτικὴν καὶ πρακτικὴν δραστηριότητά του. Ἀναγνωρίζει στὸν ἄνθρωπον τὴ δυνατότητα νὰ συμμετέχῃ σὲ πολλοὺς κοινωνικοὺς ἀκύκλους ζωῆς, νὰ ἐμφανίσῃ πολυμερῆ δράση καὶ νὰ ὑπόκειται καὶ νὰ ὑπακούῃ σὲ περισσότερες ἀπὸ μιὰ κοινωνικὰς ομάδας (π.χ. οἰκογένεια, Κράτος, Ἐκκλησία, ἐργατικὴς ἐνώσεις κλπ.). Ἡ ἀντίληψις αὐτὴ γιὰ τὸν ἄνθρωπον ἀποτελεῖ τὸ φιλοσοφικὸν ὑπόβαθρον ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον στηρίζεται τὸ αἷμα τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, γιὰ τὴν ταυτόχρονη «παροχὴ» καὶ «ἄσκηση» ἀτομικῶν, πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν δικαιωμάτων, καὶ ἡ γενικὴ πεποίθησις ὅτι οἱ ἀτομικὰ καὶ πολιτικὰ ἐλευθερίες, δίχως τὰ κοινωνικὰ δικαιώματα, ὅπως καὶ τὰ κοινωνικὰ δικαιώματα δίχως τὴν ἀτομικὰ καὶ πολιτικὰ ἐλευθερίας, παρουσιάζονται ἀνεπαρκῆ γιὰ νὰ ἰκανοποιήσουν τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὴν ζωὴ τοῦ συγχρόνου «κοινωνικοῦ ἀτόμου». «Διότι ἐλεύθερος καὶ εἰς ἓνα δημοκρατικὸν καθεστῶς δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ οὔτε ὁ ἐνδεὴς οὔτε ὁ ἀνεργός. Ἐλεύθερος εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀπολαύει τῶν βασικῶν ἐλευθεριῶν ἀλλὰ ταύτοχρόνως ἔχει ἐξασφαλίσῃ κάποια ἰδιοκτησίαν, ἐπαρκῆ εἰσόδημα διὰ νὰ ἰκανοποιήσῃ τὰς βασικὰς τοῦ ἀνάγκας καὶ εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὸν φόβον ἀνεργίας», βλ. E. E. Ζολώτα : Ἡ μεταμόρφωσις τῆς κεφαλαιοκρατίας, 1952, σελ. 35.

Ἡ τυπικὴ ἀπλῶς παραχώρησις δικαιωμάτων, ὅπως ἐγένετο κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, δικαιολογεῖ τελείως τὴν περιφρονητικὴν φράση τοῦ A. France γιὰ τὴν μεγαλοπρεπεῖ ἰσότητα τῶν νόμων πρὸς ἀπαγορεύσιν ἐξίσου τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ πτωχοῦ νὰ κοιμούνται κάτω ἀπὸ τὴν γέφυραν, νὰ ζήτηνεύουν στοὺς δρόμους καὶ νὰ κλέβουν τὸ ψωμί τους (!). Ἡ σύγχρονος Δημοκρατία, ἄλλωστε, ἐπιδιώκει ἀκριβῶς «τὴν δημιουργικὴν σύνθεσιν» καὶ ἀποβλέπει «εἰς τὴν ἐναρμόνισιν καὶ τὴν παράλληλον συνύπαρξιν καὶ τῆς Ἀτομικῆς Ἐλευθερίας καὶ τῆς Κοινωνικῆς Δικαιοσύνης. Κατὰ συνέπειαν τὸ Κοινωνικὸν μας «Πιστεύω» εἶναι μετακαπιταλιστικὸν καὶ μετακομμουνιστικόν, Γ. Παπανδρέου : Πολιτικὰ θέματα, τομ. Γ', 1941, σελ. 278. — Γιὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐνότητος (Einheit—Unity) ὡς τῆς θεμελιώδους κατηγορίας τῆς ἐποχῆς μας, βλ. J. H. Randall: The Spirit of the New Philosophy, 1919, ἰδίως σελ. 54 καὶ ἐπ. Ἐπίσης βλ. Π. Κανελλοπούλου : op. cit., σελ. 191 «νόημα καὶ ἐπιταγὴ τοῦ αἰῶνα μας εἶναι ἡ παγκόσμια ἐνότητα». Γιὰ τὴν ἀλληλοεξάρτησιν καὶ τὸν ἀλληλοεπηρεασμὸν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ποὺ ὠδήγησε στὸ ζήτημα τῶν «πλάσματικῶν» τύπων ἀνθρώπων (homo economicus κλπ.), βλ. K. Mannheim : op. cit., σελ. 160 ἐπ. ὅπου καὶ φιλολογία. Σχετικῶς μετὰ τὴν πολυκρατικὴν (pluralistic) ὀργάνωσιν τῆς συγχρόνου κοινωνικῆς ζωῆς βλ. τὴ συνθετικὴν ἐργασίαν τοῦ Kung Chuan Hsiao : Political Pluralism, 1927, σελ. 175 ἐπ., ὅπου καὶ ἡ φιλοσοφικὴ θεμελίωσις τοῦ συγχρόνου «πολυκρατισμοῦ». Μία φιλοσοφικὴ καὶ πολιτικὴ ἀνάλυσις τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου στὴν σχέσιν του μετὰ τὴν Πολιτείαν, καθὼς καὶ στὴν ἰδιότητά του ὡς φορέας ἀτομικῶν δικαιωμάτων, προσφέρει ὁ K. Τσάτσος : Ἑλληνικὴ Πορεία, 1952, σελ. 116 ἐπ., καὶ 148 ἐπ.

Ἡ Οἰκουμένη Διακηρύξιν ἀποδέχεται, χωρὶς δισταγμοῦς, τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς

τικὲς παροχές¹⁵⁸. Εἰς τὰ ἐσωτερικὰ δίκαια ὁ ἀριθμὸς τους καὶ ἡ ἀναγνώρι- σίς τους ποικίλλει σημαντικώτατα ἀπὸ Κράτους εἰς Κράτος¹⁵⁹. Ἀκόμη καὶ στίς πιὸ κοινωνικὰ προηγμένες Πολιτεῖες, τόσον τὸ νομικὸν τους περιεχόμενον ὅσον καὶ τὸ πεδίον τῆς ἐφαρμογῆς τους εὐρίσκονται εἰς τὸ μεταβατικὸν στάδιον τῆς διαπλάσεως καὶ τῆς διαμορφώσεώς τους. Ἐπίσης καὶ ἡ δικαστικὴ τους προ- στασία δὲν φαίνεται, σχεδὸν σὲ καμμία χώρα, τελείως ὠλοκληρωμένη¹⁶⁰.

Πρὸς τούτοις πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τους, πού συνίσταται σὲ θετικὲς κρατικὲς παροχές¹⁶¹, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ θέληση τοῦ Κράτους καὶ ἀπὸ τὴ δυνατότητά του νὰ ἀναλάβῃ ὀρισμένες ὑλικὲς—οἰκονομικὲς ὑποχρεώσεις. Ἐὰν ἐξαιρέση κανεὶς τὸ δικαίωμα τῆς ἐκπαιδεύσεως, ὅλα τὰ ἄλλα κοινωνικὰ

καὶ ἀφιερώνει πολλὰς διατάξεις τῆς εἰς τὰ κοινωνικὰ δικαιώματα, τὰ ὁποῖα καὶ θεωρεῖ ὡς ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων, βλ. τὸ ἄρθρον 22, καὶ παρα- κάτω, σημ. 248, ὅπου ἡ ἐξόχως χαρακτηριστικὴ ἀπόφασις τῆς Γενικῆς Συνελεύ- σεως τοῦ Ο.Η.Ε. τῆς 4ης Δεκεμβρίου 1950, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς, ὅτι ἀποδίδει τὴν κοινωνικὴ φιλοσοφία τῆς Διακηρύξεως. Βλ. ἐπίσης καὶ τὸ ἄρθρον 19 τοῦ σχεδίου τῆς Συμφωνίας γιὰ τὰ Ἀνθρώπινα Δικαιώματα, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖον : «Les États parties au présent Pacte 1. Prenant en considération le lien qui existe entre les droits et libertés reconnus et définis ci-dessus et les droits économiques, sociaux et culturels proclamés par la Déclaration Universelle des droits de l'homme; 2. Décidés à lutter contre les fléaux tels que la famine, la maladie, la misère, le sentiment d'insécurité et l'ignorance qui déciment ou dégradent les hommes, et empêchent le libre développement de leur personnalité; 3. Résolus à combattre pour que tout être humain obtienne la nourriture, le vêtement, le logement indispensables à son existence et à son bien-être, parvienne à un niveau de vie suffisant et bénéficie d'une amélioration continue des conditions de sa vie matérielle et spirituelle», βλ. E/1991 E/ CN. 4/640, σελ. 72 καθὼς καὶ τὴν ἀπόφαση τοῦ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου τῆς Νέας Ὑόρκης (ὑπόθεσις Wilson vs Hacker) ἡ ὁποία σημειώνει ὅτι : «indicative of the spirit of our times are the provisions of the Universal Declaration of Human Rights, adopted in 1948», U.N.O. : The Impact of the Universal Declaration of Human Rights, σελ. 31.

Γιὰ τὴν ἀνάγκην ὑπάρξεως κοινωνικῶν δικαιωμάτων σὲ μιὰ σύγχρονη ὑπερεθνικὴ Δια- κήρυξη ὑπάρχει καθολικὴ ἔμορφωνία, βλ. π.χ. H. Lauterpacht : op. cit., σελ. 284 καὶ B. Mirkiné-Guetzévitch : op. cit., σελ. 41 ἐπ. Ἡ ἴδια ἀνάγκη ἐπιβεβαιού- ται ἀπὸ τὴν κοινωνιολογικὴν ἔρευνα τῆς ἐννοίας τῆς ἐλευθερίας, βλ. T. D. Elliot : Civil Liberties, στὴν Encyclopaedia Britannica, τομ. V, 1947, σελ. 742 ἐπ., ὅπου τονίζεται καὶ ἡ σημασία τῆς κοινωνικῆς τοποθετήσεως σχετικῶς μὲ τὴν ἐξάσκηση τῶν ἰδίων νομικῶν δικαιωμάτων. Βλ. ἐπίσης G. Burdeau : Manuel de Droit Public, σελ. 103, ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ γιὰ τὴ «solidarité des droit et libertés».

(158) Βλ. παραπάνω, σημ. 156 καὶ παρακάτω σημ. 247.

(159) Βλ. παραπάνω, σημ. 71-73.

(160) Ἀντιθέτως μὲ τὴ δικαστικὴ προστασία τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων ἡ ὁποία εἶναι γενικὴ καὶ πλήρης σὲ ὅλα σχεδὸν τὰ ἐσωτερικὰ δίκαια τῶν δημοκρατικῶν Κρατῶν, βλ. H. Lauterpacht : op. cit., σελ. 281 ἐπ.

(161) Ὁ E. Friesenhahn : op. cit., σελ. 71, τὴ χαρακτηρίζει γενικῶς ὡς «Rechte auf Leistungen des Staates».

δικαιώματα δημιουργούν σημαντικά οικονομικά βάρη, πού ή ανάληψις τους θά κριθῆ πρωταρχικά ἀπό τις ἀντικειμενικές οικονομικές συνθήκες. "Όταν μιὰ ἔθνικὴ οικονομία εἶναι κατερειπωμένη πῶς μπορεῖ ἓνα Κράτος, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχη ὄλην τὴν καλὴ διάθεσιν νὰ ἐγγυηθῆ π. χ. τὴ χορήγησιν ἐπαρκῶν συντάξεων γήρατος σὲ ὄλους τοὺς ὑπὸ κούρας του ¹⁶²;

Τέλος πρέπει νὰ σημειωθῆ ἡ βασικὴ ἀντινομία ἡ ὅποια ὑπάρχει μεταξὺ τῆς φιλοσοφίας τοῦ φυσικοῦ δικαίου, ὅπως ἐκφράζεται μὲ τὴ διατύπωσιν τῶν ἐλευθεριῶν τῆς Διακηρύξεως, καὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ κοινωνισμοῦ—στὴν περὶ πλατειὰ σημασίᾳ τοῦ ὄρου—ὅπως ἐμφανίζεται μὲ τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν κοινωνικῶν δικαιωμάτων ¹⁶³. Ἡ ἀντινομία συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ἡ παραχώρησις κάθε κοινωνικοῦ δικαιώματος σημαίνει ἀντίστοιχον περιορισμὸν καὶ δέσμευσιν τῆς ἐλευθερίας ¹⁶⁴. Ἡ ἰδανικὴ ἀπόλαυσις τῶν ἐλευθεριῶν τῶν πρώτων ἄρθρων τῆς Διακηρύξεως εἶναι ἀπολύτως ἀσυμβίβαστος μὲ τὴν ἰδανικὴν ἐξασφάλισιν ὄλων τῶν δικαιωμάτων τῶν ἄρθρων 22—28 ¹⁶⁵. Τὸ πρόβλημα τίθεται ἀπὸ τὴ Διακήρυξιν χωρὶς καμμιά προσπάθεια λύσεως ἢ συμβιβασμοῦ τῶν ἀντιμαχομένων ἀπόψεων ¹⁶⁶. "Όπως παρουσιάζεται δὲν ἀποτελεῖ παρὰ μιὰ

(162) Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ὁ R. Brunet: op. cit., σελ. 24/25 ὑποστηρίζει ὅτι χρειάζεται διεθνῆς συνεργασία ὥστε νὰ ἐξυψωθῆ τὸ οικονομικὸν ἐπίπεδον, ἰδίως τῶν καθυστερημένων χωρῶν καὶ νὰ ὑπάρξουν ἀνάλογοι ὄροι πού θά ἐπιτρέψουν τὴν πραγματικὴν ἐφαρμογὴ καὶ ἐξισορρόπισιν τῶν ἀτομικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐλευθεριῶν τῆς Διακηρύξεως. Βλ. ἀνάλογες σχέσεις καὶ εἰς τὸν S. Tchirkovitch: op. cit., σελ. 373.

(163) Πρόκειται γιὰ ἀντινομία πού πηγάζει ἀπὸ δύο διαφορετικὰς ἀρχάς. Κατὰ τὴν κλασικὴν διατύπωσιν τοῦ W. Sombart: Die Ordnung des Wirtschaftslebens, 2α ἐκδ. 1927, σελ. 53, ἡ ἀτομιστικὴ (individualistische) οικονομικὴ τάξις ἀποσκοπεῖ «εἰς τὴν εὐτυχίαν τῶν ἀτόμων, ὀλίγων, πολλῶν, ὄλων», ἐνῶ ἡ κοινωνιστικὴ, ἀποσκοπεῖ «εἰς τὴν εὐτυχίαν τῆς ὁλότητος» π.χ. τοῦ Ἔθνους, τοῦ Κράτους, τῆς Πόλεως. Ἀπὸ ἀπόψεως μέσων ἡ πρώτη εἶναι ἐλευθέρα, ἡ δευτέρα δεσμευμένη. Φιλελευθερισμὸς καὶ προλεταριακὸς σοσιαλισμὸς εἶναι οἱ δύο ἀκραῖες μορφές μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχουν ὄλοι οἱ δυνατοὶ συνδυασμοὶ καὶ ὡς πρὸς τοὺς σκοποὺς καὶ ὡς πρὸς τὰ μέσα.

(164) Ὁ P. N. Drost: op. cit., σελ. 167, βλέπει τὴν ἀντινομία νὰ ἐκδηλώνεται ὡς ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς ἐλευθερίας γιὰ τὴν ὅποιαν ἀγωνίζεται ἡ Δύσις καὶ τῆς ἀσφαλείας γιὰ τὴν ὅποια μάχεται ἡ Ἀνατολή. «Ἡ τιμὴ τῆς ἀσφαλείας εἶναι ἡ μερικὴ ὑποταγὴ τῆς ἐλευθερίας· ἐλευθερία καὶ ἀσφάλεια εἶναι ἀσυμβίβαστες ἀλλ' ἐν τούτοις συμπληρῶναι ἡ μία τὴν ἄλλη», σελ. 168.

(165) «C'est un principe bien connu que lorsque les droits sociaux pénètrent dans la constitution d'un État, les libertés reculent, et que les États qui accordent à leurs ressortissants les droits sociaux les plus étendus sont précisément les États totalitaires dans lesquelles les libertés sont réduites au minimum», βλ. R. Brunet: op. cit., σελ. 24. Μία ὄραία προσπάθεια συμβιβασμοῦ τῶν ἀντιμαχομένων ἀπόψεων ἐπιχειρεῖ ὁ E. F. M. Durbin: The Politics of Democratic Socialism, 1948, σελ. 235, μὲ ἀξιόλογον πραγματικῶς θεμελίωσιν.

(166) Ὁ B. Mirkine-Guetzévitch: op. cit., σελ. 34 ἐπ., τονίζει ὅτι κάθε ἔθνικὸν ἰδανικόν, κάθε πολιτικὴ φιλοσοφία ἀπὸ τὴν πρὶ ἐξελεγκμένην ἕως τὴν πρὶ πρωτόγονον ἀντικατοπτρίζονται εἰς τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα καὶ ὅτι «tous les antagonismes idéolo-

χαρακτηριστική περίπτωση του κεντρικού πνευματικού προβλήματος της εποχής μας, των σχέσεων δηλαδή «σχεδίου» και «ελευθερίας» και της δυνατότητας της εξισορροπήσεως των κοινωνικών και ατομικών αιτημάτων του συγχρόνου ανθρώπου¹⁶⁷.

Το άρθρον 22 καθιερώνει ένα γενικό δικαίωμα κοινωνικής προστασίας ή εξάσκησις του οποίου θά εξασφαλίση στο άτομον την ικανοποίηση όλων των ειδικωτέρων οικονομικών, κοινωνικών και μορφωτικών απαιτήσεων που είναι απαραίτητες για την αξιοπρέπεια και την ελευθερά ανάπτυξη της προσωπικότητός του. Οι οργανωτικές δυνατότητες, οι πόροι κάθε χώρας, καθώς επίσης και η διεθνής συνεργασία, λαμβάνονται υπ' όψιν για την πραγματοποίηση της κατευθυντηρίου αυτής γραμμής¹⁶⁸.

Ειδικοποιήσεις κοινωνικού περιεχομένου της γενικής αυτής αρχής αποτελούν: Το δικαίωμα της εργασίας, ή αξίωσις της ίσης αμοιβής για ίδια εργασία, το δικαίωμα του δικαίου μισθοῦ, ὁ ὁποῖος καθορίζεται με τὰ κριτήρια της εξασφαλίσεως μιᾶς ζωῆς ἀναλόγου πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀξιοπρέ-

giques se retrouvent derrière le problème des Droits de l'Homme» εἰς τρόπον ὥστε οἱ συντάκτες τῆς Διακηρύξεως νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἀδυναμία μιᾶς δογματικῆς συνθέσεως (synthèse doctrinale), σελ. 35.

(167) Βλ. τὴν σχετικὴ συζήτηση εἰς Γ. Δ. Δασκαλάκη: Κρατικὰ Σχέδια, σελ. 17 ἔπ. Εἰς τὸ ἐρώτημα ἂν «μπορεῖ νὰ συμβιβασθῇ ὁ καθολικὸς κρατικὸς σχεδιασμὸς με τὶς ἀτομικὰς ἐλευθερίας», σελ. 18, ἡ ἀπάντησις εἶναι καταφατικὴ. Τὸ σχέδιον καὶ οἱ ἀτομικὰς ἐλευθερίας ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἀσυμβίβαστα, ἀλλὰ «δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξουν ἐλευθερίας δίχως ἓνα σχέδιον πού νὰ ἐργάζεται γι' αὐτές. Γι' αὐτὸ ἂν θὰ θέλαμε νὰ χαρακτηρίσωμε καλύτερα καὶ πιστότερα τὸ κύριο κοινωνικὸ σύμβολο τοῦ μεταπολεμικοῦ 20οῦ αἰῶνος θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ ἀποκαλέσωμε: Σχέδιο γιὰ τὴν Ἐλευθερίαν», σελ. 29.

(168) Τὸ ἀρθρον 22 ἀποτελεῖ, οὕτως εἶπειν, τὸ προοίμιον τῶν ἄλλων κοινωνικῶν ἀρθρων πού ἐπακολουθοῦν, γι' αὐτὸ καὶ ἐχαρακτηρίσθη ὡς «umbrella article». Ἡ διαμόρφωσις του ἀπὸ τὸ σχέδιον τῆς Γραμματείας ἔως τὴν ἀπόφαση τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως ὑπέστη συνεχεῖς καὶ ριζικὰς μεταβολὰς. Ὁ ὅρος social security, κοινωνικὴ προστασία (ἀσφάλεια) πρέπει νὰ διακριθῇ σαφῶς ἀπὸ τὸν ὅρον social insurance, κοινωνικὴ ἀσφάλις. Σημαίνει, ὅπως ὀρθῶς τὸ ἐτόνισεν ὁ R. Cassin «κοινωνικὴ δικαιοσύνη στὴν πύλα πλατεῖα σημασία τοῦ ὅρου» ὄχι προστασία τοῦ ἀτόμου ἀπὸ ἀνάγκη στὴν στενὴ τεχνικὴ ἔννοια», βλ. U. N. O.: op. cit., σελ. 59 ἔπ. Τὸ ἀρθρον 22 θέτει τὶς ἐξῆς γενικὰς ἀρχές: ἀναγνωρίζει τὴν ὑπάρξη οικονομικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτιστικῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, ὄχι ὡς ἀτόμου (προσώπου), ἀλλὰ ὡς «μέλους τῆς κοινωνίας», β) διαπιστώνει ὅτι τὰ δικαιώματα αὐτὰ εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ἀξιοπρέπεια του καὶ τὴν ελευθερά ανάπτυξη τῆς προσωπικότητός του, δηλαδή γιὰ τὴν ὑπάρξη τῶν πλέον ἀντιπροσωπευτικῶν ατομικῶν δικαιωμάτων του, γ) θεωρεῖ ὅτι ἡ πραγματοποιήσις τους ὀφείλει νὰ γίνῃ με κοινὴ ἐθνικὴ καὶ διεθνή προσπάθεια καὶ δ) ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τους πρέπει νὰ λάβῃ χώραν μέσα εἰς τὶς δυνατότητες, οργανωτικὰς καὶ οικονομικὰς, κάθε Κράτους. Οἱ ἀρχαὶ αὗται πρέπει νὰ χρησιμεύσουν καὶ ὡς κατευθύνσεις γιὰ τὴν ἐρμηνεία τῶν καθέκαστα κοινωνικῶν διατάξεων τῆς Διακηρύξεως. Βλ. γιὰ τὴν σημασία τοῦ ἀρθρου 22 R. Brunet: op. cit., σελ. 19 ἔπ. καὶ τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν τοῦ P. N. Drost: op. cit., σελ. 169: «the exercise and enjoyment of human rights depends on the structure of society».

πειαν, ή προστασία από άνεργία και τὸ δικαίωμα συνδικαλιστικῆς ὀργάνωσης (ἄρθρ. 23)¹⁶⁹. Ἐπίσης ἡ ἐξασφάλις λογικοῦ χρόνου ἐργασίας, και τὰ δικαιώματα ἀναπαύσεως και πληρωνομένης ἀδείας (ἄρθρ. 24)¹⁷⁰. Ἀκόμη τὸ δικαίωμα γιὰ μιὰ ζωὴ ὑγείας και εὐημερίας, με πλήρη ἐξασφάλιση ἀπὸ ἀντίξοες περιστάσεις, κινδύνους και ἀτυχήματα ἀνεξάρτητα, ἀπὸ τὴ θέληση τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως π. χ. ἀπὸ ἀσθένεια, ἀναπηρία, χηρεία, γηρατειὰ κλπ. (ἄρθρ. 25)¹⁷¹. Τέλος ἡ εἰδικὴ προστασία τῆς οἰκογενείας (ἄρθρ. 16), τῆς μητρότητος και τοῦ παιδιοῦ και ἡ ἀναγνώρισις ἴσων δικαιωμάτων εἰς τὰ νόμιμα και τὰ

(169) Ἡ διατύπωσις τοῦ ἄρθρου 23 ὑπῆρξε ἐξαιρετικὰ δυσχερῆς. Ἰδίως συνεζητήθη τὸ ὅτι ἡ ἀδυναμία τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ Κράτους νὰ ἐξασφαλίζῃ ἐργασίαν και νὰ προλαμβάνῃ τὴν ἀνεργία μπορεῖ νὰ ὀφείλεται σὲ ἀντικειμενικοὺς και πέρα ἀπὸ τὴ θέλησὴ τοῦ λόγους. Τὸ θέμα ἐπίσης τῆς ὑποχρεωτικῆς συμμετοχῆς εἰς τὶς ἐργατικὲς ἐνώσεις ἀπησχόλησε τὴν Ἐπιτροπὴ δεδομένου ὅτι εἰς ὠρισμένες χώρες, ὅπως π.χ. στὴ Νέα Ζηλανδία, ἀπαγορεύεται ἡ πρόσληψις ἐλευθέρων ἐργατῶν σὲ ὠρισμένες περιπτώσεις, βλ. U.N.O. : op. cit., σελ. 62. Τὸ καθήκον γιὰ ἐργασία, μολονότι εἶχε συμπεριληφθῆ εἰς ἕνα ἀπὸ τὰ προσχέδια τοῦ ἄρθρου 23 δὲν περιελήφθη τελικῶς, πρᾶγμα ποῦ δημιουργεῖ ἀναμφισβήτητον κενόν. Τὸ ἄρθρον 23 ὅπως και τὰ ἄρθρα 24, 25, 26 τῆς Διακηρύξεως ἀκολουθοῦν, κατὰ βάσιν, τὸ περιεχόμενον τῶν ἀντιστοίχων ἄρθρων 118, 119, 120 και 121 τοῦ Σοβιετικοῦ Συνταγματικοῦ Κείμενου τοῦ 1936. Ἐν τούτοις ἡ θεμελιώδης διάταξις τοῦ ἄρθρου 12 τοῦ Σοβιετικοῦ Συντάγματος, κατὰ τὴν ὁποία «ἡ ἐργασία, εἰς τὴν Ε. Σ. Σ. Δ., εἶναι γιὰ κάθε ἰκανὸν πρὸς ἐργασία πολίτη καθήκον και ὑπόθεσις τιμῆς σύμφωνα με τὴν ἀρχή, ὁ μὴ ἐργαζόμενος μηδὲ ἐσιέται», ποῦ συμπληρώνει τὸ ἄρθρον 118, ἀν και συνεζητήθη σοβαρά, δὲν ἔγινε δεκτὴ και δὲν ἐνεσωματώθη στὴν Οἰκουμένην Διακήρυξιν. Ἐπίσης και τὸ Γαλλικὸν Συνταγματικὸν Κείμενον τοῦ 1949, ποῦ ὀρίζει, εἰς τὸ προοίμιόν του ὅτι «ἐκαστος ἔχει καθήκον νὰ ἐργάζεται», δὲν ἐπηρέασε τὴ διατύπωση τοῦ ἄρθρου 23.

Ἡ παράγραφος 1 ἀπαγορεύει τὴν ὑποχρεωτικὴν ἐργασίαν, οἰασδήποτε μορφῆς, ἀν και ὄχι ρητῶς, ὅπως τὸ ἄρθρον 12 παρ. 2 και 3 τοῦ Γερμανικοῦ Συντάγματος και ἀντιτίθεται εἰς τὰ «κλειστά» ἐπαγγέλματα με τὸν ὀρισμὸν ποῦ ἐξασφαλίζει τὴν ἐλευθερίαν ἐκλογῆς ἐπαγγέλματος. Ἡ παράγραφος 2 ἀφορᾷ κυρίως τὴν εὐρύτητα διαδεδομένη ἀνισότητα ἀμοιβῆς μεταξὺ ἀνδρῶν και γυναικῶν τὴν ὁποίαν και ἐπιδιώκει νὰ καταργήσῃ. Ἡ παράγραφος 3 ἀποτελεῖ κατευθυντήριον διάταξιν και χρησιμοποιεῖ, ὅπως εἰς τὸ ἄρθρον 22, τὸ κριτήριον τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας. Τέλος ἡ παράγραφος 4 ἐξασφαλίζει και εἰδικῶς, ἐκτὸς δηλ. ἀπὸ τὸ ἄρθρον 20, τὶς λεγόμενες συνδικαλιστικὲς ἐλευθερίες. Ὁ Μ. Sibert : op. cit., σελ. 454 σημειώνει ὅτι ἡ Διακήρυξις παραλείπει νὰ προστατεύσῃ τὰ νομικὰ πρόσωπα ποῦ ἰδρύονται ἢ ποῦ ὑπάρχουν ἀπὸ τὴν αὐθαίρετον και ἄδικον διάλυσή τους.—Εἰς τὴν ἔννοια τῆς ἀνεργίας (unemployment) περιλαμβάνεται και ἡ ἔννοια τῆς ὑποαποσχολήσεως.

(170) Ἄναπαυσις (rest) σημαίνει «τὸ σταμάτημα τῆς δράσεως», ἐνῶ ἐλεύθερος χρόνος (leisure) σημαίνει «μιὰ περίοδο χρόνου δίχως ἀπασχόλησιν». Καὶ τὰ δύο δικαιώματα εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ τὴ φυσικὴν και πνευματικὴν ὑγείαν τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ δικαιώματα αὐτὰ ἰσχύουν και γιὰ τὰ αὐτοαπασχολούμενα πρόσωπα, ὅπως π.χ. τὶς νοικοκυρές. Τὰ δικαιώματα αὐτὰ καλύπτουν ἐπίσης πληρωνόμενες Κυριακὲς και ἑορτὲς και δὲν προστατεύουν τὸ «δικαίωμα τῆς τεμπελιάς» (right to laziness), βλ. U.N.O. : op. cit., σελ. 64.

(171) Ἡ συζήτησις στὴν Ἐπιτροπὴ περιεστράφη γύρω ἀπὸ τὸν προδιορισμὸν τῆς ἔννοιας τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως, καθὼς και εἰς τὴν ἐξασφάλισιν ἴσης προστασίας και γιὰ ἐξῶγαμα τέκνα, τὰ ὁποῖα ὑπολογίζονται, γιὰ ὠρισμένες χώρες, σὲ 30 ο/ο, βλ. U.N.O. :

ἐξώγαμα τέκνα (ἄρθρ. 25 παρ. 2)¹⁷². Δὲν θὰ ἤθελα νὰ παραλείψω ἐδῶ τὸ γεγονός ὅτι ἡ προστασία κατὰ τῆς ἀνεργίας, ἀποτελεῖ, ἴσως, τὸ μόνον δικαίωμα τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται ρητῶς σὲ δύο ἄρθρα τῆς Διακηρύξεως, πρᾶγμα πού δείχνει τὴν ὅλως ἐξαιρετικὴν σημασίαν πού ἡ ἐποχὴ μας τοῦ ἀποδίδει¹⁷³.

Τὰ ἄρθρα 26 καὶ 27 ἀποτελοῦν τὶς πνευματικὰς εἰδικεύσεις τοῦ δικαίωματος κοινωνικῆς προστασίας. Ἀναγνωρίζεται καθολικὸ δικαίωμα ἐκπαιδεύσεως καὶ ἐπιβάλλεται ἡ ὑποχρεωτικότης καὶ ἡ δωρεὰν παροχὴ τῆς στοιχειώδους παιδείας.

op. cit., σελ. 66.—Τὸ κριτήριον, τοῦ ἐπιδιωκόμενου ἐπιπέδου ζωῆς εἰς τὸ ἄρθρον 25 παρ. 1, εἶναι ἡ ἐξασφάλις τῆς ὑγείας καὶ τῆς εὐημερίας τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς οἰκογενείας του καὶ ἴχι ἡ ἀνθρωπίνῃ ἀξιοπρέπεια, ὅπως εἰς τὰ ἄρθρα 22 καὶ 23. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἀποτελεῖ ἀντίθεση, ἴλλα εἰδικευστὴ τῆς ἐννοίας τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας καὶ προσδιορισμὸ τοῦ ὕλικου περιεχομένου τῆς. Δίχως τροφή, ἐνδυμασία, κατοικία κτλ. πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μένῃ «ἀθιπτοκτος» ἡ ἀνθρωπίνῃ ἀξιοπρέπεια :

Ἡ διάκρισις μεταξὺ κοινωνικῶν ὑπηρεσιῶν στὴν εὐρεία σημασία τοῦ ὅρου, πού περιλαμβάνει κάθε εἶδος κοινωνικῆς ἐνισχύσεως καὶ περιθάλψεως, καὶ κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως, πού ἀνήκει στὶς κοινωνικὰς ὑπηρεσίας, γίνεται γιὰ νὰ ἐξαρθῇ τὸ δικαίωμα τῆς ἀσφαλίσεως. Ἐπιδιώκεται ὅπως ἡ κοινωνικὴ ἀσφάλις πάρῃ τὴν πιὸ πλήρη τῆς ἐκφραστῆς, ὥστε νὰ καλύπτῃ ἀνεργία, ἀσθένεια, ἀνικανότητα πρὸς ἐργασίαν, χρεῖα, γῆρας, καθὼς καὶ κάθε ἄλλη ἔλλειψή ἢ ἀπώλεια δυνατοτήτων ζωῆς πού ὀφείλεται σὲ περιστάσεις ἀνεξάρτητες ἀπὸ τὴ θέλησιν τοῦ ἐργαζομένου. Τὸ δικαίωμα ἀσφαλίσεως δὲν προσδιορίζεται ἐὰν ἀσκεῖται μόνον ἐναντι τοῦ Κράτους, ὥστε νὰ ὑπάρχῃ ἡ εὐχέρεια νὰ ἐρμηνευθῇ, σύμφωνα μὲ τὶς εἰδικὰς συνθήκας κάθε χώρας, ὅτι μπορεῖ νὰ ἀσκηθῇ καὶ ἐναντι καὶ τῆς κοινωνίας (κοινωνικὰς εἰσφορῆς) ἢ καὶ ἐναντι τῶν ἐργοδοτῶν. Ὁ G. Vedel: Les Déclarations, (II), σελ. 76 παρατηρεῖ ὅτι κυρίως τὰ κοινωνικὰ δικαιώματα ὠδήγησαν σὲ μιὰ σχετικοποίησιν τῶν ἀπολύτων «φυσικῶν» δικαιωμάτων καὶ εἰς τὸ συσχετισμὸ καὶ τὴν ἀλληλεξάρτησιν τῶν δικαιωμάτων τὰ ὁποῖα γίνονται πλέον «relatifs et fonctionnels».

(172) Ἡ παράγραφος 2 συμπληρῶνει τὸ ἄρθρον 16 παρ. 3 καὶ ἐπεκτείνει τὴν προστασία τὸ πρῶτον εἰς τὴν μητρότητα ὡς φυσικὸ γεγονός καὶ ἴχι ὡς κοινωνικὸ φαινόμενον. Ἡ μητρότης, αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, ὡς ἓνα στάδιον τῆς δημιουργίας ἀνθρωπίνων ὄντων, προστατεύεται ἀδιαφόρως τοῦ γεγονότος, ἐὰν ἡ προέλευσις τῆς ἀναγνωρίζεται κοινωνικῶς (ἐγγάμου γυναικός) ἢ γίνεται ἀνεκτὴ ἢ καὶ ἀποδοκιμάζεται (ἀγάμου γυναικός). Ἐπίσης εἶναι γινικὴ ἡ ρητὴ προστασία τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ ἡ πλήρης ἐξίσωσις (νομικὴ καὶ κοινωνικὴ) τῶν ἐξωγάμων τέκνων. Οἱ διατάξεις τῶν ἀρθρῶν τοῦ Α.Κ. 1530 ἐπ., θὰ πρέπει νὰ προσαρτῶν ἀναλόγως, ὥστε νὰ ἐπέλθῃ πλήρης ἐξίσωσις νομίμων καὶ ἐξωγάμων τέκνων σύμφωνα μὲ τὴν παρ. 2 τοῦ ἀρθρῶν 25 τῆς Διακηρύξεως. Τὰ ἄρθρα 2 καὶ 7 διατυπώνουν τὶς ἴδιες ἀρχὰς ἀλλὰ μὲ περισσότερην γενικότητα καὶ ἀοριστία.

(173) Ἡ εἰδικὴ ἔξαρσις τοῦ δικαίωματος προστασίας κατὰ τῆς ἀνεργίας ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι οἱ τελευταῖες ἐρευνες ἀπέδειξαν, τὴν τεραστία ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ ἐπίδραση πού ἔχει στὸν ἀνθρώπον ἡ ἀνεργία, ἐπίδραση ἴσως μὲ βαθύτερα πολλὰς φορὰς ἀποτελέσματα (ψυχώσεις, αἰσθημα κατωτερότητος), ἀπὸ τὴν δυσχέρεια καλύψεως τῶν ὕλικῶν ἀναγκῶν.—Γιὰ ὅλα τὰ προβλήματα κοινωνικῆς προστασίας στὴ σύγχρονόν τους μορφή, βλ. συλλογὴ W. A. Robson: Social Security, 2α ἐκδ., 1945, ὅπου καὶ πλουσία βιβλιογραφία, σελ. 460. Γιὰ τὴν ἀνεργία εἰδικῶς, βλ. ἀντὶ ἄλλων Pilgrim Trust: Men without Work, 1938.

Υποδεικνύεται ἡ γενίκευσις τῆς τεχνικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς ἐκπαίδευσως καὶ ἡ παροχὴ ἀνωτέρας μορφώσεως εἰς ὅλους, ἀναλόγως τῆς ἱκανότητός τους. Ὡς σκοπὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως καθορίζεται ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, ὁ σεβασμὸς τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ τῶν θεμελιωδῶν ἐλευθεριῶν, ἡ κατανόησις, φιλία καὶ ἀνοχὴ μεταξὺ ὄλων τῶν λαῶν καὶ ἡ ὑποβοήθησις τῆς διατηρήσεως τῆς εἰρήνης. Ἐντὸς τῶν ὁρίων αὐτῶν οἱ γονεῖς δικαιοῦνται νὰ ἐπιλέξουν τὸ εἶδος τῆς ἐκπαιδεύσεως ποῦ θὰ δοθῇ στὰ παιδιὰ τους (ἄρθρ. 26)¹⁷⁴. Δημιουργεῖται ἐπίσης δικαίωμα ἐνεργοῦς καὶ

(174) Ὑπῆρξε γενικὴ συμφωνία σχετικῶς μὲ τὴν δωρεὰν καὶ ἀναγκαστικὴν ἐκπαίδευσιν, ἰδίως στὴ στοιχειώδη παιδεία. Ἐπίσης σχετικῶς μὲ τὸν σκοπὸν τῆς ἐκπαιδεύσεως προεκήθη ἡ θετικὴ διατύπωσις τοῦ ἄρθρου 26, ἀπὸ τὴν ἀρνητικὴν τοῦ σχεδίου τῆς Ἐπιτροπῆς. Ζωηρὲς διαφωνίαις ὑπῆρξαν μόνον ἀναφορικῶς μὲ τὸ δικαίωμα τῶν γονέων νὰ διαλέγουν τὸν τύπον τῆς ἐκπαιδεύσεως ποῦ θὰ δοθῇ εἰς τὰ παιδιὰ τους. Ἐπεκράτησε τελικῶς ἡ γνώμη ὅτι τοὺς ἀνήκει ἓνα δικαίωμα προτεραιότητος, βλ. U.N.O. : op. cit., σελ. 68 ἐπ.—Τὸ ἄρθρον 26 καθορίζει τὸν σκοπὸν τῆς παιδείας, ἐξασφαλίζει εἰς τοὺς γονεῖς δικαίωμα προτεραιότητος γιὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν παιδιῶν τους καὶ ἀναλύει τὸ περιεχόμενον τοῦ δικαίου τῆς ἐκπαιδεύσεως (δωρεάν, ὑποχρεωτικὴ, κλπ.), βλ. G. Vedel : La déclaration, σελ. 376. Ἰδιαιτέρως εἰς τὴν παρ. 1 ὀρίζεται ὅτι ἡ στοιχειώδης καὶ βραχὴ ἐκπαίδευσιν παρέχεται δωρεάν. Ἡ ἔννοια τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ἔχει, σχεδὸν ὁμοιομόρφως, προσδιορισθῆ στὸν πολιτισμένον Κόσμον. Ἡ διάρκεια τῆς φοιτήσεως ἀφίεται εἰς τὸν ἐσωτερικὸν νομοθέτη. Κατὰ τὸ ἄρθρον 16 τοῦ Συνταγματικοῦ μας Κειμένου «ὁ νόμος ὀρίζει τὰ ἔτη τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως, τὰ ὁποῖα δὲν δύνανται νὰ εἶναι ὀλιγότερα τῶν ἑξ».

Ἐπίσης γίνεται εἰδικὴ μνεῖα γιὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐπειδὴ θεωροῦνται ἀπαραίτητες γιὰ τὴν οικονομικὴν ἀνάπτυξιν τῶν συγχρόνων λαῶν. Μὲ τὸ ἴδιον πνεῦμα τὸ ἑλληνικὸν Προσωρινὸν Μακροπρόθεσμον Πρόγραμμα Οἰκονομικῆς Ἀνορθώσεως τονίζει τὴν ἀνάγκην ἐνισχύσεως τῆς τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τὸν περιορισμὸν τῆς κλασσικῆς, βλ. Α. Σ. Α. : Προσωρινὸν Μακροπρόθεσμον Πρόγραμμα Οἰκονομικῆς Ἀνορθώσεως τῆς Ἑλλάδος, 1949, σελ. 79 ἐπ. Ἡ σημασία ἐπίσης τῆς διατάξεως ὅτι ἡ ἀνωτάτη ἐκπαίδευσιν «πρέπει νὰ εἶναι ἀνοικτὴ εἰς ὅλους ἀναλόγως μὲ τὴν ἱκανότητά τους», ἀφ' ἐνὸς ὑποδεικνύει τὴν γραμμὴν τὴν ὁποῖα πρέπει νὰ ἀκολουθῇ ὁ ἐσωτερικὸς νομοθέτης σχετικῶς μὲ τὴν προώθησιν τῶν ἀρίστων σπουδαστῶν, ἀδιαφόρως τῶν οικονομικῶν δυνατοτήτων τους καὶ ἀφ' ἑτέρου, ἀνάγει σὲ συνταγματικῶς προστατευόμενον θεσμὸν τὴν κρατικὴν ὑποτροφίαν καθὼς καὶ τὴν οἰκονομικῶς διευκολύνουσαν τῶν ἀριστευόντων. Σχετικῶς μὲ τὴν κρατικὴν ὑποτροφίαν πρέπει νὰ λεχθῇ ὅτι τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας τῆς 30μελοῦς Ἐπιτροπῆς εἰς τὸ ἄρθρον 21 ὥριζεν ὅτι : «Εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν αἱ βιωτικαὶ ἀνάγκαι καὶ ἐπιδιώκεται, ὅπως τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ γίνωνται ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον κτῆμα τῶν πολιτῶν, διὰ τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ δημιουργοῦνται ἀπὸ ἀπόψεως ἐκπαιδεύσεως ἐξ Ἰσοῦ εὐνοῖαι καὶ συνθήκαι πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἰδιοφυίας των καὶ ἐν γένει τῶν πνευματικῶν των ἱκανοτήτων. Πρὸς τοῦτο συνιστῶνται ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ τῶν ὀργανισμῶν τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως ὑποτροφίαι διὰ τοὺς εὐδοκίμοῦντας εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας νέους», βλ. τὸ κείμενον εἰς Η. Γ. Κυριακοπούλου : Κείμενα ἑλληνικοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου, 1930, σελ. 95, καὶ τὸ ἄρθρον 1 παρ. 2 τοῦ Α.Ν. 1825/1951 «περὶ συστάσεως Ἰδρύματος Κρατικῶν Ὑποτροφιῶν». «Σκοπὸς τοῦ Ι.Κ.Υ. εἶναι ἡ παροχὴ οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως πρὸς συνέχισιν σπουδῶν εἰς

νά δύνανται νά πραγματοποιηθοῦν πλήρως τὰ δικαιώματα καί οἱ ἐλευθερίες τῆς Διακηρύξεως, ἕνα «δικαίωμα» δηλ. τὸ ὁποῖον μόνον ἐάν μετατραπῆ σέ παράκληση πρὸς τὸ Θεό, θά μπορέση νά ἔχη ἕνα, ἔστω καί μεταφυσικό, περιεχόμενον¹⁷⁷. Ποία θά εἶναι ἡ κοινωνικὴ αὐτὴ τάξις, ἡ «κεφαλαιοκρατικὴ» ἢ ἡ «ἀταξικὴ» καί ποία θά εἶναι ἡ καλύτερα θά κριθῆ, ὅπως ἐτονίσθη, τελικῶς ἀπὸ τὴν ἱστορία¹⁷⁸.

Τὸ ἄρθρον 29¹⁷⁹ διαπιστώνει ὅτι μόνον μέσα στὴν ὀλόκληρα εἶναι δυνατὴ ἡ,

(177) «Δικαίωμα» ἐπὶ μιᾶς κοινωνικῆς καί διεθνoῦς τάξεως δὲν μπορεῖ νά ὑπάρξη. Πρόκειται γιὰ τὴ διατύπωση μιᾶς γενικῆς ἀρχῆς (statement of principle and purpose) καί ἐνὸς ἰδεώδους τὸ ὁποῖον ἐπιδιώκεται νά ἐπιτευχθῆ, βλ. P. N. Drost : op. cit., σελ. 243. Ὁ G. Vedel : op. cit., ἐνθ. ἀνωτ., χαρακτηρίζει τὸ ἄρθρο 28 ὡς «ταυτολογία». Κάθε πρόσωπον ἔχει δικαίωμα ὅπως τὰ δικαιώματά του τυγχάνουν σεβασμοῦ ἢ «toute personne a droit... a ses droits». Ὁ F. Dehousse ἐτόνιζεν ὅτι τὸ ἄρθρον αὐτὸ ἀποβλέπει εἰς τὸ νά καταδικάσῃ τὴν παράνομη δράση, παραπεμπόμενος ἀπὸ τὸν R. Brunet : op. cit., σελ. 21 ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι τὸ ἄρθρον 28 «est à peu près vide de sens juridique, de telle sorte que chacun peut l'entendre de la manière qui lui convient». Ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἀνωτέρω ὁ M. Sibert : op. cit., σελ. 455, ὑποστηρίζει ὅτι τὸ ἄρθρον 28 ἐνισχύει «ἀποφασιστικῶς» τὴ γνώμη ὅτι ἡ Διακήρυξις εἶναι νομικὸν κείμενον ὑποχρεωτικῆς ἰσχύος καί συμπληρώνει τὰ ἄρθρα 55 καί 56 τοῦ Χάρτου τοῦ Ο.Η.Ε. καί καταλήγει ἀναφέρων τὸ κείμενον τοῦ ἄρθρου 28: «Ou les mots n'ont pas de sens ou ici ils signifient que les termes de la Déclaration ont valeur impérative pour ses signataires».

(178) «The final verdict should be left to history», U. N. O.: op. cit., σελ. 73. Ὁ P. S. Drost: op. cit., σελ. 242, ἐρμηνεύει τὸ ἄρθρο 28 μὲ τὸ πνεῦμα ὅτι ὁ ἀνθρώπος ὑπόκειται σὲ μιὰ ἐσωτερικὴ κοινωνικὴ τάξη μέσα στὴν ὁποία καί μόνον μποροῦν νά πραγματοποιηθοῦν τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καί σὲ μιὰ διεθνῆ τάξη ἢ ὁποία μπορεῖ νά ἔσῃ τίς νομικὲς προϋποθέσεις γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τους. «In short a respect for human rights is a national social problem and an international legal problem», σελ. 244. Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ de facto πραγματοποίησις τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ἢ ὁποία θά ὀδηγήσῃ εἰς τὴ φυσικὴ, ψυχικὴ καί πνευματικὴ ὀλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου ἐξαρτᾶται κυρίως ἀπὸ τοὺς κοινωνικοὺς ὁρους μιᾶς χώρας. Πάντως τὰ νομικὰ πλαίσια, τόσον τὰ ἐσωτερικὰ ὅσον καί τὰ διεθνή, ὅπως καί τὸ διεθνὲς «κοινωνικὸν κλίμα» ὑποβοηθοῦν σημαντικὰ τὴν ἀνάπτυξιν καί τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἐσωτερικῆς κοινωνικῆς τάξεως. Τέλος ἐάν θά ἤθελε νά δώσῃ κανεὶς μιὰ κάποια ἐννοια εἰς τὸ ἄρθρον 28, θά μπορούσε νά πῇ ὅτι διακηρύσσει τὴν ἀρχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ κοινωνικὲς συνθηκῆες διαμορφώνουν καί ἐλέγχουν τὴν πολιτικὴν καί τὴ νομικὴν τάξιν ἐνὸς λαοῦ καί μιᾶς χώρας. Τὸ πῶς ὁμοῦς ἡ διαπίστωσις αὐτὴ συμβιβάζεται μὲ τίς ἀρχὰς τοῦ φυσικοῦ δικαίου ποῦ διαποτίζουν τὴ Διακήρυξιν δὲν φαίνεται νά ἀπασχόλησε τοὺς συντάκτας τῆς. Ὁ S. Tchirkovitch : op. cit., σελ. 371, ὑποστηρίζει ὅτι τὸ ἄρθρον 28 ἔχει «une certaine importance: c'est pour le moment la seule petite porte reconnue et restée ouverte par laquelle l'individu peut faire entendre sa voix sur le plan de l'ordre juridique international», χωρὶς ὁμοῦς νά θεμελιώνει τὴν ἀποψὴν τοῦ αὐτοῦ ὅτι γιὰ τὸ «droit nouveau», οὔτε γιὰ τὸ «concept particulier» καθὼς τὰ χαρακτηρίζει.

(179) Ἡ ἀρχικὴ διατύπωσις προέβλεπε ἀπαρίθμηση τῶν καθηκόντων τοῦ ἀτόμου καὶ περιέγραφε γενικοὺς περιορισμοὺς. Τὸ κύριον θέμα τῆς συζητήσεως ἦτο ἡ ἰσορροπία τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ ἀτόμου καί τῶν ἀντιστοίχων ἀξιώσεων τῆς κοινότητος. Ἀντὶ τοῦ ὁρου «δη-

ἐλευθερά και πλήρης ανάπτυξης τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀτόμου¹⁸⁰ και ἐπιβάλλει καθήκοντα «ἐναντι τῆς κοινότητος»¹⁸¹. Ἐπίσης καθορίζει ὅτι ὁ νόμος μπορεῖ νὰ περιορίσῃ τὰ δικαιώματα, τόσο γιὰ τὴν «ὀμαλή» ἐξάσκηση τῶν δικαιωμάτων τῶν ἄλλων¹⁸², ὅσο και γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν «δικαίων ἀπαι-

μοκρατικῶν» Κράτος ἢ δημοκρατικὴ κοινωνία, προετάρη ἢ χρησιμοποίησις τοῦ ὅρου «ἀλληλεγγύη» ἢ «κοινωνικὴ ἀλληλεγγύη», δεδομένου ὅτι ὁ ὅρος «δημοκρατικὸς» χρησιμοποιεῖται μὲ τελειῶς ἀντιφατικὸ και πολυσήμαντον περιεχόμενον, βλ. U. N. O. : op. cit., σελ. 76 ἐπ.

(180) Ἡ Διακήρυξις χρησιμοποιεῖ τὸν ὅρον «κοινότης» ἀντὶ ὁλότης ἀλλὰ ἐννοεῖ κάθε μορφή κοινωνικῆς ὀμάδος φυσικῆς (οἰκογένεια) ἢ μὴ. Ἐπίσης διαπιστώνει ὅτι μόνον μέσα εἰς τὴν κοινότητα και μὲ τὴν κοινότητα μπορεῖ τὸ ἄτομον νὰ ἐπιτύχῃ τὴν πλήρη ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητος του. Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἀντιτίθεται σαφῶς εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀπολύτου ἀτομικισμοῦ, ὁ ὁποῖος κυριαρχεῖ εἰς τὶς περισσότερες ἀπὸ τὶς διατάξεις τῆς Διακήρυξεως και ἀνταποκρίνεται εἰς τὶς σύγχρονες ἀντιλήψεις γιὰ τὴν ἐννοια τῆς ὀμάδος και τῆς ὁλότης. Βλ. γιὰ τὴν ἐννοια τῆς ὀμάδος ἀντὶ ἄλλων : A. Vierkandt : Gesellschaftslehre, 2α ἐκδ., 1928, σελ. 320 ἐπ., A. Cu villier : Manuel de Sociologie, τομ. I, 1950, σελ. 192 ἐπ. Βλ. ἐπίσης γιὰ τὴ σχετικὴ ἐννοια τοῦ ἀντικειμενικοῦ—ὀμαδικοῦ πνεύματος N. Hartmann : Das Problem des Geistigen Seins, 1933, σελ. 164 ἐπ. Τέλος γιὰ τὴ διάκριση κοινωνίας—κοινότητος βλ. F. Tœnnies : Gemeinschaft und Gesellschaft, 8η ἐκδ., 1935 και R. M. MacIver : Community, 1920.

(181) Εἰδικὴ ἀπαρίθμησις τῶν καθήκοντων τοῦ ἀνθρώπου και τοῦ πολίτου γίνεται γιὰ πρώτη φορὰ στὴ Déclaration des Droits et de Devoirs de l'Homme et du Citoyen, τοῦ ἔτους III και θεμελιώνεται εἰς τὸν Χρυσοῦν Κανόνα, βλ. A. Aulard—B. Mirkine-Guetzévitch : op. cit., σελ. 30, ἰδίως τὴν παρ. 2. Γιὰ τὰ καθήκοντα ποὺ περιλαμβάνονται στὰ Ἑλληνικὰ Συντάγματικὰ Κείμενα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, βλ. παραπάνω ἰδίως σμ. 59. Τὰ καθήκοντα τὰ ὁποῖα εἶχαν προταθῆ νὰ περιληφθοῦν στὴν Οἰκουμενικὴ Διακήρυξη ἦσαν νομιμοφροσύνη εἰς τὸ Κράτος και εἰς τὰ Ἠνωμένα Ἐθνη, ὑπακοὴ εἰς τὸν νόμον, ἀσκήσις μιᾶς χρησίμου ἀπασχολήσεως και ἡθελημένη ἀποδοχὴ τῶν ὑποχρεώσεων και τῶν θυσιῶν ποὺ ἀπαιτοῦνται ἀπὸ τὸ γενικὸν καλόν, βλ. U. N. O. : op. cit., σελ. 74. Τὸ ἄρθρον 29 ὀμιλεῖ γενικὰ γιὰ «καθήκοντα» ἀπέναντι τῆς κοινότητος χωρὶς νὰ προβαίη σὲ ρητὴ κατονομασία τους. Τὸ μόνον ρητῶς ἀναφερόμενον καθήκον εἶναι τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως. Ἐν τούτοις ἀπὸ τὸ κείμενον τῆς Διακήρυξεως συνάγονται ἐμμέσως και ἄλλα καθήκοντα: α) Καθήκοντα ποὺ ἀντιστοιχοῦν εἰς δικαιώματα π. χ. τὸ δικαίωμα ἐργασίας προϋποθέτει τὴν ὑποχρέωση πρὸς ἐργασίαν (ἄρθρ. 23), τὸ δικαίωμα τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν Κυβέρνηση τῆς χώρας προϋποθέτει τὴν ὑποχρέωση συμμετοχῆς (ἄρθρ. 21) και β) Καθήκοντα ποὺ προϋποθέτει ἡ ὑπαρξις τῆς Διακήρυξεως π. χ. καθήκον τηρήσεως τῶν διατάξεων τῆς Διακήρυξεως (ἄρθρ. 29 παρ. 3). Τὸ καθήκον αὐτὸ ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ «βασικὸν καθήκον τοῦ πολίτου» γιὰ τὴν τήρηση τοῦ Συντάγματος, ὅμως π. χ. καθορίζεται ἀπὸ τὸ ἄρθρον 114 τοῦ Συντάγματικοῦ μας Κειμένου, βλ. και T. Maunz : op. cit., σελ. 79.

(182) Ἡ διάταξις τῆς παρ. 2, εἶναι ἀνάλογη μὲ τὸ ἄρθρον IV τῆς Διακήρυξεως τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου και τοῦ Πολίτου τοῦ 1789, βλ. παραπάνω, ἰδίως σμ. 50. Ἡ διάταξις ἀναφέρεται φυσικὰ στὴν ἀσκηση τῶν ἐλευθεριῶν ἐκείνων ποὺ μπορεῖ νὰ δημιουργήσουν σύγκρουση μὲ τὰ δικαιώματα και τὶς ἐλευθερίες τῶν ἄλλων. Ἡ ἐλευθερία τῆς συγγήσεως, καθ' ἑαυτὴν δὲν εἶναι φυσικὰ δυνατὸν νὰ προσκρούσῃ στὰ δικαιώματα ἢ στὶς ἐλευθερίες τῶν ἄλλων.

τήσεων τῆς ἠθικῆς, τῆς δημοσίας τάξεως καὶ τοῦ γενικοῦ καλοῦ μιᾶς δημοκρατικῆς κοινωνίας»¹⁸³. Ἡ σημασία τῶν διατάξεων αὐτῶν εἶναι τεραστία. Καθιεροῦται ὁ κανὼν τῶν πρωτείων τῆς ὀλότητος καὶ τῆς ἐντάξεως τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν ὀλότητα, καὶ συνεπῶς ἡ ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς ὀλότητος ἐρμηνεία τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων¹⁸⁴. Πρὸς τούτοις ὀρίζονται ὡς κριτήρια τοῦ περιορισμοῦ τῶν ἐλευθεριῶν ἡ ἠθικὴ, ἡ δημοσία τάξις καὶ τὸ γενικὸν καλὸν μιᾶς δημοκρατικῆς κοινωνίας, δηλαδὴ εὐρύτατες γενικὲς ρῆτρες ποὺ ἐπιτρέπουν μία εὐπλαστὴ ἐρμηνεία καὶ ἐλαστικὴ ἐφαρμογὴ. Τέλος προκρίνεται ὁ οὐσιαστικὸς νόμος, ἐν ἀντιδιαστολῇ μὲ τὶς ἀτομικὲς διοικητικὲς πράξεις, ὡς τὸ νομικὸν μέσον τῆς ἐπιβολῆς τοῦ περιορισμοῦ. Παρ' ὅλα αὐτὰ νομίζω ὅτι ἡ διατύπωσις ποὺ χρησιμοποιεῖται εἶναι πολὺ εὐρεῖα καὶ ὅτι ὑπάρχουν σοβαροὶ φόβοι νὰ ὀδηγήσῃ σὲ ἐπικινδύνους περιορισμοὺς καὶ σὲ μεγάλες καταχρήσεις¹⁸⁵.

Οἱ Διατάξεις αὐτὲς συμπληρώνονται καὶ ὀλοκληροῦνται μὲ τὶς τελευταῖες παραγράφους τῆς Διακηρύξεως (ἄρθρ. 29 παρ. 3)¹⁸⁶ ποὺ ἀπαγορεύουν τὴ

(183) Ἡ λέξις «δικαίαι» (just) σημαίνει τὶς «νόμιμες» ἢ τὶς δικαιολογημέναι καὶ ἐτέθη γιὰ νὰ περιορισθῇ κάπως ἡ εὐρύτης τῆς ρήτρας «ἀπαιτήσεις τῆς ἠθικῆς κλπ.», βλ. U. N. O. : op. cit., σελ. 76. Ἐπίσης καὶ ὁ εὐρύτερος ὅρος «δημοκρατικῆς κοινωνίας», ποὺ ἐτέθη ἀντὶ τοῦ «δημοκρατικοῦ Κράτους», ἀποβλέπει στὸν ἴδιο σκοπὸ.

(184) Τὸ σημεῖον αὐτὸ θεμελιώνει, μεταξύ ἄλλων, καὶ τὴ διάκριση μεταξύ δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ποὺ ἐπιχειρεῖται πάρα κάτω, βλ. § 6, 5.

(185) Ἡ ἐρμηνεία τῶν ρητρῶν («δικαίαις ἀπαιτήσεις τῆς ἠθικῆς, τῆς δημοσίας τάξεως καὶ τοῦ γενικοῦ καλοῦ σὲ μιὰ δημοκρατικὴ κοινωνία») θὰ γίνῃ κυρίως ἀπὸ τὰ ἐσωτερικὰ ὄργανα ἐφαρμογῆς τῆς Διακηρύξεως καὶ θὰ ἀναφέρεται εἰς τὶς ὑπάρχουσες κοινωνικὲς, ὀικονομικὲς καὶ πολιτικὲς συνθήκας καὶ στὶς ἐπικρατούσας ἠθικὰς ἰδέαις μιᾶς χώρας σὲ μιὰ ὀρισμένη στιγμή. Πόσο πλατεῖα, ὀόριστα καὶ συγκεκριμένα εἶναι τὰ ὄρια τῶν γενικῶν αὐτῶν ρητρῶν δὲν χρειάζεται εἰδικὴ προσπάθεια γιὰ νὰ γίνῃ ἀντιληπτόν. Τὸ ἄρθρο 29 ὑπέστη αὐστηρὰ κριτικὴ ἰδίως γιὰ τὸ γεγονός ὅτι δὲν εἰδικοποιεῖ καὶ δὲν ἀπαριθμεῖ τὰ καθήκοντα ἀπέναντι τῆς ὀλότητος, βλ. R. Brunet : op. cit., σελ. 25 ἔπ. καὶ M. Sibert : op. cit., σελ. 450 καὶ 454, ὅπου ἀναφέρεται καὶ ἡ παράλειψις ὑποδείξεως λύσεως σὲ περίπτωσις συγκρούσεως μεταξύ τῶν καθηκόντων πρὸς τὸ Κράτος καὶ πρὸς τὴ Διεθνή Κοινωνία.

(186) Ἡ παρ. 3 τοῦ ἄρθρου 29 ὀρίζει ὅτι: «Τὰ παρόντα δικαιώματα καὶ ἐλευθερίες δὲν δύνανται σὲ καμμίᾳ περίπτωσι νὰ ἀσκηθοῦν ἐναντίον τῶν σκοπῶν καὶ τῶν ἀρχῶν τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν». Ἡ παράγραφος αὐτὴ ἀφ' ἐνὸς ἐπιβάλλει τὸ καθήκον τῆς τηρήσεως τῶν ἀρχῶν τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν καὶ συνεπῶς καὶ τῶν ἀρχῶν καὶ διατάξεων τῆς Διακηρύξεως ποὺ τὶς συμπληρώνουν καὶ ἀφ' ἐτέρου παρέχει δυνατότητες γιὰ τὴν ἀποδυνάμωσι (Verwirkung) τῶν δικαιωμάτων τῆς Διακηρύξεως, σὲ περίπτωσι ποὺ χρησιμοποιοῦνται γιὰ σκοποὺς ποὺ ἀποβλέπουν εἰς τὴν κατάργησι τῶν ἰδίων αὐτῶν δικαιωμάτων. Λεπτομερεῖς διατάξεις γιὰ τὴν ἀποδυνάμωσι τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων ἔχει τὸ ἄρθρο 18 τοῦ Γερμανικοῦ Βασικοῦ Νόμου, κατὰ τὶς ὁποῖαι : «Ὅστις καταχρᾶται τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐκδηλώσεως τῆς γνώμης, ἰδίως τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου..., τῆς ἐλευθερίας τῆς διδασκαλίας..., τῆς ἐλευθερίας τοῦ συνέρχεσθαι..., τῆς ἐλευθερίας τοῦ συνεταιρίζεσθαι..., τοῦ ἀπορρήτου τῶν ἐπιτολῶν, τοῦ ἀπορρήτου τῆς ταχυδρομικῆς καὶ τηλεπικοινωνιακῆς ἀνταποκρίσεως..., τῆς ἰδιοκτησίας... ἢ τοῦ δικαιώματος τῆς ἀσυλίας... διὰ νὰ ἀγωνισθῇ

χρησιμοποίηση τῶν δικαιωμάτων τῆς Διακηρύξεως γιά σκοπούς πού ἀντιτίθενται πρὸς τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἐλευθεριῶν πού προκηρύσσει, καὶ στὶς ἀρχές τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν (ἄρθρ. 30)¹⁸⁷.

6. Ὁ γενικὸς χαρακτὴρ τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως

Ἡ ἀνάλυσις τῶν διατάξεων τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων δὲν ἀφίνει νομίζω ἀμφιβολίες ὅτι τὸ ἱστορικὸν ἔγγραφο τῆς 10ης Δεκεμβρίου 1948, παρ' ὅλη τὴ μακραίωνα προῖστορία του καὶ παρ' ὅλες τὶς καταφανεῖς ἐπιδράσεις ὄλων τῶν ἐποχῶν καὶ ὄλων τῶν λαῶν τὶς ὁποῖες ὑπέστη, πρέπει νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς μία προσπάθεια νέα καὶ στὴ μορφή καὶ στὸ περιεχόμενον, οὐσιαστικῶς διαφορετικὴ ἀπὸ ὅσες προηγήθησαν ἕως τώρα¹⁸⁸. Συνοψίζω τὰ νέα στοιχεῖα στὶς ἐξῆς προτάσεις :

ἐναντίον τοῦ ἐλευθέρου δημοκρατικοῦ πολιτεύματος στερεῖται τῶν ἀτομικῶν τούτων δικαιωμάτων. Ἡ στέρσις καὶ ἡ ἔκτασις αὐτῆς ἀπαγγέλλεται ὑπὸ τοῦ Συναγματικοῦ Δικαστηρίου τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ Κράτους», βλ. B. Dennewitz : *Kommentar*, ἄρθρ. 18 σελ. 1 ἐπ., H. v. Mangoldt : *op. cit.*, σελ. 113 ἐπ. καὶ T. Maunz : *op. cit.*, σελ. 93 ἐπ. Ἡ προστασία τῆς Δημοκρατίας ἐναντίον ἐκείνων πού χρησιμοποιοῦν δημοκρατικὰ μέσα γιά τὴν καταστροφή της, θεωρεῖται ὅτι ἀποτελεῖ ἀνάγκη τοῦ συγχρόνου μεταπολεμικοῦ Κράτους. Ἰδίως δὲν γίνεται ἀνεκτὴ ἡ ἐπίκλησις τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων καὶ ἐλευθεριῶν ἐκ μέρους ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἐπιδιώκουν τὴν ἐπιβολὴ αὐταρχικῶν ἢ ἀντιδημοκρατικῶν ἢ δικτατορικῶν πολιτευμάτων. Ἡ ἀποψὶς αὐτῆ ἀντίκειται εἰς τὴν κλασσικὴ μορφή τῆς φιλελευθέρου δημοκρατίας, ἡ ὁποία ἐθεωροῦσε ὅτι τὸ Δημοκρατικὸν Κράτος πρέπει νὰ εἶναι οὐδέτερο μέχρι καὶ τοῦ σημείου ἀκόμη, ὥστε νὰ ἀφίνη τοὺς ἐχθροὺς του νὰ τὸ ὑπονομεύουν, βλ. Γ. Δ. Δασκαλάκη : Ἡ ἀναθεώρησις τοῦ Συντάγματος, σελ. 95 καὶ 108. Γιά τὴν ἔννοια τῆς φιλελευθέρου δημοκρατίας, βλ. J. R. Pennock : *Liberal Democracy, its Merits and Prospects*, 1950, σελ. 58 ἐπ. καὶ 305 ἐπ.

(187) Τὸ Σχέδιον τῆς Γραμματείας προέβλεπε μία θετικὴ διατύπωση, γιά τὸ ἄρθρον 30, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ διατάξεις τῆς Διακηρύξεως «θὰ θεωροῦνται ὡς βασικὲς ἀρχές τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου καὶ τοῦ Ἑσωτερικοῦ Δικαίου κάθε Κράτους τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν», ἡ Ἐπιτροπὴ ὅμως, χωρὶς μεγάλη συζήτηση κατέληξε εἰς τὴν ἀρνητικὴν διατύπωση πού περιελήφθη τελικῶς εἰς τὴ Διακήρυξη. Ὡς λόγοι πού ὑπηγόρευσαν τὴν ἀνάγκη νὰ ὑπάρξουν οἱ διατάξεις τοῦ ἄρθρου 30 ἀνεφέρθησαν ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν ὀλοκληρῶς ἡ Διακήρυξις νὰ ἐκμηδενισθῆ ἂν δὲν διευτυοῦτο μία ἀπαγόρευσις οἰσodήποτε δράσεως ἐναντίον της καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνῃ σαφὲς ὅτι ἡ Διακήρυξις δὲν παρέχει τὴν «ἐλευθερία νὰ θέτῃ κανεῖς ἐν κινδύνῳ τὴν ἐλευθερία τῶν ἄλλων», βλ. U. N. O. : *op. cit.*, σελ. 78. Τὸ ἄρθρον 30 ἐπαναλαμβάνει περίπου τὸ περιεχόμενον τῆς παρ. 3 τοῦ ἄρθρου 29 καὶ φαίνεται μᾶλλον περιττὸν. Εἰδικοποιεῖ πάντως τὴν ἀπαγόρευση τοῦ ἄρθρου 29 παρ. 3, ὥστε νὰ περιλαμβάνῃ τὰ Κράτη, τὶς ομάδες καὶ τὰ άτομα. Ὁ S. Tchirkovitch : *op. cit.*, σελ. 372 χαρακτηρίζει τὴν ἐγγύηση πού παρέχει τὸ ἄρθρον 30 ὡς «πλατωνικὴ» καὶ «μᾶλλον ὡς ὑποχρέωση ἠθικὴ».

(188) Γιά τὸν γενικὸν χαρακτῆρα τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως καὶ γιά τὶς μεγάλες γραμμὲς πού τὴ διέπουν, βλ. τὴν ὠραίαν ἀνάλυσιν τοῦ R. Cassin : *L'homme*, σελ. 76-77. Ἡ Διακήρυξις δὲν ἀποτελεῖ ἀπλῶς κωδικοποίησις καὶ μεταβολὴ σὲ κανόνες τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ἐλευθεριῶν τὰ ὁποῖα ἦσαν γνωστὰ ἀπὸ τὰ ἐσωτερικὰ δίκαια, ἀλλὰ εἶναι «universelle par son inspiration, par son expression, par son con-

1ον) Ἡ Οἰκουμενικὴ Διακήρυξις ἀποτελεῖ πράξι τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου καὶ ἀπευθύνεται στὴ Διεθνή Ἔννομο τάξιν ἀντιθέτως πρὸς τὶς ἐσωτερικὰς Διακηρύξεις ποὺ ἀφαιρῶν τὴν ἔννομο τάξιν ἐνὸς ὠρισμένου συγκεκριμένου Κράτους¹⁸⁹. Δημιουργεῖ δικαιώματα ποὺ ξεπερνοῦν μιὰ ἐσωτερικὴ ἔννομο τάξιν, ὅπως τῆς μετοικεσίας, τοῦ ἀσύλου, τῆς ἐθνικότητος¹⁹⁰, καὶ ποὺ ἔχουν θέσιν μόνον σὰν κανόνες διεθνοῦς συμπεριφορᾶς¹⁹¹.

2ον) Εἶναι οἰκουμενικὴ. Μολονότι καθιστᾶ τὰ Κράτη κατὰ πρῶτον λόγον ὑπόχρεα γιὰ τὴν προστασίαν τῶν ἐλευθεριῶν καὶ γιὰ τὴν παροχὴν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀτόμου, ἐν τούτοις ἀναφέρεται, πολλὰς φορές, εἰδικῶς στὴν ἀνθρώπινη «κοινωνία» (society) καὶ στὰ ὄργανά της¹⁹², καθὼς καὶ στὴν παναν-

tenu, par son champ d'application par son potentiel et elle proclame directement les droits de l'être humain au regard de tous autres, à quelques groupes sociaux auxquels ils appartiennent les uns et les autres».

(189) Βλ. S. Tchirkovitch: op. cit., σελ. 371 καὶ R. Cassin: op. cit., σελ. 78 ἐπ. Ἡ διεθνὴς προστασία τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ἀρχίζει μὲ τὴν Συνθήκην τοῦ Βερολίνου τοῦ 1878, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπεβλήθη ὁ σεβασμὸς τῶν θρησκευτικῶν, ἀστικῶν κλπ. δικαιωμάτων εἰς τοὺς κατοίκους τῶν νέων, τότε, Βαλκανικῶν Κρατῶν Σερβίας, Ρουμανίας, Βουλγαρίας καὶ Μαυροβουνίου. Μὲ τὶς συμφωνίας τῆς Χάγης τοῦ 1899 καὶ τοῦ 1907 ἐπεβλήθη εἰς τοὺς ἀντιπάλους ὁ σεβασμὸς τῆς προσωπικότητος τῶν τραυματιῶν, τῶν ἀιχμαλώτων, τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ κλπ. Τέλος μετὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον, τὸσον ὁ Διεθνὴς Ὁργανισμὸς Ἐργασίας (13ον τμήμα τῆς Συνθήκης τῶν Βερσαλλιών) ὅσον καὶ οἱ Συνθήκες προστασίας τῶν μειονοτήτων (1919—1924) ἐθεωρήθησαν ὅτι δημιουργοῦν, ἔστω καὶ χωρικῶς καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἀντικειμένου περιορισμένον, διεθνὴς δικαίον προστασίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἐν τούτοις ἡ νομικὴ βάση τοῦ ἀρθροῦ 23 παρ. α, τοῦ Συμφώνου τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, κατὰ τὸ ὅποιον τὰ μέλη τῆς Κοινωνίας «s'efforceront d'assurer et de maintenir des conditions de travail équitables et humaines pour l'homme, la femme et l'enfant sur leurs propres territoires ainsi que dans tout pays auxquels s'étendent leurs relations de commerce et d'industrie, et, dans ce but d'établir et d'entretenir les organisations internationales nécessaires», δὲν φαίνεται νὰ ἀποτελεῖ ἐπαρκὲς στήριγμα γιὰ τὴ θεμελίωσιν μιᾶς τέτοιας ἀπόψεως, βλ. S. Tchirkovitch: op. cit., σελ. 259 ἐπ. καὶ 262 ἐπ., ὅπου καὶ ἄλλες ἐνδιαφέρουσες προτάσεις γιὰ τὴ δημιουργίαν ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ἐνὸς συστήματος προστασίας τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων. Γιὰ τὶς προσπάθειες τοῦ κ. Φραγκούλη ὅπως καθιερωθῇ ἕνα σύστημα προστασίας τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων ἀπὸ τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν βλ. R. Brunet: op. cit. (1947), σελ. 47 ἐπ. καὶ 90 ἐπ. Βλ. ἐπίσης καὶ P. N. Drost: op. cit., σελ. 14 ἐπ., ὅπου καὶ μιὰ ἱστορικὴ ἐπισκόπησις τοῦ ὅλου προβλήματος.

(190) Ἄρθρα 13, 14 καὶ 15. Αὐτὴ ἡ διάκρισις δὲν μπορεῖ συνήθως νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὶς διακρίσεις τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου, βλ. παρακάτω, ἰδίως σημ. 247.

(191) Τὸ γεγονός αὐτὸ δὲν παίζει κανένα ρόλο γιὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἰσχύ τῶν διατάξεων τῆς Διακηρύξεως, ἐφόσον αὐτὴ μπορεῖ νὰ θεμελιωθῇ καὶ σὲ ἄλλη νομικὴ βάση, βλ. παρακάτω, ἰδίως σημ. 247.

(192) Π.χ. εἰς τὸ τέλος τοῦ προομίου: «κάθε ὄργανον τῆς κοινωνίας», εἰς τὸ ἀρθρον 22: «ἐκαστος ὡς μέλος τῆς κοινωνίας» καὶ εἰς τὸ ἀρθρον 29 παρ. 2: «σὲ μιὰ δημοκρατικὴν κοινωνίαν».

θρώπινη «κοινότητα» (community)¹⁹³. Προϋποθέτει την ύπαρξή τους και τις καθιστά συνυπεύθυνες για την πραγματοποίηση τῶν ἐπιταγῶν τῆς. Ἐπίσης ἡ ἐφαρμογή τῆς ἐπεκτείνεται ὄχι μόνον στὰ Κράτη-Μέλη τοῦ Ο.Η.Ε. καὶ στὶς Κτήσεις τους (ὅπως ἀναφέρεται εἰς τὸ προοίμιον), ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ Κράτη γενικῶς καὶ εἰς ὅλες τὶς χῶρες, ἀδιαφόρως τῆς νομικῆς τους καταστάσεως¹⁹⁴, ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς «ἀπάτριδες», ὅπως καὶ τὸ ἐτόνισε ἡ Γαλλικὴ Ἀντιπροσωπεῖα¹⁹⁵.

3ον) Προϋποθέτει καὶ ἐπιβάλλει διεθνῆ συνεργασία, ἰδίως γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν κοινωνικῶν δικαιωμάτων καὶ τὴν ἀνεύρεση τοῦ «ὄρθου» μέτρου μεταξὺ ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν καὶ Κρατικῆς προστασίας¹⁹⁶. Τὸ ἄρθρον 55 τοῦ Χάρτου καθῶς καὶ ὅλο τὸ ἔργον τῆς βοηθείας πρὸς τὶς ὑποανεπτυγμένες χῶρες (Τεχνικὴ Βοήθεια)¹⁹⁷, ὑποδηλώνει τὴ θέληση ὅπως ἡ Διεθνῆς Κοινωνία βοηθήσῃ θετικὰ τὴ δημιουργία ἐνὸς κλίματος ὅπου θὰ καθίσταται πρακτικῶς δυνατὴ ἡ κοινωνικὴ προστασία καὶ ἡ δημιουργία «κοινωνικῆς ἀσφαλείας», δίχως σοβαροὺς κινδύνους τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ ἀνθρώπου. Θὰ μπορούσε ἴσως κανεὶς νὰ δεχθῆ τὴ διατύπωση, ὅτι ἡ πλήρης πραγματοποίησις τῶν ἰδικῶν τῆς Διακηρύξεως θὰ γίνῃ σὲ διεθνῆ πλαίσια καὶ μὲ διεθνῆ προσπάθεια¹⁹⁸.

4ον) Ἀνάγει τὸν «ἄνθρωπο» σὲ ὑποκείμενον τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου¹⁹⁹. Ἡ Διακήρυξις ἐγγυᾶται τὰ δικαιώματα καὶ τὶς ἐλευθερίες τοῦ ἀνθρώπου καθ' ἑαυτὸν καὶ τὰ Κράτη «ὕποχρεοῦνται» νὰ τηρήσουν τὴν ἐπιταγὴν αὐτή. Ἐτσι ὁ ἀνθρωπος γίνεται ὑποκείμενον τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου σὰν ἀνθρωπος, παύει πιά νὰ εἶναι «ὑπήκοος» καὶ μεταβάλλεται σὲ φορέα δικαιωμάτων καὶ

(193) Π. γ. εἰς τὰ ἄρθρα 27, παρ. 1: «ζωὴ τῆς κοινότητος» καὶ 29 παρ. 1: «καθήκοντα ἀπέναντι τῆς κοινότητος».

(194) Βλ. ἄρθρ. 2 παρ. 2.

(195) Βλ. R. Cassin: *op. cit.*, σελ. 81.

(196) Βλ. τὸ ἄρθρ. 22 τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τὴ «διεθνῆ συνεργασία».

(197) Ἡ Τεχνικὴ Βοήθεια τοῦ Ὁργανισμοῦ Ἡνωμένων Ἐθνῶν πρέπει νὰ διακρίνεται ἀπὸ τὴν Τεχνικὴ Βοήθεια ἡ ὁποία παρέχεται ἐπὶ τῆ βάσει τοῦ «σημείου 4» (point four) ἀπὸ τὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς. Μολονότι ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπὸς εἶναι περίπου ὁ ἴδιος, ἡ πρώτη ἔχει μορφή διεθνoῦς βοηθείας, ἐνῶ ἡ δευτέρα ἀποτελεῖ καθαρῶς ἀμερικανικὸν πρόγραμμα.

(198) Βλ. R. Brunet: *op. cit.* (1950), σελ. 25, ὁ ὁποῖος σημειώνει ὅτι οἱ συντάκτες τῆς Διακηρύξεως παρέλειψαν νὰ ἐξάρουν τὴν ἀνάγκη τῆς διεθνoῦς δράσεως.

(199) Αὐτὴ εἶναι ἴσως ἡ μεγαλύτερα, ἀπὸ ἀπόψεως Διεθνoῦς Δικαίου, συνεισφορὰ τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως. Ἡ διατύπωσις τοῦ κειμένου ἐκφράζει ἀπλῶς τὴ θέση ποὺ παίρνει ἀπὸ τὴ Διακήρυξη καὶ ὄχι τὴν πραγματικὴν του τοποθέτησιν στὸ σύγχρονον Διεθνῆς Δίκαιον. Ἀπὸ τὴν τελευταία ἀποψὴ ὁρμῶνται καὶ οἱ ἐπιφυλακτικώτερες διατυπώσεις τοῦ R. Cassin: *op. cit.*, σελ. 76 καὶ M. Sibert: *op. cit.*, 446.

υποχρεώσεων²⁰⁰. Τὰ Κράτη δὲν εἶναι ἐφεξῆς τὰ μοναδικὰ ὑποκείμενα τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου²⁰¹.

5ον) Δημιουργεῖ ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ ὄχι δικαιώματα τοῦ ἀτόμου. Ἡ διαφορὰ εἶναι σημαντική. Τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα ἀφοροῦν τὰ «μέλη» μιᾶς ὁλότητας, τῆς ἀνθρώπινης οἰκογενείας, ὑπάρχουν καὶ ἀσχοῦνται μέσα στὴν ὁλότητα καὶ ἀποδίδουν τὴν ὀφειλομένη ἀξιοπρέπεια καὶ ἀξία στὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα μέσα στοὺς σκοποὺς τῆς ἀνθρωπίνης κοινότητας. Τὰ δικαιώματα τοῦ ἀτόμου ἦσαν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ὁλότητα, πολλές φορές ἀντίθετά της καὶ ἀπέβλεπαν στὸ ἄτομο, στὸ λαὸ (ἄθροισμα ἀτόμων) καὶ στὴν εὐτυχία τους, ἔξω καὶ πέρα ἀπὸ τὴν ὁμάδα καὶ τὸ σύνολο²⁰². Ἡ ἀντινομία ἢ ὁποῖα ὑπάρχει πάλι μεταξὺ ἐλευθεριῶν καὶ κοινωνικῶν δικαιωμάτων, μπορεῖ νὰ ἀρθῆ μόνον ὅταν εἰς ὅλα τὰ προστατευόμενα «ἀγαθὰ» δοθῆ ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀνθρωπίνου δικαιώματος, πού σὲ τελευταία ἀνάλυση συνιστᾶ μία λειτουργία τῆς ὁλότητας²⁰³.

(200) Γιὰ τὸ θέμα τοῦ ἀτόμου ὡς ὑποκειμένου τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα βλ. H. Lauterpacht : op. cit., σελ. 27 ἐπ. καὶ P. N. Drost : op. cit., σελ. 214 ἐπ. Γενικώτερα βλ. G. Ténékidès : L'individu dans l'ordre juridique international, 1933 καὶ A. de La Pradelle : La place de l'homme dans la construction du droit international, στή Revue du Droit International Privé, ἔτ. 1951, σελ. 152.

(201) Τὸ ζήτημα τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ ἀτόμου ὡς ὑποκειμένου τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου καὶ ἡ τεχνικὴ τῆς διεθνoῦς προστασίας του, εἶναι θέματα τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται ἀκόμη εἰς τὸ στάδιον τῆς μελέτης. Τὰ τελευταῖα σχέδια τῶν Συμφωνιῶν γιὰ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα προβλέπουν μία διαδικασίαν παραπόνων (complaint procedure), ἡ ὁποῖα ὅμως ἀφορᾷ μόνον τὰ Κράτη καὶ περιορίζεται εἰς τὶς παραβάσεις τῶν ἀτομικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων, βλ. J. Sismarian : Progress in Drafting Two Covenants on Human Rights in the United Nations, στή The American Journal of International Law, ἔτ. 1952, σελ. 714.

(202) Τὰ κύρια γνωρίσματα τῶν συγχρόνων ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, ὅπως ἀποκρυσταλλοῦνται καὶ ἀποτυποῦνται εἰς τὴν Οἰκουμένην Διακήρυξη εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη μου, τὰ ἐξῆς : α) ἀναφέρονται στὸν ἄνθρωπο ὡς μέλος τῆς κοινότητος, β) ἔχουν τὸν χαρακτήρα λειτουργίας πρὸς τὴν κοινότητα, γ) καταλαμβάνουν ὁλόκληρην τὴν ἀνθρώπινην προσωπικότητα καὶ σὲ ὅλες τῆς ἐκδηλώσεις (ἀτομικές, πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές κλπ.), δ) παρουσιάζονται μὲ ὁλοκληρωμένη μορφή (ἀτομικὰ καὶ κοινωνικὰ δικαιώματα ἀλληλοεξαρτῶνται καὶ ἀλληλοσυμπληροῦνται), ε) ἀνευρίσκονται στὰ Συνταγματικὰ Κείμενα, σχεδὸν ὅλων τῶν πολιτισμένων Κρατῶν καὶ στ) ἀναγνωρίζονται καὶ ἀπὸ τὴ Διεθνή Ἐννομο Τάξιν. Μὲ τὶς παρατηρήσεις αὐτὲς νομίζω ὅτι συμπληρώνεται ἡ ἔρευνα τῆς ἐννοίας τοῦ ἀτομικοῦ δικαιώματος τοῦ 20οῦ αἰῶνος, βλ. παραπάνω ἰδίως σημ. 61-66.

(203) Βλ. γιὰ τὴν ἐννοια τοῦ ἀτομικοῦ δικαιώματος ὡς λειτουργίας, παραπάνω, ἰδίως σημ. 63. Ἡ ἐρμηνεία τοῦ κειμένου στηρίζεται εἰς τὴν «ὁλοκλήρωση» πού ἐμφανίζει ἡ σύγχρονος κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ζωὴ καὶ πού σιωπηρῶς προϋποτίθεται ἀπὸ τὴν Διακήρυξιν, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ γίνεται προσπάθεια νὰ ἀποτυπωθῆ συνειδητῶς εἰς τὸ Κείμενόν της, τὸ ὅποιον παρουσιάζει, ὅπως ἐλέχθη, τὴ μορφή «μηχανικῆς» συρραφῆς διαφόρων ἀντιφατικῶν

βον) Ἡ Διακήρυξις ἀντιδιαστέλλει ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ θεμελιώδεις ἐλευθερίες²⁰⁴. Ἡ διάκρισις εἶναι ὀρθή μὰ δὲν εἶναι πλήρης. Πράγματι τὸ πλούσιον περιεχόμενον τῆς Διακηρύξεως περιλαμβάνει μεταξὺ ἄλλων προστασία ἐλευθεριῶν, ὅπως π. χ. θρησκείας, σκέψεως, θεσμῶν δημοσίου δικαίου ὅπως π. χ. τῆς δημοκρατίας, τῆς ἐθνικότητος, θεσμῶν ἰδιωτικοῦ δικαίου, ὅπως π. χ. τῆς μητρότητος, τῆς ἐργασίας καὶ ἐνὸς ὑπάρχοντος status quo²⁰⁵. Ἐπίσης στὴ Διακήρυξη ἀνεύρισκονται κανόνες δεσμευτικοῦ περιεχομένου καὶ ἄλλοι ποὺ ἀποτελοῦν πρόγραμμα πρὸς ἐφαρμογὴν ἢ ἀπλὲς ὑποδείξεις πρὸς τὸν «ἑσωτερικόν» ἢ «διεθνῆ» νομοθέτη²⁰⁶.

7ον) Ἐκτὸς ἀπὸ ἐλευθερίες καὶ δικαιώματα ἡ Οἰκουμένη Διακήρυξις προκηρῦσσει καὶ «καθήκοντα ἀπέναντι τῆς κοινότητος». Ἡ διατύπωσις εἶναι εὐρυτάτη καὶ πρέπει νὰ ἐρμηνευθῆ ὅτι σημαίνει καθήκοντα ἀπέναντι τῆς διεθνοῦς, τῆς ἐθνικῆς καὶ τῆς στενωτέρας ἀκόμη κοινότητος εἰς τὴν ὁποίαν τὸ ἄτομον ζῆ. Ἐπίσης μολονότι δὲν γίνεται ρητὴ μνεία εἰδικῶν καθηκόντων²⁰⁷, θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὅτι παραπλεύρως πρὸς ὠρισμένα δικαιώματα δημιουργοῦνται καὶ ἀντίστοιχα καθήκοντα, καὶ ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ γράμματος τῆς Διακηρύξεως πηγάζουν ὠρισμένα καθήκοντα ποὺ ἀντιστοιχοῦν σὲ δικαιώματα ὅπως π. χ. τὸ καθῆκον τῆς ἐργασίας, ἢ ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ὑπαρξὴ τῆς Διακηρύξεως²⁰⁸, ὅπως π. χ. τὸ καθῆκον τῆς παροχῆς θετικῆς βοήθειας πρὸς πραγματοποίησιν τῶν ἰδανικῶν τῆς Διακηρύξεως²⁰⁹.

8ον) Ἡ ἔκτασις τῆς διακηρύξεως ἀπὸ ἀπόψεως περιεχομένου εἶναι μοναδική. Σὲ καμμία ἑσωτερικὴ διακήρυξη δὲν ὑπάρχουν τόσα νέα²¹⁰ προστα-

ἀρχῶν καὶ ἀλληλοσυγκρουομένων ἰδεολογικῶν στοιχείων, βλ. παραπάνω σημ. 107. Βλ. ἐπίσης παραπάνω, σημ. 184.

(204) Βλ. παρακάτω εἰς σημ. 247 τὴ λεπτομερῆ ἔκθεσι τῶν σχετικῶν διακρίσεων.

(205) Τὰ λεχθέντα σχετικῶς μὲ τις δυνατότητες ἐρμηνείας τοῦ ἄρθρου 28, βλ. παραπάνω, ἰδίως σημ. 176 καὶ 177, θεμελιώνουν τὴν ἀπόψη ὅτι τὸ ἄρθρον 28 μπορεῖ νὰ «ἐγγυηθῆ» καὶ ἓνα δημιουργηθῆσόμενον ἢ «ὑπάρχον» ἤδη status quo.

(206) Γιὰ τίς ὑποδείξεις πρὸς τὸν διεθνῆ «νομοθέτη» βλ. παραπάνω 1 καὶ σημ. 189.

(207) Πλὴν τῆς ὑποχρέωσως πρὸς ἐκπαίδευσιν τοῦ ἄρθρου 26 παρ. 1.

(208) Βλ. παραπάνω, ἰδίως σημ. 181.

(209) Βλ. R. Brunet: op. cit., σελ. 25-26.

(210) «Νέα» δικαιώματα εἶναι π.χ. ἡ προστασία ἀπὸ ταπεινωτικῆ μεταχείρισις (ἄρθρ. 5), ἡ ἀναγνώρισις τῆς νομικῆς προσωπικότητος (ἄρθρ. 6), τὸ δικαίωμα τῆς τιμῆς καὶ τῆς φήμης (ἄρθρ. 12), τὸ δικαίωμα τοῦ ἀσύλλου (ἄρθρ. 14), τὸ δικαίωμα ἰθαγενείας (ἄρθρ. 15), τὸ δικαίωμα τοῦ πληροφορεῖσθαι (ἄρθρ. 19).

τευόμενα αγαθά, θεσμοί και αξίες, και τόσον εύρεϊα γενική και συνεπής προστασία τής ανθρωπίνης προσωπικότητος ²¹¹.

9ον) 'Η Διακήρυξις ώς νομικόν κείμενον είναι άτελής. Δέν περιλαμβάνει ούτε νομικές έγγραψεις οι όποιες θα έξασφαλίσουν την τήρησή της, ούτε προβλέπει για την άπαραίτητη όργάνωση ή όποια θα παρακολουθῆ την εφαρμογή της και θα καταστέλλη τις παραβιάσεις της. "Όπως και πολλά άλλα κείμενα του Διεθνούς Δικαίου ή Οίκουμηνική Διακήρυξις είναι «ύποχρεωτική», αλλά όχι «έκτελεστή» ²¹².

7. 'Η νομική φύσις τής Οίκουμηνικής Διακηρύξεως

Οι παραπάνω σκέψεις μάς οδηγούνεις τό τελευταϊον, τό κυριώτερον ίσως, πρόβλημα τής εργασίας μας. Ποία είναι ή φύσις τής Οίκουμηνικής Διακηρύξεως ώς κανόνος ανθρωπίνης συμπεριφορᾶς ; Πρόκειται για κανόνα ήθικης, έθιμοτυπίας ή δικαίου ; ²¹³

'Από την εποχήν τών προπαρασκευαστικῶν εργασιῶν τής συντάξεώς της έχουν διαμορφωθῆ δύο τελειώς αντίθετες απόψεις που ύποστηρίζονται με συνέπειαν και θεμελιώνονται σέ βάσιμα έπιχειρήματα. 'Η πρώτη θεωρεῖ την Οίκουμηνική Διακήρυξη σαν ένα manifesto μεγάλης ήθικης σημασίας, αλλά δίχως καμμιὰ νομική ισχύ. 'Η δεύτερη, τουναντίον, αναγνωρίζει εις την Διακήρυξη σαφή νομικό χαρακτήρα, δεδομένου ότι την δέχεται σαν συμπλήρωμα του Χάρτου του Ο.Η.Ε. ²¹⁴. Οι απόψεις αὐτές συμπληρωμένες από τη θεω-

(211) Βλ. ιδίως τὰ άρθρα 1, 2 και 7. Παραλείψεις τής Διακηρύξεως, βλ. έκτός από όσες ανέφερθησαν προηγουμένως και στο U. N. O. : op. cit., σελ. 85 έπ. («δικαίωμα προστασίας του έθνους»).

(212) Βλ. παρακάτω παρ. 7 όπου ή εξέταση τής νομικής φύσεως τής Οίκουμηνικής Διακηρύξεως. Τήν διαφορά μεταξύ του «ύποχρεωτικού» αλλά και του μη έκτελεστοῦ τής Διακηρύξεως, τονίζει ο R. Brunet : op. cit., σελ. 3 έπ.

(213) Βλ. γενικά για τή νομική φύση τής Διακηρύξεως : J. L. Kunz : op. cit., σελ. 321, S. Tchirkovitch : op. cit., σελ. 376 έπ., R. Cassin : La Déclaration Universelle, ένθ. άνωτ., Του Αὐτοῦ : L'homme, σελ. 74 και 76 έπ., E. Friesenhahn : op. cit., σελ. 72 έπ., R. Brunet : op. cit., (1950), σελ. 26 έπ., H. Lauterpacht : op. cit., σελ. 397 έπ., P. N. Drost : op. cit., σελ. 34 έπ., B. Smyrniad's : op. cit., σελ. 77 έπ., B. Mirkine-Guetzévitch : L'O. N. U., (II), σελ. 36 έπ., Ch. Rousseau : Droit International Public, 1953, σελ. 216, Γ. Δ. Δασκαλάκη : Προστατεύεται ήδη διεθνῶς ή νομική ισότης τών φύλων, ένθ. άνωτ., Δ. Σ. Βλάχου : 'Η άρχή τής ισότητος εις τό Δημόσιον δίκαιον, τομ. I, 1950, σελ. 351 και X. Γ. Σγουρίτσα : Έγχειρίδιον, σελ. 84 έπ.

(214) 'Από τις προπαρασκευαστικές εργασίες τής Οίκουμηνικής Διακηρύξεως μπορεί να καταλήξη κανείς άβίαστα εις τή διατύπωση ότι ή πλειοψηφία τών 'Αντιπροσωπειῶν τών Κρατῶν και τής 'Επιτροπῆς και τής 'Ολομελείας έπίστευαν ότι ή Διακήρυξις δέν είχε νομικό χαρακτήρα. Χαρακτηριστικῶς οι 'Ηνωμένες Πολιτείες ύπεστήριξαν : «in giving our approval to the declaration today, it is of primary importance that we keep clearly in mind the basic character of the document. It is not a treaty ;

ρία του Καθηγητού F. Dehouse, εμφανίζουν ως έξής την επιχειρηματολογία σχετικῶς με τὴ «νομική» φύση τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως ²¹⁵ :

Ὁ χαρακτήρ τῶν διατάξεων τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως ὡς κανόνων ἠθικῆς, θεμελιώνεται ὄχι τόσον εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν κανόνων αὐτῶν τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀποτελεῖ καὶ κανόνας δικαίου, ὅσον εἰς τὴν μορφήν τῆς Διακηρύξεως, ἡ ὁποία ἐμφανιζομένη ὡς «σύστασις» (recommandation) τῆς Συνελεύσεως πρὸς τὰ μέλη τοῦ Ὁργανισμοῦ, στερεῖται κάθε ὑποχρεωτικῆς δυνάμεως ²¹⁶. Ἐπιπροσθέτως ὑποστηρίζεται ὅτι ἡ Οἰκουμενικὴ Διακήρυξις δημιουργεῖ γιὰ τὰ Κράτη μόνον ἠθικὰς ὑποχρεώσεις, δεδομένου ὅτι τὰ Κράτη καὶ ἡ κρατικὴ κυριαρχία ἀποτελοῦν ἀκόμη οὐσιώδη στοιχεῖα τῆς

it is not an international agreement. It is not and does not purport to be a statement of law or of legal obligation. It is a declaration of basic principles of human rights and freedoms, to be stamped with the approval of the General Assembly by formal vote of its members, and to serve as a common standard of achievement for all peoples of all nations», βλ. Bulletin of State Department, ἔτ. 1948, σελ. 751, καὶ C. B. Rix : op. cit., σελ. 619, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ ὅτι τὴν εὐθὺν γιὰ τὴν μὴ ψήφισι ἐνὸς ὑποχρεωτικοῦ κειμένου φέρουν οἱ Ἠνωμένες Πολιτεῖες. Ἡ Αὐστραλία ἐτόνιζε ὅτι ἡ Διακήρυξις «it had not legally binding character», βλ. Official Records of the Third Session of the General Assembly, τομ. I, σελ. 876. Τίς ἀπόψεις αὐτὲς συνεμερίζοντο οἱ περισσότερες Ἀντιπροσωπεῖες, βλ. R. Brunet : op. cit., 1950, σελ. 26 ἔπ. «la Commission des droits de l'homme était dans sa grande majorité d'avis que le document qu'elle préparait n'aurait pas force obligatoire», H. Lauterpacht : op. cit., 397, «... general repudiation of the idea that the Declaration imposed upon them (Members of the U.N.) a legal obligation to respect the human rights and fundamental freedoms which it proclaims». Ἐν τούτοις ὑπῆρξαν καὶ οἱ ἀντίθετες ἀπόψεις ἰδίως τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ βελγίου, βλ. A/C3/S.R., 92 καὶ A/C3/SR, 108. Ἐπίσης καὶ ἡ Καναδικὴ Ἀντιπροσωπεῖα εἶχε ἀμφιβολίες σχετικῶς μετὰ τις νομικὰς δεσμεύσεις πού ἐπιβάλλει ἡ Διακήρυξις, βλ. Official Records : op. cit., σελ. 898, 899. Βλ. τέλος τίς ἀπόψεις ἄλλων Ἀντιπροσωπειῶν ὅπως τῆς Χιλῆς καὶ τοῦ Λιβάνου πού ἐδέχοντο, ὅτι, μολοντί ἡ Διακήρυξις δὲν δεσμεύει νομικῶς, ἐν τούτοις ἡ παραβίασις τῶν διατάξεων τῆς θὰ ἐσήμανε παραβίαση τῶν ἀρχῶν τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, βλ. U.N.O. : These Rights, σελ. 15 καὶ H. Lauterpacht : op. cit., σελ. 404 ἔπ. /

(215) Βλ. Déclaration de la délégation de Belgique sur la portée juridique de la future Déclaration, A/C.3/SR. 108, σελ. 7 ἔπ. (1948).

(216) Τὴν ἀπόψη αὐτὴ ὑποστηρίζει, μεταξὺ ἄλλων, καὶ ὁ H. Lauterpacht : op. cit., σελ. 412 ὁ ὁποῖος διακρίνει τίς ἀποφάσεις τῆς Συνελεύσεως εἰς νομικῶς ὑποχρεωτικὰς, ἐφ' ὅσον ἀ.ευθύνονται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διατάξεων τοῦ Χάρτου τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν εἰς ὄργανα τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, ὅπως τὸ Οἰκονομικὸν καὶ Κοινωνικὸν Συμβούλιον, ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς κλπ. ἢ ἐφ' ὅσον ἐπιβάλλουν ἕναν τρόπον «εἰρητικοῦ διακανονισμοῦ» (συμφώνως μετὰ τὸ ἄρθρον 39 τοῦ Ο.Η.Ε.) καὶ εἰς μὴ ὑποχρεωτικὰς ὅταν ἔχουν περιεχόμενον καὶ πρόθεση ἀπλῆς συστάσεως πρὸς τὰ Κυρίαρχα Κράτη-Μέλη τοῦ Ὁργανισμοῦ.

διεθνούς πραγματικότητας²¹⁷. ότι δικαίωμα προσφυγῆς τῶν ὑπηκόων ἐναντίον τοῦ ἰδίου τους Κράτους δὲν ἔχει ἀκόμη ἀναγνωρισθῆ· ὅτι ἡ συμφωνία ποῦ θὰ ἔθετε σὲ ἐφαρμογὴ τὴ Διακήρυξη δὲν ἐψηφίσθη ἕως σήμερα²¹⁸ καὶ ὅτι καμμιά διεθνῆς διαδικασία ἢ κύρωσις γιὰ τὸν ἔλεγχον ἢ τὴν παράβασή της δὲν ἔχει ἕως τώρα καθορισθῆ, γιὰ τὸν τόσον ἢ πρότασις γιὰ τὴ δημιουργία ἐνὸς δικαίωματος ἀναφορᾶς²¹⁹, ὅσον καὶ ἡ σκέψις γιὰ τὴν ἵδρυση μιᾶς εἰδικῆς ἐπιτρο-

(217) Χαρακτηριστικῶς μάλιστα ἡ Ρωσικὴ Ἐπιτροπὴ ἀντιπροσωπεύει ἐδήλωσε : «It was an entirely false theory that the principle of national sovereignty was a reactionary and outdated idea, and that the repudiation of that principle was an essential condition of international cooperation. The draft declaration of human rights appeared to endorse that reactionary view directed against national sovereignty and was therefore entirely inconsistent with the principles of the United Nations», βλ. Official Records : op. cit., σελ. 923 ἐπ. Βλ. ἐν τούτοις R. Cassin : L'homme, σελ. 82. καὶ E. Giraud : Le rejet de l'idée de souveraineté, l'aspect juridique et l'aspect politique de la question στὸ La technique et les principes du droit public, τομ. I, 1950, σελ. 253 ἐπ.

(218) Γιὰ τὶς ἐργασίες σχετικῶς μὲ τὴν προπαρασκευὴ τῆς ψηφίσεως τῆς Συμφωνίας γιὰ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα (covenant), βλ. παρακάτω σιμ. 248.

(219) Τὸ θέμα ἐὰν ἔπρεπε νὰ περιληφθῆ εἰς τὴν Οἰκουμενικὴ Διακήρυξη διάταξις ποῦ νὰ ἀναγνωρίζη τὸ δικαίωμα τῆς ἀναφορᾶς (right of petition— droit de pétition), ἀπετέλεσεν ἀντικείμενον μακρῶν συζητήσεων καὶ ἰσχυρῶν ἀντιγυμιῶν. Ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων, μολοντί εἶχε ἀποδεχθῆ εἰς τὶς προηγούμενες συνόδους της (1η καὶ 2α) νὰ περιληφθῆ εἰς τὴν Οἰκουμενικὴ Διακήρυξη ἡ διάταξις κατὰ τὴν ὅποιαν «everyone has the right, either individually, or in association with others, to petition or to communicate with the public authorities of the State of which he is a national or in which he resides, or with the United Nations», ἐν τούτοις εἰς τὸ τελικὸν σχέδιον δὲν τὴν περιέλαβε μὲ τὴ δικαιολογία, ὅτι μιὰ τέτοια διάταξις συνδέεται στενῶτα μὲ τὸ θέμα τῆς ἐφαρμογῆς τῆς Οἰκουμενικῆς Διακήρυξεως. Ἡ Γαλλικὴ Ἐπιτροπὴ ἀντιπροσωπεύει, ἡ ὅποια εἰς τὸ σχέδιόν της (ἄρθρον 24) εἶχε προτείνει τὴν εὐρύτερη διάτυπωση, «aucun État ne peut dénier à un individu le droit d'adresser, seul ou conjointement avec d'autres, des pétitions soit aux autorités et au Gouvernement de son pays ou de sa résidence, soit à l'Organisation des Nations Unies, pour obtenir le redressement d'abus», ὑπεστήριξε ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς ἀναφορᾶς ἀποτελεῖ δικαίωμα καθ' ἑαυτό καὶ ὄχι μέσον ἐφαρμογῆς. Ἡ ἄποψις αὐτὴ ἔγινε τελικῶς δεκτὴ καὶ ἡ Συνέλευσις περιέλαβε εἰς τὴν ἀπόφασί της, ὅπως τὸ Οἰκουμενικὸν καὶ Κοινωνικὸν Συμβούλιον μελετήσῃ περαιτέρω τὸ ζήτημα τῶν ἀναφορῶν, τὴ διατύπωση «whereas the right of petition is an essential human right as it is recognised in the constitution of a great number of countries», βλ. U.N.O. : These Rights, σελ. 80 ἐπ. Ἡ σημασία τῆς μὴ ἀναγραφῆς τοῦ δικαιώματος τῆς ἀναφορᾶς εἰς τὴν Οἰκουμενικὴ Διακήρυξη εἶναι πραγματικῶς μεγάλη. Ἀπὸ τὴ μιὰ ἐξασθενίζει τὸ νομικὸν περιεχόμενον της γιὰ τὸν ὅτι δὲν παρέχει οὔτε τὴ θεωρητικὴν κἀν ἀναγνώρισιν τοῦ δικαιώματος τῆς προσφυγῆς σὲ μιὰ ὑπερκρατικὴ «ἀρχή», καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη βραδύνει τὴν πανηγυρικὴ ἀναγνώρισιν τοῦ ἀτόμου ὡς ὑποκειμένου τοῦ Διεθνούς Δικαίου. Οἱ λόγοι ποῦ δὲν περιελήφθη τὸ δικαίωμα τῆς ἀναφορᾶς εἶναι οἱ ἑξῆς : ἐθεωρήθη ὅτι δὲν εἶχε ὀριμᾶσαι ἀκόμη ἡ ἰδέα τῆς δημιουργίας μιᾶς διεθνούς ἀρμοδιότητος ἐπιφορτισμένης μὲ τὴ μελέτη καὶ μὲ τὴ λήψην ἀποφάσεων ἐπὶ τῶν ἀναφορῶν τῶν ἀτόμων (καὶ τῶν

πῆς, ἢ ἐνὸς εἰδικοῦ δικαστηρίου, ἀρμοδιῶν γιὰ τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν τήρηση τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων δὲν ἔγιναν δεκτές²²⁰.

Σχετικῶς μὲ τὸ πρῶτον ἐπιχείρημα ὁ καθηγητὴς Brunet παρατηρεῖ ὅτι μολοντί τυπικῶς ἡ Οἰκουμενικὴ Διακήρυξις ἐμφανίζεται ὡς σύστασις, ἐν τούτοις οὐσιαστικῶς δὲν ἔχει κανένα ἀπὸ τὰ γνωρίσματα μιᾶς «συστάσεως τῆς Συνελεύσεως», δεδομένου ὅτι δὲν περιέχει κανενὸς εἶδους πρόσκληση πρὸς τὰ Κράτη-Μέλη πρὸς πράξεις ἢ παραλήψεις²²¹. 'Απλῶς «προκηρύσσει» ὠρισμένες διατάξεις, οἱ ὁποῖες ἄλλωστε περιέχονται ἐν σπέρματι εἰς τὸν Χάρτην, χωρὶς νὰ ζητῇ ἀμέσως τίποτε ἀπὸ τὰ Μέλη-Κράτη²²². 'Ὡς πρὸς τὸ δεύ-

(ιδιωτικῶν ὀργανώσεων)· ἐκρίθη ὅτι οἱ τεχνικὲς δυσκολίες εἶναι, σήμερα τουλάχιστον, πολὺ δύσκολο νὰ ὑπερβληθοῦν, δεδομένου ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναφορῶν μπορεῖ νὰ φθάσῃ καὶ τὴν τάξην τῶν δεκάδων ἑκατομμυρίων· ἐτονίσθη ὅτι ἡ ὑπαρξις μιᾶς ὑπερκρατικῆς ἀρμοδιότητος ἢ ὅποια νὰ δύναται νὰ ἐπιληφθῇ καὶ νὰ κρίνῃ ἰδιωτικὰς ἀναφορὰς ὑποκαθιστᾷ τὴν κυριαρχίαν τῶν Κρατῶν-Μελῶν τοῦ Ο.Η.Ε. καὶ συνεπῶς ἀντιτίθεται εἰς τὸ πνεῦμα καὶ εἰς τὸ γράμμα του καὶ τέλος ὑπεστηρίχθη ὅτι ἡ ἀναγνώρισις τοῦ δικαιώματος τῆς ἀναφορᾶς ἀποτελεῖ ζήτημα τὸ ὁποῖον ὑπάγεται εἰς τὴν ἐσωτερικὴν κυριαρχίαν τῶν Κρατῶν, βλ. S. Tchirkovitch : op. cit., σελ. 380 καὶ σημ. 1. Τὸ ὅλον θέμα τοῦ νοήματος τοῦ δικαιώματος τῆς ἀναφορᾶς ἢ ἔλλειψις τοῦ ὁποίου ἀπὸ τὴν Οἰκουμενικὴν Διακήρυξιν ἀποτελεῖ καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ κύρια σημεῖα τῆς αὐστηρᾶς κριτικῆς τοῦ H. Lauterpacht, βλ. εἰς : op. cit., σελ. 231 ἐπ., καὶ 244 ἐπ. Βλ. ἐπίσης καὶ P. N. Drost : op. cit., ἐπ. σελ. 65, ὅπου μακρὰ καὶ ἐξαντλητικὴ ἀνάλυσις κάθε μορφῆς δικαιώματος ἀναφορᾶς.

'Ο R. Cassin : op. cit., σελ. 86 σημειώνει ὅτι ἡ ἀποψις τῆς Γαλλικῆς 'Αντιπροσωπείας εἶναι προοδευτικὴ, διότι ἀναγνωρίζει τὸ δικαίωμα τῆς ἀναφορᾶς εἰς τὸ ἄτομον καὶ συγχρόνως ὄχι ἐξτρεμιστικὴ, γιὰτὶ δὲν ἀπαιτεῖ τὴν ἰδρυση εἰδικοῦ δικαστηρίου· τουναντίον κατὰ τὸν H. Kelsen : Principles of International Law, 1952, σελ. 144, «without subjecting the state to the jurisdiction of a tribunal, no, rights of individuals in relation to the State are established».

(220) Βλ. τὴν ὅλην ἐξέλιξιν τοῦ ζητήματος τῶν ἐγγυήσεων τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων εἰς R. Brunet : op. cit. (1947), σελ. 291 ἐπ., 314 ἐπ., R. Cassin : op. cit., σελ. 83 ἐπ. καὶ P. N. Drost : op. cit., σελ. 178 ἐπ. Γιὰ τὸ Σχέδιον τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου 'Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, βλ. A. M. Robertson : The European Convention of Human Rights, στὸ British Year Book of International Law, 1950, σελ. 145 ἐπ., H. Lauterpacht : op. cit., σελ. 435 ἐπ. καὶ 449 ἐπ., M. Merle : La Convention européenne des droits de l'homme et des libertés fondamentales, εἰς Revue du Droit Public, ἔτ. 1951, σελ. 715 ἐπ. καὶ 726 καὶ J. W. Brügel : Die Konvention des Europarates über die Menschenrechte, στὸ Europa-Archiv, ἔτ. 1951, τεύχος 1. Τὰ σχετικὰ ἄρθρα τῆς Συμβάσεως εἶναι τὰ 20—37 (La Commission européenne des Droits de l'Homme) καὶ 38—56 (Cour européenne des Droits de l'Homme).

(221) Βλ. R. Brunet : op. cit., 1950, σελ. 28. Βλ. ἐπίσης καὶ Sloan εἰς τὸ British Year Book of International Law, ἔτ. 1948, σελ. 1 ἐπ., ὁ ὁποῖος ὀμιλεῖ γιὰ μιὰ «nasent legal force» τῶν συστάσεων τῆς Συνελεύσεως.

(222) 'Ο P. N. Drost : op. cit., σελ. 32 χαρακτηρίζει τὴν Διακήρυξιν ὡς ἓνα πολιτικὸν πρόγραμμα (political platform) καὶ ὡς ἓνα νομοθετικὸν πρόγραμμα (legislative program), σελ. 33 καὶ 174, χωρὶς καμμιά νομικὴ σημασία. 'Επίσης ὁ J.

τερον έπιχείρημα έπαναλαμβάνεται, ό,τι ήδη έλέχθη προηγουμένως, ότι ή νομική φύσις μιās διατάξεως δέν έπηρεάζεται από τó έάν τίθεται με αύτή *jus cogens* ή *jus dispositivum*²²³.

Τόν νομικόν χαρακτήρα τής Διακηρύξεως δέχεται και ή γνώμη τήν όποίαν πρώτος ύπεστήριξε ό βέλγος καθηγητής F. Dehousse, σύμφωνα με τήν όποίαν θά πρέπει νά διακρίνωμεν τics διατάξεις τής Διακηρύξεως εις δύο κατηγορίες. Έκεινες οι όποιες έπαναλαμβάνουν ύπάρχοντα διεθνή έθιμα και συνεπώς είναι έξ αύτου τού λόγου νομικώς ισχυρές, άποτελοϋν, δηλαδή, κανόνες «του έθιμικού διεθνοϋς δικαίου και έχουν αναγνωρισθή, συνεπώς, ως άγραφος διεθνής νόμος» και εκείνες οι όποιες περιλαμβάνουν άρχές μη δεσμευτικές για τά Κράτη. Οι τελευταίες, έχουν αξίαν νομικήν (*valeur juridique*), αλλά στεροϋνται ύποχρεωτικού χαρακτήρος (*caractère juridique*) και, μολοντί δέν είναι δεσμευτικές, αναγκάζουν έν τούτοις τά Κράτη νά τις λαμβάνουν «πολύ σοβαρώς ύπ' όψιν» δέν ύποχρεοϋνται μεν νά τις αναγράψουν εις τήν νομοθεσίαν τους, αλλά πρέπει νά τις λογαριάζουν»²²⁴, και νά αντιμετωπίζον τή συνέχεια τήν όποίαν πρέπει νά δώσουν εις τή σύσταση αύτή τής Συνελεύσεως. Νομίζω έν τούτοις ότι τó θέμα δέν είναι άν οι διατάξεις τής Διακηρύξεως είναι έξ άλλων νομικών λόγων διεθνώς ισχυρές ή δεσμευτικές, αλλά άπλώς έπειδή περιλαμβάνονται εις τήν Διακήρυξη και άνήκουν εις αύτήν. Έπίσης και ή διαφοροποίησις τών διατάξεων φαίνεται αυθαίρετος και περιωρισμένη και θά μπορούσε νά προστεθή, ότι όχι μόνον ύπάρχουν διατάξεις που άποτελοϋν έθιμικούς κανόνες, αλλά και άλλες που άνάγονται εις τics βασικές άρχές του δικαίου και άλλες που άποτελοϋν άκόμη και συμβατικούς κανόνες. Άλλά όλες αυτές οι διακρίσεις δέν λύουν τó πρόβλημα τής νομικής φύσεως τής Διακηρύξεως καθ' έαυτήν, ως κανόνος του Διεθνοϋς Δικαίου²²⁵.

Έ τρίτη άποψις δέχεται ότι ή Διακήρυξις είναι κανών του Διεθνοϋς Δικαίου και δεσμεύει και «διεθνώς»²²⁶ και έσωτερικώς²²⁷. Έ γνώμη αύτή άνα-

L' Huillier: *Éléments de Droit International Public*, 1950, σελ. 100, ύποστηρίζει ότι «aucune obligation juridique à la charge des membres de l' Organisation».

(223) Βλ. και παρακάτω σημ. 237.

(224) Έπίσης έτόνιζε: «que la Déclaration n'aura pas de valeur obligatoire proprement dite, mais elle créera à la charge des Etats Membres l'obligation d'envisager la suite à donner à cette recommandation de l'Assemblée» αλλά πάντως ότι «la Déclaration aura une valeur juridique incotestable», βλ. *Déclaration de la Délégation de la Belgique*, έθ. άνωτ., σελ. 9 (οι άραιώσεις δικές μου).

(225) Τή γνώμη του F. Dehousse άποδέχεται ό S. Tchirkovitch: *op. cit.*, σελ. 380, ένώ τουναντίον ό H. Lauterpacht: *op. cit.*, σελ. 406 έπ. τήν κρίνει πολύ άυστηρά και ύποστηρίζει ότι δέν έχει κανένα «άκριβές νόημα» και ότι άκόμη και οι διατάξεις τών άρθρων 3, 4 και 5 δέν άποτελοϋν έθιμικόν διεθνές δικαίον (1).

(226) Έ γνώμη αύτή ύπεστηρίχθη πρώτον από τόν R. Cassin και έγινε έπειτα δεκτή, με μικρές συμπληρώσεις από τούς R. Brunet, E. Friesenhahn, B. Mir-

φέρεται εἰς τὰ προηγούμενα τῆς ἀναγνώσεως ἀπὸ τῆ διεθνῆ ἔννομο τάξη ὠρισμένων δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ὅπως π. χ. εἰς τὸ δίκαιον τοῦ πολέμου²²⁸ καὶ ἰδίως εἰς τὸ δίκαιον τῶν ἐγκλημάτων πολέμου²²⁹, εἰς τὸ δίκαιον τῶν ἀλλοδαπῶν, εἰς τὸ δίκαιον τῶν ἐθνικῶν μειονοτήτων²³⁰ καὶ εἰς τὶς τελευταῖες συνθήκας μὲ τούς δορυφόρους, οἱ ὅποιοι ὑπεχρεώθησαν εἰς τὴν προστασίαν τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων εἰς τὶς χώρες τους²³¹. Ἐπὶ πλέον τονίζεται ὅτι τὸ γεγονός τῆς ὑπάρξεως τῆς Διακηρύξεως καὶ τῆς ψηφισέως τῆς ἀπὸ 48 Κράτη χωρὶς νὰ τολμήσῃ κανεὶς ρητῶς νὰ ἀντιταχθῇ, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ σημαίνει ὅτι τὰ ὅρια τῆς ἀπλῆς ἠθικῆς ὑποχρέωσης ἔχουν ἤδη ὑπερβληθῇ καὶ ὅτι πρόκειται περὶ νέου κανόνος τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου. Ἀναφέρεται ἐπίσης ἡ γενικὴ ἀρμοδιότης τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας καὶ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Ο.Η.Ε.²³²

Ἐπίσης προστίθεται ὅτι ἡ Διακήρυξις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διαχωρισθῇ ἀπὸ τὸν Χάρτη τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν καὶ νὰ κριθῇ χωριστὰ ἀπ' αὐτὸν ὡς ἰδιαιτέρο νομικὸν κείμενον. Ἐμφανίζεται μὲν ὡς «συστάσις» τῆς Συνελεύσεως, ἀλλὰ εἰς τὴν πραγματικότητά ἀποτελεῖ ἀπλῆ συμπλήρωσις τῶν διατάξεων τοῦ Χάρτου οἱ ὁποῖες ἀναφέρονται εἰς τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα²³³. Πράγματι, ὁ Χάρτης ὁμιλεῖ γενικῶς γιὰ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ τὶς θεμελιώδεις ἐλευθερίας, χωρὶς ὅμως νὰ τὶς καθορίζῃ λεπτομερῶς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον πράττει ἡ Οἰκουμένη Διακήρυξις ἐξειδικεύουσα τὶς διατάξεις τοῦ Χάρτου καὶ ἀποτελοῦσα μὲ αὐτὸν ἓνα ἐνιαῖον ὅλον. Ἐὰν δὲν δεχθοῦμε τὴν ἀποψη αὐτή, ὅπως ὀρθῶς τονίζει ὁ καθηγητὴς Brunet, τότε θὰ ἔχωμε ὑποχρέωσις τῶν Κρατῶν νὰ σέβωνται τὶς γενικὰς διατάξεις προστασίας τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ποὺ περιέχονται εἰς τὸν Χάρτη, νὰ «περιφρονοῦν» ὅμως τούς λεπτομερειακοὺς ὁρισμοὺς τῆς Διακηρύξεως, πρᾶγμα ἀσφαλῶς

kine-Guetzévitch καὶ ἄλλους. Χαρακτηριστικῶς ὁ τέως Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Ο.Η.Ε. Trygve-Lie ἀνέφερε τὴ Διακήρυξιν ὡς «πηγὴ δικαίου» (source of law), βλ. U.N.O. : These Rights, σελ. 87.

(227) Γιὰ τὸ ἑλληνικὸν Δημόσιον Δίκαιον, βλ. παρακάτω, ἰδίως σημ. 244 καὶ 245, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

(228) Βλ. E. Friesenhahn : op. cit., σελ. 73.

(229) Βλ. H. Lauterpacht : op. cit., σελ. 35 ἐπ.

(230) Βλ. C. J. Partsch : op. cit., σελ. 175 ἐπ., E. Friesenhahn : op. cit., σελ. 74.

(231) Βλ. R. Brunet : op. cit., (1947), σελ. 39 ἐπ., P. N. Drost : op. cit., σελ. 18 ἐπ.

(232) Βλ. H. Lauterpacht : op. cit., σελ. 161 ἐπ. Εἰς αὐτὰ θὰ μπορούσε νὰ προστεθῇ καὶ ἡ προστασία τῶν ἀτόμων τῶν χωρῶν ὑπὸ ἐντολήν, βλ. P. N. Drost : op. cit., σελ. 20 καὶ R. Brunet : op. cit., σελ. 49 ἐπ.

(233) Βλ. παραπάνω σημ. 92.

άτοπον²³⁴. 'Ακόμη θά μπορούσε νά λεχθῆ ὅτι τὰ Κράτη δὲν δεσμεύονται ἀπὸ τὶς διατάξεις τοῦ Χάρτου γιατί εἶναι γενικῆς καὶ ἀπαιτοῦν λεπτομερειακὸν καθορισμὸ μὲ μιὰ Διακήρυξη, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἀπὸ τῆ Διακήρυξη γιατί ἔχει ἀπλῶς τὸ χαρακτῆρα ἑνὸς manifesto, πρᾶγμα πάλι πού δὲν μπορεῖ νά γίνῃ ἀποδεκτόν²³⁵.

'Αλλὰ καὶ μὲ τὸ νὰ δεχθῆ κανεὶς τῆ σωστότερη, κατὰ τῆ γνώμη μου, ἀποψη, ὅτι ἡ Διακήρυξις ἰσχύει ὅπως καὶ οἱ διατάξεις τοῦ Χάρτου, πάλι τὸ ζήτημα δὲν λύεται, γιατί καὶ ὡς πρὸς τῆ νομικὴ φύση τῶν διατάξεων τοῦ Χάρτου, πού ἀναφέρονται εἰς τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, ὑπάρχουν ζωηρῆς ἀμφισβήτησεις²³⁶. 'Ἡ κρατοῦσα πάντως γνώμη δέχεται, στηριζομένη περισσότερο στὶς γνώμες τῶν συντακτῶν τοῦ Χάρτου καὶ στὴν πρακτικὴ πού ἐπηκολούθησε τὴν ψήφισή του καὶ λιγότερο στὴ λεκτικὴ διατύπωση τοῦ κειμένου, ὅτι οἱ διατάξεις τοῦ Χάρτου «εἶναι ὑποχρεωτικῆς, ἀλλ' ὄχι καὶ ἐκτελεστῆς» καὶ ὅτι ἔχουν νομικὴν (δεσμεύουσαν) ἰσχύν τόσον γιὰ τὸν Ο.Η.Ε., ὅσον καὶ γιὰ τὰ Μῆλη-Κράτη²³⁷. 'Επίσης ἀποδέχεται ὅτι ἡ ρήτρα τοῦ ἄρθρου 2 παράγραφος 7 κατὰ τὴν ὁποίαν, «οὐδεμία διάταξις ἐκ τῶν διαλαμβανομένων εἰς τὸν παρόντα χάρτην θά παρέχη τὸ δικαίωμα εἰς τὸν 'Ἠνωμένα Ἔθνη νὰ ἐπεμβαίνωσιν εἰς ζητήματα ἀνήκοντα οὐσιαστικῶς εἰς τὴν ἐσωτερικὴν δικαιοδοσίαν οἰουδήποτε Κράτους ἢ θά ὑποχρεοῖ τὰ Μῆλη νὰ ὑποβάλλωσιν παρόμοια ζητήματα πρὸς διακανονισμὸν κατὰ τὸν παρόντα Χάρτην», δὲν ἐφαρμόζεται εἰς τὸ θέμα τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων. Καὶ τοῦτο γιατί τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα περιλαμβανόμενα εἰς τὸν Χάρτην τῶν 'Ἠνωμένων Ἐθνῶν, δηλαδὴ εἰς μίαν διεθνή συμφωνίαν, ἀνήκουν ipso facto εἰς τὴν σφαίραν τοῦ διεθνοῦς δικαίου καὶ ἀνάγονται εἰς «θέμα διεθνοῦς φύσεως»²³⁸.

(234) Βλ. R. Brunet : op. cit. (1950), σελ. 27 ἐπ. 'Επίσης μὲ πολὺ προσεκτικὴ διατύπωση ὁ van Asbeck : op. cit., αὐτόθι, θεωρεῖ ὅτι ἡ Διακήρυξις ἀποτελεῖ συμπλήρωμα τοῦ Χάρτου τῶν 'Ἠνωμένων Ἐθνῶν καὶ ὅτι «might eventually happen to be considered, in a legal sense, as supplementary to the treaty law».

(235) Βλ. R. Brunet : op. cit., σελ. 28.

(236) Τὴν ἀποψη αὐτὴ ὑπεστήριξε ὁ L. Preuss : Article 2, paragraph 7 of the Charter of the United Nations and Matters of Domestic Jurisdiction, Cours de la Haye, τομ. I, 1949, σελ. 553 ἐπ. Βλ. ἐπίσης καὶ τὴν πειστικὴν ἀποψη τοῦ καθηγητοῦ I. Σπυροπούλου κατὰ τὴν ὁποίαν «as the obligation to respect human rights was placed upon Member States by the Charter, it followed that any violation of human rights was a violation of the provisions of the Charter», παραπεμπόμενος ἀπὸ τὸν H. Lauterpacht : op. cit., σελ. 151 σημ. 11.

(237) Βλ. ἀντὶ ἄλλων : J. Robinson : Human Rights and Fundamental Freedoms in the Charter of the United Nations, 1946, σελ. 71 ἐπ., J. J. Kunz : op. cit., ἐφ. ἀνωτ., M. O. Hudson : Charter Provisions on Human Rights in American Law, στὴν The American Journal of International Law, ἐτ. 1950, σελ. 543 ἐπ., H. Lauterpacht : op. cit., σελ. 145 ἐπ. καὶ R. Brunet : op. cit., σελ. 3 ἐπ.

(238) 'Ἡ ἀντίθετος γνώμη ὑποστηριζομένη ἀπὸ τοὺς J. Robinson, J. J. Kunz,

Ἡ προσωπική μου γνώμη εἶναι πάντως, ὅτι δὲν ἔχει ἀκόμη ὀλοκληρωθῆ ἡ διαδικασία, ἡ ὁποία θὰ μᾶς ἐπιτρέψη νὰ κατατάξωμε ὀριστικῶς καὶ δίχως ἀμφιβολία τὴν Οἰκουμένην Διακήρυξιν στοὺς κανόνες τῆς ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς²³⁹. Παρ' ὅλα αὐτὰ νομίζω ὅτι μὲ τὴν μέχρι σήμερα ἐξέλιξιν, δὲν μπορεῖ νὰ τῆς ἀρνηθῆ κανεὶς νομικὸν χαρακτῆρα καὶ ὑποχρεωτικὸν περιεχόμενον²⁴⁰.

Ἰδιαιτέρως ἐπιθυμῶ νὰ τονίσω ὅτι γιὰ τὰ Κράτη εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ γνωρίζουν εἰς τὸ ἐσωτερικόν τους Δημόσιον Δίκαιον Διακη-

M. O. Hudson καὶ ἄλλους δέχεται ὅτι οἱ διατάξεις τοῦ Χάρτου ἀποτελοῦν ἀπλῆς κατευθυντήριες γραμμὰς «guiding principles» καὶ ἀποβλέπουν εἰς τὸ νὰ θέσουν σκοποὺς καὶ νὰ καθορίσουν ἀρμοδιότητες, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἔχουν νομικὴ σημασία, δεδομένου ἄλλωστε ὅτι ἐμφανίζονται καὶ ἀπὸ ἀπόψεως διατυπώσεως ἀόριστοι καὶ ἀσαφεῖς. Διαφορετικὴ γνώμη, ἂν καὶ πολὺ συγγενῆς τῆς, εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία ὑποστηρίζει ὅτι ἡ Διακήρυξις ἀποτελεῖ μιὰ αὐθεντικὴ ἐρμηνεία τῶν διατάξεων τοῦ Χάρτου ποὺ ἀναφέρονται εἰς τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα καὶ συνεπῶς ἔχει, ὡς τοιαύτη, δεσμευτικὸν χαρακτῆρα. «Hence every government knew... to what extent exactly it had pledged itself, and every citizen could protest to his Government if the latter did not fulfil its obligations», βλ. Ch. Malik εἰς Official Records : op. cit., σελ. 860.

(239) Βλ. R. Brunet : op. cit., σελ. 9 ἐπ. ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ φιλολογία. Διαφορετικὴ ἀποψη ἐκφράζει ὁ H. Lauterpacht : op. cit., σελ. 166, ὅπου ἐπίσης ἀφθονος βιβλιογραφία.

(240) Πρέπει ὅλως ἰδιαιτέρως νὰ ἐξαρθῆ τὸ γεγονός ὅτι Δικαστήρια τὸσον τοῦ Καναδᾶ ὡσον καὶ τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐθεώρησαν ὅτι οἱ διατάξεις τῆς Διακηρύξεως, ἀνήκουν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τους δημοσίαν τάξιν, βλ. παραδείγματα καὶ παραπομπὰς εἰς H. Lauterpacht : op. cit., σελ. 411 ἐπ. Γενικὰ ἡ πρακτικὴ τὸσον ἡ διεθνῆς, ὡσον καὶ ἡ ἐσωτερικὴ, τείνει νὰ δεχθῆ ὅτι ὑπάρχει «κάποιος» ὑποχρεωτικὸς χαρακτῆρ εἰς τὶς διατάξεις τῆς Διακηρύξεως, γι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ τὴν ἐπικαλοῦνται πολὺ συχνά, βλ. H. Lauterpacht : op. cit., σελ. 415 ἐπ. καὶ σὴμ. 63-64 καὶ R. Brunet : op. cit., σελ. 28 ἐπ. Ἰδιαιτέρως τυπικὴ ἐμφανίζεται ἡ ἀπόφασιν τοῦ State District Court of Appeals τῆς Καλιφορνίας τοῦ 1950 (Fujii vs. State of California) κατὰ τὴν ὁποίαν « (1) The Charter of the United Nations... has become the supreme law of the land in accordance with the United States Constitution, Article VI, clause 2 ; (2) The Alien Property Initiative Act of 1920... limiting ownership and use of property by aliens ineligible for citizenship to such rights only as they may have by virtue of treaties existing at the date of its enactment between this country and that of which such aliens were subjects or citizens, is in direct conflict with the terms and purposes of the Charter of the United Nations, is incompatible with Article 17 of the Declaration of Human Rights enacted by the General Assembly of the United Nations (December 10, 1948), and hence is invalid», βλ. H. Kelsen : op. cit., σελ. 144-145, σὴμ. 33, ὅπου καὶ παραπομπὴ καὶ εἰς ἄλλη ἐνδιαφέρουσα ἀπόφασιν τοῦ High Court τοῦ ὄνταριο τοῦ Καναδᾶ. Βλ. ἐπίσης U. N. O. : The Impact of the Universal Declaration, σελ. 31 ἐπ. Ἡ πολλὰς φορὰς ἐπαναλαμβανόμενη ἀποφασιν τοῦ H. Lauterpacht : op. cit., π.χ. σελ. 409, 414 καὶ passim κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Διακήρυξις δὲν μπορεῖ νὰ ἔχη νομικὸν χαρακτῆρα ἐπειδὴ οἱ συντάκτες τῆς δὲν ἠθέλησαν καὶ δὲν εἶχαν τὴν πρόθεσιν νὰ δημιουργήσουν ἓνα δεσμευτικὸν κείμενον, νομίζω, ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ γιὰτὶ νομικῶς τουλάχιστον, ἓνα κείμενον ἀφοῦ

ρύξεις Δικαιωμάτων οιασδήποτε μορφής, ή Οικουμενική Διακήρυξις, άφ' ης ύπεγράφη, και δίχως άλλη έσωτερική πράξη μετουσιώσεως ισχύει σαν έσωτερικό δίκαιον. Το ίδιο ισχύει, με ισχυροτέρους λόγους μάλιστα, για τὰ Κράτη—Μέλη του Συμβουλίου της Εύρώπης που υπέγραψαν τη Συμφωνία για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Άνθρώπου και των Θεμελιωδών Έλευθεριών της 4ης Νοεμβρίου 1950²⁴¹.

Ή φύσις των κανόνων αυτών—άτομικά δικαιώματα—ταυτίζεται με τη φύση των γενικών άρχών του δικαίου²⁴². Συνιστούν ipso

ψηφισθή έχει ξεχωριστή ύπαρξη και αυτότέλεια και είναι ανεξάρτητον από τις ratio και την occasio της ψηφισέως του. Άλλο τὸ θέμα εὖν αὐτὲς ὑποβοηθοῦν εἰς τὴν ἐρμηνεία τοῦ κειμένου και ἄλλο τὸ εὖν προσδιορίζουν τὸ χαρακτηριστῆρα τοῦ ὡς κανόνος ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς. Ἡ σύγκυσις ὑφείλεται ἴσως εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ νομικὸς τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου ἐπικρατεῖ ἀκόμη εἰς τὸ διεθνὲς δίκαιον, τουλάχιστον ὅπως τὸ βλέπει ὁ ἀγγλοσαξωνικὸς κόσμος.

(241) Βλ. τὸ κείμενον τῆς Συμφωνίας εἰς *Revue du Droit Public*, ἔτ. 1951, σελ. 725 ἔπ. Ἑλληνικὴ μετάφρασις τοῦ κειμένου, δυστυχῶς ὄχι προσεκτικῆ, ὑπάρχει εἰς τὸ σχέδιον νόμου ἀπερὶ κυρώσεως τῆς ἀπὸ 4ης Νοεμβρίου 1950 Διεθνούς Συμβάσεως τῆς Ρώμης, ὅπου και ἡ ἀξιόλογος εἰσηγητικὴ ἔκθεσις τοῦ βουλευτοῦ Ἀθηνῶν Λ. Μακκᾶ. Ἐκτὸς ἀπὸ τῆ βιβλιογραφία τῆς σημ. 220, βλ. και *La Documentation Française* : *Notes documentaires et études* ; *Convention Européenne des droits de l'homme et des libertés fondamentales*, No 1417, ἔτ. 1950 και *J. Simon* : *Le Conseil de l'Europe et la protection des droits de l'homme*, στῆ *Revue de Droit International des sciences diplomatiques et politiques*, ἔτ. 1950. — Πρέπει νὰ ἐξαρθῆ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Εὐρωπαϊκὴ Συμφωνία προϋποθέτει τὴν κοινὴ εὐρωπαϊκὴ πολιτιστικὴ, πολιτικὴ και κοινωνικὴ παράδοση ἡ ὅποια πάλι στηρίζεται εἰς τὴς γενικὲς ἰσχύουσες και γενόμενες γενικῶς ἀποδεκτὲς «γενικὲς ἀρχὲς τοῦ δικαίου». Γι' αὐτὸ τὸ προοίμιον τῆς Συμφωνίας διαπιστώνει, με πλήρη πεποίθησις ὅτι ἀναποκρίνεται εἰς τὴν πραγματικότητα, ὅτι τὰ Μέλη τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης «résolus, en tant que gouvernements d'États européens animés d'un même esprit et possédant un patrimoine commun d'idéal et de traditions politiques, de respect de la liberté et de prééminence du droit , à prendre les premières mesures propres à assurer la garantie collective de certains des droits énoncés dans la Déclaration Universelle». Εἶναι ἄλλωστε προφανὲς ὅτι ἡ «κοινὴ κληρονομία τοῦ ἰδανικοῦ και τῶν πολιτικῶν παραδόσεων», μπορεῖ εὐκολώτερο νὰ ἀνευρεθῆ εἰς τὴν Εὐρώπη παρὰ εἰς ὀλόκληρον τὸν κόσμον. Βλ. ἐν τούτοις τὴς ὡραίες παρατηρήσεις τοῦ E. Mounier : *Les certitudes difficiles*, 1951, σελ. 164 ἔπ.

(242) «S'il est donc bien entendu que la Déclaration des Nations Unies n'est ni un traité , ni une convention internationale qui doit être dûment signée et ratifiée, il n'en reste pas moins vrai, et c'est l'opinion générale, qu'elle représente les principes généraux modernes relatifs aux droits et libertés humaines», βλ. S. Tchirkovitch : *op. cit.*, σελ. 381, ὁ ὅποιος δέχεται ὅτι τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα τῆς Διακηρύξεως ἀποτελοῦν ἤδη θετικὸ διεθνὲς δίκαιον. Ἀντιθέτως ὁ H. Lauterpacht : *op. cit.*, σελ. 410 ὑποστηρίζει, ὅτι : «The Declaration gives expression to what, in the fullness of time, ought to become principles of law generally recognised and acted upon by States Members of the United Nations». Ἐν τούτοις εἶναι βέβαιον ὅτι τὸ νέον διεθνὲς δίκαιον, τὸ λεγόμενον *Jus gentium libertatis*, ἔχει διαμορφωθῆ ἀναλόγως με τὴς «διατυ-

jure épitaγés tou̓ éσωτερικou̓ Δικαίου²⁴³. Ἡ νομικὴ ἰσχὺς τους,

πώσεις) τῶν ἐθνικῶν συνταγματικῶν κειμένων, βλ. M. Sibert : op. cit., σελ. 447, καὶ ὅτι τὸ περιεχόμενον του περιλαμβάνεται ἤδη εἰς τὸ Συγκριτικὸν Συνταγματικὸν Δίκαιον τῆς ἐποχῆς μας, τὸ ὁποῖον, τουλάχιστον γιὰ τὰ δημοκρατικὰ Κράτη, ἀπαιτεῖ «μιά κοινὴ πολιτικο—κοινωνικὴ ὑποδομὴ» («une infrastructure politico-sociale commune»), βλ. B. Mirkine-Guetzévitch : L' O.N.U. (II), σελ. 57, καὶ M. Moskowitz : op. cit., σελ. 358, «a number in the provisions in these articles have long ago found their way into social legislation in many countries of the world», ἂν καὶ δὲν μπορῆ κανεὶς ἐπίσης νὰ ἀρνηθῆ ὅτι ὑπάρχει καὶ μιὰ νομικὴ καὶ πολιτικὴ συνείδησις ὅλων τῶν συγχρόνων λαῶν ἢ ὅποια ἐκδηλώνεται καὶ μὲ τὴν ἀποδοχὴ τῶν ἀρχῶν τῆς Διακηρύξεως, βλ. A. Martin : op. cit., σελ. 57 ἐπ. Βλ. ἐπίσης C. de Visscher : op. cit., passim ὁ ὅποιος ὑποστηρίζει τὴ θέση ὅτι τὰ βασικὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ ἡ ἀναγνώρισίς τους θὰ ἀποτελέσουν τὴν βάση γιὰ τὴν ἀποκατάστασι τῶν Διεθνῶν Δικαίου.

Ἡ γενομένη ἀντιδιαστολὴ μεταξὺ τῶν δημοκρατικῶν καὶ τῶν μὴ δημοκρατικῶν Κρατῶν, νομίζω, ὅτι εἶναι δικαιολογημένη καὶ μέχρις ἐνὸς σημείου, ἀναγκαία, γιὰτὶ καθὼς εἶναι γενικώτερα γνωστὸν ἢ σύγχρονος, ὀργανωμένη καὶ ἀνοργάνωτος, διεθνῆς κοινωνία, ἐμφανίζει καὶ κρατικὰς μορφὰς μὴ δημοκρατικὰς. Σχετικῶς μὲ τὴν ὀργανωμένην Διεθνήν Κοινωνία ὁ B. Mirkine-Guetzévitch : op. cit., σελ. 57, παρατηρεῖ ὅτι τὰ Ἠνωμένα Ἔθνη, στηριζόμενα στὴν ἀρχὴ τῆς οἰκουμενικότητος, περιλαμβάνουν Κράτη δημοκρατικά, ἀντιδημοκρατικά καὶ ἀδιάφορα πρὸς τὴ δημοκρατία (ἀδημοκρατικά—adémocratiques). Τὰ κομμουνιστικά ἢ φασιστικά Κράτη εἶναι ἀντιδημοκρατικά (anti-démocratiques), ἐνῶ ἀδιάφορα πρὸς τὴ δημοκρατία εἶναι τὰ Κράτη τὰ ὅποια θεωρητικῶς μόνον ἔχουν δημοκρατικά Σύντάγματα, ἐνῶ στὴν πράξει κυβερνῶνται αὐταρχικῶς, ἢ δὲν ἔχουν καθόλου Σύνταγμα καὶ διοικοῦνται αὐταρχικῶς, εἴτε μὲ πατριαρχικὸν καθεστῶς, εἴτε κατὰ τρόπον ἀπολυταρχικό.

(243) Δὲν πρόκειται δηλαδὴ περὶ κανόνων τοῦ διεθνῶς δικαίου οἱ ὅποιοι γιὰ νὰ ἰσχύσουν ἔχουν ἀνάγκη μετατροπῆς εἰς «ἐσωτερικὸν» δίκαιον. Ἰσχύουν «αὐτοδυνάμως» στὸ ἐσωτερικὸν δίκαιον. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἰδιαιτέρην νομικὴ φύσιν τῶν Γενικῶν Ἀρχῶν τοῦ Δικαίου. Εἶναι νομικοὶ κανόνες γενινῆς μορφῆς καὶ ὑπάρχουν εἰς τὴν ἔννομον τάξιν μιᾶς Πολιτείας, ἀλλὰ συγχρόνως ἀνευρίσκονται καὶ εἰς τὶς ἔννομες τάξεις καὶ ἄλλων Πολιτειῶν τοῦ ἰδίου πολιτικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ «κύκλου». Δηλαδὴ γιὰ νὰ θεωρηθῆ εἰς κανὼν δικαίου ὡς γενικὴ ἀρχὴ τοῦ δικαίου ἀπαιτεῖται νὰ ἔχη γενικὸν χαρακτῆρα, νὰ περιλαμβάνεται εἰς τὴν ἔννομον τάξιν μιᾶς Πολιτείας καὶ νὰ ἀνευρίσκειται ὡς κανὼν γενικὸς καὶ εἰς τὶς ἔννομες τάξεις «σημαντικοῦ» ἀριθμοῦ Πολιτειῶν, οἱ ὁποῖες στηρίζονται εἰς ἀναλόγους πολιτικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ θεσμοὺς καὶ ἀρχές. Ἐσωτερικῶς συνεπῶς ἰσχύουν ἐπειδὴ ἀνήκουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν θετικὸ δίκαιον μιᾶς Πολιτείας καὶ διεθνῶς πάλιν ἰσχύουν ἐπειδὴ ἀνήκουν εἰς τὸ θετικὸν δίκαιον πολλῶν Πολιτειῶν. Δίχως τὴ συνειδητοποίησιν τῆς ἰδιομορφίας αὐτῆς τῶν γενικῶν ἀρχῶν τοῦ δικαίου, νομίζω, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποφευχθῆ τὸ ἀδιέξοδον τὸ ὁποῖον δημιουργεῖται μὲ τὸ νὰ θεωροῦνται οἱ διατάξεις τῆς Διακηρύξεως ἀποκλειστικῶς ὡς κανόνες τοῦ διεθνῶς δικαίου: Ἰσχύουν ἐσωτερικῶς ἐπειδὴ εἶναι κανόνες τοῦ διεθνῶς δικαίου καὶ εἰδικώτερα γενικὲς ἀρχές τοῦ διεθνῶς δικαίου. Ἀλλὰ οἱ γενικὲς ἀρχές τοῦ διεθνῶς δικαίου ἰσχύουν διεθνῶς ἐπειδὴ περιλαμβάνουν κανόνες τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου (!). Τὰ ἐκτεθέντα ἐννοιολογικὰ γνωρίσματα τῶν γενικῶν ἀρχῶν ὑποβοηθοῦν τὴ διάκρισίν τους ἀπὸ ἀπόψεως ἰσχύος τόσο ἀπὸ τοὺς συμβατικοὺς καὶ ἐθιμικοὺς κανόνες τοῦ διεθνῶς δικαίου, ὅσον καὶ ἀπὸ τὶς γενικὲς ρῆτρες τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου. Οἱ πρῶτοι

είναι κανόνων Συνταγματικού δικαίου²⁴⁴. Οί διατάξεις τῆς Διακηρύξεως ἐνσωματοῦνται de facto στὸ ἰσχύον Συνταγματικὸν Κείμενον καὶ ἀποτελοῦν μὲ τὶς σχετικὲς διατάξεις τοῦ «περὶ ἀτομικῶν δικαιωμάτων» ἐν ἐνιαίῳ ὅλῳ. Τὶς πιὸ πολλὰς φορὲς μάλιστα τὶς συμπληρῶνουν καὶ τὶς καθι-

σχύουν καθ' ἑαυτοὺς διεθνῶς, οἱ δεῦτερες καθ' ἑαυτὰς ἐσωτερικῶς, ἐνῶ οἱ γενικὲς ἀρχὲς ἰσχύουν καὶ διεθνῶς καὶ ἐσωτερικῶς. Τὸ ἐὰν ὑπάρχουν π.χ. συμβατικοὶ κανόνες ποὺ ἰσχύουν ἐξ ἄλλων λόγων ὡς ἐσωτερικὸ δίκαιον αὐτὸ δὲν ἐπηρεάζει τὴν ἀναπτυχθεῖσα ἐννοιολογικὴ διάκριση. Γιὰ τὶς γενικὲς ἀρχὲς τοῦ δικαίου βλ. τὶς κλασσικὲς ἐργασίαις Α. Verdross: Die Verfassung der Völkerrechtsgemeinschaft, 1926, H. Lauterpacht: Private Law Sources and Analogies in International Law, 1927 καὶ I. Spiropoulos: Die allgemeinen Rechtsgrundsätze im Völkerrecht, 1928, Βλ. ἐπίσης: J. Spiropoulos: Théorie générale du Droit International, 1930, σελ. 97 ἐπ., Α. Verdross: Les principes généraux du droit dans la jurisprudence internationale, εἰς Recueil de cours de l'Académie de Droit International de la Haye, τομ. II, ἔτ. 1935, σελ. 145, R. Laun: Allgemeine Rechtsgrundsätze, εἰς Beiträge zur Kultur- und Rechtsphilosophie, 1948, σελ. 117 ἐπ., Σ. Καλογερόπούλου - Στράτη: Διεθνὲς Δημόσιον Δίκαιον, 1946, σελ. 56, ἐπ. I. Γ. Σπυροπούλου: Δημόσιον Διεθνὲς Δίκαιον, 3η ἔκδ., 1949, σελ. 25 ἐπ. καὶ Γ. Σ. Μαρτιδάκη: Ἰδιωτικὸν Διεθνὲς Δίκαιον, τομ. I. 1950, σελ. 57 ἐπ. Γιὰ τὶς γενικὲς ρῆτρες βλ. J. W. Hedemann: Flucht in den Generalklauseln, 1933, ἰδίως σελ. 41 ἐπ. καὶ 46 ἐπ. καὶ Γ. Δ. Δασκαλάκη: Αἱ γενικαὶ ρῆτραι εἰς τὸ ἑλληνικὸν Δημόσιον Δίκαιον, «Θέμις», ἔτ. 1940, σελ. 446. Ὁ F. E. Holman: op. cit., σελ. 360, χαρακτηρίζει τὶς γενικὲς ἀρχὲς τοῦ δικαίου ὡς μὴ «phrase... without possibility of present definition», χωρὶς ὅμως πειστικὴ θεμελίωσι.

(244) Ἡ ἐλληνικὴ ἐπιστῆμη τοῦ Δημοσίου Δικαίου, καθόσον γνωρίζω, πολὺ ὀλίγον ἔχει ἀπασχοληθῆ μετὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἰσχύος τῶν διατάξεων τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως. Ὁ Δ. Σ. Βλάχος: op. cit., σελ. 351, δέχεται ὅτι ἀποτελοῦν κανόνες τοῦ διεθνούς δικαίου καὶ συνεπῶς ἰσχύουν ὡς νόμοι, ἐφ' ὅσον συμφωνοῦν μὲ τὶς διατάξεις τοῦ ἰσχύοντος Συνταγματικοῦ Κειμένου τὶς σχετικὲς μετὰ τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα. Ὁ Χ. Γ. Σγουρίτσας: op. cit., σελ. 84, γράφει ὅτι «αἱ εἰς τὸν χάρτην τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν καὶ εἰς τὴν συμπληροῦσαν αὐτὸν, Οἰκουμενικὴν Διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου περιλειόμεναι ἀρχαὶ δὲν εἶναι ἀπλᾶ, εὐχολόγια, οὔτε διεκηρύχθησαν ὡς τοιαῦτα, ἀλλ' ἀποτελοῦν κανόνας τοῦ διεθνούς δικαίου τῶν ὁποίων τὴν τήρησιν καὶ ἐφαρμογὴν ἀνεδέχθησαν τὰ ὑπογράψαντα τὰ κείμενα αὐτὰ μέλη τῆς ὀργανώσεως». Ἀλλὰ καὶ ὡς κανόνες τοῦ διεθνούς δικαίου δὲν ἀποτελοῦν τμήμα τοῦ Συνταγματικοῦ μας Δικαίου γιατί τὸ Συνταγματικὸ μας Κείμενον δὲν τὸ ἐπιτρέπει ρητῶς. Ἐν τούτοις ἔχουν νομικὴ σημασία «διότι, ἐὰν τὰ ὄργανα τοῦ Κράτους δὲν ὑποχρεοῦνται νομικῶς νὰ προβαίνουν εἰς θετικὴν ἐνέργειαν πρὸς πραγματοποιήσιν τῶν ἀρχῶν αὐτῶν, ὀφείλουν πάντως νὰ μὴ ἐνεργοῦν ἀντιθέτως πρὸς αὐτάς, ὁσάκις δὲ πρόκειται νὰ δοθοῦν νομικαὶ λύσεις ἐξαρτώμεναι ἐκ τῆς διακριτικῆς ἐξουσίας τῶν ἀρμοδίων ὀργάνων τὰ ὄργανα αὐτὰ ὀφείλουν νὰ ἀσκήσουν τὴν διακριτικὴν τῶν ἐξουσιῶν συμφῶνως πρὸς τὰς ἀρχὰς ταῦτα», σελ. 15. Ἡ λύσις αὐτῆ στήριζεται προφανῶς εἰς τὴν ἐξωτερικὴ μορφή τῆς Διακηρύξεως, ὡς πράξεις ποὺ προέρχεται ἀπὸ ἕνα Διεθνὲς Ὅργανον (Γενικὴ Συνέλευσις Ο.Η.Ε.) καὶ δημιουργεῖται συμφῶνως μετὰ ὀρισμένην διαδικασίαν (ἀπόφασις-σύστασις). Ἐὰν ὅμως ληφθῆ ὑπ' ὄψιν τὸ περιεχόμενον τῆς Διακηρύξεως, ὡς διακηρύξεως ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, τότε θὰ ἔπρεπε συμφῶνως μετὰ τὴν ὀρθὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐννοίας καὶ τῆς νομικῆς σημασίας τῶν Διακηρύξεων, σελ. 95 ἐπ. καὶ 101, νὰ ἀναγορευθῆ

στοῦν περισσότερο σαφεῖς²⁴⁵. Καὶ ὅταν ἀκόμα δὲν ὑπάρχει κωδικοποιημένο Συνταγματικὸν Κείμενον, ὅπως π. χ. στὴν Ἀγγλία ἢ οἱ Συνταγματικοὶ νόμοι δὲν περιλαμβάνουν σχετικές διατάξεις, ὅπως οἱ Γαλλικοὶ τοῦ 1875, καὶ πάλι μὲ ἀνάλογη θεμελίωση μὲ ἐκείνη πού ἀναγνωρίζει τὴ συνταγματικὴ ἰσχύ τῶν «ἀγράφων» ἀτομικῶν δικαιωμάτων στὸ ἔσωτερικὸ Δημόσιο Δίκαιον, τὰ δικαιώματα καὶ οἱ ἐλευθερίες τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως ἀνά-

καὶ ἡ Οἰκουμενικὴ Διακήρυξις ὡς συνταγματικὸς κανὼν. Γιά τὸ διεθνὲς δίκαιον ὡς πηγὴ τοῦ ἑλληνικοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου, βλ. Α.Ι Σβώλου: Συνταγματικόν, τομ. Ι, σελ. 166 ἐπ., Η. Γ. Κυριακοπούλου: Ἑλληνικὸν Συνταγματικὸν Δίκαιον, τομ. Ι., 1932, σελ. 94 ἐπ. καὶ Σ. Καλογεροπούλου-Στράτη: Τὸ διεθνὲς δίκαιον καὶ τὸ νέον Γαλλικὸν Σύνταγμα, 1948, ἰδίως σελ. 8 ἐπ. καὶ τὴν ἐκεῖ φιλολογία.

“Ὅταν ὁμιλῶ περὶ ἰσχύος τῆς Διακηρύξεως ὡς κανόνος τοῦ συνταγματικοῦ δικαίου ἐνωῶ τὴν «στενὴν νομικτὴν ἰσχύον», δηλαδὴ «τὴν ἐν τῷ θετικῷ δικαίῳ πραγμάτων τῶν ἐν τῷ κανόνι ὑπάρχοντος καταναγκασμοῦ» ἢ «τὸ σύνολον τῶν νομικῶν συνεπειῶν αἰτινῶν συνδεδεμένων πρὸς ὄρισμένον συγκεκριμένον κανόνα δικαίου», βλ. Γ. Δ. Δασκαλάκη: Ἡ νομικὴ φύσις τοῦ Κανονισμοῦ τῶν Ἀντιπροσωπευτικῶν Σωμάτων, 1937, σελ. 21 καὶ σημ. 6. Γενικώτερα γιὰ τὴν εὐρύτερα ἔννοια τῆς ἰσχύος (οὐσιαστικῆς καὶ τυπικῆς) ἐνὸς Συντάγματος, βλ. Γ. Δ. Δασκαλάκη: Ἡ νέα ἰσχύουσα Συνταγματικὴ Τάξις, εἰς τὸ Ἀρχεῖον Νομολογίας, ἔτ. 1952, (ἀνατύπου) σελ. 9 καὶ σημ. 12 ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ φιλολογία.

(245) “Ὅσον ἀφορᾷ τὴ σχέση τῶν καθέκαστα διατάξεων τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων τοῦ ἰσχύοντος Συνταγματικοῦ μας Κειμένου τοῦ 1952 καὶ τῶν διατάξεων τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως πρέπει νὰ διακρίνωμε:

α) Διατάξεις τῆς Διακηρύξεως ὁμοίου ἢ ἀναλόγου περιεχομένου μὲ τὶς διατάξεις τοῦ Συνταγματικοῦ Κειμένου. Μὲ τὴ σειρά τῶν ἄρθρων τοῦ ἰσχύοντος Κειμένου ἔχομε τὶς ἐξῆς ἀντίστοιχες διατάξεις τῆς Διακηρύξεως: Ἄρθρα 1-2 (θρησκεία) ἄρθρ. 18, ἄρθρ. 3 (ἰσότης ἀπέναντι τοῦ νόμου) ἄρθρα 1, 2, 7 καὶ 21 παρ. 2, ἄρθρα 4-6 (προσωπικὴ ἐλευθερία) ἄρθρα 3, 9 καὶ 12, ἄρθρ. 7 (ἀναδρομικὴ ποινὴ) ἄρθρ. 11, ἄρθρ. 8 (φυσικὸς δικαστής) ἄρθρα 8 καὶ 10, ἄρθρ. 10 (συνέρχασθαι) ἄρθρ. 23 παρ. 4, ἄρθρ. 11 (συνεταιρίζεσθαι) ἄρθρ. 23 παρ. 4, ἄρθρ. 12 (ἔστυλον κατοικίας) ἄρθρα 12 καὶ 13, ἄρθρ. 13 (προστασία ζωῆς ὄλων) ἄρθρ. 4, ἄρθρ. 14 (τύπος) ἄρθρ. 19, ἄρθρ. 16 (παιδεία) ἄρθρ. 21, ἄρθρ. 17 (ἰδιοκτησία) ἄρθρ. 17, ἄρθρ. 18 (βάσανοι καὶ γενικὴ δήμευσις) ἄρθρα 5 παρ. 2 καὶ 6, ἄρθρ. 20 (ἀπόρρητον ἀνταποκρίσεως) ἄρθρ. 12, ἄρθρ. 21 (δημοκρατία) ἄρθρ. 21, ἄρθρ. 89 παρ. 8' (συμμετοχὴ λαϊκῶν μελῶν εἰς δικαστήρια) ἄρθρ. 10, ἄρθρ. 94 (ὄρκωτὸν σύστημα) ἄρθρ. 10 καὶ ἄρθρ. 109 (συνεταιρισμοὶ) ἄρθρ. 20. Οἱ διατάξεις τῆς Διακηρύξεως συμπληρώνουν καὶ ἐρμηνεύουν τὶς διατάξεις τοῦ Συνταγματικοῦ Κειμένου. Ἡ συμπλήρωσις καὶ ἡ ἐρμηνεία ἀναφέρονται εἰδικῶς σὲ κάθε διάταξιν ἢ ὅποια καὶ πρέπει νὰ κρίνεται αὐτοτελῶς, ἀλλὰ μπορεῖ, νομίζω, νὰ ἰσχύσῃ σὺν γενικῇ ἐρμηνευτικῇ ἀρχῇ, ἢ μεγαλύτερα προστασία τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐλευθεριῶν του. Ἡ ὑπογραφὴ τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως πιστοποιεῖ καὶ ἐνισχύει τὸ γεγονός ὅτι τὸ Συνταγματικὸν Κείμενον δὲν στηρίζεται εἰς δύο διαφορετικὰ συστήματα ἰδεῶν—τὶς ἀτομικὰς ἐλευθερίας καὶ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ Κράτους—δὲν ἀναλύεται δηλαδὴ εἰς δύο Συντάγματα, ἀλλὰ ἀποτελεῖ ἐν ἀδιάσπαστον ὅλον. Ἡ ὀργάνωσις τοῦ Κράτους ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν πραγματοποιήσασθαι τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν καὶ ὑπάρχει καὶ δικαιολογεῖται ἐφ' ὅσον καὶ καθ' ὅσον κατορθώνει νὰ τὴν ὀλοκληρώσῃ, βλ. γιὰ τὴ θεωρίαν τῶν δύο διαφορετικῶν «Συνταγμάτων» μέσα στὸ ἴδιον Συνταγματικὸν Κείμενον C. Schmitt: Ver-

fassungslehre, σελ. 28 ἐπ., καὶ 171. Βλ. ὡς πρὸς τὸ ἐνιαῖον Σύνταγμα Th. Maunz : op. cit., σελ. 76-77, «der Grundrechtskatalog einerseits und der organisatorische Teil andererseits wollen nicht zwei verschiedene Verfassungen, Entscheidungen oder Wertsysteme ausdrücken, sondern eine Einheit bilden wobei jedoch der letztere dem ersteren untergeordnet ist» καὶ H. v. Mangoldt : op. cit., σελ. 34-35.

Παράδειγμα ἑρμηνείας καὶ συμπληρώσεως : Τὸ ἄρθρον 16 παρ. 2 τοῦ Συνταγματικοῦ Κειμένου τοῦ 1952 ὀρίζει ὅτι : «Εἰς πάντα τὰ σχολεῖα μέσης καὶ στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ἡ διδασκαλία ἀποσκοπεῖ τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἔθνικῆς συνειδήσεως τῶν νέων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἰδεολογικῶν κατευθύνσεων τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ». Τὸ νόημα καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ «ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ» θὰ καθορισθῇ σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρον 26 παρ. 2 τῆς Διακηρύξεως κατὰ τὸ ὅποιον : «Ἡ ἐκπαίδευσις ἀποβλέπει εἰς τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος καὶ εἰς τὴν ἐνίσχυση τοῦ σεβασμοῦ γιὰ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ τὴν θεμελιώδεις ἐλευθερίας. Πρέπει νὰ προάγῃ τὴν κατανόησιν, τὴν ἀνοχὴν καὶ τὴν φιλίαν μεταξὺ ὄλων τῶν ἔθνων καὶ ὄλων τῶν φυλετικῶν καὶ θρησκευτικῶν ομάδων, καθὼς καὶ νὰ ἐνισχύῃ τὴν ἐνέργειαν τῶν ἠνωμένων Ἐθνῶν γιὰ τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης».

Ζήτημα γενᾶται τί θὰ συμβῇ σὲ περίπτωσιν συγκρούσεως τῶν διατάξεων τοῦ Συνταγματικοῦ μας Κειμένου μὲ τὴν διατάξιν τῆς Διακηρύξεως. Δεδομένου ὅτι ἡ Διακήρυξις ἐψηφίσθη τὴν 10ην Δεκεμβρίου 1948 καὶ τὸ Συνταγματικὸν μας Κείμενον τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1952, θὰ μπορούσε νὰ πῆ κανεὶς ὅτι τυπικῶς ὑπερισχέει τὸ τελευταῖον. Ἡ λύσις αὐτῆ ὁμως δὲν εἶναι ἱκανοποιητικὴ, γιὰτὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μὲ κάθε νεότερη τροποποίησιν τοῦ Συνταγματικοῦ Κειμένου θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀρθῇ, ὀλόκληρος σχεδὸν, ἡ Οἰκουμένη Διακήρυξις. Ἐπίσης δὲν φαίνεται ἱκανοποιητικὴ καὶ ἡ λύσις ἡ ὅποια θὰ ἀπεφαινέτο γενικῶς καὶ ἀδιακρίτως ὅτι οἱ συνταγματικὲς διατάξεις εἶναι ἀνίσχυρες, ἐφ' ὅσον ἀντιστρατεύονται στὴν Οἰκουμένη Διακήρυξιν. Νομίζω ὅτι θὰ πρέπει νὰ διακρίνωμε : i) ἐὰν οἱ διατάξεις τοῦ Συνταγματικοῦ Κειμένου ἀντιτίθενται σὲ θεμελιώδεις διατάξεις τῆς Διακηρύξεως τότε εἶναι ἀνίσχυρες. Π. χ. μία διάταξις ποῦ θὰ ἀντέβαινε εἰς τὴν προσωπικὴ ἐλευθερία, ii) ἐὰν οἱ διατάξεις τοῦ Συνταγματικοῦ Κειμένου ἀντιτίθενται σὲ μὴ θεμελιώδεις διατάξεις τῆς Διακηρύξεως, τότε ὑπερισχούουν. Π. χ. οἱ διατάξεις τοῦ ἄρθρου 14 παρ. 8 ὅπως καὶ οἱ διατάξεις τοῦ ἄρθρου 109. Ἡ διάκρισις αὐτῆ στηρίζεται σὲ ἀνάλογες σκέψεις μὲ τὴν διάκρισιν τῶν διατάξεων τῶν ἐσωτερικῶν Συνταγματικῶν Κειμένων σὲ θεμελιώδεις καὶ μὴ θεμελιώδεις (π. χ. ἄρθρον 108 τοῦ ἑλληνικοῦ Συντάγματος) ἢ σὲ διατάξεις Συντάγματος καὶ διατάξεις Συνταγματικῶν Νόμων, βλ. C. Schmitt : op. cit. σελ. 11 καὶ 15 ἢ σὲ «ὕπερκρατικὲς» καὶ «κρατικὲς διατάξεις», βλ. T. Maunz : op. cit., 70 ἐπ. Βλ. ἐπίσης καὶ W. Kægi : Die Verfassung als rechtliche Grundordnung des Staates, 1945, σελ. 39 ἐπ.—Θεμελιώδεις διατάξεις τῆς Διακηρύξεως πρέπει νὰ θεωρηθοῦν π. χ. ἐκεῖνες ποῦ περιέχουν ἐπιταγὰς τοῦ φυσικοῦ δικαίου ἢ ποῦ ἀναφέρονται σὲ βασικὰς ἀξίες τοῦ συγχρόνου πολιτισμένου ἀνθρώπου.

β) Διατάξεις τῆς Διακηρύξεως ποῦ δὲν ὑπάρχουν ρητῶς ἢ ποῦ δὲν συνάγωνται ἐμμέσως ἀπὸ τὴν διατάξιν τοῦ Συνταγματικοῦ Κειμένου : Ἄρθρα 6 (νομικὴ προσωπικότης), 13 παρ. 2 (δικαίωμα ἀποδημίας), 14 (δικαίωμα ἀσύλου), 15 (δικαίωμα ἰθαγενείας), 16 (προστασία γάμου), 22 (κοινωνικὴ προστασία), 23 (δικαίωμα ἐργασίας), 24 (δικαίωμα ἀναπαύσεως), 25 (δικαίωμα ἱκανοποιητικοῦ ἐπιπέδου ζωῆς), 27 (δικαίωμα συμμετοχῆς εἰς τὴν πολιτιστικὴν ζωὴν), 28 (δικαίωμα κοινωνικῆς καὶ νομικῆς τάξεως), 29 (καθ' ἡκόνη ἀπέναντι τῆς κοινότητος), 30 (κατάχρησις ἐλευθεριῶν). Ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν διατάξεις τῆς κειμένης νομοθεσίας ὁμοίου ἢ ἀναλόγου περιεχομένου μὲ τὴν διατάξιν τῆς Διακηρύξεως θὰ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὅτι

γονται σὲ συνταγματικὲς ἐπιταγές²⁴⁶. Ὁ ἐσωτερικὸς νομοθέτης δεσμεύεται ὄχι μονάχα νὰ τίς σεβασθῆ, δηλαδὴ νὰ μὴν ἐνεργήσῃ ἀντιθέτως πρὸς αὐτές, ἀλλὰ καὶ νὰ τίς προστατεύσῃ καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τους. Τὸ μέχρι ποίου σημείου, θὰ ἐξαρτηθῆ ἀπὸ τὸ περιεχόμενον κάθε διατάξεως, ἀπὸ τὸ δεσμευτικὸ ἢ προγραμματικὸ χαρακτῆρα της, ὅπως ἀκριβῶς

Ἡ ἀπάντησις εἶναι καταφατικὴ. Σύμφωνα μετὰ τὰ λεχθέντα ἡ Διακήρυξις συμπληρώνει καὶ ἐρμηνεύει τὸ Συνταγματικὸν μας Κείμενον. Ἐφ' ὅσον αὐτὸ προβλέπει εἰς τὸ ἄρθρον του 91 τὴν ἀναστολὴν ὠρισμένων διατάξεων τοῦ Συντάγματος, κατόπιν μιᾶς ἐιδικῆς διαδικασίας, τοῦτο σημαίνει ὅτι ἀναστέλλονται καὶ οἱ διατάξεις ἐκεῖνες τῆς Διακηρύξεως οἱ ὁποῖαι συμπληρώνουν τίς ἀναστέλλόμενες διατάξεις τοῦ Συνταγματικοῦ μας Κειμένου καὶ μάλιστα ὑπὸ τοὺς ἴδιους ὅρους καὶ περιορισμούς. Εἰδικὴ ἀναστολὴ τῆς ἰσχύος ὠρισμένων διατάξεων τῆς Διακηρύξεως, ἄσχετος μετὰ τὴν ἀναστολὴν τῶν διατάξεων τοῦ Συνταγματικοῦ μας κειμένου (ἄρθρ. 91) δὲν εἶναι κατὰ τὴ γνώμη μου δυνατὴ. Ἡ Διακήρυξις δὲν εἶναι διεθνὴς σύμβασις ὥστε νὰ δύναται νὰ καταγγελθῆ. Ζήτημα θὰ ὑπάρξῃ ἐὰν ψηφισθῆ ἡ Συμφωνία (covenant) τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, ὅποτε ἡ τήρησις τους εἰς τὸ ἐσωτερικὸν θὰ πηγάζῃ καὶ ἀπὸ μιᾶς διεθνῆς συμφωνίας. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ σχέδιον τῆς Συμφωνίας προβλέπει τὴν ἀναστολὴν ὠρισμένων διατάξεων της εἰς περίπτωσιν ἀνάγκης (emergency) ἢ δημοσίας καταστροφῆς (public disaster) «to the extent strictly limited by the exigencies of the situation», βλ. U.N.O. : These Rights, σελ. 89/90.

(246) Γιὰ τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα στὸ ἀγγλικὸν Δημόσιον Δίκαιον, βλ. E.C.S. Wade—G. Goafrey Phillips : Constitutional Law, 3η ἐκδ., 1946, σελ. 315 ἐπ., A. Berriedale Keith : Constitutional Law, 1946, σελ. 433 ἐπ., D. Hood Phillips : Constitutional Laws of Great Britain, 6η ἐκδ., 1946, σελ. 406 ἐπ. καὶ 453 ἐπ. Γενικῶς ἐπικρατεῖ ἡ διατύπωσις τοῦ A.V. Dicey : Introduction to the Study of the Law of the Constitution, 9η ἐκδ., 1941, σελ. 206 ἐπ., κατὰ τὴν ὁποίαν «the security which an Englishman enjoys for personal freedom does not really depend upon or originate in any general proposition contained in any written document» καὶ «with us individual rights are the basis, not the result, of the law of the constitution», σελ. 207, βλ. ἐπίσης τὴν ὠραία ἀνάλυσιν τοῦ W. I. Jennings : The Law and the Constitution, 3η ἐκδ., 1946, σελ. 235 ἐπ., Τοῦ Αὐτοῦ : The British Constitution, 1947, σελ. 219 ἐπ. «liberty is a consequence not of laws and Institutions but of an attitude of mind», σελ. 220, H. R. G. Greaves : The British Constitution, 2α ἐκδ., 1948, σελ. 266 ἐπ. καὶ 279 ἐπ. καὶ M. Amos : La Constitution Anglaise, 1935, σελ. 201 ἐπ. Τῆ σχετικῆ γαλλικῆ βιβλιογραφία βλ. παραπάνω σημ. 73. Σημειῶνω ἐπιπροσθέτως καὶ τίς ἐξῆς χαρακτηριστικὰς διατυπώσεις τοῦ L. Duguit : op. cit., τομ. II, 1928, σελ. 184 : οἱ διακηρύξεις τῆς Γαλλικῆς Ἐπανστασεως ἦσαν «la loi fondamentale, la loi supérieure à toutes les lois, même aux lois constitutionnelles», ὅτι εἶναι «bien de véritables lois» καὶ ὅτι «les dispositions de la Déclaration de 1789 sont aujourd'hui en vigueur». Ἀξιοσημειώτως εἶναι καὶ ἡ κρατοῦσα γερμανικὴ ἀντίληψις γιὰ τίς ἀτομικὰς ἐλευθερίας. Θεωροῦνται ὅτι ὑπάρχουν πρὸ τοῦ Κράτους («vorstaatliche Rechte») καὶ πρὸ τοῦ Συντάγματος («vorverfassungsmässigen Rechte»), ὅτι εἶναι ὑπεκρατικά βασικά δικαιώματα (überstaatliche Grundrechte), πού ἔχουν ἀπόλυτον χαρακτῆρα ὁ ὁποῖος δὲν μεταβάλλεται, οὔτε σχετικοποιεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἔχουν περιληφθῆ εἰς τὸ συνταγματικὸν κείμενον, βλ. H. v. Mangoldt : op. cit., σελ. 35 ἐπ. καὶ T. Maunz : op. cit., σελ. 70 ἐπ.

συμβαίνει και με τις ανάλογες διατάξεις τῶν Συνταγματικῶν Κειμένων²⁴⁷. Στὸν ἐσωτερικὸ δικαστὴ τέλος ἀνήκει καὶ ἡ παραφυλακὴ τῆς τηρήσεως καὶ τῶν ὑπερκρατικῶν αὐτῶν συνταγματικῶν διατάξεων.

(247) Δεσμευτικὸ χαρακτῆρα, μετὰ τὴν ἔννοια τοῦ ἀμέσως δυναμένου νὰ ἐφαρμοσθῆ. δικαίου (aktuelles Recht), ἔχουν π.χ. οἱ διατάξεις ποὺ ἀναφέρονται εἰς τὴν προσωπικὴ ἐλευθερία, ἀρθρα 3—5. Προγραμματικὸν περιεχόμενον, μετὰ τὴν ἔννοια τῆς ὑποδείξεως κατευθυντηρίων γραμμῶν πολιτικῆς ἢ ἐπιδιωκτέων σκοπῶν τοῦ νομοθέτου, ἔχουν π.χ. οἱ διατάξεις ποὺ ἐξασφαλίζουν τὰ κοινωνικὰ δικαιώματα τῆς ἀναπαύσεως, ἀρθρ. 24, τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀρθρ. 26.

Ἐπίσης καὶ οἱ λοιπὲς γνωστὲς ἐπιστημονικὲς διακρίσεις τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων γενικῶς, μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθοῦν καὶ γιὰ τὶς ἐλευθερίες τῆς Διακηρύξεως. Εἰδικώτερα: Ἀτομικὲς ἐλευθερίες ἀφοροῦν δικαιώματα καὶ ἐλευθερίες τοῦ ἀτόμου π.χ. προσωπικὴ ἐλευθερία (ἀρθρ. 4), δικαίωμα ζωῆς (ἀρθρ. 3) ἐλευθερία σκέψεως, συνειδήσεως καὶ θρησκείας (ἀρθρ. 18), ἐλευθερία γνώμης καὶ ἐκφράσεως (ἀρθρ. 19) κλπ. Ἐγγυήσεις θεσμῶν δημοσίου δικαίου ἐξασφαλίζουν στὶς γενικὲς τοὺς γραμμὰς τὴν ὑπαρξὴ ἐνὸς θεσμοῦ τοῦ Δημοσίου δικαίου, π.χ. τῆς δημοκρατίας, τῆς συμμετοχῆς εἰς τὶς δημόσιες λειτουργίες (ἀρθρ. 21), τῆς οἰκογενείας (ἀρθρ. 15), τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως (ἀρθρ. 25 παρ. 1) κλπ. Ἐγγυήσεις θεσμῶν ἰδιωτικοῦ δικαίου ἐξασφαλίζουν, στὶς γενικὲς τοὺς γραμμὰς τὴν ὑπαρξὴ ἐνὸς θεσμοῦ τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου, π.χ. τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας (ἀρθρ. 27 παρ. 2) κλπ. Ἐγγυήσεις ἐνὸς ὑπάρχοντος status quo ἐξασφαλίζουν τὴν ὑπαρξὴ ἐνὸς status quo, π.χ. τῆς κοινωνικῆς καὶ διεθνούς τάξεως εἰς τὴν ὅποιαν νὰ δύνανται πλήρως νὰ πραγματοποιηθοῦν οἱ διατάξεις τῆς Διακηρύξεως (ἀρθρ. 28). Βλ. γιὰ τὶς παραπάνω διακρίσεις C. Schmitt: *Freiheitsrechte und Institutionelle Garantien*, 1931, B. Dennewitz: *Die Institutionelle Garantie*, 1932, A. Klein: *Institutionelle Garantien und Rechtsinstitutsgarantien*, 1934, μετὰ πλουσίαν φιλολογίαν, σελ. 329 ἐπ., Γ. Δ. Δασκαλάκη—Ν. Α. Δελούκα: *Νομιμότης τῆς συστάσεως ἐπαγγελματικῶν σωματείων δικηγόρων* παρὰ τοὺς δικηγορικοὺς συλλόγους, εἰς Ἐφημερίδα Ἑλληνικῆς καὶ Ἀλλοδαπῆς Νομολογίας, ἔτ. 1943, σελ. 308, Γ. Δ. Δασκαλάκη: *Κρατικὰ σχέδια*, σελ. 24, Τοῦ Αὐτοῦ: *Τὸ νόημα τῆς κοινωνικῆς ἐλευθερίας*, σελ. 22 ἐπ. Ἀνθρώπινα Δικαιώματα ἀναφέρονται εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἀδιαφόρως τοῦ ἐὰν εἶναι πολῖτες μιᾶς ὀριμένης πολιτείας ἢ ὄχι π.χ. ὅλοι οἱ ἀνθρώποι γεννῶνται ἐλεύθεροι (ἀρθρ. 1), ἕκαστος ἔχει δικαίωμα ἐπὶ τῆς ζωῆς (ἀρθρ. 3), οὐδεὶς δύναται νὰ κρατεῖται σὲ δουλείαν (ἀρθρ. 4) κλπ. Δικαιώματα πολιτῶν μιᾶς χώρας δηλαδὴ προσώπων ποὺ συνδέονται μετὰ εἰδικούς ἰδιαίτερούς δεσμούς μετὰ Πολιτεία (θαγενεῖς, πολῖτες) π.χ. τὸ δικαίωμα τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν Κυβέρνηση μιᾶς χώρας (ἀρθρ. 21 παρ. 1), τὸ δικαίωμα τῆς συμμετοχῆς εἰς τὶς δημόσιες λειτουργίες μετὰ ἴσους ὄρους (ἀρθρ. 21 παρ. 2), τὸ δικαίωμα κοινωνικῆς προστασίας (ἀρθρ. 22). Γενήσια δικαιώματα ἀφοροῦν τὸ μεμονωμένον ἄτομον ἢ τὸ ἄτομον στὶς σχέσεις του μετὰ τὰ ἄλλα ἄτομα π.χ. τὸ δικαίωμα τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας (ἀρθρ. 3), τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεως, τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς θρησκείας (ἀρθρ. 18) ἢ τὸ δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι καὶ τοῦ συνεταιρίζεσθαι (ἀρθρ. 20), τὸ δικαίωμα τοῦ γάμου (ἀρθρ. 16), τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας τῆς γνώμης καὶ τῆς ἐκφράσεως (ἀρθρ. 19). Γενικὲς ρυθμίσεις καὶ κοινωνικῆς ζωῆς ἀφοροῦν τὸ γενικὸ διακανονισμὸ τῆς οἰκονομικῆς, πολιτιστικῆς καὶ κοινωνικῆς (μετὰ τὴ στενὴ τοῦ ὄρου ἔννοια) ζωῆς, π.χ. τὸ δικαίωμα τῆς κοινωνικῆς.

Ἡ παραπάνω θεμελίωσις, νομίζω, ὅτι περιγράφει τὴ νομικὴ σημασίαν τῆς Διακηρύξεως καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἰσχύον ἑλληνικὸ Δημόσιο Δίκαιον²⁴⁸.

προστασίας (ἄρθρ. 22), τὸ δικαίωμα ἐργασίας (ἄρθρ. 23), τὸ δικαίωμα ἐπὶ ἰκα-
νοποιητικοῦ ἐπιπέδου ζωῆς (ἄρθρ. 25), τὸ δικαίωμα ἐκπαίδευσως (ἄρθρον 26), τὸ δικαί-
ωμα συμμετοχῆς εἰς τὴν πολιτιστικὴν ζωὴν τῆς κοινότητος (ἄρθρ. 27). Δικαιώματα
γὰ ἀρνητικὴ διαγωγή τοῦ Κράτους· συνίσταται εἰς τὸ nec facere π.χ. ἀνθρωπίνῃ
ἀξιοπρέπεια (ἄρθρ. 1), ἐλευθερία θρησκείας (ἄρθρ. 18). Δικαιώματα γὰ θετικὰς
παροχὰς τοῦ Κράτους· συνίστανται εἰς ὑποχρεώσεις τοῦ Κράτους πρὸς τὰ ἄτομα π.χ.
κοινωνικὴ ἀσφάλις καὶ προστασία μητρότητος καὶ παιδικῆς ἡλικίας (ἄρθρ. 25), δικαί-
ωμα ἐκπαίδευσως (ἄρθρ. 26). Δικαιώματα φυσικῶν προσώπων· ἀφοροῦν ἀπο-
κλειστικῶς τὰ φυσικὰ πρόσωπα, π.χ. τὸ δικαίωμα ζωῆς (ἄρθρ. 3), προσωπικὴ ἐλευθερία
(ἄρθρ. 4), δικαίωμα γάμου (ἄρθρ. 16). Δικαιώματα ἐπεκτεινόμενα καὶ εἰς
νομικὰ πρόσωπα· ὅλα κατ' ἀρχὴν τὰ δικαιώματα τὰ ὅποια ἀπὸ τὴν φύσιν τοῦ
δὲν συνδέονται μὲ τὴ φυσικὴ προσωπικότητα, π.χ. τὸ δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι καὶ τοῦ
συνεταιρίζεσθαι (ἄρθρ. 20), τὸ δικαίωμα τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν πολιτιστικὴν ζωὴν τῆς
κοινότητος (ἄρθρ. 27). Βλ. ἀντὶ ἄλλων γὰ τὶς παραπάνω διακρίσεις G. Anschütz:
Die Verfassung des Deutschen Reiches, 14η ἔκδ., 1933, σελ. 505 ἐπ., ὅπου καὶ πλουσία
φιλολογία, T. Maunz: op. cit., σελ. 68 ἐπ., μὲ ἄφθονη βιβλιογραφία καὶ O. Koel-
reutter: Deutsches Staatsrecht, 1952, σελ. 48 ἐπ. Οἱ σημαντικὰς γὰ τὰ ἀτομικὰ
δικαιώματα τῶν Συνταγματικῶν Κειμένων διακρίσεις τοῦ P. Biscaretti di Ruffia:
op. cit., τομ. II, σελ. 211 ἐπ., δὲν νομίζω ὅτι μποροῦν νὰ ἔχουν ἐφαρμογὴ στὶς διατά-
ξεις τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως. Βλ. καὶ τὶς διακρίσεις «οἰκογενειακὰ δικαιώματα»
καὶ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ δικαιώματα, παραπάνω ἰδίως σημ. 153 καὶ 156.

(248) Καὶ εἰς τὴν περὶπτωσιν κατὰ τὴν ὁποία θὰ ψηφισθῶν ἀπὸ τῆ Γενικῆ Συνέλευσιν τοῦ
Ο.Η.Ε. ἡ συμφωνία ἢ οἱ συμφωνίες τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ ἐπικυρωθῶν ὡς διε-
θνεῖς συμβάσεις πάλι δὲν νομίζω ὅτι μπορεῖ νὰ μεταβληθῆ οὐσιαστικῶς τὸ θέμα τῆς ἰσχύος τῆς
Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως. Οἱ συμφωνίες θὰ περιέχουν, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα
σχέδια, λεπτομερειακὰς διατάξεις πού θὰ εἰδικεύουν καὶ θὰ συγκριτικοποιοῦν τὶς διατάξεις
τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως. Ἡ ἐρμηνεία θὰ τὶς λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν ὡς «συμπληρώσεις»
καὶ «διασαφήσεις» τοῦ κειμένου τῆς Διακηρύξεως. Τὸ γεγονός ὅτι θὰ ἰσχύουν ρητῶς, ἀφοῦ
φυσικὰ μετατραποῦν εἰς ἐσωτερικὸ δίκαιον, καὶ ὡς κανόνες τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου
δὲν ἐπηρεάζει τὴν ἰσχύον τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως καθ' ἑαυτήν, πού ἐξαρτᾶται
ἀπὸ τὴ φύσιν τῶν κανόνων τῆς ὡς γενικῶν ἀρχῶν τοῦ Δικαίου καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν νομι-
κὴ μορφή τους. Ἐὰν οἱ διατάξεις τῶν συμφωνιῶν ἐπαναλαμβάνουν τὶς διατάξεις τῆς
Διακηρύξεως, αὐτὸ θὰ σημαίνει ὅτι θὰ ἰσχύουν καὶ ἐξ ἄλλου νομικοῦ λόγου. Δηλαδὴ ὁ
ἴδιος κανὼν θὰ προέρχεται ἀπὸ δύο «πηγὰς» δικαίου. Ζήτημα θὰ δημιουργηθῆ, κατὰ τὴ
γνώμην μου, ἐὰν ὑπάρξουν τυχόν διατάξεις τῶν συμφωνιῶν οἱ ὅποιες νὰ ἀντιτίθενται εἰς
τὶς διατάξεις τῆς Διακηρύξεως. Τί θὰ ἐπικρατήσῃ τότε ἡ Διακήρυξις ἢ οἱ συμφωνίες; Ἡ
ἀπάντησις θὰ ἐξαρτηθῆ ἀπὸ τὴ θέση πού παίρνει κανεὶς στὸ θέμα τῆς σχέσεως νομικῆς
φύσεως καὶ νομικῆς ἰσχύος τῆς Διακηρύξεως.

Οἱ ἐργασίες γὰ τὴν σύνταξιν τῆς «πρώτης διεθνοῦς συμφωνίας γὰ τὰ ἀν-
θρώπινα δικαιώματα» (First International Covenant on Human Rights) ἄρχισαν ἀπὸ τὸ 1947 καὶ συνεχίζονται, μὲ πολλὰς περιπέτειας, ἕως σήμερα. Οἱ
δυσκολίες πού ἀντιμετωπίζουν οἱ συντάκτες τῆς εἶναι μοναδικὰς καὶ αὐξάνονται
ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος. Σημαντικοὶ σταθμοὶ εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἱστορίας τοῦ
κειμένου εἶναι οἱ ἑξῆς: α) Τὸ Σχέδιον Συμφωνίας τοῦ 1949, ὅπου περιλαμ-

Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς νομικῆς τῆς σημασίας ἢ Διακήρυξις καὶ ὡς ἔγγραφο ἠθικοῦ περιεχομένου ἐπιτυγχάνει τρεῖς μεγάλους σκοπούς²⁴⁹. Καθιστᾶ οἰκουμενικὸν τὸ σέβασμόν πρὸς τὸν ἀσήμενον ἄνθρωπον

βάνονται μόνον διατάξεις κλασσικοῦ τύπου ἀτομικῶν δικαιωμάτων καὶ ἀποφεύγεται ἡ ἀνάμιξις διατάξεων πολιτικῶν δικαιωμάτων καθὼς καὶ οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν δικαιωμάτων, βλ. κυρίως U.N.O. : These Rights, σελ. 87 ἐπ. β) Ἡ Ἀπόφασις τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Ο.Η.Ε. τῆς 4ης Δεκεμβρίου 1950, [A/1620 τῆς 5ης Δεκεμβρίου 1950] σύμφωνα μετὰ τὴν ὁποίαν ἐξηγεῖτο ὅπως περιληφθῶν εἰς τὸ σχέδιον τῆς συμφωνίας καὶ οἰκονομικά, κοινωνικά καὶ πολιτιστικά δικαιώματα δεδομένου ὅτι ἡ Οἰκουμενικὴ Διακήρυξις θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπον ὡς πρόσωπον εἰς τὸ ὅποιον ἀνήκουν ἀναμφιβόλως ἀστικές καὶ πολιτικές ἐλευθερίες, ὡς πρόσωπον εἰς τὸ ὅποιον ἀνήκουν ἀναμφιβόλως ἀστικές καὶ πολιτικές ἐλευθερίες, καθὼς καὶ οἰκονομικά, κοινωνικά καὶ πολιτικά δικαιώματα», καὶ ἐτονίζετο ὅτι ἡ ἀπόλαυσις τῶν ἀστικῶν καὶ πολιτικῶν ἐλευθεριῶν καὶ ἐκείνη τῶν οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτιστικῶν δικαιωμάτων «εἶναι συνδεδεμένες μεταξύ τους καὶ προϋποθέτουν οἱ μὲν τὴν δέ», ἀνληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι «ὁ ἄνθρωπος ἐστερημένος τῶν οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτιστικῶν δικαιωμάτων δὲν ἀντιπροσωπεύει τὸ ἀνθρώπινον ὄν (πρόσωπον), τὸ ὅποιον ἡ Οἰκουμενικὴ Διακήρυξις θεωρεῖ ὡς τὸ ἰδανικὸν τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου». γ) Ἡ Ἀπόφασις τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῆς 5ης Φεβρουαρίου 1952, ἡ ὁποία ἀκολουθοῦσα τὴν πρόσκληση τοῦ Οἰκονομικοῦ καὶ Κοινωνικοῦ Συμβουλίου [E/2105 τῆς 31ης Αὐγούστου 1951] ὅπως ἀποφασίσῃ νὰ διατυπώσῃ δύο κείμενα συμφωνιῶν, ἓνα γιὰ τὰ ἀστικά καὶ τὰ πολιτικά δικαιώματα καὶ ἓνα γιὰ τὰ οἰκονομικά, κοινωνικά καὶ πολιτιστικά, συνεφώνησε μετὰ αὐτῆ καὶ ἀπέδεχθη τὴν ἀρχὴν τῶν δύο χωριστῶν συμφωνιῶν. Οἱ λόγοι οἱ ὅποιοι ὠδήγησαν εἰς τὴν συμβάσει εἶναι ὅτι ὁ χωρισμὸς θὰ διευκόλυνε τὴν ἐπικύρωσιν ὅτι ἡ πραγματοποιήσις τῶν δύο τύπων δικαιωμάτων δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον καὶ ὅτι ἡ διδικασία παραπόνων (complaint procedure), βλ. J. Sismarian : op. cit., μόνον γιὰ τὰ ἀστικά καὶ τὰ πολιτικά δικαιώματα, βλ. J. Sismarian : op. cit., σελ. 71 ἐπ., ὅπου καὶ βραχεῖα ἀνάλυσις τοῦ περιεχομένου τῶν δύο συμβάσεων. βλ. ἐπίσης καὶ B. Mirkine-Guetzévitch : L' O.N.U. (II), σελ. 48, ὅπου καὶ ἀνάλυσις τοῦ κειμένου τῶν συμβάσεων δ) Οἱ ἐργασίαι τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων μετὰ τὴν 5ην Φεβρουαρίου 1952 κυριαρχοῦνται ἀπὸ τὰ προβλήματα τῆς ἐκτάσεως τῆς ἐφαρμογῆς εἰς τὰ ὁμοσπονδιακά Κράτη, καθὼς καὶ τοῦ προσδιορισμοῦ καὶ τῆς διατυπώσεως τοῦ δικαιώματος τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν καὶ οἱ ὅποιοι θὰ συνεχισθοῦν καὶ κατὰ τὴν ἀνοίξιν τοῦ 1953, βλ. J. Sismarian : op. cit., σελ. 716 ἐπ. καὶ International Conciliation : Issues before the Seventh General Assembly, ἀρ. 484, 1952, σελ. 418. Τὴν μέχρι τοῦ Ἰανουαρίου 1953 ἐξέλιξιν, βλ. εἰς United Nations Bulletin, ἔτ. 1953, ἀριθ. 1, σελ. 32. Γενικῶς γιὰ τὴν ἐργασίαν τῆς Ἐπιτροπῆς βλ. Ch. Malik : L'élaboration du pacte des Droits de l'Homme, στὸ Bulletin des Nations Unies, ἔτ. 1951, σελ. 570 ἐπ., Τοῦ Αὐτοῦ : How the Commission on Human Rights forget its Draft of a first Covenant, αὐτόθι 1950, ἀριθ. 11 καὶ N. Sorensen : Federal States and the International Protection of Human Rights, στὴν American Journal of International Law, ἔτ. 1952 σελ. 195 ἐπ.

(249) Ἐνῶ ὑπῆρξαν ἀμφιβολίες καὶ δισταγμοὶ ἀναφορικῶς μετὰ τὸ νομικὸ χαρακτῆρα τῆς Διακηρύξεως οὐδεὶς ἐξέφρασε ἀμφιβολία γιὰ τὴν μεγάλην ἠθικὴν σημασίαν τοῦ ἐγγράφου τῆς 10ης Δεκεμβρίου 1948. Ἐχαρακτηρίσθη ὡς «τὸ πλουσιώτερον εἰς ἐλπίδας ἀπὸ ὅλα τὰ διεθνή κείμενα τὰ ὁποῖα οἱ Κυβερνήσεις ὑπέγραψαν ἀπὸ τὸ 1945» (J. Torres

ἐπιβάλλει διεθνῶς τὴ δημοκρατικὴ ἀρχὴ καὶ διατυπώνει ἐπιγραμμатικά τὰ κοινωνικά ἰδανικά τῆς σημερινῆς μας ζωῆς.

Γιὰ ὅσους πιστεύουὺν ὅτι ἡ διάκρισις δικαίου καὶ ἠθικῆς ἀποτελεῖ ἀθαιρεσία καὶ ὅτι στὸ βάθος κάθε κανόνος συμπεριφορᾶς ἀνταυγάζει ἡ ἠθικὴ θέλησις τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου²⁵⁰, τότε νομίζω ὅτι τὸ ἠθικὸ νόημα τῆς

Bodet), ἐθεωρήθη ὡς «ἕνα πρῶτο βῆμα σὲ μιὰ μεγάλη ἐξελικτικὴ διαδικασίᾳ» (Evatt), ἐπαρλληλίσθη μὲ τὴν Magna Carta καὶ ἐξωμώθη μὲ τὴν «ἐκφραση τῆς συνειδήσεως τῆς ἀνθρωπότητος, μὲ ἕνα κώδικα παγκοσμίου ἠθικῆς, μὲ ἕναν οἰκουμενικὸν ἠθικὸν νόμον» (Drost). «...Μιὰ μεγάλη ἱκανοποίησις πρέπει νὰ γεμισθῆ τις σκέψεις ὅλων τῶν ἀνθρώπων, γιατί τὰ μεγάλα Κείμενα τὰ ὁποῖα διεκήρυσσαν τὰ ἐμφυτα δικαιώματα καὶ τὴς ἐλευθερίας καὶ τὰ ὁποῖα εἰς τὸ παρελθὸν συνετάσσοντο εἰς τὰ διάφορα ἔθνη, συνεχωνεύθησαν σήμερα εἰς μιὰ, διεθνή, οἰκουμενικὴ Διακήρυξιν» ἔλεγεν ἡ E. F. D. Roosevelt, Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ὁ C. Malik, εἰσηγητῆς τῆς, ἐτόνιζεν ὅτι «ὁποιοσδήποτε ἐκτιμᾷ τὸν ἀνθρώπο καὶ τὴν ἀτομικὴ του ἐλευθερία περισσότερο ἀπὸ κάθε τι ἄλλο, δὲν μπορεῖ νὰ μὴν εὐρη στὴν παρούσα Διακήρυξη ἕνα πρῶτον ἰδεολογικὸν ὄπλον. Ἐὰν χρησιμοποιοῦνται μὲ πλήρη καλὴ θέληση, εὐλικρίνεια καὶ ἀλήθεια, τὸ ὄπλον αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἀποδειχθῆ τὸ πιὸ σημαντικὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πνεύματος», βλ. U. N. O. : op. cit., σελ. 13 ἐπ. καὶ 15 ἐπ., P. N. Drost : op. cit., σελ. 35, O. F. Nolde—E. Roosevelt: op. cit., σελ. 30. Βλ. ἐπίσης R. Brunet: op. cit., σελ. 26 ἐπ., S. Tchirkovitch: op. cit., σελ. 384 καὶ R. Cassin: op. cit., σελ. 91, ἡ Διακήρυξις προσφέρει «τὴν ἠθικὴν βάση καὶ τὴν ἐκτίμησιν γιὰ τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἐκτελεῖται ἕως τώρα». Κριτικὴ διάθεσις καὶ ἀγνήσις καὶ τῆς ἠθικῆς σημασίας τῆς Διακήρυξεως ἐκδηλώνει ὁ H. Lauterpacht: op. cit., σελ. 419 ἐπ., ὁ ὁποῖος ἀμφιβάλει γιὰ τὴν εὐλικρίνεια τῶν προθέσεων τῶν συντακτῶν τῆς καὶ ὑπογραμμίζει ὅτι ἡ ἠθικὴ σημασία μιᾶς πράξεως ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ πνεῦμα θυσίας ποὺ συνοδεύει τοὺς κήρυκας τῆς. Θυσία ὅμως τῆς κυριαρχίας ἐδῶ δὲν ὑπάρχει, καὶ συνεπῶς δὲν ὑπάρχει ἀπόδειξις τῆς εὐλικρινείας. Ἡ Διακήρυξις «has proved acceptable to all for the reason that it imposes obligations upon none». Ἄλλες εὐνοϊκῆς ἀποψεις γιὰ τὴν ἠθικὴν σημασίαν τῆς Διακήρυξεως, βλ. εἰς U. N. O. : The Impact, σελ. 7 ἐπ.

Ἡ ἐπίδρασις τῆς Οἰκουμενικῆς Διακήρυξεως εἰς ὅλον τὸν κόσμον ὑπῆρξε πολὺ μεγάλη. Μετεφράσθη σὲ 36 χωριστὰς γλώσσας καὶ ἐπηρέασε σημαντικὰ τὴ διεθνή καὶ ἐσωτερικὴ νομοθεσίαν καὶ σκέψιν. Ἀξίζει νὰ σημειωθῆ ὅτι δια σχεδὸν τὰ τελευταῖα Συνταγματικά Κείμενα ἔχουν σὲ μεγάλο βαθμὸ ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ γράμμα τῆς. Ἀναφέρω χαρακτηριστικῶς τὸ Σύνταγμα τῆς Ἰνδονησίας, τὸ Σύνταγμα τῆς Κόστα Ρίκα (τῆς 7ης Νοεμβρίου 1949), τὸ Σύνταγμα τῆς Συρίας, τὸ Σύνταγμα τοῦ Ἑλ Σαλβαντόρ (τῆς 8ης Σεπτεμβρίου 1950), τὸ Σύνταγμα τῆς Χαίτι (τῆς 25 Νοεμβρίου 1950), βλ. γενικὰ U. N. O. : The Impact, σελ. 28 ἐπ. Ὡς λόγος τῆς μεγάλης τῆς ἐπιδράσεως ἀναφέρονται τὸ ὅτι ἀφύπνησε τὴ συνείδησιν τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ ὅτι προκλήσει δικαίωμα χωρὶς διακρίσεις, τὸ ὅτι παρουσιάζει ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παλαιὰ ἀτομικὰ καὶ τὰ νέα κοινωνικά δικαιώματα καὶ τὸ ὅτι ἡ Διακήρυξις προέρχεται ἀπὸ τὴ μεγάλη «αὐθεντία» τοῦ O. H. E., σελ. 3 ἐπ.

(250) Βλ. ἀντὶ ἄλλων τὴν ὠραία θέσιν τοῦ R. Laun : *Recht und Sittlichkeit*, 1935 σελ. 28 ἐπ. Μιὰ ἀναβίωσις τῆς κλασσικῆς ἀπόψεως σχέσεως πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς βλ. εἰς W. T. Stace: *The Destiny of Western Man*, 2α ἐκδ., 1947, ἰδίως σελ. 45 ἐπ. καὶ 81 καὶ B. Mirkin—Guetzévitch: *Quelques réflexions*, σελ. 433, ὅπου ὑποστηρίζει τὴν θέσιν ὅτι ἡ δημοκρατικὴ ἠθικὴ εἶναι «οἰκουμενικὴ» καὶ μπορεῖ νὰ θεμελιωθῆ μὲ διάφορα φιλοσοφικά συστήματα.

Διακηρύξεως είναι ἐξ ἴσου, ἂν μὴ περισσότερο, δεσμευτικὸ ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τῆς ὡς κανόνος δικαίου. Τὴν πίστη αὐτὴ ἢ ὁποῖα κυριαρχεῖ εἰς τὴν μακροαίωνα ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος συμμερίζεται καὶ σήμερον ὁλοψύχως καὶ ἀνεπιφυλάκτως τόσον ὁ Ἑλληνικὸς Λαός, ὅσον καὶ τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος²⁵¹.

(251) Βλ. τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τῶν ἀντιλήψεων σχετικῶς μετὰ τὰς σχέσεις πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς εἰς τὴν Ἀρχαίαν Ἑλλάδα, εἰς P. Janet: *Histoire de la Science Politique dans ses rapports avec la morale*, 5η ἐκδ., τόμ. I, σελ. 53 ἐπ. Τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος ἐώρτασε πνευματικὰ τὴν ἡμέρα τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως τὸ πρῶτον τὸ 1952 μετὰ ὁμιλίαν τῶν Ὑπουργῶν Ἐξωτερικῶν καὶ Παιδείας Στ. Στεφανοπούλου καὶ Κ. Καλλιᾶ. Βλ. τὴν ὁμιλίαν τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Στ. Στεφανοπούλου, εἰς τὸ «Βῆμα» τῆς 11ης Δεκεμβρίου 1952: «Ἡ Κυβέρνησις.. ἔχει τὴν στερρὰν ἀπόφασιν νὰ μεταβάλῃ τὸ γράμμα καὶ πνεῦμα τοῦ κειμένου τῆς 10ης Δεκεμβρίου εἰς πρᾶξιν καὶ οὐσίαν».

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΣ ΔΙΑΚΗΡΥΞΕΩΣ
ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ²⁵²

[*Ὅπως ἔγινε δεκτὸν ἀπὸ τῆς Γενικῆς Συνέλευσης τοῦ Ὄργανισμοῦ
τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν στίς 10 Δεκεμβρίου 1948*]

Προοίμιον

Ἐπειδὴ ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἐμφύτου ἀξιοπρεπείας εἰς ὅλα τὰ μέλη τῆς ἀνθρωπίνης οἰκογενείας καθὼς καὶ τῶν ἴσων καὶ ἀναπαλλοτριωτῶν δικαιωμάτων τοὺς ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον τῆς ἐλευθερίας, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου,

Ἐπειδὴ ἡ παραγνώρισις καὶ ἡ περιφρόνησις τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ὠδήγησε σὲ πράξεις βαρβαρικὰς οἱ ὁποῖες ἐπανεστάτησαν τὴ συνείδηση τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἐπειδὴ ὁ ἐρχομὸς ²⁵³ ἐνὸς κόσμου στὸν ὅποιον τὰ ἀνθρώπινα ὄντα θὰ ἀπολαμβάνουν τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου καὶ τῆς πίστεως καθὼς καὶ τῆς ἐλευθερίας ἀπὸ φόβου καὶ ἀνάγκης ἔχει διακηρυχθῆ ὡς ἡ ἀνωτάτη ἐπιδίωξις τοῦ ἀσημάντου ἀνθρώπου ²⁵⁴,

Ἐπειδὴ εἶναι οὐσιῶδες ὅπως τὸ Κράτος Δικαίου ²⁵⁵ προστατεύη τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, ὥστε νὰ μὴν ἐξαναγκάζεται ὁ ἀνθρώπος νὰ καταφεύγῃ ²⁵⁶ εἰς τὸ ἔσχατον μέσον τῆς ἀντιστάσεως κατὰ τῆς τυραννίας καὶ τῆς καταπίεσεως,

(252) Ὁ ὅρος universal-universelle μπορεῖ νὰ ἀποδοθῆ διαφοροτρόπως στὴ γλῶσσα μας. Ἐπιροτίμησα τὴ λέξη «οἰκουμενική», ἡ ἀνήκουσα καὶ ἀναφερομένη εἰς ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην, ὄχι μόνον ὡς τὴν πιστότερη μετάφραση ἀλλὰ καὶ ὡς ἔκφραση τοῦ ἠθικοῦ περιεχομένου ποὺ συνδυάζει, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς λέξεως: Οἱ κουμηνικὸν Πατριαρχεῖον-οἰκουμηνικὸν πιστεύω κλπ. Τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ὄρου αὐτοῦ ἀπεδέχθησαν οἱ Χρ. Σγουρίτσας, Σπ. Καλογερόπουλος—Στράτης, Δ. Σ. Βλάχος καὶ ἀρκετὲς ἑφημερίδες. Τὸν τύπον «παγκόσμιος» (mondiale) δέχεται, καθ' ὅσον γνωρίζω, τὸ Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν καὶ ὁ Κ. Μελισσαρόπουλος. Τὸν τύπον «γενικὴ» (allgemeine), ποὺ χρησιμοποιοῦν καὶ οἱ Γερμανοί, μεταχειρίζεται ὁ Π. Δ. Ἀντωνόπουλος. Τίς μεταφράσεις τῆς Οἰκουμηνικῆς Διακηρύξεως στὴν ἑλληνικὴ βλ. παραπάνω, σημ. 2.

(253) : adven—avènement=ἔλευσις.

(254) : highest aspiration of the common people—la plus haute aspiration de l'homme.

(255) : rule of law=Κράτος δικαίου· régime de droits=καθεστὼς δικαίου.

(256) : resort—recours=προσφυγή.

Ἐπειδὴ εἶναι οὐσιῶδες νὰ προαχθῆ ἡ ἀνάπτυξις φιλικῶν σχέσεων μεταξύ τῶν Ἑθνῶν,

Ἐπειδὴ οἱ Λαοὶ τῶν Ἠνωμένων Ἑθνῶν μὲ τὸν Καταστατικὸν Χάρτη τοῦ Ὁργανισμοῦ τῶν Ἠνωμένων Ἑθνῶν ἐπεβεβαίωσαν²⁵⁷ τὴν πίστη τους εἰς τὰ θεμελιώδη ἀνθρώπινα δικαιώματα, εἰς τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ ἀξία τοῦ ἀνθρώπινου ὄντος, καὶ εἰς τὴν ἰσότητά τῶν δικαιωμάτων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ εἶναι ἀποφασισμένοι νὰ ἐνισχύσουν²⁵⁸ τὴν κοινωνικὴν πρόοδον καὶ καλύτερα ἐπίπεδα ζωῆς μέσα σὲ μεγαλύτερη ἐλευθερία,

Ἐπειδὴ τὰ Μέλη-Κράτη ἀνέλαβαν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐξασφαλίσουν²⁵⁹, ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸν Ὁργανισμὸν τῶν Ἠνωμένων Ἑθνῶν, τὴν προαγωγὴν τοῦ καθολικοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς τηρήσεως τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ τῶν θεμελιωδῶν ἐλευθεριῶν,

Ἐπειδὴ μία κοινὴ ἀντίληψις²⁶⁰ γιὰ τὰ ἐν λόγῳ δικαιώματα καὶ ἐλευθερίες ἔχει ὑψίστη σημασία γιὰ τὴν πλήρη πραγματοποίησιν τῆς ὑποχρεώσεως αὐτῆς

Διὰ Ταῦτα

Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις προκηρύσσει τὴν παροῦσαν Οἰκουμενικὴ Διακήρυξιν τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων ὡς κοινὸν ἐπιδιωκτέον ἰδανικόν²⁶¹ ὅλων τῶν Λαῶν καὶ τῶν Ἑθνῶν, πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως κάθε ἄτομον καὶ κάθε ὄργανον τῆς κοινωνίας, ἔχοντα ταύτην διαρκῶς ὑπ' ὄψιν, ἐπιδιώκουν μὲ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν ἀγωγὴν νὰ ἀναπτύξουν²⁶² τὸ σεβασμὸν γιὰ τὰ ἐν λόγῳ δικαιώματα καὶ ἐλευθερίες καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν οἰκουμενικὴν καὶ πραγματικὴν τους ἀναγνώρισιν καὶ τήρησιν, μὲ ἐσωτερικὰ καὶ διεθνῆ προοδευτικὰ μέσα, μεταξύ τῶν πληθυσμῶν τῶν ἰδίων Μελῶν-Κρατῶν, καθὼς καὶ μεταξύ τῶν πληθυσμῶν τῶν χωρῶν²⁶³ ποὺ εὐρίσκονται ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τους.

Ἄρθρον 1.

Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι γεννῶνται ἐλεύθεροι καὶ ἴσοι εἰς ἀξιοπρέπεια καὶ δικαιώματα. Εἶναι προικισμένοι μὲ λογικὸν καὶ συνείδησιν καὶ ὀφείλουν νὰ συμπεριφέρονται πρὸς ἀλλήλους μὲ πνεῦμα ἀδελφοσύνης.

(257) : reaffirmed=ἐπεκύρωσαν· ont proclamé à nouveau=διεκλήρυσαν ἐκ νέου.

(258) : promote=προαγάγουν· favoriser=εὐνοήσουν· instaurer=ἐγκαθιδρύσουν.

(259) : achieve=πραγματοποιήσουν· assurer=ἐξασφαλίσουν.

(260) : common understanding=κοινὴ κατανόησις· conception commune=κοινὴ ἔννοια.

(261) : common standard of achievement=κοινὸν ἐπιδιωκτέον ὑπόδειγμα· idéal commun à atteindre=κοινὸν ἐπιδιωκτέον ἰδανικόν.

(262) : promote=προαγάγουν· développer=ἀναπτύξουν.

(263) : territories—territoires=κτήσεις.

"Άρθρον 2.

"Εκαστος, άνευ οίασδήποτε διακρίσεως προερχομένης από φυλή, χρώμα, φύλον, γλώσσαν, θρησκεία, πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις, έθνική ή κοινωνική προέλευση, περιουσιακή κατάσταση, καταγωγή²⁶⁴ ή άλλη ιδιότητα, δικαιούται όλων τών δικαιωμάτων και τών ελευθεριών που τίθενται²⁶⁵ με την παρούσα διακήρυξη.

Επιπροσθέτως δέν θά γίνεται ούδεμία διάκρισις στηριζομένη εις την πολιτική, νομική²⁶⁶ ή διεθνή κατάσταση τής χώρας, ή τής περιοχής εις την όποιαν άνήκει κανείς, είτε πρόκειται περι ανεξαρτήτου, υπό κηδεμονίαν ή μή αυτόνομου περιοχής, είτε πρόκειται περι περιοχής που διατελεί υπό οίονδήποτε άλλον περιορισμόν κυριαρχίας.

"Άρθρον 3.

"Εκαστος έχει δικαίωμα επί τής ζωής, τής ελευθερίας και τής ασφαλείας του προσώπου του.

"Άρθρον 4.

Ούδεις δύναται νά κρατῆται σέ δουλεία²⁶⁷ ή σέ άκούσιο περιορισμό²⁶⁸ τής ελευθερίας του· ή δουλεία και ή δουλεμπορία άπαγορεύονται σέ όλες τους τις μορφές.

"Άρθρον 5.

Ούδεις δύναται νά υποβληθῆ σέ βασανιστήρια, σέ σκληρά, άπάνθρωπον ή ταπεινωτική μεταχείριση ή ποινή²⁶⁹.

"Άρθρον 6.

"Εκαστος έχει δικαίωμα άπανταχοῦ εις την άναγνώριση τής νομικής του προσωπικότητος²⁷⁰.

"Άρθρον 7.

Πάντες είναι ίσοι άπέναντι του νόμου και δικαιούνται, άνευ διακρίσεως, ίσης προστασίας από τόν νόμο. Πάντες δικαιούνται ίσης προστασίας έναντίον οίασδήποτε διακρίσεως, κατά παράβαση τής παρούσης διακηρύξεως, και έναντίον οίασδήποτε προκλήσεως για μιá τέτοια διάκριση.

(264) : birth—naissance=γέννηση.

(265) : set forth=τίθενται· proclamés=διακηρύσσονται.

(266) : jurisdictional=διαδικαστική· juridique=νομική.

(267) : Slavery—esclavage=δουλεία.

(268) : servitude—servitude=άκούσιος περιορισμός.

(269) Τό γαλλικόν κείμενον χρησιμοποιεί τόν πληθυντικόν· peines ou traitements cruels, inhumains ou dégradants.

(270) : person=πρόσωπον· personnalité juridique=νομική προσωπικότης.

Ἄρθρον 8.

Ἐκαστος ἔχει τὸ δικαίωμα ἐπὶ μιᾷ ἀποτελεσματικῆς προσφυγῆς²⁷¹ ἐνώπιον τῶν ἀρμοδίων ἐθνικῶν δικαστηρίων κατὰ πράξεων οἱ ὁποῖες παραβιάζουν τὰ θεμελιώδη δικαιώματα ποῦ τοῦ ἔχουν ἀναγνωρισθῆ μετὰ τὸ Σύνταγμα ἢ μετὰ τὸ νόμο.

Ἄρθρον 9.

Οὐδεὶς δύναται νὰ συλληφθῆ, νὰ φυλακισθῆ ἢ νὰ ἐκτοπισθῆ αὐθαίρετως.

Ἄρθρον 10.

Ἐκαστος δικαιούται, μετὰ πλήρη ἰσότητα, ὅπως τύχη τιμίας²⁷² καὶ δημοσίας δίκης ἐνώπιον ἀνεξαρτήτου καὶ ἀμερολήπτου δικαστηρίου τὸ ὅποῖον θὰ κρίνῃ τόσον γιὰ τὸν καθορισμὸν τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ὑποχρεώσεων του, ὅσον καὶ γιὰ τὸ βάσιμον κάθε ποινικῆς ἀγωγῆς ἢ ὅποια ἔχει ἐγερθῆ κατ' αὐτοῦ.

Ἄρθρον 11.

1. Πᾶς κατηγορούμενος γιὰ ἐγκλημα²⁷³ δικαιούται νὰ θεωρῆται ἀθῶος μέχρις ὅτου σύμφωνα μετὰ τὸν νόμον ἀποδειχθῆ ἢ ἐνοχῆ του σὲ δημοσίᾳ δίκη εἰς τὴν ὁποίαν τοῦ ἔχουν ἐξασφαλισθῆ ὅλες οἱ ἀναγκαῖες γιὰ τὴν υπεράσπισή του ἐγγυήσεις.

2. Οὐδεὶς τιμωρεῖται γιὰ πράξεις ἢ παραλείψεις οἱ ὁποῖες κατὰ τὸν χρόνον τῆς τελέσεώς τους, δὲν συνίστων ἐγκλήματα σύμφωνα μετὰ τὸν ἐσωτερικὸν ἢ τὸν διεθνή νόμον. Ἐπίσης δὲν καταγιγνώσκεται βαρυτέρα ποινὴ ἀπὸ ἐκείνην ἢ ὅποια ἠδύνατο νὰ ἐπιβληθῆ κατὰ τὸν χρόνον τῆς τελέσεως τοῦ ἐγκλήματος.

Ἄρθρον 12.

Οὐδεὶς ὑπόκειται εἰς αὐθαίρετους ἐπεμβάσεις στὴν ἰδιωτικὴ του ζωὴ, τὴν οἰκογένειά του, τὴν κατοικία του ἢ τὴν ἀλληλογραφία του ἢ εἰς προσβολές κατὰ τῆς τιμῆς καὶ τῆς φήμης του. Ἐκαστος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ προστατευέται ἀπὸ τὸν νόμον ἐναντίον τοιούτων ἐπεμβάσεων ἢ προσβολῶν.

Ἄρθρον 13.

1. Ἐκαστος ἔχει δικαίωμα ἐλευθερίας κινήσεως καὶ κατοικίας ἐντὸς τῶν συνόρων κάθε Κράτους.

2. Ἐκαστος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐγκαταλείψῃ οἰανδήποτε χώραν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ἰδικῆς του, καθὼς καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν χώραν του.

(271) : remedy—recours=δικαστικὸν μέσον προστασίας.

(272) : fair=ἐντίμου· équitablement=ἐπιεικοῦς.

(273) : penal offence—acte délictueux=ἐγκλημα.

*Άρθρον 14.

1. Πᾶς διωκόμενος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀναζητήσῃ καὶ νὰ ἀπολαύσῃ ἄσυλον εἰς ἄλλες χῶρας.

2. Τὸ δικαίωμα τοῦτο δὲν δύναται νὰ τὸ ἐπικαλεσθῇ σὲ περίπτωσιν διώξεως γιὰ ἐγκλήματα πράγματι κοινοῦ ποινικοῦ δικαίου²⁷⁴ ἢ γιὰ πράξεις ποὺ ἀντίκεινται εἰς τοὺς σκοποὺς καὶ τὶς ἀρχὰς τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν.

*Άρθρον 15.

1. Ἐκαστος δικαιούται νὰ ἔχῃ ἰθαγένειαν.

2. Οὐδεὶς στερεῖται αὐθαιρέτως τῆς ἰθαγενείας του, οὔτε τοῦ δικαιώματος τῆς μεταβολῆς αὐτῆς.

*Άρθρον 16.

1. Ἐνήλικοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ συνέρχωνται εἰς γάμου κοινωνίαν δίχως κανένα περιορισμὸν προερχόμενον ἀπὸ τὴν φυλὴν, τὴν ἰθαγένειαν ἢ τὴν θρησκείαν. Ἐχουν ἴσα δικαιώματα σχετικῶς μὲ τὴ συνάψην τοῦ γάμου, κατὰ τὴ διάρκειά του καὶ τὴ διάλυσή του.

2. Γάμος δὲν δύναται νὰ συναφθῇ παρὰ μόνον μὲ ἐλευθέραν καὶ πλήρη συναίνεσιν τῶν μελονύμφων.

3. Ἡ οἰκογένεια ἀποτελεῖ τὸ φυσικὸ καὶ βασικὸ στοιχεῖον²⁷⁵ τῆς κοινωνίας καὶ δικαιούται τῆς προστασίας τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ Κράτους.

*Άρθρον 17.

1. Ἐκαστος μόνος ἢ καὶ μὲ ἄλλους μαζὺ ἔχει τὸ δικαίωμα ἰδιοκτησίας.

2. Οὐδεὶς στερεῖται αὐθαιρέτως τῆς ἰδιοκτησίας του.

*Άρθρον 18.

Ἐκαστος ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας σκέψεως, συνειδήσεως καὶ θρησκείας. Εἰς αὐτὸ περιλαμβάνεται ἡ ἐλευθερία μεταβολῆς τῆς θρησκείας ἢ τῆς πίστεως καθὼς καὶ ἡ ἐλευθερία, ὅπως μόνος ἢ μαζὺ μὲ ἄλλους, δημοσίᾳ ἢ ἰδιωτικῶς, ἐκδηλώνει τὴ θρησκεία ἢ τὴν πίστην του μὲ διδασκαλία, ἀσκήσιν, λατρεία καὶ τέλεσιν θρησκευτικῶν τελετουργιῶν.

*Άρθρον 19.

Ἐκαστος ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας τῆς γνώμης καὶ τῆς ἐκφράσεως· τὸ δικαίωμα τοῦτο περιλαμβάνει τὴν ἐλευθερίαν νὰ μὴν ἐνοχλῆται²⁷⁶ γὰ

(274) : non - political crimes=μὴ πολιτικὰ ἀδικήματα· crime de droit commun=ἀδίκημα κοινοῦ ποινικοῦ δικαίου.

(275) : group unit=ομαδικὴ μονάδα· élément=στοιχεῖον.

(276) : without interference=δίχως ἐπέμβαση· ne pas être inquiété=νὰ μὴ ἐνοχλῆται.

τις γνώμες του καθὼς καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἀναζητῆ, νὰ δέχεται καὶ νὰ δι-
δίδῃ πληροφορίες καὶ ἰδέες μὲ ὅλα τὰ μέσα ἐκφράσεως καὶ ἀνεξαρτήτως συ-
νῶρων.

Ἄρθρον 20.

1. Ἐκαστος ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας τοῦ συνέρχεσθαι καὶ τοῦ
συνεταιρίζεσθαι γιὰ εἰρηνικοὺς σκοποὺς.

2. Οὐδεὶς δύναται νὰ ὑποχρεωθῆ νὰ συμμετέχῃ εἰς σωματεῖα.

Ἄρθρον 21.

1. Ἐκαστος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ συμμετέχῃ εἰς τὴν Κυβέρνηση²⁷⁷ τῆς
χώρας του, ἀμέσως ἢ μὲ ἐλευθέρως ἐκλεγομένους ἀντιπροσώπους.

2. Ἐκαστος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ γίνεται δεκτὸς μὲ ἴσους ὅρους εἰς τὶς
δημόσιες λειτουργίαι²⁷⁸ τῆς χώρας του.

3. Ἡ λαϊκὴ θέλησις ὀφείλει νὰ εἶναι ἡ βᾶσις τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας²⁷⁹,
ὀφείλει νὰ ἐκφράζεται μὲ γνήσιες ἐκλογές ποὺ νὰ διεξάγονται περιοδικῶς μὲ
καθολικὴν, ἴση καὶ μυστικὴ ψηφοφορία ἢ μὲ ἄλλους τρόπους ποὺ ἐξασφαλίζουν
τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐκλογῆς.

Ἄρθρον 22.

Ἐκαστος ὡς μέλος τῆς κοινωνίας, ἔχει τὸ δικαίωμα κοινωνικῆς προστα-
σίας²⁸⁰ καὶ δικαιούται εἰς τὴν ἱκανοποίηση τῶν οικονομικῶν, κοινωνικῶν καὶ
πολιτιστικῶν ἐκείνων δικαιωμάτων τὰ ὅποια εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ἀξιο-
πρέπειάν του καὶ τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τῆς προσωπικότητός του, διὰ μέσου
τῆς ἐθνικῆς προσπαθείας καὶ τῆς διεθνoῦς συνεργασίας καὶ σύμφωνα μὲ τὴν
ὀργάνωσιν καὶ τοὺς πόρους κάθε Κράτους.

(277) : government=κυβέρνησις· direction des affaires publiques=διεύθυνσις
τῶν δημοσίων ὑποθέσεων.

(278) : public service=δημοσιὰ ὑπηρεσία· fonctions publiques=δημόσιαι λει-
τουργίαι.

(279) : authority of government=κρατικῆς ἐξουσίας· autorité des pouvoirs pu-
blics=κύριος δημοσίων ἐξουσιῶν.

(280) : social security—sécurité sociale=κοινωνικῆς ἀσφαλείας (προστασίας)
καὶ ὄχι ἀσφαλίσεως (insurance). Ἐπειδὴ οἱ φραστικὲς διαφορὲς μεταξὺ τοῦ ἀγγλικοῦ
καὶ τοῦ γαλλικοῦ πρωτοτύπου εἶναι σημαντικὲς παραθέτω αὐτούσια τὰ κείμενα : «Every-
one, as a member of society, has the right to social security and is entitled to
realisation, through national effort and international co-operation and in accor-
dance with the organisation and resources of each State, of the economic, social
and cultural rights indispensable for his dignity and the free development of his
personality». «Toute personne, en tant que membre de la société, a droit à la
sécurité sociale ; elle est fondée à obtenir la satisfaction des droits économiques,
sociaux et culturels indispensables à sa dignité et au libre développement de sa
personnalité, grâce à l'effort national et à la coopération internationale, compte
tenu de l'organisation et des ressources de chaque pays».

"Άρθρον 23.

1. "Εκαστος²⁸¹ έχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐργάζεται, νὰ ἐκλέγῃ ἐλευθέρως τὸ ἐπάγγελμα του, καθὼς καὶ νὰ ἀπαιτῇ δικίους καὶ εὐνοϊκοὺς ὄρους ἐργασίας καὶ προστασίας ἀπὸ τὴν ἀνεργία.

2. "Εκαστος, ἄνευ διακρίσεως, ἔχει τὸ δικαίωμα ἴσου μισθοῦ γιὰ ἴση ἐργασία.

3. Πᾶς ἐργαζόμενος ἔχει τὸ δικαίωμα δικαίας καὶ εὐνοϊκῆς ἀμοιβῆς ἢ ὅποια νὰ ἐξασφαλίξῃ εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὴν οἰκογένειάν του ζωὴ ἀξία τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας καὶ νὰ συμπληροῦται ἐν ἀνάγκῃ, μὲ ἄλλα μέσα κοινωνικῆς προστασίας²⁸².

4. "Εκαστος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἰδρῦν καὶ νὰ συμμετέχῃ εἰς συνδικαῖα γιὰ τὴν προστασία τῶν συμφερόντων του.

"Άρθρον 24.

"Εκαστος ἔχει τὸ δικαίωμα ἀναπαύσεως καὶ ἐλευθέρου χρόνου²⁸³ καὶ κυρίως λογικοῦ περιορισμοῦ τῶν ὥρων ἐργασίας καὶ περιοδικῆς ἀδείας μὲ πλήρεις ἀποδοχές.

"Άρθρον 25.

1. "Εκαστος ἔχει δικαίωμα σὲ ἓνα ἐπίπεδον ζωῆς ἱκανὸ νὰ τοῦ ἐξασφαλίσῃ υἱεὶα καὶ εὐημερία εἰς αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του, συμπεριλαμβανομένων τῆς τροφῆς, τῆς ἐνδυμασίας, τῆς κατοικίας, τῆς ἰατρικῆς περιθάλψεως καὶ τῶν ἀναγκαίων κοινωνικῶν ὑπηρεσιῶν. "Ἐχει ἐπίσης δικαίωμα ἀσφαλίσεως²⁸⁴ ἐν περιπτώσει ἀνεργείας, ἀσθενείας, ἀνικανότητος πρὸς ἐργασίαν, χηρείας, γήρατος ἢ ἄλλης ἐλλείψεως δυνατοτήτων ζωῆς, ποὺ ὀφείλονται εἰς περιστάσεις ἀνεξαρτήτους τῆς θελήσεώς του²⁸⁵.

2. Ἡ μητρότης καὶ ἡ παιδικὴ ἡλικία δικαιοῦνται εἰδικῆς μερίμνης²⁸⁶ καὶ περιθάλψεως. "Ὅλα τὰ παιδιά, νόμιμα ἢ ἐξώγαμα πρέπει νὰ ἀπολαμβάνουν²⁸⁷ τῆς αὐτῆς κοινωνικῆς προστασίας.

(281) : everyone=ἐκαστος· tous=πάντες.

(282) : social protection—protection sociale=κοινωνικῆς προστασίας καὶ ἔχι κοινωνικῆς ἀσφαλείας social security—sécurité sociale, ὅπως εἰς τὸ ἄρθρον 22.

(283) : rest and leisure—repos et aux loisirs=ἀναπαύσεως καὶ χρόνου ἄνευ ἀπασχολήσεως (ἐλευθέρου).

(284) : right to security—droit à la sécurité=δικαίωμα ἀσφαλίσεως καὶ ἔχι ἀσφαλείας, ὅπως εἰς τὸ ἄρθρον 22.

(285) : beyond his control=ποὺ διχφεύγουν τὸν ἔλεγχον του· indépendantes de sa volonté=ἀνεξαρτήτους τῆς θελήσεώς του.

(286) : care=φροντίδος· aide=βοηθείας.

(287) Χαρακτηριστικῶς τὰ κείμενα χρησιμοποιοῦν τὸν μέλλοντα καὶ τὸν ἐνεστῶτα : shall enjoy—jouissent=ἀπολαμβάνουν.

*Άρθρον 26.

1. "Εκαστος ἔχει δικαίωμα ἐκπαιδεύσεως. Ἡ ἐκπαίδευσις παρέχεται δωρεάν, τοῦλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ τὶς στοιχειώδεις καὶ βασικὲς τῆς βαθμίδες. Ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις εἶναι ὑποχρεωτικὴ. Ἡ τεχνικὴ καὶ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις πρέπει νὰ καταστοῦν προσιτὲς γενικῶς. Ἡ συμμετοχὴ εἰς τὶς ἀνώτερες σπουδὲς πρέπει νὰ εἶναι ἐξ ἴσου ἀνοικτὴ εἰς ὅλους ἀναλόγως μὲ τὴν ἱκανότητά τους²⁸⁸.

2. Ἡ ἐκπαίδευσις ἀποβλέπει εἰς τὴν πλήρη ἀνάπτυξη τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος καὶ εἰς τὴν ἐνίσχυση τοῦ σεβασμοῦ γιὰ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ τὶς θεμελιώδεις ἐλευθερίες. Πρέπει νὰ προάγῃ τὴν κατανόηση, τὴν ἀνοχὴ καὶ τὴν φιλίαν μεταξὺ ὄλων τῶν ἐθνῶν καὶ ὄλων τῶν φυλετικῶν καὶ θρησκευτικῶν ομάδων, καθὼς καὶ νὰ ἐνισχύῃ τὶς ἐνέργειες τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν γιὰ τὴ διατήρησις τῆς εἰρήνης²⁸⁹.

3. Εἰς τοὺς γονεῖς ἀνήκει κατὰ προτίμησιν τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν τὸ εἶδος τῆς ἀγωγῆς τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ δοθῇ εἰς τὰ παιδιὰ τους.

*Άρθρον 27.

1. "Εκαστος ἔχει δικαίωμα νὰ συμμετέχῃ ἐλευθέρως εἰς τὴν πολιτιστικὴν ζωὴ τῆς κοινότητος, νὰ ἀπολαμβάνῃ τὶς καλὰς τέχνες καὶ νὰ κοινωνῇ τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου καὶ τῶν εὐεργετημάτων τῆς.

2. "Εκαστος ἔχει δικαίωμα νὰ προστατεύωνται τὰ ἠθικὰ καὶ τὰ ὕλικὰ συμφέροντα, πού προέρχονται ἀπὸ πάσης φύσεως ἐπιστημονικῆ, λογοτεχνικῆ ἢ καλλιτεχνικῆ παραγωγῆ, τῆς ὁποίας εἶναι ὁ δημιουργός.

*Άρθρον 28.

"Εκαστος δικαιούται σὲ μία κοινωνικὴ καὶ διεθνή τάξιν εἰς τὴν ὁποίαν τὰ δικαιώματα καὶ οἱ ἐλευθερίες πού τίθενται μὲ τὴν παρούσα Διακήρυξιν νὰ δύνανται πλήρως νὰ πραγματοποιηθοῦν²⁹⁰.

*Άρθρον 29.

1. "Εκαστος ἔχει καθήκοντα ἀπέναντι τῆς κοινότητος ἐντὸς τῆς ὁποίας μόνον εἶναι δυνατὴ ἡ ἐλευθερία καὶ πλήρης ἀνάπτυξις τῆς προσωπικότητός του.

2. Κατὰ τὴν ἄσκησιν τῶν δικαιωμάτων του καὶ τῶν ἐλευθεριῶν του, ἕκα-

(288) : shall be directed=κατευθύνεται· doit viser=ἀποσκοπεῖ.

(289) : prior right=δικαίωμα προτιμήσεως· le droit, par priorité=δικαίωμα κατὰ προτίμησιν.

(290) : Τὰ πρωτότυπα κείμενα ἔχουν ὡς ἐξῆς : «Everyone is entitled to a social and international order in which the rights and freedoms set forth in this Declaration can be fully realised.» «Toute personne a droit à ce que règne, sur le plan social et sur le plan international, un ordre tel que les droits et libertés énoncés dans la présente Déclaration puissent y trouver plein effet».

στος υπόκειται μόνος εἰς ἐκείνους τοὺς περιορισμούς, οἱ ὅποιοι ὀρίζονται ἀπὸ τοὺς νόμους, πρὸς ἀποκλειστικὸν σκοπὸν νὰ ἐξασφαλισθῆ ἡ ὀφειλομένη ἀναγνώρισις καὶ ὁ σεβασμὸς τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ἐλευθεριῶν τῶν ἄλλων καὶ νὰ ἱκανοποιηθοῦν οἱ δίκαιες ἀπαιτήσεις τῆς ἠθικῆς, τῆς δημοσίας τάξεως καὶ τοῦ γενικοῦ καλοῦ σὲ μία δημοκρατικὴ κοινωνία.

3. Τὰ παρόντα δικαιώματα καὶ ἐλευθερίες δὲν δύνανται σὲ καμμιά περίπτωσιν νὰ ἀσκηθοῦν ἐναντίον τῶν σκοπῶν καὶ τῶν ἀρχῶν τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν.

Ἄρθρον 30.

Οὐδεμία διάταξις τῆς παρούσης Διακηρύξεως δύναται νὰ ἐρμηνευθῆ ὡς παρέχουσα εἰς τὸ Κράτος, εἰς τὴν ὀμάδα ἢ εἰς τὸ ἄτομον οἰονδήποτε δικαίωμα νὰ προβῆ εἰς ἐνέργειαι ἢ νὰ ἐπιτελέσῃ πράξεις, οἱ ὅποιαι νὰ ἀποσκοποῦν εἰς τὴν καταστροφὴν οἰουδήποτε ἐκ τῶν δικαιωμάτων ἢ τῶν ἐλευθεριῶν τὰ ὅποια διακηρύσσονται ἐνταῦθα.